

Jan Vinař

Tibet – země, kde lidé dohánějí
celé tisíciletí jediným skokem

Luboš Bělka a Kamila Hladíková (eds.)



Vydavatelství
Univerzity
Palackého



zaniklé horizonty



Vydavatelství
Univerzity
Palackého



Jan Vinař

Tibet – země, kde lidé dohánějí
celé tisíciletí jediným skokem

Luboš Bělka a Kamila Hladíková (eds.)

Olomouc 2022

Klíčová slova

Tibet; ČLR; Jan Vinař; Zbyněk Málek; povstání ve Lhase 1959; Československo a Tibet; novinářské výpravy do Tibetu 1955 a 1959; 14. dalajlama; 10. pančhenlama; dějiny Tibetu v padesátých letech 20. století.

Bstan-'dzin-rgya-mtsho, XIV., 1935–
dalajlamové 20.–21. století Tibet (Čína)
duchovní vůdci 20.–21. století Tibet (Čína)
tibetský buddhismus 20.–21. století
autonomistické hnutí 20.–21. století Tibet (Čína)
exilová politická činnost 20.–21. století
buddhismus a společnost 20.–21. století
buddhismus a politika 20.–21. století
fotografické publikace

Tato práce vznikla za podpory projektu Sinofonní příhraničí – interakce na okraji, reg. č. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000791, financovaného z EFRR.

Autoři

doc. PhDr. Luboš Bělka, CSc. – v letech 2020–2022 seniorní výzkumný pracovník na projektu Sinofonní příhraničí – interakce na okraji, Katedra asijských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Mgr. Kamila Hladíková, Ph.D. – seniorní výzkumný pracovník na projektu Sinofonní příhraničí – interakce na okraji, Katedra asijských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Recenzenti

Mgr. Jiří Holba, Ph.D. – Orientální ústav AV

Mgr. Jakub Hrubý, Ph.D. – Orientální ústav AV



Toto dílo podléhá licenci Creative Commons:

Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0)

Pro zobrazení licenčních podmínek navštivte <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

Eds. © Luboš Bělka, Kamila Hladíková, 2022

© Tomáš Vinař

Fotografie na obálce © Česko-čínská společnost

Cover & Typo © Pavel Křepela, 2022

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2022

DOI: 10.5507/ff.22.24460833

ISBN 978-80-244-6083-3 (tisk)

ISBN 978-80-244-6084-0 (online: iPDF)



Univerzita Palackého
v Olomouci



Vydavatelství
Univerzity
Palackého

Obsah

1 Úvodem (Luboš Bělka / Kamila Hladíková).....	9
2 Jan Vinař: Tibet – země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem	15
3 Neklidná historie „mírového osvobození“: čínský narativ o Tibetu (Kamila Hladíková)	227
3.1 Dlouhý pochod k „osvobození“	228
3.2 Tibet jako „součást Číny“	229
3.3 Šíření „čínského příběhu“	232
4 Jan Vinař: život a dílo (Luboš Bělka).....	239
4.1 Jan Vinař – dříve Heinz Wiener	239
4.2 Předválečná léta – žák a student.....	240
4.3 Druhá světová válka – vězeň	244
4.4 Poválečná léta – diplomat	246
4.5 Studená válka – novinář	249
4.6 Rok 1968 – exulant.....	252
<i>Životopisný přehled Jana Vinaře v datech</i>	256
5 Československo v Tibetu v padesátých letech minulého století (Luboš Bělka).....	261
5.1 První návštěva – 1954: Vladimír Sís a Josef Vaniš	264
5.2 Druhá návštěva – 1955: Karel Beba.....	265
5.3 Třetí návštěva – 1956: československé nákladní automobily	266
5.4 Čtvrtá návštěva – 1959: Zbyněk Málek a Jan Vinař	266
6 První a druhá mezinárodní novinářská expedice: 1955 a 1959 (Luboš Bělka).....	271
7 Bojová schůze neboli <i>thamdzing</i> (Luboš Bělka)	287
8 Závěr (Kamila Hladíková / Luboš Bělka)	297
Summary.....	301
Bibliografické a filmové zdroje	303
Seznam obrázků	309
Přílohy.....	313
Rejstřík.....	317

Tato kniha je věnovaná Martinu Slobodníkovi,
bez jehož přispění by tato publikace nevznikla.



Úvodem

Luboš Bělka / Kamila Hladíková

Když před několika lety přišel Martin Slobodník, předčasně zesnulý slovenský profesor sinologie, vynikající tibetanista, vedoucí katedry a děkan Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, především však nezapomenutelný přítel a spolupracovník, se zcela neznámým textem pojmenovaným *Tibet – země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem*, hned nám bylo jasné, že jedná o vzácný dokument doby. Sám o tom referoval v Praze na 12. česko-slovenské sinologické konferenci v listopadu 2018, kde v abstraktu napsal: „Tento neznámý text ponúka dobové svedectvo o čínskej politike v Tibete, ktorý nastúpil na cestu rýchlych socialistických ‚demokratických reforiem‘. Príspevok analyzuje tento pozoruhodný text aj z komparatívneho hľadiska, keďže známa kniha *When Serfs Stood Up in Tibet* (1959), ktorej autorkou je Anna Louise Strongová, bola napísaná na základe rovnakej, pekínskou vládou zorganizovanej propagandistickej cesty po Tibete.“

Text, který český novinář Jan Vinař dokončil v roce 1960 a v Curychu v prosinci 1983 v patnácti samizdatových výtiscích vydal, získal od autora vnuka doc. Mgr. Tomáše Vinaře, Ph.D., který byl v té době proděkanem na Fakultě matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského v Bratislavě. Patří mu proto náš velký dík, bez jeho spolupráce by nynější kniha nespátřila světlo světa.

V dokončení úmyslu vydat tento text znovu, tentokrát v kritické edici a s doprovodnými studiemi M. Slobodníkovi zabránila smrt. Při prvotním zpracování

vávání textu bylo jasné, že spolupráce se sinologem a tibetanistou je *conditio sine qua non*. Po určité době tuto důležitou a nezastupitelnou roli převzala Mgr. Kamila Hladíková, Ph.D., a stala se tak s doc. PhDr. Lubošem Bělkou, CSc., spolueditorkou celé knihy.

Kritické vydání pramenného textu je svébytný žánr s určitými specifiky, kterými se odlišuje od jiných vědeckých textů. Oba editoři se jich snažili poctivě držet a rádi by uvedli některé z důležitých momentů souvisejících s Vinařovým původním textem a jeho nynějším přepisem. Především se to týká rozlišení mezi Vinařovým textem a edičními úpravami, včetně poznámek pod čarou.

Původní Vinařův text je z roku 1960, je tedy více než šedesát let starý a český jazyk se od té doby poněkud změnil, což je v přepisu původního textu v souladu s platnými pravidly jazyka českého také zohledněno. Některé *vinarismy* jsou ovšem ponechány, přestože se přičítá současné češtinářské uzanci; vyjadřují tak Vinařův styl. Jedná se například o výrazy jako: moslimští obchodníci; čítal; obchodník s kožemi; zakývnutí; dověděl; udánlivě; bydlíval; kinopředstavení; kinokamera; blahodárci; a přec; furunkuly; poshovění; jsi se neučil; obdělání polí; se věšejí; koží potažená křesla; mudřec; teprve; písmenami; ohraženému; okresích.

Vinařův text zahrnoval i poznámky pod čarou, ty zůstaly zachovány a jsou patřičně označeny. Aby byl text srozumitelnější, doplnili ho editoři ještě vlastními poznámkami. Veškeré texty vložené do původního textu Vinařova jsou v hranatých závorkách.

Poznámka o přepisu jazyků

V této publikaci se objevuje poměrně velké množství výrazů a osobních i místních jmen ve dvou vzájemně se značně lišících jazycích, tibetštině a čínštině. Tyto dva jazyky navíc používají zcela odlišné systémy zápisu – čínština, na rozdíl od tibetštiny, nevyužívá hláskové písmo, ale slabičné: jednotlivé znaky jsou celé slabiky – morfémy. To činí problémy při přepisování cizích slov a jmen do čínského znakového písma, kdy dochází ke komolení původní fonetické podoby výrazů. Vzhledem k tomu, že Jan Vinař přicházel s Tibetany a jejich jazykem do styku přes čínské prostředníky a čínštinu, mnoho výrazů bylo při písemném zaznamenávání změněno a v některých případech se již nepodařilo zpětně identifikovat původní tibetskou podobu. V takových případech byly s poznámkou ponechány Vinařovy tvary. Tam, kde to bylo možné, uvádíme správnou podobu výrazů a jmen v čínštině a/nebo tibetštině, a to v celém textu nejprve v české formě přepisu a poté v závorce v mezinárodně uznávaných formách přepisu s uvedením zápisu v tibetském písmu a/nebo v čínských znacích. Tibetština je v textu zaznamenána v českém transkripčním systému zavedeném nestorem české tibetanistiky Josefem Kolmašem, který nejlépe odráží výslovnost tibetských slov pro potřeby českých mluvčích. V závorce uvádíme kurzivou mezinárodně užívanou Wylieho transliteraci odpovídající hláskovému zápisu v tibetském písmu, který následuje. Např.: tulku (*sprul sku* ལྷན་པོ་). Pro čínštinu je užívaná opět standardní česká transkripce, která nejlépe odpovídá české ortografii. Jedná se o systém vytvořený na začátku padesátých let minulého století sinologem Oldřichem Švarným. V závorce následuje kurzivou zaznamenaná standardní mezinárodní transkripce pchin-jin (*pinyin*), neboli „schéma čínské hláskové abecedy“, zúsob „romanizace“ čínského znakového písma, který byl v ČLR vytvořen a jako norma přijat v roce 1958 a zhruba od osmdesátých let se běžně používá po celém světě. Zápis v pchin-jinu je doplněn tzv. zjedodušenými znaky, tj. systémem písma používaným v ČLR. Např.: chuo-fo (*huofo* 活佛). U výrazů, případně i jmen, jež se ve veřejném prostoru, např. v publikacích či na internetu, běžně vyskytují jak

v tibetské, tak čínské variantě, uvádíme obě podoby, např.: Däpung (*'bras spungs* འཇམ་མཁའ་ལྷན་པོ་), čínsky Če-pang s' (*Zhebang si* 哲蚌寺). Běžně používaný zápis zejména osobních jmen a geografických názvů v angličtině se přitom od standardních transkripčních systémů často liší (např. zmíněný klášter Däpung je v anglickojazyčném prostředí často psán jako „Drepung“).

Poznámka o ilustracích

Je nutné učinit několik poznámek o původu ilustrací v této knize a vysvětlit jejich ne příliš vysokou technickou kvalitu. Fotografie pocházejí z několika zdrojů, bohužel ani jeden obrázek není původní Vinařův. V kapitole týkající se jeho života a díla jsou použity fotografie a faksimile dokumentů nacházející se v Národním archivu České republiky, které se týkají pouze jeho pobytu na území tohoto státu. Jedná se jen o malou část z celého vizuálního doprovodu této knihy, většina obrázků pochází z jeho cesty do Tibetu.

Jan Vinař během celé své tibetské cesty nejenom fotografoval, ale jako správný rozhlasový reportér pořizoval i zvukové záznamy na poměrně objemný magnetofon. Ani audionahrávky, ani fotografie se dosud nalézt nepodařilo. Sám se o svém terénním vybavení nikde nezmiňuje, ale jeho starší spolucestovatelka, americká novinářka a spisovatelka Anna Louise Strongová ve své knize *Když v Tibetu povstali otroci* popisuje situaci na letišti v Pekingu před odletem do Si-ningu (ovšem ani zde, ani na jiném místě Vinařovo jméno neuvádí – na rozdíl od Jana Vinaře, který naopak její jméno obdivně zmiňuje hned na začátku svého vyprávění) následovně:

„Oficiálně jsme měli šest kilogramů do váhového limitu a cítili jsme se vzorně, na rozdíl od jednoho Čecha, který se zoufale vláčel se dvěma velkými fotoaparáty a magnetofonem. Pokud by ale někdo měl obavy o českou žurnalistiku, mohu nahlásit, že nakonec dostal zvláštní povolení a mohl pokračovat v cestě.“¹

Je ale také možné, že se v tomto případě nemuselo jednat o Jana Vinaře, ale o Zbyňka Málka, druhého

československého účastníka novinářské expedice v roce 1959. Vydal několik článků v *Rudém právu*, některé jsou doprovázené fotografiemi, v některých případech je v textu přímo uvedeno, že pocházejí od něj.² Z. Mállek však byl pišícíím novinářem a lze předpokládat, že s sebou žádné nahrávací zařízení neměl. Že se jednalo o vskutku velké přístroje, lze vidět na fotografii, kterou pořídila a publikovala Eva Siao Sandbergová; magnetofon měl rozměry středně velkého kufříku.³

Přestože nejsou dostupné žádné Vinařovy fotografie, je možné využít těch zdrojů, které se přímo k cestě do Tibetu v srpnu a září 1959 vztahují a nebyly doposud nikdy publikovány. Jedná se o černobílý filmový materiál, 16 mm o délce dvacet jedna minut, který se nachází v Praze v soukromé sbírce, kde se ocitl již v roce 1959. Je to naprosto jedinečný materiál pořízený během druhé mezinárodní novinářské výpravy do Tibetu v srpnu a září 1959; záběry nezachycují nic jiného a pracovní ho můžeme nazývat *Šoty z Tibetu 1959*.

Nic z tohoto filmového fragmentu pochopitelně není v čínském černobílém dokumentárním filmu *Potlačení povstání v Tibetu*, který měl premiéru 10. května 1959 v Pekingu. Šoty byly natočeny až později, a to někdy v intervalu od 12. srpna (odlet ze Si-ningu) do 9. září 1959 (odlet ze Lhasy).

Jedná se o materiál, který nebyl využit v žádném z filmů zabývajících se tibetskými událostmi v roce 1959, a je proto unikátní. Vlastně není známo, že by tyto záběry byly kdy jakkoliv využity pro film či tištěnou publikaci. Až na drobné a nepodstatné výjimky se podařilo všechny záběry přesně lokalizovat, tedy přiřadit jim místo, čas a hlavně identifikovat události, které zachycují. Jak je to možné, když u filmu není zvuk, titulky a ani žádná jiná doplňková informace; jedná se vskutku o filmový fragment?

Filmu lze porozumět díky textu Jana Vinaře *Tibet – země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem*, který tvoří jádro této knihy.

Mezi další důležité publikované zdroje zabývající se druhou novinářskou návštěvou Tibetu patří knihy od sovětských občanů Michaila Domogackého⁴ a Vsevoloda Ovčinnikova,⁵ Američanky Anny Louise Strongové,⁶ občanů Německé demokratické republiky Evy Siao

Sandbergové a Haralda Hausera.⁷ Vedle zmíněných zahraničních žurnalistů se této expedice zúčastnili i novináři čínští, ale jejich zprávy v tomto textu zahrnutý nejsou. Jan Vinař na třetí straně svého samizdatu uvádí:

„Bylo nás téměř tři desítky, kteří jsme 12. srpna 1959 přiletěli do Tibetu čtyřmi Iljušiny vojenského letectva ČLR. [...] Kromě osmnácti korespondentů z deseti zemí [a americké spisovatelky A. L. Strongové tu byli soudruh Tan Li, generální tajemník redakce *Žen-min ž'pao*, která zájezd organizovala, šest soudruhů z tiskového odboru ministerstva zahraničí, kteří tvořili štáb výpravy, a lékař.“

Kdo záběry natočil, není známo, ale s největší pravděpodobností to byl čínský kameraman. Nečínských novinářů bylo dohromady osmnáct a pocházeli především ze států střední a východní Evropy patřících do tzv. východního bloku, jako bylo Československo, Polsko, Maďarsko, Rumunsko, Německá demokratická republika a Sovětský svaz, dále zde byli i novináři z USA, Kanady, Velké Británie a Francie. Tito zahraniční žurnalisté, pro něž byl téměř měsíční zájezd speciálně připraven, měli své vlastní kamery⁸ a natočili si své materiály, jejichž osud se zatím dohledat nepodařilo. Není známo, že by vznikl nějaký dokumentární film, který by v jakékoliv podobě tuto druhou mezinárodní novinářskou návštěvu zachycoval nebo využíval filmové záběry na ní pořízené. Vedle obrazu zachyceného na filmový i fotografický materiál zaznamenávali rozhlasoví novináři i zvuk, *Šoty z Tibetu 1959* jsou ale bez zvukové stopy. Je spíše nepravděpodobné, že by tyto zahraniční novináři Pekingu poskytli svoje záběry, které by pak později čínská strana dále předávala bez jakýchkoliv zásadních úprav, především stříhových. Pravdou ovšem zůstává, že původ a autorství *Šotů z Tibetu 1959* je zatím neznámý.

Tím se dostáváme k otázce, proč a jak se těchto zhruba dvacet minut filmu dostalo do Prahy. Pracovní hypotéza je, že ho čínská strana poskytla společně s již hotovým filmem *Potlačení povstání v Tibetu* v čínské verzi s tím, že si ho dále podle potřeby československá strana zpracuje, přičemž lze pouze spekulovat, zdali se

počítalo s nějakou účastí Jana Vinaře a Zdeňka Málka na jeho následném zpracování, protože pouze oni dva věděli naprosto přesně, co je na jednotlivých záběrech zachyceno. Dlužno podotknout, že k tomu nedošlo a film, který na toto téma v Praze vznikl, totiž *Zrada v Tibetu*, neobsahuje žádné záběry z *Šotů z Tibetu 1959*. Proč jich nebylo využito? I zde je pouze pracovní hypotéza, ale velmi pravděpodobná. Jan Vinař v době, kdy oba čínské filmové pásy (jeden s hotovým filmem *Potlačení povstání v Tibetu*, druhý s *Šoty z Tibetu 1959*) dorazily do Prahy, tedy někdy na podzim či v zimě 1959, byl ještě v Pekingu. Kde se v inkriminované době nacházel Z. Málek, se zatím zjistit nepodařilo, jisté však je, že ani jeden z obou zmíněných novinářů se na přípravě filmu *Zrada v Tibetu* vůbec nepodílel. A tak Karel Beba, který stál u zrodu tohoto jedenáctiminutového černobílého stříhového filmu (sám Tibet v letech 1955–1956 jako jediný Čechoslovák dvakrát navštívil), tyto záběry nepoužil, protože ani on nevěděl, co na nich je. Samozřejmě poznal například 10. pančhenlamu, ale z hlediska propagandistického bylo jistě účinnější použít záběry z jeho příjezdu do Lhasy, návštěvy Džokhangu 7. dubna 1954⁹ a hlavně ze zasedání Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti, které se konalo 8. dubna – byla to první schůze po potlačení povstání (následná schůze byla 28. června 1959¹⁰). Všechny tyto scény byly obsaženy v čínském filmu *Potlačení povstání v Tibetu* a do československého filmu *Zrada v Tibetu* byly zařazeny; není v něm však použit ani jeden záběr z *Šotů z Tibetu 1959*, přestože byly jistě k dispozici – nikdo z našich tvůrců totiž pořádně nevěděl, co zobrazují.

Filmový materiál *Šoty z Tibetu 1959* lze hodnotit z hlediska historického, ostatně některé jeho části dokumentují historické události, které sice byly určitým způsobem aranžované, ale nejednalo se jen o „divadélko pro zahraniční korespondenty“, žánr v tehdejší Číně velmi

oblíbený a běžný. Jde v důsledku o autentický materiál zachycující historické události různého významu. Jisté nejcennější jsou záběry z kláštera nedaleko Lhasy jménem Däpung (*'bras spungs* འབྲས་སྤུངས་), a to jak ze satirického divadelního představení, jež si pod vedením čínských kádrů „sami pro sebe“ připravili mniši a mnišci, tak hlavně z jiného „divadla“, které měla delegace možnost sledovat nejprve v klášteře a později i o pár stovek metrů níže. Jednalo se o *thamdzing* čili bojovou schůzi vedenou proti třem významným mnichům (něco jako lynč, také ve vlastní režii zezadu jištěnými čínskými vojáky a policií) a na záběrech je dobře vidět, jak to probíhalo. Máme k tomu i autentický text vydaný Janem Vinařem, mužem, který podal svědectví i o druhé takové schůzi, *thamdzingu* proti šlechtici jménem Lhalu ve Lhasě.

V knize je i množství obrázků pocházejících z března 1959 a následných měsíců, všechny jsou z doby před zmíněnou návštěvou v srpnu a září 1959. Tyto fotografie jsou převzaty z již zmíněného čínského dokumentárního filmu *Potlačení povstání v Tibetu*.

Poděkování

Bezesporu největší poděkování náleží Martinu Slobodníkovi, jenž stál u zrodu této knihy, a Tomáši Vinařovi, vnukovi Jana Vinaře, který mu tento autentický materiál poskytl.

Nicméně nebyli sami dva, kdož v té či oné míře k výsledným textům napomáhali. Editoři by proto rádi vyjádřili své upřímné poděkování následujícím (v abecedním pořadí a bez titulů): Robert Barnett; Daniel Běrounský; Lenka Bělková, Tom Grunfeld, Martin Hancker, Jiří Holba, Jakub Hrubý, Aleš Chalupa, Pavel Křepela, Martin Lavička, Ondřej Kučera, Olga Lomová, Nicholas Orsillo, Tomáš Pavlíček, Miroslava Picková, Cchering Özer (Tsering Woesser), David Sís, Jan Vaniš.

Poznámky ke kapitole:

-
- 1) Anna Louise Strong, *When serfs stood up in Tibet*, Peking: New World Press 1960, s. 8.
 - 2) Například Zbyněk Málek, „Setkání ve Lhase. Z cesty našeho zpravodaje do Tibetu 1.“, *Rudé právo*, 15. listopad 1959, s. 3.
 - 3) Viz Eva Siao – Harald Hauser, *Sterne über Tibet*, Leipzig: VEB F. A. Brockhaus 1961, obr. 80.
 - 4) Michail Domogackich, *Utro Tibeta*, Moskva: Molodaja gvardija 1962.
 - 5) Vsevolod Vladimirovič Ovčinnikov, *Putěšestvije v Tibet*, Moskva: Gosudarstvennoje izdatělstvo dětskoj literatury 1957; Vsevolod Vladimirovič Ovčinnikov, *Vozněsenije v Šambalu. Sto dněj v Tibetě pjadiděsjatych i děvjanostych*, Moskva: 1997.
 - 6) Anna Louise Strong, *Tibetan Interviews*, Peking: New World Press 1959; Anna Louise Strong, *When serfs stood up in Tibet*, Peking: New World Press 1960, viz též Anna Louise Strong, *When serfs stood up in Tibet*, San Francisco: Red Sun Publishers 1976.
 - 7) Eva Siao – Harald Hauser, *Sterne über Tibet*, Leipzig: VEB F. A. Brockhaus 1961.
 - 8) V *Šotech z Tibetu* je například zachycena německá novinářka Eva Siao Sandbergová, jak natáčí na svoji kameru setkání s 10. pančhenlamou (zhruba v páté minutě a padesáté vteřině).
 - 9) Viz Anna Louise Strong, *Tibetan Interviews*, Peking: New World Press 1959, s. 158.
 - 10) Tamtéž, s. 190.



Tibet

země, kde lidé dohánějí
celé tisíciletí jediným skokem

Jan Vinař

1. kapitola

Začalo to vlastně všechno v Brně. Sám bych tomu těžko věřil, že cesta z Pekingu do Lhasy vede přes Brno, ale shodou okolností to tak dopadlo.

Sehnal jsem po velké námaze hotelový pokoj, a když jsem se zapisoval, vrátný se na mě podíval a řekl: „Pan Vinař? Mám tady pro vás vzkaz.“

Nedůvěřivě jsem se na něho podíval. Vždyť já sám jsem před deseti minutami nevěděl, že se octnu zrovna v hotelu Morava, nevěděl jsem ani, zda se mi vůbec podaří sehnat nocleh. To jsem ještě nevěděl, že soudruzi z brněnského rozhlasu pečlivě obtelefonovali všechny hotely, aby mě určitě sehnali. Ale vzkaz tu byl, a tím skončila má dovolená hned první den. Zašel jsem do Beethovenovy ulice, do brněnského rozhlasu, spojil se s pražskou redakcí a dověděl jsem se, že půl hodiny po mém odjezdu z Prahy došel z Pekingu telegram: „Doporučuji okamžitý návrat. Sie Kuang-jü.“ Věděl jsem hned, oč jde. Téměř dva měsíce předtím, v době, kdy zasedalo Všečínské shromáždění lidových zástupců, seděl jsem v přestávce u stolku se soudruhem Sü Chuangem, náměstkem vedoucího tiskového odboru ministerstva zahraničí, pili jsme čaj a já jsem se mezi řečí zmínil o tom, že hned po zasedání odjedu na dovolenou. Soudruh Sü chvíli neříkal nic. Pak se najednou zeptal: „Slyšel jste už o tom, že redakce Žen-min ž‘-pao¹ chce organizovat zájezd pro zahraniční dopisovatele do Tibetu?“ Věděl stejně dobře jako já, že jsem o tom ani nemohl slyšet – v té době nebylo ještě jasné, zda se podaří zájezd uskutečnit, a proto nám to ještě nikdo neřekl. Bylo to jen upozornění, abych měl možnost odložit odjezd.

To jsem také samozřejmě udělal. Vždyť cesta do Tibetu byla odedávna snem každého novináře a což teprve v roce 1959, těsně po potlačení vzpoury tibetské šlechty! V té době – to už jsme věděli – začaly v Tibetu velké změny. Bořil se starý, středověký řád, začaly reformy, které měly dát svobodu devadesáti šesti procentům tibetského obyvatelstva, které do té doby žilo v nevolnictví. Taková příležitost se novináři naskytne jen jednou v životě – a čert vezmi dovolenou! Čekal

jsem tedy. Dva týdny, tři týdny, občas jsem se zeptal, zda už soudruzi vědí něco konkrétního. Konečně mi řekli: „Zájezd bude možná – ale až později.“ A tak jsem konečně odjel, uložil jsem však své překladatelce, soudružce Kuang-jü, aby mi poslala okamžitě telegram, kdyby snad přec...

Měsíc doma uběhl poradami v Rozhlase a zkouškami na universitě.² Pak jsem odjel na dovolenou. A nyní tedy došel telegram. Kola se rozběhla. Než jsem dojel do Prahy, byla už zakoupena letenka a zůstala jen nervozita, když se let pro špatné počasí protáhl na plné tři dny. Neodjedou?

Neodjeli. A neodjeli jsme ani hned, když jsem se vrátil. Vypukly předběžné porady – a – lékařské prohlídky. Trochu jsem se jich bál – věděl jsem, že lidi se zvýšeným krevním tlakem neradi pouštějí do Tibetu. Ale dopadlo to dobře. A tak nakonec nastal dlouho očekávaný den, kdy zvláštní letadlo s naší výpravou se odlepilo od startovací plochy pekingského letiště. Ještě tři dny čekání v Si-ningu, hlavním městě provincie Čching-chaj, protože nad horami zuřila vichřice – a byli jsme v Tibetu.

Dříve než začnu své vypravování o Tibetu, chtěl bych vám říci ještě něco, co do toho vypravování nepatří. Nepatří to tam proto, že nás o to požádal muž v ošoupaných modrákách, s nímž jsme seděli kolem stolu hned první den po příletu a pak ještě jednou, těsně než jsme z Tibetu odletěli. Kdybyste ho potkali někde na čínské ulici, nevěšimli byste si ho – a přec stojí za povšimnutí. Jmenuje se Čang Ťing-wu³ a jeho plný titul zní: předseda Pracovního výboru pro Tibet Ústředního výboru Komunistické strany Číny, zástupce ústřední vlády v Tibetu, generálmajor a velitel Tibetské vojenské oblasti.

Hovořil s námi dlouho, otevřeně odpovídal na všechny otázky a nakonec řekl: „Nepište, prosím, o tom, co jsem vám řekl. Není to tajné, ale nechci, abyste o tom psali proto, že jsem vám to řekl já. Jděte a podívejte se sami. Bude-li vám pak něco nejasné, ptejte se a já vám odpovím. Ale pište hlavně o tom, co jste viděli na vlastní oči. Jinak by nemělo význam, abyste vážili dlouhou a obtížnou cestu – vždyť já často přijíždím do Pekingu



Obr. 1 / V kabině letadla cestou do Tibetu – sedadla po pravé straně.

Pohled do kabiny dopravního letadla při cestě do Tibetu, všichni pasažéři používali kyslíkové masky. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 2 / V kabině letadla cestou do Tibetu – sedadla po levé straně.

Jeden z novinářů (pravděpodobně Alan Winington) v letadle s kyslíkovou maskou při cestě do Tibetu. J. Vinař o cestě letadlem nad Tibetem napsal: „Patrně jsem si to zavínil sám, když jsem v letadle sundal kyslíkovou masku, abych si zakouřil. V té chvíli však, kdy jsem držel v ústech hadici kyslíkového přístroje, byla ve mně malá dušička. Cožpak o to, že jsem se necítil dobře, to se dalo přežít. Když jsem však musil přejít dvacet metrů po dvoře na záchod, nohy byly jako z olova, hlava se mi točila, cesta se zdála nekonečná a já jsem si kladl otázku: Budu tady vůbec schopen pracovat?“
Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 3 / Pohled z kabiny dopravního letadla při cestě do Tibetu.

Vrcholky přilehlých hor byly pokryty věčným sněhem. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

a všechno, co jsem vám řekl tady, mohl bych vám stejně říci tam.“

Snažil jsem se zachovat se podle přání soudruha Čanga. Ale dřív než začnu vypravovat o tom, co jsem viděl, chtěl bych poděkovat jemu a ostatním soudruhům, kteří nám cestu umožnili a kteří se snažili za obtížných

podmínek zajistit nám v Tibetu nejen nejlepší pracovní podmínky, ale také takové pohodlí a takovou péči, jaké se snad v Tibetu před námi nedostalo nikomu. Chtěl bych, aby tato knížka co nejvěrněji odrážela to, co nám umožnila vidět: zemi, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem.

2. kapitola

Bylo nás téměř tři desítky, kteří jsme 12. srpna 1959 přiletěli do Tibetu čtyřmi iljušiny vojenského letectva Čínské lidové republiky. Těch letadel bylo tolik ne proto, že bychom měli zvlášť mnoho zavazadel, ale šest a půl tisíc metrů je pro iljušina poněkud nezvyklá výška, motory již nemohou dát plný výkon, letadlo musí být lehčí. Kromě osmnácti korespondentů z deseti zemí a americké spisovatelky Anny Louise Strongové tu byli soudruh Tan Li, generální tajemník redakce *Žen-min ž'-pao*, která zájezd organizovala, šest soudruhů z tiskového odboru ministerstva zahraničí, kteří tvořili štáb výpravy, a lékař. Seděli jsme v hale letištní budovy a lapali vzduch – a musím přiznat, že já jsem na tom byl nejhůř. Patrně jsem si to zavinil sám, když jsem v letadle sundal kyslíkovou masku, abych si zakouřil. V té chvíli však, kdy jsem držel v ústech hadici kyslíkového přístroje, byla ve mně malá dušička. Cožpak o to, že jsem se necítil dobře, to se dalo přežít. Když jsem však musil přejít dvacet metrů po dvoře na záchod, nohy byly jako z olova, hlava se mi točila, cesta se zdála nekonečná a já jsem si kladl otázku: Budu tady vůbec schopen pracovat?

Jak jsem již řekl, byl jsem na tom nejhůř ze všech. I čtyřiasedmadesátiletá A. L. Strongová seděla klidně u stolu, popíjela čaj a bavila se se soudruhy, kteří nás přišli uvítat. Obdivoval jsem její odvalu, že se vůbec do té výpravy pustila – později se ovšem ukázalo, že své síly přece jen poněkud přecenila, a musila zůstat ve Lhase, když my jsme jeli do terénu.

Ale co naplat, bylo třeba vstát, překonat strašlivou vzdálenost k vozu, do něhož jsem byl přidělen, a naše

kolona gaziků⁴ a jeepů se dala do pohybu. Cesta po Tibetu začala a svěží vzduch, který nás při jízdě ofukoval, pomáhal k tomu, abych se rychle vzpamatoval. Zůstala malátnost a únava – ale to nebylo nic zvláštního, to byly jen normální počáteční potíže, jaké pociťovali všichni. Z mé počáteční nevolnosti zůstalo pro zbytek výpravy jen jedno – náš doktor mi věnoval zvláštní péči, neustále mi měřil krevní tlak, trval na tom, abych jel v nejpohodlnějším voze, pěkně vpředu vedle šoféra a já jsem si to dal líbit, i když jsem jen o půl druhého týdne později vesele pobíhal, filmoval a fotografoval na průsmyku Šogbula,⁵ plných tisíc metrů výš, než bylo letiště, kde jsme přistáli.

Ale dost již o mých potížích a pocitech, podívejme se raději z okna. Od letiště do Lhasy je plných sto osmdesát kilometrů a první část cesty vede po náhorní planině, porostlé řídkou ostřicí. A již taky vidíme první jaky – tibetské horské bůvolky. Jsou to podivná zvířata, nižší a o něco delší než náš skot, obrostlé černou či černobílou srstí, která je tak dlouhá, že visí téměř na zem. Zdají se strašně těžkopádní, ale když se přiblíží naše kolona, s podivuhodnou mrštností přebíhají přes cestu, po několika krocích se zastaví a klidně pozorují nezvykle dlouhou řadu aut. Stejně zvědavě se po nás dívají i jejich majitelé, pokud jsou blízko silnice, mávají a usmívají se. Není to v Čínské lidové republice nic nezvyklého, ale tady si toho zvlášť všímám – vždyť ve všech starších cestopisech o Tibetu, které jsem za poslední měsíce narychlo zhltnal, jsem čítal o nedůvěřivosti Tibeťanů vůči cizincům a kromě toho je srpen 1959 a lidé, kteří tu vesele stojí u silnice a mávají, jsou právě

předmětem velkého zájmu západní propagandy, která nad jejich osudem roní krokodýlí slzy.

Neustále potkáváme a předjíždíme nákladní auta – silnice, po níž jedeme, je jednou z dvou hlavních dopravních cest spojujících Lhasu s vnitrozemím. Je to silnice Lhasa–Čching-chaj, po níž před třemi roky týmž směrem přijížděly k Lhasě naše Tatry.⁶ Každý vůz má vpředu na korbě přibitý dřevěný kříž, není to ovšem projev zbožnosti: na kříži je zavěšena gumová duše, naplněná vodou a od ní vede hadička s kohoutkem přímo do chladiče. Když je třeba doplnit vodu a nablízku není řeka či potok, stačí otočit kohoutkem a vůz může dál zdolávat strmé stoupání.

Po více než dvou hodinách jízdy poměrně nízký řetěz hor, který lemujeme náš obzor po pravé, jižní straně, začíná ustupovat, objevuje se širá rovina a na obzoru bílé obrysy řetězu Nänčhen Thanglha⁷ s kuzelem Čomogangy,⁸ který se tyčí výše než sedm tisíc metrů nad mořem. Směrem k němu odbočuje silnice, kterou pojedeme za několik dní do Žikace. A hned za odbočkou přijíždíme k řece, jejíž voda je ještě po nedávné době dešťů kalná a rozbouřená. Je to řeka Jangpa a po několika minutách dojíždíme do Jangpačanu,⁹ kde sídlí správa okresu, v němž není ani jediná osada, všichni jeho obyvatelé žijí roztroušeně ve stanech, uprostřed svých pastvin.

Ráz krajiny se prudce mění. Řeka Jangpa si vyryla skalami koryto s prudkým spádem a silnice těsně sleduje její běh. Serpentina za serpentinou a těsně vedle kol auta srázný břeh, pod nímž se valí voda s takovou prudkostí, že pád do ní by znamenal jistou smrt. Ale řidiči jsou tu doma, sjíždějí s jistotou zatačku za zatačkou. Vzduch se stává stále dýchatelnější a každá desítka metrů, o niž jsme níže, je hned cítit. Po půl hodině se skály zas rozestupují, vjíždíme znovu do širokého údolí. Ale ráz krajiny je tu docela jiný. Místo sporé ostřice všude pole, většinou ječmen. Podél cesty se začínají objevovat menší osady, ruch na silnici je stále živější. Najednou si všímám, že již nejedeme po proudu – řeka, od níž

jsme se na chvíli vzdálili, se zas přibližuje, ale voda teče proti směru naší jízdy. Vysvětlení je jednoduché: není to již Jangpa – ta již před několika kilometry dospěla až k místu, kde ústí do řeky Kjičhu¹⁰ čili lhaské řeky. Na soutoku tvoří oba toky úhel téměř sto osmdesát stupňů a proud se obrací na jih, směrem k údolí Brahmaputry. A my nyní jedeme údolím lhaské řeky, které tvoří výběžek Mléčné roviny,¹¹ v níž stojí Lhasa.

Na silnici se mezi pestrými tibetskými úbory objevuje stále víc rudých říz. Množství lamů svědčí o tom, že asi někde na blízku je klášter. A pak se vlevo otvírá postranní údolí a na jeho konci, přilepená ke svahu, nedohledná změt bílých a červených zdí a nad nimi zlaté střechy. Je to první tibetský klášter, který vidíme, a je to hned ten největší – Däpung.¹² Pod ním, jakoby menší kopie, je ještě druhý, menší klášter.¹³ A sotva jsme je minuli, řidič ukazuje dopředu. Tam se uprostřed doliny objevují dva kopce – z té dálky se zdají nesmírně malinké, proti horám, které Mléčnou rovinu lemují ze všech stran. Ale na jednom z nich, v posledních paprscích večerního slunce, se objevují tytéž barvy, které jsme před chvílí obdivovali, když jsme míjeli Däpung – bílá, rudá a zlatá. Jenže tam nejsou přilepeny na svahu, tyčí se nad vrcholkem kopce a jejich obrysy jsou každou chvíli mohutnější, jak se přibližujeme. Jsme u cíle, před námi na kopci se tyčí lhaský hrad Potala¹⁴ a kousek napravo od ní Železný vrch, druhý význačný bod lhaské panoramy. Ještě přejíždíme most, prudce zatáčíme a projíždíme přímo na úpatí kopce, z něhož mohutné zdivo Potaly dosahuje až k samé silnici. Přejíždíme holé prostranství, které se před námi otvírá, vjíždíme do brány a vůz zastavuje. Za chvíli již sedíme v salonu a upijíme čaj, který po dlouhé, prašné jízdě chutná tím líp, když na první pohled zjistíme, že je to obyčejný, čínský čaj, zcela bez žluklého jačího másla. Díváme se oknem na Potalu a máme týž pocit, jaký asi před námi měli všichni cestovatelé, kteří sem dojeli: pocit údivu, že jsme skutečně ve Lhasě. A to je jediné, na co nám toho večera stačí síly.

3. kapitola

Na horském vzduchu se dobře spí – a já jsem mnoho let nespal tolik a tak dobře jako v Tibetu. Probudil jsem se osvěžen a u snídaně jsem zjistil, že i všichni ostatní se cítí výborně. Pravda, ještě jsme si nezvykli na řídký vzduch, vždyť jsme v té lhaské „nížině“ byli stále ještě o tisíc metrů výš než Stalinův štít,¹⁵ nejvyšší bod naší republiky. Ale všichni jsme měli výbornou chuť k jídlu – hlavně v prvním období, dokud se nám nepřejedla věčně stejná strava lhaského hotelu, kterou jsme my považovali za čínskou a – jak se později ukázalo – naši čínští soudruzi za evropskou. Také nálada byla výborná, a i když nám schody ještě působily určité potíže, krásné sluníčko přímo vyzývalo k pomalé procházce, k níž jsme se všichni již cítili dost silní.

A tak, přestože na tento den byl vlastně plánovaný úplný odpočinek, skupinka za skupinkou se trousila na plochu Lidového náměstí. Je to vlastně jen velká, nedlážděná plocha pod Potalou; z jedné strany se k náměstí přimyká fronta nových budov, mezi nimi náš hotel, obchodní dům, kino a divadlo, nalevo od této fronty je cesta starou městskou branou do sadu Norbulingka,¹⁶ šikmo naproti je Potala a zprava začíná vlastní město. Tam jsme se pomalu obrátili, ale jen jsme udělali několik kroků, dohnal nás gazik a jeho řidič nás energicky vyzýval, abychom nasedli, že nás doveze. Příliš se nám nechtělo, ale co naplat: byl to první den naší výpravy a ještě jsme nezapomněli na sliby, že se v zájmu našeho zdraví a naší bezpečnosti budeme podřizovat přísné kázně. Ostatně jízda netrvala dlouho: z Lidového náměstí vůz obrátil napravo, pak zas doleva k mostu, proti němuž stojí budova Pracovního výboru pro Tibet Ústředního výboru Komunistické strany Číny, jeden z objektů, na které vzbouřenci soustředili svůj útok – za mostem hned zas doprava a po několika stech metrech jsme spatřili něco, co jsme ve Lhasě nejméně očekávali: dopravního strážníka. Stál, stejně jako v Pekingu, na vyvýšené plošině a majestátně řídil pohyb oslů, koní a pěších, kteří však jeho pokynů příliš nedbali.

Na té křižovatce ostatně skončila cesta, po níž jsme do města přijeli. Ústila do okružní třídy, posvátného

vnitřního okruhu čili Barkoru.¹⁷ Příliš posvátně ovšem nevypadal, jak jsme zjistili, když jsme vystoupili z vozu. Nalevo od nás sice bylo vidět bránu chrámu Džokhang,¹⁸ kolem něhož se celý vnitřní okruh vine. Nad vchodem mezi frontami jiných domů prosvěcovaly jeho zlaté střechy, dole u brány několik zbožných – pravděpodobně poutníků – střídavě zvedalo paže k nebesům, pak se zas vrhali tváří k zemi. Většinou měli na ruce jakési hadry a vyleštěné pruhy na kamenných deskách malého prostranství před branou svědčily o tom, kolik tisícrát oni i jejich předchůdci vykonali svůj gymnastický posvátný úkon. Toto prostranství je snad jediným místem na celém Barkoru, kde se neobchodovalo. Krámy, velké i malé, stánky, velké i malé, nejrozmanitější a nejpodivnější výběr zboží, který se snad kdekoli na světě najde. A to jsme přijeli do Lhasy již v době, kdy sláva lhaského trhu ochabla a luxusní zboží, které se sem dříve vozilo z Indie, dochází, protože většina bohatých feudálů po povstání utekla a průměrný lhaský občan si nemůže koupit nejmodernější kameru s expozimetrem – patrně by ani nevěděl, k čemu má sloužit – či automatické hodinky, které ukazují i den, měsíc a souhvězdí, v němž se právě nachází slunce. Zato tu najdete bohatý výběr hedvábných pruhů všech barev, potištěných posvátnými znaky a celými modlitbami, kašmírské svetry, různé patentní léky, kosmetické prostředky značek, na něž si pamatují ještě z dětství, filmy, jejichž záruční doba dávno prošla, indické cigarety i sirky, tibetské čapky z brokátu se štítem obšitým kožešinou, pásky na vousy, Nescafé, obnošené boty, různá koření, domácí i zahraniční, zkrátka, každý si přijde na své. A stejně pestré, jako výběr zboží, je i složení těch, kteří ho tu prodávají. V krámech najdete většinou Indý, Nepálce, Sikkimce a jiné cizince – zvlášť nápadní jsou Nepálci, kteří sedí na nízkých stoličkách, dosti velkých, aby se na ně vešly i zkřížené nohy, pokušují z mohutných vodních dýmek, z nichž při každém tahu vychází bublavý zvuk. Když přijde do krámu zákazník, nedají se ze svého klidu vyrušit, jen důstojně pokývnou hlavou a kouří dál. Ještě důstojnější jsou staří moslimští obchodníci, jejichž bílé



Obr. 4 / Stanoviště čínské dopravní policie na Barkoru před Džokhangem.

Strážník v bílé kazajce stojí na kruhovém soklu chráněném stříškou přímo u hlavního vchodu do chrámu Džokhang (vlaje na něm vlajka ČLR). Veškerá doprava, kterou řídí, sestává z tažených povozů, automobilů bylo tehdy i ve Lhase málo. Fotografie z dubna 1959 pořízená ze střechy domu nacházejícího se jihozápadně od vchodu do Džokhangu zachycuje tři čínské elektrotechniky, jak opravují dráty na sloupech. Další pozoruhodností je tzv. *nešťovicový sloup* hned za stříškou dopravního strážníka, který byl v té době bez ohrazení přímo před Džokhangem. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 5 / Obchodní ruch před Džokhangem.

Na fotografii je scéna z obchodního ruchu na Barkoru, v popředí si tři Tibetané – dva mniši a laik v kožešinové čepici – s neličeným zájmem prohlížejí tradiční tibetské knihy pecha (tib. *dpe cha* དཔེ་ཅཱ་), tištěné na volně poskládaných podlouhlých pásech papíru. Prodej buddhistických textů a obrázků byl na Barkoru běžnou záležitostí. Oba mniši mají v rukou dobře patrné buddhistické modlitební korálky thengwa (tib. *phreng ba* ཕེང་བ་), sto osm modlitebních korálků na šňůře, buddhistický růženec. Prodavačka vlevo se dívá směrem k nedalekému stanovišti čínské dopravní policie, umístěnému hned u vchodu do Džokhangu. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 6 / Obchodní ulice v centru Lhasy na Barkoru.

Prodej se odehrával hned u vchodu do domu, prodejci a zboží se chránili před sluncem plátěnými stříškami. Jak uvádí Jan Vinař: „Krámy, velké i malé, stánky, velké i malé – nejrůznější a nejpodivnější výběr zboží, který se snad kdekoli na světě najde. A to jsme přijeli do Lhasy již v době, kdy sláva lhaského trhu ochabla a luxusní zboží, které se sem dříve vozilo z Indie, dochází, protože většina bohatých feudálů po povstání utekla a průměrný lhaský občan si nemůže koupit nejmodernější kameru s expozimetrem – patrně by ani nevěděl, k čemu má sloužit – či automatické hodinky, které ukazují i den, měsíc a souhvězdí, v němž se právě nachází slunce. Zato tu najdete bohatý výběr hedvábných pruhů všech barev, potištěných posvátnými znaky a celými modlitbami, kašmírské svetry, různé patentní léky, kosmetické prostředky značek, na něž si pamatuji ještě z dětství, filmy, jejichž záruční doba dávno prošla, indické cigarety i sirky, tibetské čapky z brokátu se štítem obšitým kožešinou, pásky na vousy, Nescafé, obnošené boty, různá koření, domácí i zahraniční, zkrátka, každý si přijde na své.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



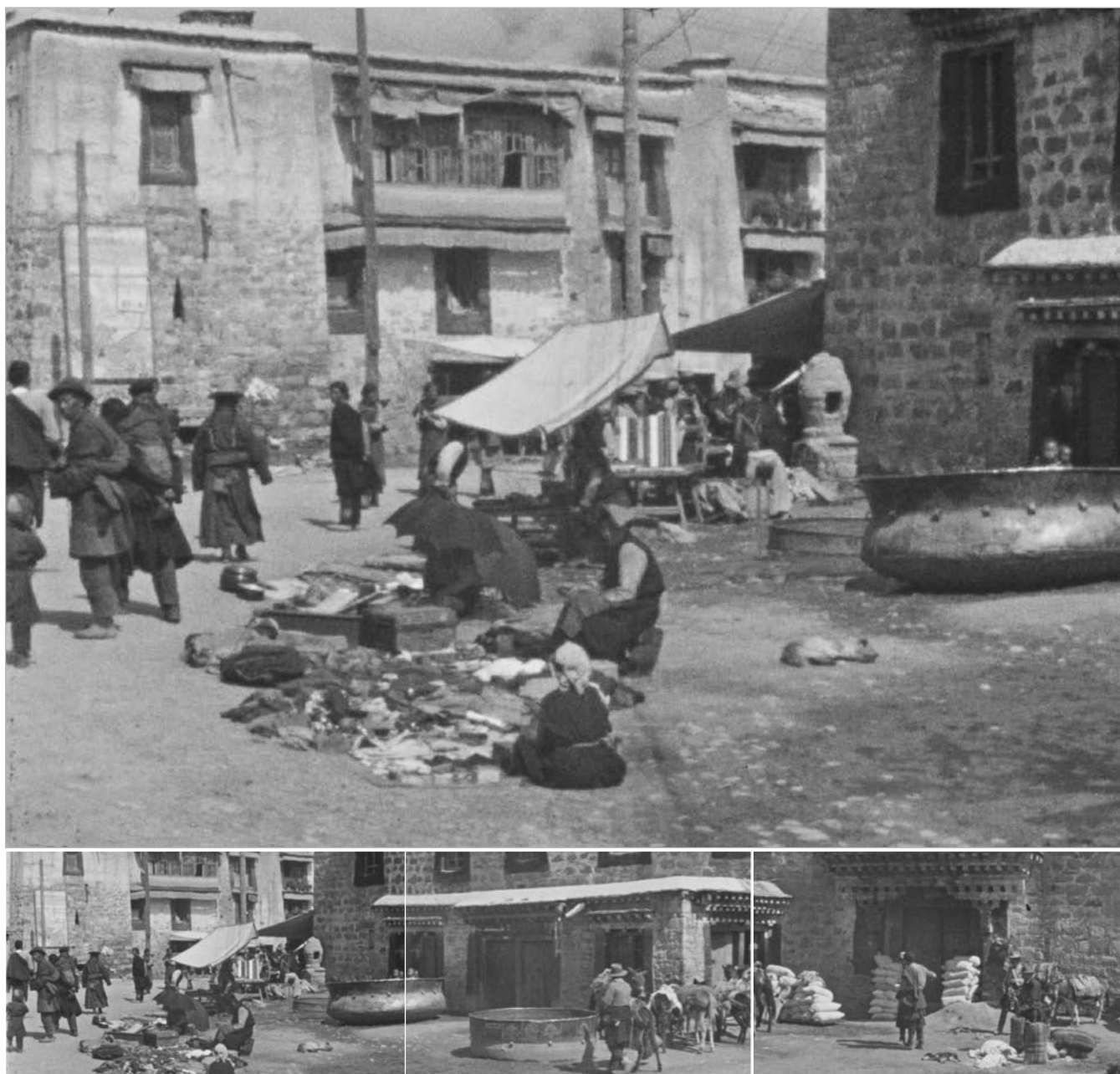
Obr. 7 / Vykuřovadlo na okružní lhaské ulici Barkor poblíž Džokhangu.

Na fotografii je velké hliněné vykuřovadlo, místo, kde se pálily obětiny, především vonné materiály, jako například jalovcové větve či prášek z nich zhotovený, ale také jačí máslo atp. Zápalné obětiny sloužily k rituálnímu očišťování posvátného prostoru poblíž významných sakrálních staveb. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



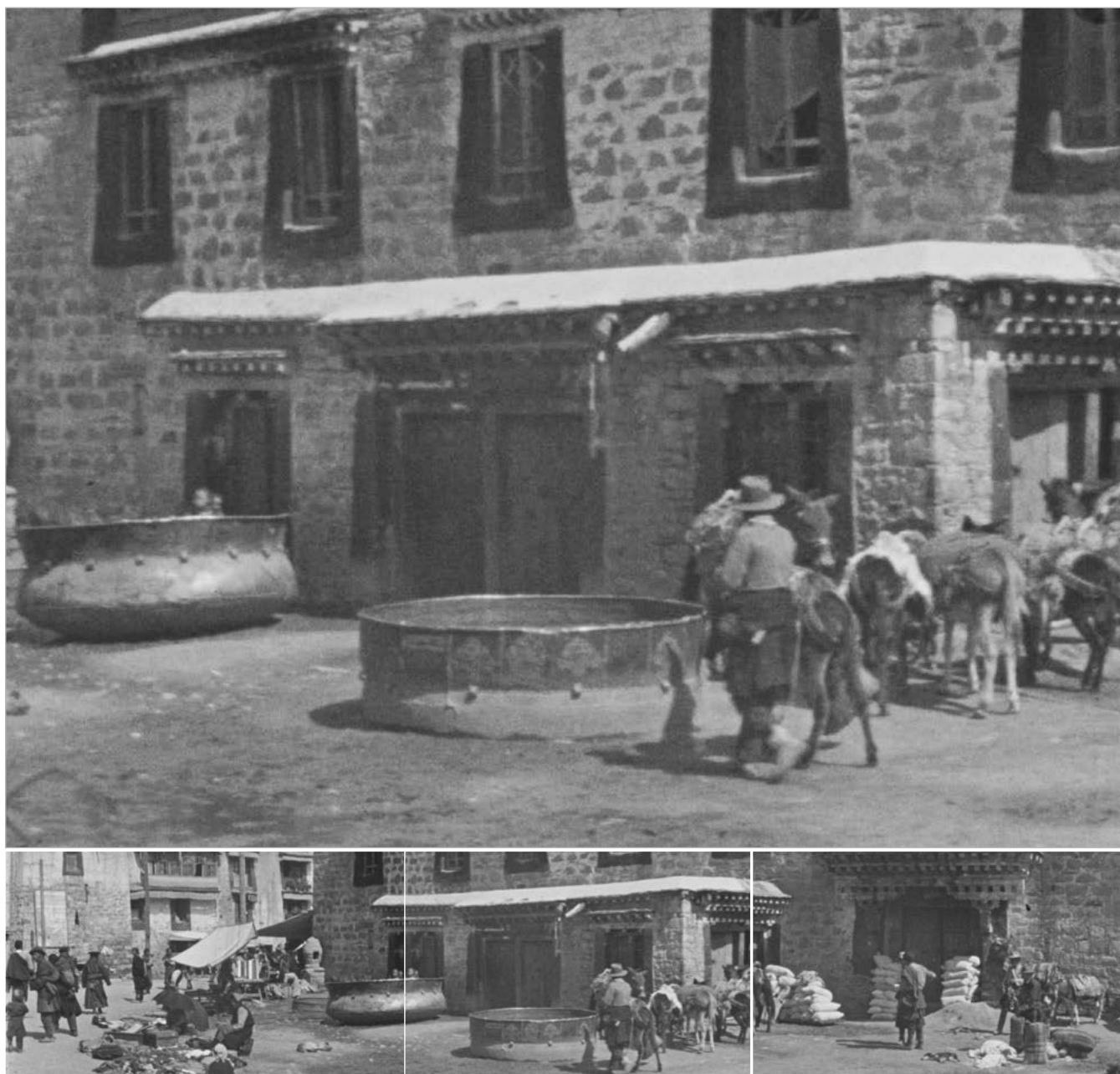
Obr. 8 / Roh okružní lhaské ulice Barkor poblíž Džokhangu.

Napravo je velké hliněné vykuřovadlo, nalevo stojí skupinka Tibetanů. Pozoruhodné jsou velké nápisy v čínštině napravo od špaletového okna, jakož i nápis v tibetštině na druhém rohu budovy vlevo. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



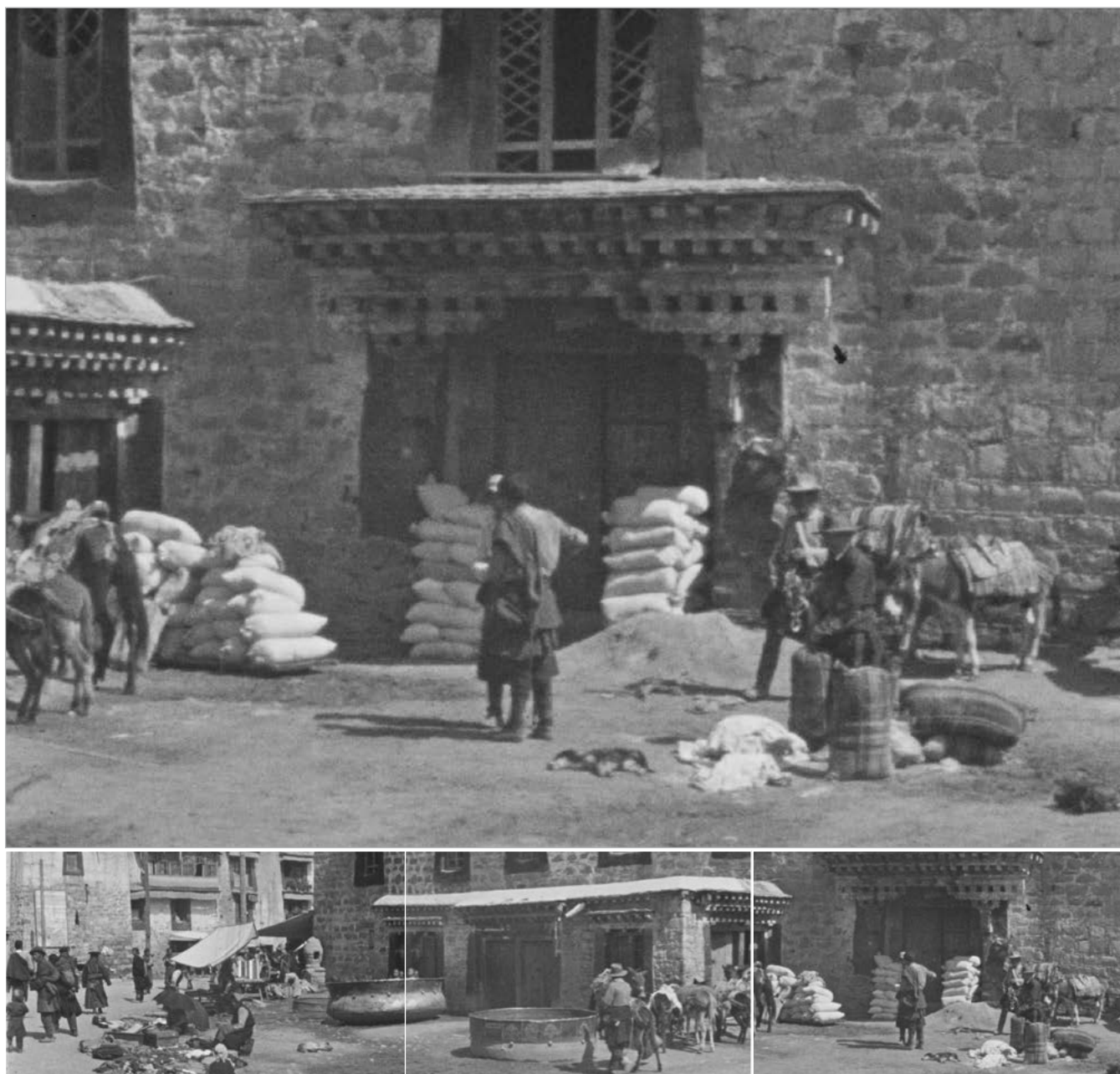
Obr. 9 / Gigantická kád' v centru Lhasy.

Barkor, fotografie zachycuje vlevo velký plakát, či zarámovaný obraz na stěně domu. V popředí jsou prodejci chránící se před sluncem velkými deštníky. Na protilehlém rohu domu je světlé hliněné vykuřovadlo a hned vedle něj napravo se nachází gigantická kovová nádoba na vodu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 10 / Gigantické kádě v centru Lhasy.

Na tomto snímku jsou dobře patrné dvě gigantické kovové nádoby, každá má poněkud jiný tvar. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 11 / Vchod do domu s navršenými pytli.

S největší pravděpodobností se jedná o pytle s campou. Mlýny byly mimo město, a tak se do Lhasy vozilo obilí již pomleté. Svědčí o tom i množství zvířat z karavany. Domněnka, že by se mohlo jednat o pytle s pískem určené na ochranu vchodu do důležitých budov ve Lhasě během povstání v březnu 1959, je zřejmě lichá. Vzhledem k tomu, že záběry filmu, z nichž je tento snímek zhotoven, se natáčely v srpnu či září stejného roku, je zřejmé, že se nejednalo o pískovou ochranu. Zdroj: *Šaty z Tibetu*.



Obr. 12 / Tibetanka na trhu s čínským časopisem v ruce.

Scéna z trhu poblíž Džokhangu; uprostřed je Tibetanka, která levou rukou směřuje k dítěti a v pravé ruce drží velký, zřejmě barevný, žurnál v čínštině. V té době v Tibetu žádné vlastní barevné časopisy nevycházely, jednalo se o import. Ve Lhase ovšem vycházely noviny v tibetštině; první číslo *Tibetského deníku* (*bad ljongs nyin re'i gsar 'gyur* བོད་ལྗོངས་ཉིན་རེའི་གསར་འགྱུར་) vyšlo 22. dubna 1956 Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 13 / Rušná ulice v centru Lhasy.

Scéna z ruchu na ulicích poblíž Džokhangu, pozoruhodné jsou plakáty či veřejná oznámení vylepená po obou stranách vchodu do domu, jakož i zbytky papírů na samotných domovních vratech. Záběr byl pořízen na Barkoru. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 14 / Plakáty na rohu ulice ve Lhase.

Obyvatelé hlavního města při četbě pouličních plakátových oznámení na Barkoru. Vedle novin *Tibetský deník* a pouličních tlapačů, byl výlep plakátů třetím nejdůležitějším komunikačním kanálem čínských úřadů směrem k obyvatelstvu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 15 / Pouliční prodej ve Lhase.

Prodej tradičních ručně tkaných textilních dekorativních pásů thug (tib. *phrug* ཐུག; čín. *pchu-lu, pulu* 氍毹) ve Lhase. Nakupující žena drží v levé ruce nové čínské jüanové bankovky. Tibetská papírová měna již v roce 1959 neplatila. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 16 / Pouliční prodej na Barkoru.

Pouliční prodej vonných tyčinek a jiných buddhistických drobností, jakož i vlny ve Lhase. Pouliční obchod byl tradiční ve staré Lhase a v padesátých letech si ještě stále držel svoji původní podobu. Odehrával se jak na Barkoru, tak i v přilehlých ulicích a uličkách, jakož i na náměstích. Obchodníci byli především Tibetané, ale vyskytovali se zde i Nepálci, Indové a představitelé čínských „menšinových národností“, zejména čínští muslimové, tzv. Chuejové. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 17 / Pohled na ulici ve Lhase.

Každodenní pouliční ruch ve Lhase, uprostřed nedlážděné uličky pozvolna protéká splaškový potůček. Samozřejmostí v té době již byly dřevěné sloupy s elektrickým vedením. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

bradky si v ničem nezadají s kulatými bílými čepičkami. Tím pestřejší jsou barvy jejich pruhovaných chalátů. A od této exotiky se odráží oděv indických majitelů obchodů, kteří chodí v evropském oblečení.

Majitelé stánků jsou Tibeťané, z větší části ženy. Sedí ve skupinách, protože lidé se více dívají, než kupují a je třeba zahnat dlouhou chvíli. S tím větším elánem se pak pouští do nekonečné transakce, když se objeví zákazník, obrací zboží v rukou, zkouší ho – a ovšem smlouvá. Protože tady, v zemi, kde si ještě většina lidí vyrobí doma téměř všechno, co potřebují, a vyjma čaje a soli nakupují jen výjimečně, když přijdou do města, tady nemá nic pevnou hodnotu. Navzdory všemu, co napsal Marx, v Tibetu je hodnota zboží prostě určená tím, kolik je možno za ně dostat. A to je vždy otázka obratnosti a vytrvalosti obou stran, které koupí uzavírají. Pozorujeme například lamu, který dřepí před stánkem se svatými knížkami a nakupuje. Náboženství – to je jedna věc, a obchod druhá. Když jsme vystoupili z auta, seděl již u stánku a smlouval – od té doby uplynulo nejméně dvacet minut, a když se ohlídím, smlouval ještě. Je ovšem v nevýhodě, protože energická obchodnice sedí pod slunečníkem a jemu pálí na ostříhanou hlavu srpnové slunce. A tak nakonec mávne rukou, vytáhne zpod řízy zmaštěný hadr, rozbalí ho a vytahuje zmačkané papírové peníze. Vidím – jsou to čínské peníze. Je to v tom starodávném obchodním ruchu první znamení nových časů – tibetské peníze byly staženy z oběhu jen několik dní před naším příjezdem. Stalo se to ostatně k velké úlevě zdejších občanů, protože po zhroucení reakční vzpoury tibetská měna – která i před tím byla kryta jen autoritou dalajlamy – propadla prudké inflaci. Všichni se rádi zbavili papírků, za něž už nikdo nechtěl prodávat – kromě čínských papírových peněz a drobných kovových mincí se tu vyskytují již jen „velké jüany“, tj. stříbrné jüany, ražené v nejrůznějších obdobích, převážně však po roce 1911, za vlády Jüan Š'-kchaje.¹⁹ A současně s novou měnou přišla i možnost nakupovat v čínském státním obchodě, který otevřel novou prodejnu rovnou na Barkoru. Je před ním stále fronta – jediná fronta, kterou jsem po celou dobu svého pobytu v Tibetu viděl. Toto rozšíření obchodní

sítě musí znamenat velké úsilí v dopravě, vždyť každý kousek čínského zboží se musí vozit po silnici plných osm dní. Ostatně, některé druhy zboží i čínská státní obchodní společnost zřejmě kupuje buď z Indie, anebo je skupila od soukromých obchodníků – v obchodním domě jsem viděl nejen indické cigarety, lihoviny a Nescafé, ale i sešity a jiné drobnosti.

Kousek za státní prodejnu zahýbá Barkor doleva a tu mě najednou napadá, že jdeme zakázaným směrem. Kolikrát jsem četl, že po posvátném okruhu se musí svatý Džokhang obcházet ve směru hodinových ručiček, jinak že je zle, ale i to zřejmě patří minulosti: lidé si nejen nevšímají našeho „přestupku“, ale i zdejší obyvatelé chodí vesele oběma směry, každý jak chce. To ale neznamená, že na náboženství zapomněli – nehledě k poutníkům u vchodu do chrámu právě zde na rohu vidím pec na spalování modliteb, aby lépe letěly k nebesům. Kouří se z ní a mladá žena do ní právě přikládá. Pec je kamenná, má formu malé věže, dole je vypouklá, trochu břichatá, takže její vršek má tvar skleněného cylindru petrolejové lampy. Modlitebních mlýnků, o kterých jsme tolik slyšeli, je vidět málo. Jen hned na začátku, u chrámových vrat, jsem si všiml žebráka, který tam sedí a točí mlýnkem, na ulici jsme potkali ještě starého lamu s mlýnkem. Zato za dalším ohbím Barkoru vidíme modlitební mlýn, který již za to stojí. Je v jakési kapli – vedle stojí zas modlitební pec, jakou jsme již viděli – uvnitř je válec, vysoký asi pět metrů a dobré tři metry v průměru. Uvnitř právě obchází starší žena a otáčí jím pomocí jedné z rukojetí, které jsou připevněny na spodním okraji. Takový mlýn už musí vydat! Ale již se blížíme k další zatačce, okruh se uzavírá. A to je dobře – přec nás to unavilo, slunce, řídký vzduch, nové dojmy. Tentokrát se nezlobíme, že na nás čeká gazik. Motor se rozbíhá, strážník nám elegantním zamáváním červenobílého ukazovátka uvolňuje cestu – kolikrát za den asi má příležitost tak elegantně zamávat na auto? A již se zase objevuje Potala, která je po dobu našeho pobytu jakýmsi ukazatelem k domovu. Viděli jste tedy Lhasu. Kolik cestovatelů po tom marně toužilo. Pro nás to byl jen malý začátek – práce nás čeká. Ale jak se zdá, bude zajímavá.

4. kapitola

Kdykoli jedeme do města, musíme přes křižovatku, kde majestátně stojí jediný lhaský dopravní strážník. Ve starších popisech jsem o něm zmínku nenašel, ale zato jsem zjistil, že kousek od jeho stanoviště na rohu stojí „sloup strýce a synovce“.²⁰ Je to jeden z četných, starých památníků podřízenosti Tibetu Číně: „strýc“ je v tomto případě čínský císař, „synovec“ tibetský král. Pomník je asi o čtyři sta let starší, než vláda dalajlamů nad Tibetem. Nevypadá ostatně nijak impozantně – připomíná sloupy, kterých je u nás ještě mnoho na rozcestích, chybí jen obraz ukřížované postavy.

Kousek za sloupem, u vchodu do chrámu Džokhang, není právě vidět modlíci se poutníky – asi je odehnali, v bráně stojí skupina mnichů, kteří nás přišli uvítat. Jde to přesně podle tradičního způsobu: Míša Domo-gackich z moskevské *Pravdy* a Alan Winnington z *Daily Workeru*, které jsme si volili za předsedy, rukou společnou a nerozdílnou, už jsou připraveni na obřad. Vědí přesně, jak se musí podávat a přijímat obřadný pruh látky „khatag“,²¹ dokonce při tom vyplazují i jazyk. A již procházíme branou a poprvé – ale nikoli naposled – cítíme zvláštní zápach spáleného jačího másla dvou tisíců lamp, které tu hoří před sochami Buddhy a svatých. Džokhang sám – nejposvátnější chrám lamaistické církve – ho spálí dvě tony denně!²²

Prohlídka začíná! Džokhang je postaven okolo vnitřního dvoru, jako většina tibetských domů. Dvůr je obklopen dřevěnými sloupy, takže vzniká jakési podloubí, kde je ještě poměrně světlo, protože ne všechny prostory mezi sloupy jsou zakryté. V ochozu stojí sochy menších svatých a božstev, před nimi misky se svícenou vodou – je jich vždy po sedmi – a máselné lampy, prostě velké nádoby s máslem, na jehož povrchu hoří knůtek. Čím větší svatý, tím víc lamp. Nejvíce je jich před sochami ukrytými v malých kobkách – tam je nesnesitelné dusno, protože tu nebylo větráno od založení chrámu a neustále tu hoří stovky světýlek, které místnost sice pořádně osvětlí, zato šíří tím více zápachu. Z kobky do kobky – četl jsem mnoho popisů tohoto chrámu a obdivuji jejich autory.²³ Já bych vám ty sochy nemohl

popsat – vůbec se pamatuji jen na skupinu představující zakladatele chrámu krále Songcän Gampa²⁴ a jeho dvě ženy, čínskou princeznu Wen-čcheng²⁵ a nepálskou princeznu, které obě velmi přispěly k rozšíření buddhismu v Tibetu. Wen-čcheng také přivezla sochu Buddhy, nazvanou „Džo“ – pán; která je největším náboženským pokladem Džokhangu a dala mu jméno.²⁶ Ale jak jsem řekl – obdivuji autory všech podrobných popisů – já se pamatuji jen na všeobecný skličující dojem, kterým na mě tato prohlídka působila. Tma, zápach, tisíce světel, tisíce kilogramů másla, páleného zbůhdarma, ale to byla jen vnější stránka. Ten nejtěživější dojem by se dal shrnout ve slově – středověk. Byl jsem rád, když jsme vystoupili do prvního patra – po prvé jsme vystupovali po tibetských „schodech“, které se spíš podobají žebříku, a bez zastavení šli dál na střechu. Čerstvý vzduch chutnal jako nejlepší med.

Džokhang je stavěn jako typický tibetský dům: uprostřed dvůr, zevně pevná brána, schody, po nichž je těžko vystoupit, i když v tom člověku nikdo nebrání, plochá střecha, na níž se obránci mohou udržet, i když útočníci se zmocnili již spodních pater – zkratka pevnost. Ale na rozdíl od ostatních domů má chrám na té ploché střeše ještě nástavby se zlacenými střechami. Je to ostatně právě zlato a jeho vrstva je poměrně silná. Každá střecha má na sobě nástavbu, na níž spočívá jakýsi pavilon na kamenném soklu – střechy přecházejí zdi, zespoda nejsou zlacené, jejich trámoví tvoří pitoreskní vzor a na něm jsou zavěšeny stovky malých zvonů a destiček: to je další způsob „mechanizovaného“ modlení – když vítr pohybuje zvonkem či destičkou, při každém zakývnutí se vznese k nebesům modlitba, která je na nich vyryta. Stejnému účelu slouží kousky látek, které všude visí na provazech jako prádlo vyvěšené k sušení.

Džokhangští mniši nám přichystali překvapení. Na malém stolku uprostřed střechy stojí nádoba, která se v slunečních paprscích oslnivě leskne. Je to historická zlatá urna, kterou kdysi věnoval tibetské vládě čínský císař.²⁷ Když umřel dalajlama či pančhenlama a církevní hodnostáři se nemohli dohodnout na jednom „převtě-



Obr. 18 / Dharmačakra nad vchodem do Džokhangu s čínskou vlajkou

Dharmačakra je jeden z nejčastějších symbolů tibetského buddhismu. Doslova je to kolo nauky (tib. čhökji khorlo, *chos kyi 'khor lo* མོས་གྱི་འཕོང་ལོ་), myšlena je základní nauka buddhismu. Kruhový symbol má osm paprsků a loukotí, které představují osmidílnou vznešenou stezku. Toto kolo roztočil při své první rozpravě v indickém Sarnáthu v Gazelím parku Buddha Šákjamuni. Kruhový terč obklopují z obou stran gazely symbolizující místo první rozpravy. Tento typ dharmačakry bývá často umístěn nad hlavním vchodem do chrámu, stejně je tomu tak i zde. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 19 / Nejposvátnější tibetská buddhistická socha Džowo Rinpoče v Džokhangu.

Čínští filmaři natočili návštěvu 10. paňčenlamy v Džokhagu dne 7. dubna 1959, tedy bezprostředně po potlačení povstání ve Lhase. Bylo to poprvé, kdy na filmový pás zachytili Džowo Rinpoče (*jo bo rin po che* ཇོ་བོ་རིན་པོ་ཆེ). Tyto záběry potřebovali proto, aby Tibetanům a světu dokázali, že hlavní svatyně s nejzácnější sochou je netknutá a těší se úctě jako vždy. Což platilo ještě po dalších sedm let do roku 1966, kdy byly 24. srpna interiéry Džokhangu rudými gardami brutálně poničeny a sochy rozbity. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.

lení“, jména všech uchazečů byla vložena do této urny a nástupce byl určen losem. Pak ovšem k jeho utvrzení v úřadě bylo ještě třeba císařova schválení. Poslední – čtrnáctý – dalajlama byl jediným vybraným uchazečem, dostal se tedy k své hodnosti bez losování, když kuomintangská vláda vyslovila svůj souhlas. Pod největší zlatou střechou bývala odpočívárna představeného Džokhangu. Je to dost velká místnost, kolem stěn leží vysoké, tvrdé polštáře, které v Tibetu nahrazují křesla. Tam už na nás čeká čaj – obyčejný, ne máslový –, pečivo a cigarety, ovšem indické. Začíná hlavní část naší návštěvy, beseda se zdejšími lamy.

„Kolik je v Džokhangu mnichů?“ tak zní naše první otázka. Mladý mnich Ngawang Mingjur,²⁸ který se nám představil jako předseda „výboru pro likvidaci povstání“ vysvětluje: „Počet mnichů se tu mění, protože Džokhang není klášter, nýbrž chrám. Zdejší lamové jsou ze tří velkých klášterů, Däpungu, Sery a Gandänu.²⁹ Bývalo jich tu vždy okolo sto dvaceti, nyní je jich sto sedmnáct.“

„A kolik z toho se účastnilo vzpoury?“

„Všichni.“

A tak, v souhrně otázek a odpovědí, se postupně vytváří obraz toho, co tu probíhalo před povstáním, při něm – i potom.

V Džokhangu bývali vždy tři vysocí hodnostáři, po jednom ze tří velkých klášterů. Nejvyšší, kterého sem vyslal klášter Däpung, se jmenoval Könňerpön.³⁰ Měl tu výnosné místo, protože věřící darovali nejposvátnějšímu chrámu hojně másla, peněz, drahých látek a představený a jeho dva zástupci si z toho přivlastňovali větší polovinu.

Chodilo to tu jako všude v klášteře: vysocí lamové nic nedělali, žili v blahobytu, neohlíželi se na klášterní předpisy, zato „na chudý lid byla přísnost“. Chudí lamové musili vykonávat nejen všechny práce na údržbě chrámu, ale byli také osobními sluhy svých představených. Směli se k nim přiblížit jen v hlubokém předklonu – jakmile představený měl dojem, že obyčejný mnich se svým pohledem dotkl jeho těla výše kolenou, dal ho krutě zbičovat, a podobné tresty byly za každé sebemenší porušení složitého chrámového ceremoniálu nebo i tehdy, když se představenému prostě znelíbil. Pak, asi měsíc

před vzpourou, Könňerpön a jeho kumpáni začali chodit na různé porady, v klášteře se objevily zbraně – nejen pušky, ale i dvě polní děla, těžké i lehké kulometry. Pak Könňerpön rozkázal mnichům, aby vylepovali paličské letáky a krátce na to je svolal, rozdal jim civilní oděv a pušky a rozkázal, aby se cvičili ve zbraní. Byl to podivný rozkaz: vždyť věřící buddhista nesmí zabít ani veš a lama se nesmí zbraně dotknout. Ale kdo by se odvážil odporovat všemocnému představenému? Kromě toho jim Könňerpön vykládal, že jde o boj na záchranu náboženství, které komunisté chtějí zničit.

Ostatně – kdyby se někomu nebylo chtělo, byli by ho donutili vojáci, kteří se druhý den do chrámu nastěhovali. Bylo jich přes sto, neohlíželi se na posvátnost míst, kradli, kde se dalo, znečišťovali i nejposvátnější kaple. Jejich důstojníci řídili i vojenský výcvik lamů.

Těsně, než vypukla vzpoura, musili tři dny a noci nosit pytle s pískem na opevnění chrámu. Nebylo to ale všechno nic platné – několik hodin po vypuknutí boje Čínská lidová osvobozená armáda měla v rukou všechna místa v okolí chrámu – chrám se držel jen díky tomu, že po něm, jako po staré, posvátné budově, nestříleli.

V noci utekli vojáci, vzali s sebou ještě co se dalo: stříbrné misky i menší sochy. Mniši se vzdali, vojáci přišli do chrámu, zatkli Könňerpöna a oba jeho zástupce, odnesli zbraně, které mniši odevzdali, i ty, které byly ještě uskladněny. Pak zas odešli a lamové čekali, co bude dál, kdy přijdou zatknout také je. Byla v nich malá dušička, protože jim předtím namlouvali, že komunisté zajatce mučí a vraždí.

Ale vojáci se do chrámu již nevrátili. Místo nich přišla „pracovní skupina“ – tři mladí lidé, z toho jedna dívka. Lamům nebylo docela jasné, co tito lidé k nim přišli dělat.

Ale oni nedělali vlastně nic. Jen chodili, rozmlouvali s lamy, hned s jednotlivci, hned se skupinami. Pomáhali jim odklízet pytle s pískem, ptali se, zda je v chrámě dost potravin, co bude třeba k tomu, aby se chrám dal do pořádku. Pak začali mluvit o povstání. Vysvětlovali mnichům, jak je obelhali, že nešlo o boj na ochranu náboženství, že vzpouru organizovali bohatí, aby jim zůstaly jejich zdroje příjmů a aby i nadále všichni

jim musili sloužit. To lamové dost snadno pochopili: vždyť viděli, kolik Kōnñerpön bral jen z Džokhangu, že kromě toho měl dva velké domy nedaleko chrámu a statků. Viděli také, že mohou dál klidně konat své bohoslužby a pečovat o svaté sochy, že věřící zas chodí do chrámů a i venku, před branou, se mohou modlit a klanět a nikdo jim v tom nepřekáží.

Pak postupně začali mluvit sami. První se ozval Ngawang Mingjur a vypravoval o tom, jak ho Kōnñerpön dal zbít, když zásilku másla pro chrám odklidil do sklepa, místo aby se nejdřív zeptal, kolik si z toho ponechá Kōnñerpön. Mluvili i jiní – o tom, jak je bili, o tom, jak je okrádali na jídle a sami se cpali – každý měl o čem mluvit, když se mu chtělo vzpomenout.

Členové pracovní skupiny navrhli, aby mniši vytvořili „výbor pro potlačení vzpoury“ z těch, kteří při diskusích nejaktivněji vystupovali. A ještě o několik dní později svolali schůzi a přivedli na ni Kōnñerpöna.

Mnozí lamové se ho ještě báli. Ale jejich bývalý všemocný pán musil před nimi stát po celou dobu schůze hluboce skloněný – tak jako oni kdysi před ním. Trvalo to chvíli, než se první odvážil říci mu do očí, co si o něm myslí, vytknout mu nespravedlivost, krutost, okrádání, ale pak to bylo, jako by se protrhla hráz. Schůze trvala celý den – a ještě se všichni nedostali k slovu. Má být ještě další – budou prý „bojovat s Kōnñerpönem, dokud nepřizná celou svou vinu“. A podobně to bude s ostatními dvěma představenými.

A co bude pak?

Až dokončí boj, který už sice nepřispěje k potlačení vzpoury, zato však pomůže lamům zbavit se strachu z pánů, přemění se výbor pro potlačení vzpoury v demokratickou správu Džokhangu. Vlastně – demokratická reforma v Džokhangu je jednoduchá. Na rozdíl od klášterů, chrám byl vydržován převážně dobrovolnými dary, nemá statky, nemá nevolníky – má jen dva domy v městě, které mu ale již nepatří, protože byly zkonfiskovány (majetek chrámu propadl konfiskaci, protože se povstání zúčastnili všichni jeho vedoucí a strhli i mnichy). Obyvatelé těchto domů si je spravují sami.

Z celého hnutí „tří proti a dvou snížení“,^{*} které tvoří první etapu demokratických reforem, připadá pro chrám v úvahu vlastně jen jedna věc: je třeba zjistit, kteří z lamů se chtějí vrátit do svých domovů a odložit červenou řízu. Vždyť žádný z chudých lamů nešel do kláštera dobrovolně – ostatně byli i příliš mladí, když navlékli mnišský šat. Přišli do kláštera v pěti až sedmi létech; rodiče je tam poslali povinně, jak to musí dělat každá nevolnická rodina, která má víc dětí.

„A kolik se jich vrátí domů?“

Ngawang Mingjur krčí rameny.

„Nevím, tady jich bude asi méně než v kláštorech. Vždyť služba v Džokhangu, to byla velká čest – sem posílali ty nejzbožnější. Ostatně – mnozí jsou zdaleka, nevědí ani, jestli v jejich rodině je ještě někdo naživu...“

Beseda končí. Naši hostitelé nás vyzývají, abychom se ještě podívali do prvního poschodí, kde jsme se dosud ani nezastavili. Příliš se nám nechce, viděli jsme dost kaplí, soch, máslových světél a snažíme se jim to šetrně vyložit. Jde však o něco jiného. „Na kaple se už dívat nemusíte – ale bude vás zajímat výstava.“

Výstava?

„Ano, požádali nás, abychom dali sál v prvním poschodí k dispozici pro výstavu. Je to výhodné, protože do Džokhangu přijde hodně lidí. Máme tam výstavu o tom, jak vypadala městská správa ve staré Lhase.“

Titul nezní zvlášť slibně, ale sotva vidíme první exponáty, uvědomujeme si, že takovou výstavu jsme ještě neviděli. Hned u vchodu na pravé straně sálu, je podle stěny řada boxů. První vypadá ještě velmi nevinně: Na stole jsou vyloženy městské pečete a razítka. Zato druhý, třetí a další... V jednom leží velká hromada důtek, v příštím železem obité hole, dále nástroje na lámání prstů, stínací meče... Na pilířích mezi boxy jsou vyvěšeny různé texty zákonů s čínským překladem. Ukazují namátkou na jeden, aby mi ho přeložili.

„Dostane-li se úřadu ve známost, že šlechtic znásilnil ženu-nevolnici, je trest dvojí podle toho, křičela-li či nekřičela. Jestli křičela, budiž potrestána sto ranami holí. Jestli nekřičela, budiž štáta.“

* Tzv. hnutí „tří proti a dvou snížení“ [čín. *san fan šuang tien, san fan shuang jian* 三反双减] znamená: [1] Proti vzpouře, [2] proti osobní závislosti, [3] proti nucené robotě, [4] za snížení pachtu a [5] lichvářských úroků.

Zní to neuvěřitelně, žádám, aby mi to znovu přeložili, ale je to tak. V případě znásilnění dvojí výměra trestu – pro oběť. Pachatel se nestalo nic – vždyť byl šlechtic, pán!

U zadní stěny sálu stojí řada klecí. Jsou právě dost široké, aby v nich mohl člověk stát – ovšem tak, že mu hlava trčela ven. Stáli v ní celé dny, někdy i několik dní – a ve vrchní straně klece je zařízení, které se upínalo kolem krku, aby oběť škrtilo, když se hroutila.

Na levé straně sálu vidíme jakési kamenné misky. K čemu asi sloužily? Vysvětlují nám, že to nejsou misky, ale čepice. Nasazovaly se odsouzcencům na hlavu, aby se mu tlakem vypouklily oči – pak bylo snadnější je vypálit. A dále ruce, nohy, lebky – hrůzná sbírka toho, co se našlo na popravištích, ve vězeních, v mučírňách a nejen tam. V bytech mocných pánů našli lebky, které tu stojí zvlášť. Jsou opracované, zdobené stříbrem a tyrkysem a pánové z nich s oblibou pili.³¹

Na stěně vidíme jakési popsané papíry, zřejmě úřední listiny, každá má řadu razítek a pečetí. Opět ukazují na jednu, aby mi ji přeložili. Tentokrát si pro jistotu text zapisují doslovně:

„Úřadu kata. Hlavní modlitebna Potaly žádá pro obětní účely tyto předměty:

- lidská střeva,
- lidskou krev,
- tři lebky,
- kus popravčího kamene,
- boty řezníka.

Vše žádané dodejte do devatenáctého dne druhého měsíce. Dáno v Potale sedmnáctého dne druhého měsíce.“³²

A následuje řada razítek a několik podpisů. K čemu ty boty řezníka – nevím –, kdo by se vyznal ve všech zákratech pověřivého mozku. Ale napadá mě v té chví-

li: řezník byl v Tibetu opovrženým vyvrhelem, protože zabíjel! Protože zabíjel – ovšemže zvířata. Zbývá prohlédnout prostřední část sálu. Je rozdělena nataženými provazy, na nichž visí velké kusy papíru s primitivními kresbami a psanými vysvětlivkami. Jsou to příběhy obětí, které okusily všechny ty vražedné nástroje, jež jsou zde vystaveny. Promiňte, nebudu je líčit. Zmíním se jen o dvou: je to případ vdovy, které usekli obě ruce za to, že její syn odešel do vnitrozemí studovat, a případ mladého muže, který vytrpěl řadu strašných muk a je muž nakonec vypálili oči, protože pomáhal stavět silnici spojující Lhasu s provincií Čching-chaj. Každý z těchto případů je znázorněn celou řadou kreseb a pro lepší ilustraci před kresbami sedí oběti. Je to strašný obraz: mladý, silný slepec sedí na židli před obrázkem, vypravuje svůj příběh a po paměti rukou ukazuje na obraz, který znázorňuje to, o čem právě mluví...

Již chvíli pozoruji, že naši čínští průvodci – ti, kteří s námi přijeli z Pekingu – jsou nervózní. Teď začínají naléhat, abychom už šli. Ještě nikdy prý žádný cizinec nebyl tak dlouho v posvátném Džokhangu a venku, před branou, je prý již velký dav. Musíme jít, ještě by mohli myslet, že jsme přišli znesvětit chrám. Vycházíme. U brány se ještě loučíme s Ngawang Mingjurem a ostatními, kteří se o nás starali a nasedáme. Nasedám, dívám se na lidi, kteří stojí podél cesty a oni se dívají na mě. Ze zvyku – jak se to dělá všude v Číně, když člověk odněkud odjíždí – vystrkuji ruku z okna a zamávám. Dav podél silnice začíná mohutně tleskat. Ukázalo se, že vývoj v Tibetu šel poněkud rychleji, než tu tušili i čínští přátelé z Pekingu. Ti lidé nepřišli bránit posvátný Džokhang prostě se přišli na nás podívat. A teď už mávají všichni, potlesk ještě sílí a my odjíždíme. Dopravní strážník elegantně ukazuje „volno“. Vystrkuji hlavu z okna – je dobře být zas na čerstvém vzduchu, kde nečpí máselné lampy. Je dobře vidět dnešní Lhasu místo té strašné, včerejší.

5. kapitola

Člověk, který si tuhle místnost dal zařídit, zřejmě nemusil ani nechtěl šetřit. U jedné zdi je těžce pozlacený oltář s obrazy Buddhů, na stropě, nad místem, kde majitel sedával, je namalováno zlaté slunce, stolky jsou bohatě vyřezávané a vykládané, polštáře, na nichž sedíme, mají povlaky z těžkého brokátu. Na stropě, vedle lampy na petrolejový plyn *Made in Czechoslovakia*, je dokonce elektrická lampa, a to dosud ve Lhase si mohlo dovolit jen málo boháčů.³³

Je to jakoby otevřená učebnice dějin. První kapitola: luxusní zařízení. Druhá kapitola: rozstřílené tabulky v oknech a stopy po výstřelech, které se bílou barvou omítky odrážejí od rudé malby stěn. Třetí kapitola: na zlacené truhle, která tvoří podstavec oltáře a v níž jsou patrně uschovány zlaté a stříbrné obětní nádoby, je pečeť vojenské kontrolní komise pro Lhasu – je to konfiskovaný majetek jednoho z vedoucích účastníků březnové vzpoury. Čtvrtá kapitola: na zdech jsou rozvěšeny obrázky a diagramy, které zřejmě slouží jako názorné pomůcky pro základní kurs elektrotechniky.

A k této poslední kapitole patří také lidé, kteří tu s námi sedí. Je jich jednadvacet, jsou mezi nimi řemeslníci a drobní obchodníci, dokonce dva bývalí žebráci, kteří nyní našli práci na stavbách. Dohromady tvoří uliční výbor šestého okrsku druhého jižního obvodu Lhasy.

Ve svém úředním komuniké o reakčním vzbouření v Tibetu z 28. března 1959 Státní rada Čínské lidové republiky mimo jiné oznámila: „V zájmu důkladného potlačení vzbuřeneckých banditů Státní rada nařídila jednotkám Čínské lidové osvobozené armády převzít vojenskou kontrolu v různých místech v Tibetu. Úkoly vojenských kontrolních komisí jsou: potlačovat vzpouru, chránit lid a cizí příslušníky, kteří dodržují čínské zákony, zřizovat se souhlasem Přípravného výbo-

ru Tibetské autonomní oblasti a oblastního velitelství správní orgány na různých úrovních...“³⁴

Lhaská vojenská kontrolní komise byla zřízena 23. března 1959.³⁵ V té době již ustaly otevřené boje ve městě a další práce na likvidaci všech zbytků povstání měla hlavně politický ráz. Šlo o to mobilizovat lid, vysvětlit mu skutečné pozadí vzpoury, získat ho ke spolupráci, k boji proti jednotlivým vedoucím účastníkům vzpoury, kteří se skryli. Prvním činem vojenské kontrolní komise bylo rozpuštění staré městské správy. To byla více méně jen formalita, protože stará správa se rozpadla, když její vedoucí funkcionáři – vesměs vysocí vládní úředníci z řad aristokracie, po likvidaci vzpoury utekli. Správu města převzala sama komise.

Aby nevzniklo nedorozumění: vojenská kontrolní komise je jmenována vojenským velitelstvím a pracuje z jeho pověření – to však nijak neznamená, že se skládá z vojáků. Ve lhaské kontrolní komisi není například jediný voják; skládá se z představitelů různých vrstev tibetského lidu i té části šlechty, která se vzpoury nezúčastnila, dále jsou v ní představitelé Komunistické strany Číny.* Jedním z prvních činů městské vojenské kontrolní komise bylo jmenování kontrolních komisí pro jednotlivé obvody. Na základní úrovni, v jednotlivých okrscích, vojenské kontrolní komise zřízeny nebyly. Správu tam převzaly uliční výbory, první vládní orgány, které si lhaský lid zvolil sám.

V obvodu, který má na starosti náš uliční výbor, žije dvě stě devadesát osm rodin. Z toho téměř polovina, sto čtyřicet rodin, patří do kategorie „chudých“ – jsou to rodiny žebráků, lépe řečeno bývalých žebráků, protože jednou z hlavních starostí výboru bylo, opatřit jim co nejrychleji práci.³⁶ V pořadí druhou skupinu tvoří řemeslnické rodiny, jichž je tu devadesát tři. Rodin drobných obchodníků tu žije padesát a kromě toho

* Správně by bylo třeba psát o lhaské vojenské kontrolní komisi v minulosti, protože od té doby již správu města a výkon vládní moci v něm převzal městský výbor lidových zástupců a prvním voleným starostou města se stal bývalý člen komise Cchogo, který pochází ze šlechtické rodiny, býval úředníkem staré tibetské místní vlády. [Jan Vinař píše Cujko, celým jménem Cuiko Dunzhu Ciren 崔科·顿珠次仁, tib. Cchogo Döndub Cchering (*mtsho sgo don grub tshe ring* མཚོ་སྐོར་དྲན་ལུག་ཅེ་རིང་).]

ještě patnáct šlechtických rodin – z nich v devíti rodinách některý člen se účastnil vzpoury.

Z jednadvaceti členů uličního výboru jedna třetina byla volena na veřejné schůzi celého okrsku, ostatní si zvolilo jako své poslance čtrnáct menších skupin, na něž je okrsek rozdělen. Práce měli dost hned od začátku.

První část jejich úkolu vychází z hnutí „tří proti a dvou snížení“. V prvních dnech organizovali hnutí bdělosti vůči účastníkům vzpoury, kteří se skrývali pod falešnými jmény – současně vedli kampaň pro odevzdání všech zbraní. Našli jich tu dost – některé měli lidé sami, hlavně však šlo o to najít zbraně schované v domech uprchlých vzbouřenců. V boji proti nevolnictví a nucené práci hlavní úkol byl v úpravě poměrů mezi domácími a nájemníky, ve Lhase bylo totiž obvyklé, že nájemník kromě placení činže musil ještě určitý počet dnů v roce zdarma pracovat pro domácího. To úzce souviselo s bojem za snížení nájemného, protože činže v tibetských městech bývaly strašně vysoké a tvořily jednu z feudálních metod vykořisťování. Konečně výbor vedl i boj proti lichvě: provedl soupis všech částek, které obyvatelé okrsku buď dlužili, nebo půjčili, sebrali úpisy a zkontrolovali je. Pokud věřitel byl vzbouřenec, dluhy se považovaly automaticky za likvidované, u ostatních podle nařízení Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti se zrušily dluhy z doby před 1. lednem 1955 a u novějších dluhů se snížily úroky. Výbor zničil úpisy o dlužích, které byly likvidovány, a v ostatních provedl příslušné úpravy ve výši úroků. Ostatně, to všechno nebylo tak snadné, jak to vypadá: vzpoura byla potlačena, vojenská kontrolní komise převzala správu města, Přípravný výbor vyhlásil hnutí „tří proti“ – ale to všechno nestačilo. Jako vždy, i v tomto případě dějiny dělají lidé. A lidé se báli. Dokonce i ti, jejichž pánové utekli – což, když se vrátí? Ještě horší to však bylo u těch šlechticů a boháčů, kteří se vzpoury přímo neúčastnili.

Byl tu například Šáda,³⁷ šlechtic, úředník místní vlády, majitel dvou velkých domů. Výbor vyzval jeho nájemníky – žilo jich v jeho domě dvacet –, aby k němu šli, pohovořili s ním, vysvětlili, že už pro něho zdarma pracovat nebudou a že bude třeba snížit činži. Ale nájemníci se báli – vždyť je to pán, kdykoli jde kolem, je třeba uklonit se až k zemi. Když se mu člověk včas nevy-

hne, nakopne ho nebo přetáhne holí. Cožpak je možno jít k pánovi a tak drze s ním hovořit?

Konečně, když se členové výboru nabídli, že půjdou také, podařilo se dát dohromady deputaci – ale jen začali mluvit, Šáda se rozzuřil. On je řádný občan, ničím se neprovinil, nikdo nemá právo brát mu to, co mu patří.

Když to tedy nešlo po dobrém... výbor svolal schůzi celého obvodu a pozval i Šádu. Ten se ovšem nedostavil. Šli tedy za ním – a tentokrát se nedali vyhodit. Řekli mu prostě: „Můžeš si Šádo vybrat – buď půjdeš na schůzi sám, anebo tě tam dovečeme násilím. Nikdo nemá právo odmítnout, když ho vyzývá lid, aby se dostavil.“ Šáda tedy šel. Když přišel na schůzi, postavili ho před předsednický stůl a předseda řekl: „Tohle je Šáda, který vám tak dlouho pil krev. Šádo, lidé se před tebou musili klanět až k zemi. Teď ty se skloň před lidem!“ A kupodivu, Šáda se sklonil a zůstal stát skloněný po celou dobu schůze, asi se bál toho, co viděl v očích lidí.

Sám jsem později viděl, jaký to má na lidi účinek, když se před nimi musí poklonit pán, kterému se dosud musili klanět oni. Nyní, když se skloní on, ostatní narovnávací žada. Lidé začali Šádovi vyčítat – jak s nimi hrubě zacházel, když pro něho musili pracovat, jak jim připočítával lichvářské úroky, když platili činži třeba o den pozdě, jak donutil nájemníka, aby opravil nejen svůj byt, ale i jiné části domu – a pak ho vyhodil, jak zbil do krve malé dítě, protože hlučelo v domě... Bylo toho hodně. Šáda něco přiznal, snažil se omlouvat, mluvil o tom, jak se lidem v jeho domě bydlelo lépe než jinde, ale nic naplat, všechno mu vyvrátili, musil provést sebekritiku, přiznat svou vinu. Když pak ještě souhlasil se zrušením nezaplacené práce a se snížením činží, schůze skončila.

Šáda nebyl sám. Celkem to byli ještě tři, které si musil lid zavolat na „bojové schůze“³⁸ – Šádův kolega Penropa, představený cechu Páma³⁹ a bohatý obchodník kožemi Kopenjepa.⁴⁰ Ten byl zvlášť tvrdošíjný, musili s ním bojovat na třech schůzích. Pak teprve bylo možno dokončit v okrsku hnutí „tří proti a dvou snížení“.

Tím se však práce výboru nevyčerpala. Výbor, ve spolupráci s městskou a obvodní kontrolní komisí, opatřil

práci čtyřiceti osmi kvalifikovaným řemeslníkům a dělníkům a devadesáti dvěma nekvalifikovaným pracovním silám. Zřídil ve svém okrsku školu, organizoval zdravotní službu, provedl kampaň za hygienu v ulicích – Lhasa bývala totiž středověkým městem i v tom smyslu, že ulice byla i společným záchodem, i společným smetištěm. V zájmu lepšího zásobování získali pozemek a vysázeli na něm zeleninu. Zkrátka – bylo a je tu mnoho drobné, všední práce – jenže mnohé, co se vám i mně zdá drobné a všední, má ve Lhasě docela jiný ráz. Cožpak to kdy bývalo, aby děti chudých chodily do školy? Aby lidé měli práci, ba aby se jim někdo o ni staral? A hlavně: cožpak to kdy bývalo, aby se chudí scházeli, aby si o svých věcech rozhodovali sami?

A jací jsou to lidé, kteří tu rozhodují? Jak žili donedávna? Vezměme například předsedu výboru, ševce Phurbu. Je to zřejmě vážený člověk, pracovitý řemeslník. Zve nás do svého bytu – není to prý daleko. Skutečně, je to v domě, kde jsme besedovali se členy výboru – je to velký dům s mnoha dvory, zdá se mi, že každá místnost je v jiné výši, jak se mezi poschodími prolétáme po žebříčích, které tu představují schody. A má též několik vchodů, vycházíme na ulici, jdeme za roh, pak zas vstupujeme, opět vystoupíme o jeden žebřík – vypadá to tu docela útulně. Jakási terasa tvoří malé prostranství, po němž jdeme do bytu, to znamená do jediné místnosti velikosti asi dva a půl krát dva a půl, v níž bydlí Phurbu se svou ženou, dvěma dětmi a psem. Bydlí, ovšem i pracuje. Zařízení je prosté: truhla, pokrytá měkkou rohoží, je i rodinnou postelí i pracovním místem, jak o tom svědčí ústřížky materiálu, které tu ještě leží. Kromě toho je v místnosti ještě stůl, dvě malé stoličky, několik kufrů, které tu zastupují skříně, na nich pod skleněnými příklopy tři sochy Buddhů, na zdi přilepené obrazy Mao Ce-tunga, dalajlamy a pančhenlamy. To není nic divného, dalajlama je sice v cizině, ale zůstává nadále hlavou církve a jeho obrazy jsou vidět na mnoha místech. Místnost je nízká, strop je asi ve výši dvou metrů a světlo sem padá dvěma malinkými okénky v tlusté zdi.

„Je to tu hezké, že?“ říká Phurbu. „Takový byt tu má málokdo.“ Sedáme si a začínáme poslouchat životní příběh lhaského řemeslníka. Je to – jako každý rozhovor zde – trochu složité, protože se všechno překládá dvakrát nejdřív do čínštiny, pak do nějakého evropského jazyka, v tomto případě to byla francouzština.

Phurbu se narodil ve Lhasě, jeho otec byl tuej-čchiung⁴¹ a živil se, jak se dalo.* Umřel, jak říká Phurbu, z bídy, tehdy synovi bylo osm let. Matka se znovu vdala, otčím byl z Žikace⁴² a rodina se tam odstěhovala. Jejich pán, úředník čtvrté třídy Lozang,⁴³ nic nenamítal, stačilo mu, když mu pravidelně odváděli daň z hlavy.

Otčím byl poměrně zámožný „čhaj-pa“⁴⁴ a rodina nežila nejhůř, ale pak se stalo neštěstí.** V Žikace zatkli zločince, kterého hledaly lhaské úřady. Otčím Phurbua měl pro jeho dopravu dát k dispozici koně – zdarma ovšem: každý nevolník měl povinnost k takové službě a při tom se ještě musil starat o krmivo a doprovázet cestujícího úředníka, aby si pak svá zvířata mohl odvést zpět. V tomto případě ovšem úředník, odpovědný za dopravu zatčeného, byl pohodlný pán a rozhodl, že nevolník má arestanta dopravit sám. Cestou však vězeň uprchl a odpovědnost nesl ovšem nevolník, nikoli úředník, který se své povinnosti vyhnul. Když otčím došel do Lhasy, byl zatčen a zmrskán, do Žikace byl poslán příkaz, aby zatkli i jeho rodinu a zkonfiskovali všechno jeho majetek. Phurbu a jeho matka byli rovněž dopraveni do Lhasy a po několika týdnech celá rodina byla propuštěna – byli z nich žebráci. Avšak otčím i matka byli energičtí, šikovní lidé a nedali se. Našli si práci, kde se dalo, stačilo to na živobytí – dokonce dali malého Phurbu do učení. A tak se zdálo, že všechno bude v pořádku. Tu se však ozval pan Lozang a žádal daň z hlavy, kterou mu dlužili od té doby, co přišli o všechno. Nemáte – také dobře. Vezmu si vašeho kluka do služby a nemusíte platit.

Ale Phurbu nechtěl k Lozangovi do služby. Jednak se mu zalíbilo řemeslo, jednak nebylo ve Lhasě tajemství, že Lozang se svým služebnictvem zachází ještě krutěji, než to bývá zvykem. Chlapec, kterému tehdy

* Vysvětlení o různých kategoriích nevolníků viz kapitola 11.

** „Cajpá“ – kategorie nevolníků.



Obr. 20 / Bojová schůze ve Lhase – Lhaluův thamdzing.

Tibetan v klobouku čte seznam obvinění vznesených vůči Lhalu Cchewang Dordžemu a jeho slova nahrává na magnetofon jeden ze zahraničních novinářů. Možná je na snímku situace, kterou J. Vinař popsal takto: „Za tu dobu, co jsme na dvoře, lidé se v rozčilení tlačili stále víc dopředu, řady sedících se srazily, v zadní části dvora se uvolnilo místo. Tam teď vynášejí těžkou truhlu – čtyři muži ji s námahou nesou. Je vrchovatě naplněna listinami – dlužními úpisy, které ležely na bedrech nevolníků jako těžké kameny. Dřeli, platili, zaplatili, třeba již desetkrát tolik, kolik si vypůjčili a dluh stále rostl. Jeden z mužů bere dlouhý svitek papíru, který leží na vrchu, je to seznam úpisů. Čte jméno za jménem, nová a nová, je to seznam téměř nekonečný. Na dvoře je asi málo lidí, kteří v něm nenacházejí svá jména, a pak jsou tu další a další, ve všech částech Tibetu.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 21 / Přípravy k pálení dlužních úpisů a podobných dokumentů.

Součástí Lahluova thamdzingu bylo spálení velkého množství rozmanitých dokumentů, především dlužních úpisů a dalších dokladů, týkajících se majetkových a daňových záležitostí. V pravém horním rohu jsou dva zahraniční novináři, prostovlasý je Alan Winnington. Jan Vinař o tom napsal: „Ale nakonec čtení přec skončilo. Muži začínají vytahovat listiny, některé jsou již velmi zežloutlé, kdoví kolik generací už za ně platilo krví a potem. Rozkládají je, trhají na kousky a házejí na hromadu. Když bedna je prázdná, vyšlehne plamen.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 22 / Hromada rozbalených úředních papírů narůstá.

Desítka Tibetanů pokračuje v rozbalování a vršení papírů určených k veřejnému spálení, čímž se ukončí hromadné a naráz jejich platnost a lidé se tak zbaví závazků vůči tibetské nobileté a vůbec majetným krajanům. Za pozornost stojí účesy zúčastněných – všichni mají dlouhé vlasy spletené do tradičního copánku či copánků, které buď volně splývají na záda, nebo jsou obtočené kolem hlavy. Netrvalo mnoho let, kdy je u mnoha tibetských pokrokových kádrů nahradil jednotný nový účes, tentokrát podle maoistického vzoru. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 23 / Oheň v Lhalulingce vzplanul, úřední dokumenty hoří.

Vyvrcholení této části bojové schůze zachycuje snímek pořízený z ochozu Lhaluovy rezidence (Lhalulingka). Plameny na kameny vydlážděném dvoře zachvacují papír, zbývá již nemnoho nerozbalených dokladů rozházených vedle ohně, které vzápětí plameny také pohltí. Hlavní účel thamdzingu shrnul J. Vinař následovně: „Lhalu půjde před řádný soud – obžalovací schůze má dvoji účel: jednak poskytnete pro přelíčení mnoho materiálů, jednak odhalí zločince přímo před očima lidu a současně pomáhá lidem přemoci vžitý strach před bývalým pánem, který tu nyní před nimi stojí, skloněný, bezmocný. Jaká to změna pro muže, který býval velitelem tibetské armády a jedním z hlavních velitelů vzbouřenců, pro muže, kterému stačilo pokynout prstem, aby dal zabít kohokoli z těch, kteří jsou zde na dvoře shromážděni. Nebo ho dal uvrhnout do jedné z vězeňských kobek, které tvoří přízemí na jedné straně dvora – tmavé, špinavé díry bez oken, bez vody, beze všeho – jen tmavá díra, v níž odsouzenec ležel na holé zemi ve vlastních výkalech.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 24 / Rozbíjení mučících nástrojů během pálení úpisů.

Pozoruhodný detail této fáze Lhaluova thamzingu popisuje Jan Vinař: „A zatím vyšli na dvůr další muži, nesou dřívky, těžké hole, které vypadají jako pláčačky na mouchy s několika koženými klapkami: To jsou pláčačky na políčkování nevolníků – pán si nechtěl o jejich tváře špinit ruce. I tyto nástroje házejí do plamenů. Plamen roste a lidé pečlivě prohrabují oheň, aby nezůstal nespálený ani kousek papíru. Schůze pokračuje. Vystupují další a další řečníci, ale my již odcházíme.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 25 / Publikum Lhaluova thamdzingu.

Na toto shromáždění se dostavily stovky Tibetanů a Tibetanek, převážně z chudších vrstev společnosti. Snímek zachycuje pouze část dlážděného dvora, nahoře je zřetelný ochoz, pod kterým stojí, opíraje se zády o dřevěný nosný sloup, čínský voják s automatickou puškou na prsou. Čínští vojáci stáli či seděli vždy na kraji shromáždění, nikdy mezi tibetským obyvatelstvem. Jak ovšem píše J. Vinař: „Vpředu, nedaleko Lhalua, stojí několik ozbrojenců. Nejsou tu rozhodně, aby mu bránili v útěku – vždyť jediná cesta ven vede přes dvůr a Lhalu má sotva chuť proběhnout pobouřeným davem – ozbrojená stráž je tu, aby ho chránila.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 26 / Čelní pohled na jeviště Lhaluova thamdzingu.

Snímek je stejně jako předcházející i následující pořízen z ochozu Lhalulingky a zobrazuje jeviště, kde se odehrávala hlavní část lidového shromáždění. Pod baldachýnem v první řadě stojí zcela vlevo hluboce skloněný Lhalu, vedle něj prostovlasý muž v bílé košili a jeden Tibetan, tentokrát v klobouku a tradičním oděvu. Za nimi v druhé řadě pak sedí na skládacích židličkách pět Tibetanů a jedna Tibetanka – další řečníci, kteří se během schůze postupně vystřídali. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 27 / Jeden z řečníků Lhaluova thamdzingu.

Na jevišti pod baldachýnem se vystřídalo více řečníků před obecnstvem, které J. Vinař charakterizoval následovně: „Dnešní schůze je menší – účastní se jí jen Lhaluovi nevolníci, vlastně jen část jeho nevolníků ze lhaského okolí – jeho statky jsou roztroušeny po celém Tibetu – celkem jich měl třicet pět a snad ani sám neví, kolik měl nevolníků. A možná ani neví, kolik jich zavraždil buď sám, nebo je dal zavraždit – podle dosavadních údajů jich bylo přes sedmdesát. Není proto divu, že nálada na dvoře je napjatá.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 28 / Průvod tibetských vesničanů a vesničanek oslavující Mao Ce-tunga.

Není známá přesná lokalita, kde se toto slavnostní shromáždění uskutečnilo. To však není podstatné, takových akcí uspořádaných na potvrzení nových pořádků po potlačení povstání bylo pořádáno velké množství. Místní kapela hraje pod transparentem s nápisem v tibetštině na tradiční i netradiční tibetské hudební nástroje. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 29 / Vzdávání úcty Mao Ce-tungovi.

Tibetáné a Tibetanky oblečení do tradičních slavnostních úborů kladou k velkému malovanému portrétu Velkého kormidelníka khatagy, obřadní hedvábné šály, aby tím vyjádřili lásku a úctu k nejvyššímu čínskému představiteli strany a vlády. Postupně se před obrazem nakupilo tolik khatagů, že téměř překryly jeho obličej. Žena vpravo držící kovovou misku má tradiční účes žen z oblasti Lhokha, tedy na jih od Lhasy. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

bylo čtrnáct let, uprchl ze Lhasy. Dostal se do severní části Tibetu, do pasteveckých oblastí, kde se živil jako příštípkař a později dělal i sám boty. Když mu bylo osmnáct, zastesklo se mu po matce. Vrátil se tajně do Lhasy, ale Lozang se to nějak dověděl. Poslal za ním své sluhy, kteří mladíka odvedli do pánova domu. Tam ho hodili do komůrky, aby čekal na pánův soud.

Phurbu věděl, že je zle. Pán ho podle tehdejších zákonů mohl odsoudit k jakémukoli trestu, mohl ho i zabít. Nějak se mu podařilo utéci z domu – ale tentokrát byl chytřejší. Neutíkal daleko, jen asi deset kilometrů za město, do kláštera Däpung. Nabídl se, že bude klášteru sloužit. Bylo to ovšem zcela proti zákonu: Právo pána nad nevolníkem bylo základem celého tibetského práva a ani klášter neměl právo do tohoto poměru zasáhnout. Zato však klášter měl moc. Dostat zdarma nevolníka, proč ne? Vždyť Lozang byl úředníkem a musil ve své další kariéře počítat s vlivem mocného Däpungu. Od té doby se Phurbu svého bývalého pána již nemusil bát. Vůbec mohl být spokojen. Klášter mu povolil, aby po první léta, dokud se neusadí jako řemeslník, svou daň z hlavy odpracoval. Mohl se tedy klidně vrátit do Lhasy, a dokonce věděl, že jeho žádost o přijetí do cechu bude rychle vyřízena, vždyť požíval ochrany mocného Däpungu!

Řekl jsem, že Phurbu je švec – ale to není přesné. Phurbu je výrobce ženské obuvi, většinou látkové. Ve Lhasě byly totiž tři obuvnické cechy: pro mužskou obuv, pro ženskou obuv a pro zvláštní boty, které nosí lamové. V čele každého cechu stál představený – úředník dosazený vládou. Jeho povinností bylo ochraňovat cech před nedovolenou konkurencí, ale to mu nedalo moc práce, protože si na to mistři dohlíželi sami. Tím více dbal představený na to, aby členové cechu řádně platili cechovní daň a chodili na zvláštní robotu, nařízenou pro každý cech. Rozumí se, že z té daně mu značná část zůstala za nehty, to už patřilo ve feudálním Tibetu k věci.

V roce 1950 se Phurbu oženil. Vzal si kolegyni z cechu. Musil ji z cechu vykoupit poplatkem padesáti stří-

brných mincí, protože pak již nemusila chodit na robotu ani platit cechovní daň. Tak to předpisovala ustavující listina cechu výroby ženské obuvi, v některých jiných ceších to bylo jinak.*

A tak tedy žili, pracovali – a platili. Platili cechovní daň, daň z hlavy klášteru za Phurbua, daň z hlavy lhaské městské správě, jejíž nevolnicí byla jeho žena, daň ze psa, daň z květin, které měli v okně, daň za modlení a ještě větší daň za to, když opomenuli nějakou bohoslužbu, daň za to, že žena nosila vlasy spletené do copu, daň na modlení, aby o svátcích nepršelo – ta nebyla povinná, bylo to jakési pojištění, protože kdo ji neplatil, musil zaplatit stokrát víc, když zapršelo –, daň za to, že Phurbu nosil kožené boty – celkem těch poplatků bylo třicet pět. A stejně jim ubírala peníze robota, protože je okrádala o pracovní dobu. Tři měsíce do roka musili pracovat pro místní vládu – částečně to byla jakási obecní robota, částečně cechovní. Pak pro klášter dva týdny – to bylo kromě daně z hlavy; tato povinnost roboty nevyplývala z nevolnického poměru, ale z toho, že klášter byl i duchovním úřadem –, týden pro městskou správu, týden pro domácího – a kromě toho je ještě volali na mimořádnou robotu. Vcelku je robota stála téměř polovinu pracovní doby.

Jde mi z toho hlava kolem. Abych měl jasněji, ptám se: „Můžete mi říci, kolik jste při tom mohl vydělat – a kolik jste platil?“

Phurbu je pořádný člověk. Vedl si po celou tu dobu účty, vytahuje tlustou knihu, jakousi knihu feudálního vykořisťování. Začíná od výdělku: mohl udělat za měsíc nejvýš sedm párů bot, v průměru na každém vydělal půl pingu, tj. dvacet pět liangů tibetské měny. A na daních a poplatcích zaplatil za devět let přes čtyřicet pět tisíc liangů. Počítám rychle, nevychází to.

„Vždyť podle toho, co říkáte, váš roční výdělek byl dva tisíce sto liangů a platil jste pět tisíc. Jak je to možné?“

Je to možné. Zapomněl jsem na třetí sloupec, který hraje významnou úlohu v účetnictví každého tibetského nevolníka: za tu dobu se zadlužil po uši. Před likvidací starších dluhů dlužil různým pánům přes padesát

* Skutečnost, že žena mohla být členkou cechu, je typická pro rovnoprávnost žen – ovšem výhradně v práci – v Tibetu. Hlavním důvodem této rovnoprávnosti je asi nedostatek mužských pracovních sil způsobený tím, že čtvrtina všech mužů nosila rudé řízy lamů.

tisíc liangů. To je ovšem mnohem víc, než si vypůjčil, protože dluhy rostly, když neměl na lichvářský úrok.

A tak z celého toho složitého výpočtu vychází nakonec prostá skutečnost: nebylo možno takhle žít. Už se vůbec nedivíme, že polovinu všech obyvatel okrsku tvořili žebráci. Jak dlouho by to bylo trvalo, než by Phurbu byl zadlužen tak, že by mu sebrali všechno, vyhnali by ho z cechu a počet rodin „chudých“ v okrsku by byl vzrostl ještě o jednu.

Ale k tomu už nedošlo. Phurbu sám o tom neuvažuje. Má totiž dnes jako předseda uličního výboru docela jiné starosti.

Večer po návštěvě v uličním výboru nás zvou do divadla. Hraje se *Osud Čampy*⁴⁵ – hra o příběhu mladého Tibešana z nedávné doby. Divadelní sál je nabit do posledního místa a obecenstvo reaguje s tou neobyčejnou živostí, která svědčí o tom, že pro ně to není hra, ale kus života, který skončil docela nedávno.

Hraje se bez kulisy, jen nábytek a nejnútnejší kulisy naznačují, kde se děj odehrává. Herci – ochotníci jsou výborní – hrají tak přirozeně, že s napětím sledují děj, přestože dvojitý překlad je nutně omezen jen na některé hlavní body.

Otec hrdiny se se svou rodinou chystá k chudé večeři. Čampa sám se právě vrací domu s otýpkou kleče, kterou nasbíral na horách. V tom do místnosti vrazí panský správce a žádá, aby celá rodina přišla zítra na robotu – ve skutečnosti ovšem svou robotní povinnost již splnili a správci jde jen o to, aby z nich vydřel poslední peníze jako úplatek. Když se mu to podaří, zatváří se přátelsky a vypije čaj s máslem, který byl přichystán k večeři. Pak odejde.

Čampa se bouří – vždyť správce jednal proti právu! Ale otec ho přísně udeří: nikdy se neprotivit pánům, to je jeho životní moudrost. Ani ta mu však nepomůže, když za chvíli do příbytku vrazí dva vojáci tibetské armády. Žádají kořalku, ale v domě žádná není, předkládají jim poslední, narychlo uvařený máselný čaj a campu, praženou ječnou mouku, v čaji.

„A kde je maso?“

„Promiňte, velmožní pánové a blahodárci, žádné nemám.“

„Tak zabij krávu, rychle!“

Otec se vrhá na kolena, prosí, aby ho ušetřili, má již jen jednu krávu, kterou nutně potřebuje jako potah. Vojáci se rozzuří. Jaká drzost: chám se jim odváží odporovat! Chytanou otce a odvečou ho na okresní úřad, aby si na něj stěžovali u dzongpöna,⁴⁶ okresního hejtmana.

Dzongpön sedí ve své úřadovně ve skvostné uniformě. Když mu vojáci přitáhnou „vzurného“ nevolníka, i on se rozzuří. Není to sice nic velkého, ale v poslední době je podezíravý. Když nevolník třebas jen promluví, hned za tím vidí vliv komunistů, kteří se od roku 1951 vetřeli do Tibetu. Jeho rozsudek proto zní: pět set ran bičem. Tři drábové se zmocní starého otce. Svážou mu ruce a nohy, pak ho povalí na zem, leží natažený jako struna mezi dvěma provazy a třetí dráb se chopí biče. Starý muž nevydrží a umře pod bičem. Zatímco volají jeho rodinu, aby si mrtvolu odnesla, tajemník navrhne dzongpönovi, jak by na této věci mohl vydělat. Za odměnu mu dzongpön slíbí jedinou krávu zabitého chudáka.

Matka Čampy, když se doví o osudu svého muže, klesne mrtva k zemi. Děti odvezou k dzongpönovi, který jim nařídí, aby se postaraly o pohřeb otce a pak se vrátily k němu. „Postarám se o vás ve své milosti,“ slibuje a svůj slib dodrží tím, že si bere osmnáctiletého Čampu za ovčáka, jeho mladšího bratra a obě sestry prodá.

Utrpení mladého muže nekončí. Vlci mu roztrhají jednu ovci, za trest ho dzongpön dá zbičovat a posadí ho na tři dny o hladu do vězení. Pak se má vrátit na pastviny, ale mladý muž se rozhodne, že uteče. Podaří se mu to díky soucitnému převozníkovi, který mu dá radu, aby se stal lamou – jedině tak může žít v bezpečí před dzongpönem. Čampa se vydá ke klášteru Sera, aby se stal lamou. Nedaleko kláštera potká lamu-rváče, jednoho z těch pověstných dabdobů,⁴⁷ mnichů-rváčů, kteří vykonávali v kláštorech policejní služby a v případech potřeby tvořili bojůvky, kterých klášter využíval v boji o moc. Čampa prosí lamu, aby ho učil, že se chce stát lamou. Mnich se ptá: „A co mi dáš?“ – ale Čampa nic nemá. Dohodnou se tedy: mnich mu doporučí zámožného rolníka, u něhož může sloužit o žních, aby si vydělal. Pak se Čampa vrací s pytlek činka,⁴⁸ horského ječmene, ke svému „učiteli“.



Obr. 30 / Hudebníci před portrétem Mao Ce-tunga.

Jsou to tři Tibetané v tradičních čepicích s typickými kožešinovými klopami. V pozadí je zmíněný Maův portrét, jakož i transparent s heslem v tibetštině. Projevy úcty spočívaly nejenom v kladení khatagů, ale i ve zpěvu a klanění. Celé procesí se uskutečnilo v horském plenéru, někde na kraji polí a působí velmi aranžovaným dojmem, nejednalo se o žádnou spontánní akci. Tibetské tradice znají podobná procesí, ta ale mají náboženský charakter a netýkají se čínských politických a armádních představitelů. Nová doba přinesla i nová procesí. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 31 / Procesí s obrazy předsedy Mao Ce-tunga a maršála Ču Te.

Muži a ženy nesou na obou rukou bílé khatagy, které později na znamení úcty vrší před velkým portrétem Mao Ce-tunga. Zde je patrné jiné jeho zobrazení na vysoké tyči; na stejné úrovni a ve stejné velikosti je zobrazení maršála Ču Te v uniformě. Oba portréty jsou zarámovány do velkých khatagů a ozdobeny umělými květinami. Maršál Ču Te byl nejvyšším velitelem Čínské lidové osvobozené armády. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 32 / Detail z procesí na oslavu Mao Ce-tunga.

Pohled do tváří převážně žen ze slavnostního procesí. Ženy mají na hlavách tradiční pokrývku, na suknicích pak pestrobarevné tkané látkové dekorativní pásy thug. Na horizontu jsou patrné strmé a ostré skály. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 33 / Závěr slavnostního procesí.

Na snímku pořízeném ze stejného místa (viz tvar hory na obzoru) je tibetský jezdec upravující slavnostní koňský postroj, konkrétně kovový třmen před nasednutím. Ostatně sám je též oblečen do svátečního vyšivaného jezdeckého úboru. V pozadí je vzdalující se procesí s vlajkami, portréty a transparentem oslavujícím čínské stranické a vládní vedení. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

Dabdob ho pochválí a řekne: „Půjdu na trh, prodám činko, koupím čaj a máslo, pak si uvaříme máselný čaj a budeme pít a učit se.“ Činko také skutečně prodá, jenže peníze hned propije. Mezitím Čampa marně čeká, dostane hlad, rozhodne se žebrat. Vyžebra trochu campy a právě, když ji dojídá, dabdob se vrací hladový a opilý. „Tys mi zatajil, že máš campu!“ Vrhá se na nešťastného mladíka, ale brzy se zapotácí, upadne a usne.

Čampa znovu utíká a ve Lhase najde práci v čajovně. Lama, když se probudí, jde do Lhasy, aby hledal svého žáka, a když ho najde v čajovně, chce se na něj vrhnout. Hosté berou Čampa pod ochranu a v tom

do čajovny vkročí vojáci Čínské lidové osvobozené armády – nastaly nové časy, Čampa se bude učit a svobodně pracovat.

Je to všechno trochu naivní a nepravděpodobné – jak to u skutečných příběhů obyčejně bývá. Ale herci byli výborní – zejména představitel dabdoba hrál s takovým elánem, že postava lamy-chuligána se stala dokonce sympatickou.

Když se rozsvítla světla, všichni se zvedali. Jen neda-leko nás jeden mladý muž zůstal sedět. Hra ho zřejmě tak dojala, že jen seděl, zakrýval si rukama oči a jeho ramena se chvěla pláčem. Byl to Čampa.

6. kapitola

Zavírám na chvíli stránky svého cestovního deníku. Myslím totiž, že je na čase zopakovat si některé skutečnosti o vývoji Tibetu do března 1959, kdy se na stránkách světového tisku objevila zpráva o bojích ve Lhase.

Tibet byl odedávna částí Číny – jednou z oblastí, kde žijí příslušníci menšinových národností. Tyto menšiny tvoří asi šest procent čínského obyvatelstva – přes třicet pět miliónů. Tibeťané tvoří jednu z největších národnostních skupin, proto například jedním z hesel demokratické revoluce roku 1911 bylo: „Rovnoprávnost pěti národností: Chan (tj. příslušníků čínské národnosti), Man (Mandžů), Meng⁴⁹ (Mongolů), Chuej (moslimské menšiny, která nemá vlastní jazyk) a Cang (Tibeťanů).“*

K prvnímu pokusu o odtržení Tibetu od Číny došlo až v roce 1913, kdy předchůdce nynějšího dalajlamy využil slabosti tehdejší čínské vlády, odjel do Indie a odtud, což je příznačné, vyhlásil odtržení od Číny. Pravý smysl tohoto kroku okamžitě vystihlo carské Rusko: „Nezávislý“ Tibet znamenal pro ně anglické vojsko v Tibetu, rovnou v týlu ruské střední Asie. Pod diplomatickým nátlakem z Petrohradu Angličané uznali čínskou nadvládu nad Tibetem a o nezávislosti se již nemluvalo plných třicet šest let. Zato se Angličané pokusili o jiný manévr: chtěli vytvořit z Tibetu nárazníkový stát, v němž by vláda Číny byla přísně formální, a skutečnou moc by vykonával anglický rezident. Současně chtěli dostat pod svůj vliv také ty čínské oblasti mimo Tibet, v nichž žijí příslušníci tibetské národnosti. Zatímco totiž v samotném Tibetu je jen okolo jednoho miliónu dvou set tisíc obyvatel, v čínském vnitrozemí v různých provinciích žije asi dvojnásobný počet Tibeťanů. I tento manévr nakonec ztroskotal, při té příležitosti však Angličané škrtem pera bez souhlasu čínské vlády připojili k Indii kus Ti-

betu až do tzv. McMahanovy linie, která se nyní stala předmětem sporu mezi Čínou a Indií.⁵⁰

Po skončení druhé světové války došlo k novému pokusu odtržení Tibetu od Číny, který tentokrát podnikli společně Angličané a Američané. Pod jejich nátlakem v roce 1950 mladý dalajlama vyslal svou armádu proti lidové osvobozené armádě a sám se na čas usídlil v Ja-tungu na indické hranici.⁵¹ Je ostatně třeba poznamenat, že mu tehdy bylo patnáct let a že nerozhodoval samostatně, protože vládu vykonával regent.⁵² Po prvních srážkách s útvary Čínské lidové osvobozené armády se tibetská armáda rozprchla. Porážka působila na mladého dalajlamu takovým dojmem, že se rozhodl zbavit se regenta, ujmout se sám vlády a vyslat delegaci, která by v Pekingu vyjednávala s lidovou vládou. Delegace, jejíž část odjela přes Indii, se na své cestě pod nátlakem západních diplomatů dlouho zdržela, nakonec však do Pekingu došla, jednání bylo úspěšné a v květnu 1951 byla uzavřena dohoda o mírovém osvobození Tibetu.⁵³

Jedním z výsledků této dohody bylo i to, že se do Tibetu vrátil pančhenlama,⁵⁴ druhý duchovní vládce Tibetu. Když svého času předchodí dalajlama usiloval o přeměnu Tibetu v anglický protektorát a mobilizoval svou armádu proti Číně, byla tato činnost nutně spojena se zvýšením jeho vlastní pravomoci a centralizací vládní moci. Tato snaha nutně vyvolala odpor skupiny církevních a světských hodnostářů, soustředěných kolem pančhenlamy, jejichž pozice dalajlamova politika ohrožovala. Pančhenlama, jemuž hrozilo zavraždění, uprchl do vnitrozemí, kde také umřel.⁵⁵ Jeho nástupce, nynější pančhenlama, až do roku 1951 nikdy do Tibetu nevstoupil. Teprve dohoda mezi vládou Čínské lidové republiky a tibetskou místní vládou mu vrátila jeho pozici. Není tedy nijak náhodné, že se skupina kolem

* Jméno Tibet je zkomolenina, jejíž původ nebyl zcela odhalen [Josef Kolmaš v Dějinách Tibetu píše: „V moderní době užívané slovo ‚Tibet‘, pod kterým je tato země dodnes známa světu, pochází z mongolského ‚Thubet‘, čínského ‚Tchu-po‘, thajského ‚Thibet‘ či arabského ‚Tubbat‘, doložených již ve starších pramenech.“]. Čínské jméno Tibetu je Sicang [Xizang 西藏; v české transkripci správně Si-cang], tj. Západní Cang. Tibeťané ho nazývají Bod [Bö; bod བོད].

pančhenlamy již tradičně staví proti imperialistickým pokusům odtržení Tibetu od Číny.

Hlavní obsah dohody je možno shrnout do tří zásad: jednota a celistvost území Čínské lidové republiky včetně Tibetu, územní autonomie a postupné zavedení demokratických reforem.

V zájmu ochrany jednoty a celistvosti území vstoupila do Tibetu Čínská lidová osvobozená armáda a obsadila některé strategicky důležité body. Bylo stanoveno, že místní tibetská armáda má být reorganizována jako součást lidové osvobozené armády; tibetská vláda však tento bod dohody – jako mnoho jiných – nesplnila.

Postup čínských funkcionářů v období let 1951 až 1959 byl veden zásadami národnostní politiky Komunistické strany Číny. Viděli jsme již, že v Číně je mnoho menšinových národností, většina z nich má řadu společných rysů: v důsledku národnostního útlačení, který trval mnoho staletí, byly vytlačeny do neschůdných horských oblastí či do pralesa; ekonomicky zaostávaly, a tím i jejich společenský vývoj se zdržel. Některé z nich sotva opustily stádium primitivní, rodové společnosti, jiné žily ještě v otrokářské či feudální společenské soustavě. Vyhlazovací politika bývalých čínských vlád a hospodářský útlak v nich většinou vypěstovaly nedůvěru, ba nenávisť vůči Chanům.

Komunistická strana Číny vychází z této situace a ze skutečnosti, že otrokáři a feudálové menšinových národností byli sice bezesporu vykořisťovatelé, ale současně i předmětem národnostního útlačení, který je formou vykořisťování, byli tedy současně vykořisťovateli i vykořisťovanými. Na základě této jejich „dvojitosti“ strana usiluje o dohodu nejen s nevolníky a otroky, ale i s bývalými vládci menšinových národností, provádí demokratické reformy cestou přesvědčování a dohody. Tato politika se za deset let existence Čínské lidové republiky plně osvědčila. U všech menšinových národností, vyjma Tibeťanů, byly nejen provedeny demokratické reformy, ale za pomoci chanského pracujícího lidu většina těchto menšin nastoupila již cestu k socialismu.

U tibetské národnosti byly poměry trochu odlišné. Tam feudální vykořisťovatelská třída měla k dispozici jednak mocný ideologický nástroj v podobě lamaistické

círky, jednak – pokud šlo o vlastní Tibet – i centralizovaný státní aparát a armádu.

Přesto však orgány Čínské lidové republiky vykonaly v Tibetu za osm let mnoho práce, jejíž výsledky se nakonec projeví v plné síle. Pod vedením zvlášť ustanoveného Pracovního výboru pro Tibet Ústředního výboru Komunistické strany Číny prováděly politiku hospodářské a sociální pomoci tibetskému lidu při plném respektování jeho náboženských i jiných zvyklostí.

Tibet trpěl odjakživa nedostatkem spotřebního zboží a jeho vysokými cenami. Proto setrval až do poslední doby ve stadiu naturálního hospodářství, kdy jediným zbožím, které se masově dováželo, byl čaj. Důvodem tohoto stavu byly dopravní potíže ve spojení s Čínou. S Indií měl sice silniční spojení, ale indiští obchodníci dováželi většinou jen luxusní zboží pro potřebu tibetské šlechty. Jen v nejzajímavějším jižním cípu Tibetu, okolo Ja-tungu, byla Indie hlavním zdrojem dovozu obilí. Od roku 1951 do roku 1959 se tento stav značně změnil. Tři silnice, spojující Tibet s provinciemi S'čchuan a Čching-chaj a s autonomní oblastí Sin-ťiang, umožnily pravidelnou dopravu karavanami nákladních aut. V důsledku toho ceny spotřebního zboží v Tibetu klesly a jejich dovoz se několikanásobně zvýšil. Dalším velkým příspěvkem k rozvoji Tibetu bylo zřízení tří pokusných zemědělských farem ve Lhase, Čhamdu a Žikace. Hlavní význam těchto farem leží v budoucnosti, protože až nyní, po provedení pozemkové reformy, budou vytvořeny předpoklady pro široké využití zkušeností, jež tyto farmy získaly. Ale i dosud se zásluhou těchto farem podařilo provést revoluci ve výživě těchto tří měst: Na jejich trzích je hojně zeleniny nejen z farem, ale také z polí zemědělců, kteří následovali jejich příkladu, dostali od nich zdarma osivo a rady, jak je třeba postupovat při pěstování různých druhů. Pomoc zemědělcům a pastevcům měla mnoho jiných forem, například bezúročných půjček, většinou na „věčnou oplátku“. Celkem přes šest miliónů jüanů činila tato pomoc a kromě toho úřady Čínské lidové republiky přispěly částkou přes čtyři milióny na pomoc obětem katastrofální povodně v jižním Tibetu v roce 1954. Neméně důležitá byla veterinářská služba, jež – když se podařilo přemoci počáteční nedůvěru – vymýtila v Tibetu doby-

tčí epidemie. Jaký to mělo význam, vyplývá z toho, že se dobytkařstvím živí čtvrtina všech Tibeťanů. Rolníkům zas více prospěly vodní stavby pro zavlažování, které vlastními silami zřizovali vojáci Čínské lidové osvobozené armády s investicemi okolo pěti miliónů.

Také úspěchy ve zdravotnictví byly až překvapivě velké, pomyslíme-li na velké náboženské předsudky, které v tomto směru překážely. Ve třech nemocnicích a sto okresních střediscích bylo ošetřeno téměř tři milióny pacientů a očkováno na tři sta padesát tisíc. Metla neštovic zmizela z Tibetu. O významu této pomoci i v politickém smyslu svědčí zajímavá skutečnost: Dokonce i mezi vzbouřenci se propagovalo heslo: „Všichni Chanové ven z Tibetu – jen doktoři z Lidové nemocnice ať zůstanou!“

K odstranění nedůvěry vůči Chanům nemálo přispěla úzkostlivost, s níž všichni úředníci a vojáci respektovali tibetské náboženské obyčeje. To šlo tak daleko, že existoval přísný zákaz třeba jen vkročit do kláštera vyjma na výslovné pozvání. Tento zákaz zůstal v platnosti dokonce i tehdy, když už nebylo tajemstvím, že se v mnoha kláštorech shromažďují zbraně pro vzpouru. Každé překročení tohoto zákazu se trestalo tak přísně, že vojáci a úředníci říkali: „Klášter je jako zadek tygra – je nebezpečné se ho dotknout.“ Ale i jinak vzorné vystupování vojáků vyvolalo hluboký dojem. Lid, který se dostal do styku s armádou, začal chápat rozdíl mezi lidovou a feudální armádou. Vyjádřil svůj názor stručnou větou: „Pu ma pu ta pu na.“⁵⁶ Nenadávají, nebijí, nekradou. Je jasné, že v těchto slovech je obsažena charakteristika nejen Čínské lidové osvobozené armády, ale i té druhé, tibetské feudální armády.

To je v hlavních rysech charakteristika činnosti představitelů Čínské lidové republiky v Tibetu za osm let. Zdá se to málo, jak sami soudruzi říkají. Vidíme však, že tato činnost měla nemalé výsledky. Vždyť po pouhých osmi letech se podařilo dosáhnout, že vzpoura reakční šlechtické kliky nenašla masovou oporu mezi tibetským lidem, že ve většině míst lidé naopak pomáhali při likvidaci vzpoury – a dokonce šlechta a vysoká lamaistická hierarchie nestály jednotně za vzpourou:

asi třetina se jich vzpoury buď neúčastnila, nebo se dokonce aktivně postavila proti ní.

A co dělali za tu dobu tibetští páni? Stejně důsledně jak představitelé ústřední vlády dohodu dodržovali, místní vláda a kruhy, jejichž byla představitelkou, ji sabotovaly.

Zavázali se slavnostně, že provedou reorganizaci své armády jako součásti Čínské lidové osvobozené armády – a za osm let nehnuli ani prstem, aby to provedli.

Zavázali se slavnostně, že budou podporovat postupné provedení demokratických reforem a zuby nehty se bránili každé reformě. V roce 1956 si dokonce vynutili slib ústřední vlády, že do konce druhé pětiletky se reformy v Tibetu provádět nebudou.

Od začátku viděli, že jejich feudální soustavě hrozí záNIK. Nikdo jim sice nevnucoval reformy přímo v Tibetu, ale v ostatních částech Číny reformy proběhly u jedné národnostní menšiny za druhou, i u Tibeťanů mimo vlastní Tibet. Nakonec Tibet už zůstal jedinou tvrzí temnoty a tibetští vládcí byli příliš chytří, aby si neuvědomili, že takový stav nemůže trvat věčně. Nebyli ovšem dost chytří, aby pochopili marnost úsilí zastavit pokrok. Volili druhou cestu: cestu konspirace, cestu spolku s imperialistickými agenty a nakonec cestu otevřené vzpoury.

Již v roce 1952, pouhý rok po podepsání dohody, tehdejší vrchní kalön Lukhangwa* připravoval puč, který měl odtrhnout Tibet od Čínské lidové republiky. Zástupci ústřední vlády, kteří jeho činnost sledovali, sami nezasáhli; jen upozornili dalajlamu, který byl nucen Lukhangwu sesadit.⁵⁷ Lukhangwa odešel do Indie, kde v Kalimpongu, společně s americkými a britskými agenty, zřídil kontrarevoluční středisko, odkud byla řízena další činnost reakčních sil v Tibetu.

Pak nastalo období poměrného klidu. Ale i v této době reakční šlechtici ukazovali všemožně svůj odpor vůči pokroku. Trestali krutě své poddané, kteří pomáhali při stavbách silnic, zakazovali jim přijímat půjčky od čínských úřadů – to ovšem mělo ještě jiný důvod: bezúročné půjčky ohrožovaly výnosnou lichvu, kterou se zabývali tibetští feudálové. Ale vcelku v tomto období v Tibetu vládl klid.

* Kalon = ministr tibetské místní vlády. [správně kalön, *bka' blon* བཀའ་བློན་]

Změna začala roku 1956. Tehdy probíhaly právě demokratické reformy v tibetských autonomních čou⁵⁸ – okruzích, podřízených provinčním vládám. Současně dalajlama s velkou suitou podnikl na pozvání ústřední vlády delší cestu po Číně. Emisaři reakce v jeho doprovodu se spojili s místní aristokracií, vyzývali ji k ozbrojenému odporu a slibovali pomoc, hlavně zbraně. Podařilo se jim vyvolat vzpouru v nejzaostalejší z těchto oblastí, v Kandze⁵⁹ na západu provincie S'-čchuan. Vzbouřenecké bandy zavraždily mnoho čínských soudruhů a krutě umučily nevolníky, kteří se odvážili aktivně vystupovat v reformě. Když se však přiblížily oddíly Čínské lidové osvobozené armády, ustoupily na západ do Tibetu. Tibeťanům z Kandze v Tibetu říkají Khampové.⁶⁰ Oddíly Khampů tvořily společně s tibetskou armádou jádro ozbrojených sil vzpoury v březnu 1959.

Přípravy této vzpoury začaly hned po příchodu Khampů. Bandy přepadaly menší, odloučené oddíly Čínské lidové osvobozené armády i dopravní karavany. Situace se neustále přiostrhovala a odvaha spiklenců rostla, protože čínští vojáci měli přísný rozkaz použít zbraně jen v sebeobraně. To vyvolalo u tibetských pánů dojem, že se jich Číňané bojí. Začátkem

roku 1959 se již cítili dosti silní, aby přikročili k otevřené akci.

Využili plánované návštěvy dalajlamy v posádkovém divadle k rozšíření provokačních pověstí, že tam má být zatčen, pak ho odstranili ze Lhasy a zahájili všeobecný útok. Dne 20. března v časných ranních hodinách velitelství Čínské lidové osvobozené armády dalo rozkaz k protiútok. Pod úder lidové armády vzbouřenecké bandy se rychle rozprchly a do tří dnů byla očištěna nejen Lhasa, ale i široké okolí. Vzbouřenci se stáhli na jih od Brahmaputry, do oblasti Lhokha,⁶¹ kde mysleli, že se dlouho udrží. Ale o těchto událostech nám již budou vypravovat jejich přímí účastníci.

Když hovořím s lidmi o Tibetu, vždy se vyskytne otázka: „Jak je to vlastně s dalajlamou. Podle čínských zpráv ho povstalcí unesli, ale pak v Indii štvál proti Číně. A přesto je dosud nejen předsedou Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti, ale dokonce byl znovu zvolen náměstkem předsedy Všečínského shromáždění lidových zástupců. Jak to jde dohromady?“

To je skutečně trochu zamotaná otázka. Snad bude lépe, když se za odpovědí vypravíme do „nefritového sadu“⁶² – do Norbulinky letního paláce dalajlamy, kde se zdržoval až do svého odchodu ze Lhasy.

7. kapitola

Norbulingka – nefritový sad. Když jsme přijížděli do Lhasy, viděli jsme ještě zbytek opevnění, kterými vzbouřenci obklopili toto místo, kde měli svůj hlavní stan. Tady se konaly poslední porady, tady byl i dalajlama, odtud poslal veliteli čínských jednotek, soudruhovi Tchan Kuan-sanovi⁶³ tři dopisy,⁶⁴ v nichž vyslovuje lítost, že nemůže přijít na představení, protože „zlé reakční živly provádějí činnost, která mě ohrožuje pod záminkou mé ochrany“ – to napsal 11. března. O den později, v druhém dopise, psal, že „nezákonná činnost reakční kliky mě naplňuje starostí a smutkem“ a znovu se zmiňuje o „reakcionářích, kteří se drze vetřeli do Norbulingky pod záminkou mé ochrany“. V třetím dopise, 16. března, psal: „Za několik dní, až bude na mé straně dosti sil, kterým mohu důvěřovat, uchýlím se tajně na oblastní vojenské velitelství. Až ten čas přijde, nejdřív vám napíši.“ A nazítří, 17. března, dalajlama opustil Norbulingku a odešel do Indie. Není tedy divu, že čínské úřady oznámily, že dalajlama byl unesen.

Dne 18. dubna byl v indickém městečku Tézpur rozdáán novinářům dokument, který udánlivě byl překladem osobního prohlášení dalajlamy. V tomto prohlášení se praví: „Dalajlama a jeho vláda se pokoušeli udržovat přátelské styky s Číňany a pokoušeli se o jednání s čínskými představiteli o tom, jak nejlépe zajistit mír v Tibetu a utiřit úzkosti lidu (o osud dalajlamy – pozn. JV)... 17. března dvě nebo tři rány z minometu byly vypáleny směrem k paláci Norbulingka. Naštěstí dopadly do blízkého rybníka. Poté poradci si uvědomili nebezpečí, jež hrozí osobě dalajlamy a v těchto obtížných okolnostech se stalo nezbytným pro dalajlamu, členy jeho rodiny a vysoké úředníky, aby opustili Lhasu. Dalajlama by chtěl kategoricky prohlásit, že opustil Lhasu a Tibet a přišel do Indie ze své vlastní svobodné vůle, a nikoli pod nátlakem.“

Na tomto prohlášení je několik pozoruhodných stránek. Předně je jasné v rozporu s tím, co psal dalajlama

ve svých dopisech, jejichž pravost sám později potvrdil v rozhovoru s indickým ministerským předsedou Džaváharlálem Néhrúem. Za druhé, celé prohlášení je formulováno ve třetí osobě, ačkoli se vydávalo za osobní prohlášení dalajlamy a v tibetském jazyce takováto stylizace je naprosto nemožná. Za třetí, prohlášení obsahuje řadu anglických formulací, které nemají v tibetské době, ačkoli je udánlivě přeloženo z tibetského jazyka.

Ale podívejme se blíže na citované místo: praví se tu, že prý několik výstřelů z minometu „bylo vypáleno“ směrem k Norbulingce. Kdo je vypálil? Oddíly Čínské lidové osvobozené armády nevypálily jedinou ránu před desátou hodinou ráno 20. března, kdy došel rozkaz k protiútok. Jak střelily potom, to jsem sám viděl: jejich děla, aniž poškodila jedinou cihlu kolem, dovedla zasáhnout okna ve vrchních poschodích paláce Potala, která vzbouřenci přeměnili ve střelný. Zdá se tedy nanejvýš nepravděpodobné, že by místo Norbulingky zasáhla „blízký rybník“. Ostatně – bylo to velmi příhodné, že miny dopadly právě do rybníka, kde nezanechaly žádné stopy, takže nebylo možné ani zjistit, dopadly-li vůbec nějaké miny, či ne.

Mnohem pravděpodobnější je jiné vysvětlení: lidé v okolí dalajlamy, aby ho přiměli k odchodu, nechali někde nedaleko Norbulingky vybuchnout dvě či tři nálože, které vydávaly dosti silný zvuk, a pak hlásili, že střelili Číňané. To je tím pravděpodobnější, že se v této době v okolí Norbulingky hodně střílelo a dalajlama se v jednom ze svých dopisů o této skutečnosti výslovně zmiňuje. Ve změní výstřelů nemusilo z města být slyšet několik silnějších ran, které dalajlamu postrašily.

Prohlášení dále hovoří o tom, že „rádcové si uvědomili“ nebezpečí a že se „stalo nezbytné“ pro dalajlamu, aby opustil Lhasu. Tato pasáž hovoří až příliš výmluvně o skutečném průběhu a nemůže ji oslabit ani to, že dalajlama „by chtěl“ prohlásit, že odešel z vlastní vůle.



Obr. 34 / Levá část vchodu do Norbulingky.

Vchod do Norbulingky, dosl. „parku klenotů“, přičemž výraz klenot v tomto případě označuje dalajlamu, každoročního letního obyvatele tohoto rozsáhlého, zdi obehnaného parkového komplexu na jihozápad od zimního sídla dalajlamů, tedy Potaly. Tento vchod je označován jako hlavní a nachází se ve východní části Norbulingky, a tudíž směřuje ke Lhasě. Odtud vede i cesta do Potály, kterou dvakrát ročně za bohatého doprovodu mnichů i laiků absolvoval dalajlama, když měnil zimní sídlo za letní a *vice versa*. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 35 / Pravá část vchodu do Norbulingky.

Hlavní vchod mival po obou stranách dřevěné budky se špičatou stříškou, kam se za nepříznivé počasí uchýlovala dalajlamova osobní stráž, která až do povstání nosila tradiční uniformy. Během novinářské návštěvy strážci již byli oděni do nových uniforem Čínské lidové osvobozené armády (ČLOA). Před vojákem na stráž se zbrání na prsou je část uvítací kapely, konkrétně dva hudebníci s velkým a malým bubnem. Slavnostní špalír na obou stranách vchodu tvořily tibetské děti v tradičních oděvech – kloboučích i prostovlasé – a nyní i s rudými pionýrskými šátky okolo krku. Na rukách záplavy barevných květin. Věci se měnily velmi rychle a bylo to vidět. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 36 / Velká socha lva v pravé části vchodu do Norbulingky.

Napravo od strážní budky se nachází socha tibetského sněžného lva, na levé straně je symetricky umístěný druhý. Jedná se o mytické zvíře známé z tibetské vlajky, kde je taktéž v páru. Socha je v nadživotní velikosti, pokud lze u mytického zvířete o původní velikosti hovořit. Sněžný lev bývá bílý se zelenými či jinak barevnými, převážně ale zlatými doplňky, jako je hřívá, obočí, ozdoby atp. K uvítání zahraničních novinářů se kromě dětí z předchozího obrázku dostavili i muži v čínských úborech, vojáci i civilisté, a dokonce jeden z přítomných má světlou košili, sako a kravatu – bude to spíše Tibetan než Číňan. Zajímavostí je množství jízdních kol opřených o kamennou zeď v pozadí. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 37 / Špalíř obyvatel Lhasy vítající novináře v Norbulingce.

Vedle dětí se slavnostního uvítání zúčastnilo i množství Tibetanek a Tibetanů, kteří sem přišli i proto, aby shlédli následný kulturní program, který připravili jak vojáci a vojačky ČLOA, tak i samotní tibetští zpěváci a tanečníci s partnerkami. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 38 / Nové letní sídlo 14. dalajlamy v Norbulingce, pohled na východní křídlo.

Téměř uprostřed Norbulingky se nachází poslední nově postavená budova nazvaná Tagtän Mingjur Phodang (*rtag brtan mi 'gyur pho drang* རྟག་བརྟན་མི་ལྷུང་པོ་བླང་). Podobně jako například jeho předchůdce nechal 14. dalajlama vybudovat své vlastní sídlo; stavba byla dokončena v roce 1954 a zahrnuje jak obytnou část, tak i sakrální prostory. Před hlavním vchodem jsou vstupní schody a před nimi je kruhový bazének, na jehož okraji je množství květin v květináčích. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 39 / Nové letní sídlo 14. dalajlamy v Norbulingce, pohled z východu.

Tento pohled na stavbu z předchozí fotografie ukazuje více podrobností a několik návštěvníků – 14. dalajlama ve svém novém sídle pobýval jen krátce, v době návštěvy novinářů již byl v indickém exilu a do Norbulingky se již nikdy nevrátil. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 40 / Dvě tibetské tanečnice a jejich partneři v Norbulingce.

V době návštěvy zahraničních novinářů se uskutečnilo i několik kulturních akcí, kterých se na straně obecnostva zúčastnilo obyvatelstvo Lhasy, na straně vystupujících to byli nejenom tanečníci a zpěváci ze Lhasy, ale také z bližšího či vzdálenějšího okolí. Pozoruhodným detailem je svastika na šerpě tanečnice a lemování svrchního oděvu leopardí kožešinou u tanečnicků. Novináři odletěli z hlavního města Tibetu ještě před hlavním svátkem 1. října, kdy se oslavovalo desáté výročí vzniku ČLR, nicméně v Norbulingce se již začínaly za tímto účelem shromažďovat skupiny z celého Tibetu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 41 / Skupina tanečnic a tanečnicků v Norbulingce.

Z fotografie je patrné, že dva páry z předchozího obrázku tvořily jen část většího celku, z něhož je na tomto snímku patrných osm párů, muži vzadu, ženy v popředí. I zde jsou dobře patrné svastiky a leopardí lemování z předchozího obrázku. V pozadí je velký bílý stan, jakož i kamenné nabílené zdi nějaké budovy nebo vysoké stěny ohraničující taneční prostor. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 42 / Vsevolod V. Ovčinnikov v Norbulingce.

Fotografie zachycuje sovětského novináře V. Ovčinnikova při dokumentaci dění během novinářské návštěvy Norbulingky. Na prsou mu visí velký hranatý fotoaparát, v rukou před ním drží pravděpodobně malou ruční filmovou kameru. Ovčinnikov své fotografie publikoval ve svých dvou knihách o Tibetu, osud jeho filmových záznamů je neznámý. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 43 / Tibetští tanečníci a tanečnice v Norbulingce.

Výjev se odehrává na stejném místě jako u předchozích obrázků, jenom osazenstvo včetně zahraničního novináře je jiné. Tibetané a Tibetanky mají jiné úbory, než jak tomu bylo u předchozích, což znamená, že pocházejí z jiné oblasti. Pro jejich kroj jsou typické mohutné kožešínové čepice u mužů. Zahraniční novinář se světlou kšiltovkou na hlavě se nachází v pokleku uprostřed záběru a pořizuje zvukový záznam z bezprostřední blízkosti tance. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

8. kapitola

Jsme v Norbulingce, v té části, kam se dřív málokdo dostal: velký obdélník trávníku a záhonů je obklopen hustými řadami stromů a ještě zdmi. Na jedné z kratších stran obdélníku skupina starých vrb dává příjemný stín k posezení, na delší, severní straně je palác dalajlamův. Je to nová budova, jejíž stavba byla dokončena v roce 1956, předtím bydlíval dalajlama v paláci Kalzang phodang,⁶⁵ který postavil Kalzang, sedmý dalajlama. Nový palác je podivnou směsí tradičních prvků tibetského slohu a moderní architektury. Přestože má zešikmené stěny, plochou střechu a širokou, tmavou římsu, která lemuje jeho zdi kolem dokola, celkově působí spíš dojmem vily nějakého milionáře. I uvnitř je zařízení nejednotné – vedle modliteben, vyzdobených tradiční nádherou, tu najdeme moderně zařízené koupelny, i dalajlamova pracovna je zařízena poměrně prostě. V paláci nechybí ostatně ani promítací síň, kde se konala pravidelná kinopředstavení.

Dnes je palác prázdný, ale zřejmě dobře udržovaný. Venku se procházejí návštěvníci, Tibeťané i Číňané, u skupiny stromů, kde si sedáme na připravené židle, stojí několik mladých žen ve vojenských uniformách. Jsou to členky uměleckého souboru Čínské lidové osvobozené armády, které se tu líčí pro vystoupení na lidové slavnosti, která se koná v jiné části parku.

Po trávníku směrem k nám přichází drobný stařík v rudé říze z dobré, vlněné látky. Jedna paže mu podle zvyku trčí nahá z řízy, má drobný vrásčitý obličej a krátkou špičatou bradku. Je to „živý buddha“ (tj. ztělesnění duše buddhistického svatého)⁶⁶ Gjamccholing,⁶⁷ který býval vychovatelem dalajlamy a později předčitatelem suter. Bydlí v Norbulingce – všichni dalajlamovi učitelé tu měli své vlastní domy, kromě toho je tu ještě budova, v níž úřadoval kašag,⁶⁸ kasárny osobní gardy a vedle nového paláce a Kalzang phodangu ještě dva další paláce: Čänsal phodang⁶⁹ a Cchokjil phodang.⁷⁰

Gjamccholing sedí mezi námi, droboučký mezi dlouhými (a částečně tlustými) evropskými postavami a tiše

hovoří. Nejdřív nám líčí život v Norbulingce, kde dalajlama trávil větší část roku. V Potale bydlíval jen v zimě. Před námi se rýsuje život toho, kterého západní tisk rád nazývá „král-bůh“: vstával v šest ráno, pět hodin trávil v předepsaných modlitbách, pak, těsně před obědem, přijímal kalöny, po obědě se svými učiteli diskutoval o sůtrách, posvátných knihách buddhismu. Pak procházka, rozjímání – a večer bývalo někdy kino. Všechno působilo k tomu, aby mladý muž, který měl sám věřit, že je vtělením boha, ztratil všechno spojení se světem – a audience kalönů byly vymezeny na tak krátkou dobu, že mohly svého vladaře sotva informovat, natož si vyžádat promyšlené rozhodnutí. Je jasné, že to nebyl dalajlama, kdo tu vládl. Připomnělo mi to jinou epizodu ze života „božského vládce“, o níž píše Rakušan Harrer. Harrer byl v roce 1939 vyslán nacistickou vládou, aby prozkoumal terén pro himalájskou expedici (možná, že měl prozkoumat ještě jiné věci, ale o tom nepíše). Po vypuknutí války ho Angličané poslali do internačního tábora v Indii, on však uprchl a dostal se do Tibetu, kde pak zůstal sedm let. Harrer píše o tom, že zřídil ve Lhase kluziště a učil Tibeťany bruslit. Mladý dalajlama v době, kdy bydlili v Potale, sledoval život „svého“ lidu – dalekohledem ze střechy, z výše sto třiceti metrů. Kluziště však bylo za rohem, nemohl ho vidět. Poslal tedy Harrerovi svou kinokameru, Harrer natočil několik záběrů z kluziště, dalajlama poslal film do Indie vyvolat a pak konečně mohl vidět, jak „jeho lid“ bruslí.⁷¹

Gjamccholing pokračuje ve svém vypravování. Když se dalajlama 6. března 1959 stěhoval z Potaly do Norbulingky,^{*} Gjamccholing si vyžádal několik dní volna na uspořádání osobních věcí. Dalajlama je mu povolil, nařídil mu však, aby se 10. března vrátil, že půjdou na oblastní velitelství do divadla.

Když Gjamccholing šel směrem k Norbulingce, setkal se s oddíly vzbouřenců, kteří divoce střelili po ulicích Lhasy a zranili mnoho lidí. Šel do budovy Přípravného

* Dalajlama bydlil v zimě v Potale, na jaře se stěhoval do Norbulingky.

výboru Tibetské autonomní oblasti, kde se setkal s generálem Tchan Kuan-sanem, jenž požádal Gjamccholinga, aby doručil dalajlamovi dopis.

Gjamccholing s dopisem šel do Norbulingky. Sad však byl obsazen vzbouřenci a Gjamccholing marně čekal u brány dvě hodiny, aby ho vpustili. Pak se rozhodl vejít malou brankou, od níž měl klíč. Sešel se s dalajlamou, který se procházel po sadu. Starý učitel mu předal dopis, dalajlama ho přečetl a řekl: „Zlí lidé mě ohrožují, trpím. Nejsem svým pánem ani zde v paláci. Řekni to Tchan Kuan-sanovi!“ Tento příkaz však Gjamccholing splnit nemohl, protože ho vzbouřenci již nepustili ze sadu. Nedůvěřovali mu, protože pracoval v Přípravném výboru Tibetské autonomní oblasti. Odvedli ho do jeho domu a zakázali mu vyjít. Dalajlamu již neviděl.

„Znám ho od dětství,“ říká starý mnich. „Miluji ho jak vlastní dítě. Nevěřím, že odešel z vlastní vůle, kalöni ho unesli!“⁷² Pak chvíli sedí s obličejem zabořeným do dlaní, náhle se prudce zvedá a odchází. Pláče.

A tak z dokumentů, ze svědectví, která byla uveřejněna, z tohoto i jiných hovorů se začíná objevovat jasnější obraz. Obraz chlapce, kterému řekli, že je bohem, odvezli ho do starého hradu a tam ho vychovávali podle obrazu svého boha, boha tmy a středověku. Chlapec, který se směl na lidi dívat jen dalekohledem. Jednou, když mu ještě nebylo ani šestnáct let, vzepřel se – snad pod vlivem svého otce, o němž je známo, že se stavěl

proti intrikám reakčních rádců svého syna –, to bylo v roce 1950, když se ujal vlády a poslal delegaci do Pekingu. Poučili ho, že se to nevyplácí. Jeho otec byl zavražděn. Jeho bratry získali, zlákali je do emigrace, na Tchaj-wan, do USA. A ve své zoufalé odloučenosti od lidu nepochopil, že se v Tibetu za těch osm let skutečně něco změnilo. V začarovaném kruhu, v němž se pohyboval on sám, se nezměnilo nic. Tak se ho postupně zas zmocnili. Ještě váhal, ještě hledal východisko, ale v poslední chvíli podlehl. Snad ho neunesli násilím, ale stejně není pravda, že odešel ze své vlastní, svobodné vůle, protože dalajlama projevil v kruhu svých rádců svobodnou vůli jen jednou za celý život.

Čínská ústřední vláda projevila pro jeho situaci víc pochopení, než si tento slabý, mladý muž zaslouží. Jako vždy, když jde o příslušníka vedoucí vrstvy národnostní menšiny, pochopila jeho „dvojitá tvář“. Ponechala mu cestu zpět otevřenou, nezbavila ho ani jeho čtených funkcí. Ale najde tu cestu zpět? Asi sotva – když se nedovedl vzepřít ve Lhase, dnes, v kruhu reakční emigrace, je to mnohem těžší. Zkrátka – záhada splaskla. Dalajlama je dnes v podobné pozici jako jiní mladíci, které reakce zlákala do emigrace. Kolik je jich, ať již z Československa či z Tibetu, kteří by se rádi vrátili. Ale cestu zpět jich našla jen mizivá menšina, ostatní k tomu nemají dost síly. Ať již nosí hadry žebráka někde ve světě, či uniformu cizinecké legie nebo brokátovou řízu hodnostáře lamaistické církve.



Obr. 44 / Gjamccholing Thubtän Kalzang Rinpoče, dalajlamův učitel.

J. Vinař líčí setkání s dalajlamovým učitelem, který zůstal ve Lhase: „Po trávníku směrem k nám přichází drobný stařík v rudé říze z dobré, vlněné látky. Jedna paže mu podle zvyku trčí nahá z řízy, má drobný vrásčitý obličej a krátkou špičatou bradku. Je to ‚živý buddha‘ (tj. ztělesnění duše buddhistického svatého) Gjamccholing, který býval vychovatelem dalajlamy a později předčítatelem sůter. Bydli v Norbulingce – všichni dalajlamovi učitelé tu měli své vlastní domy [...]. Gjamccholing sedí mezi námi, droboučký mezi dlouhými (a částečně tlustými) evropskými postavami a tiše hovoří. Nejdřív nám líčí život v Norbulingce, kde dalajlama trávil větší část roku. V Potale bydlíval jen v zimě. Před námi se rýsuje život toho, kterého západní tisk rád nazývá ‚král-bůh‘: vstával v šest ráno, pět hodin trávil v předepsaných modlitbách, pak, těsně před obědem, přijímal kalóny, po obědě se svými učiteli diskutoval o sůtrách, posvátných knihách buddhismu. Pak procházka, rozjímání – a večer bývalo někdy kino.“
Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 45 / Pochod ozbrojených tibetských vojáků Lhasou.

Na fotografii jsou v jedné řadě čtyřstupu zachyceni vojáci nesoucí na ramenou lehké kulometry typu *Bren* – první a čtvrtý voják, dva v prostřední řadě jsou nabíječi a nesou schránky se zásobníky. Vlevo v pozadí přihlíží stojící voják v čínské uniformě, zřejmě Číňan. Část tibetské armády v době povstání již byla plně integrována do ČLOA; část, zejména dalajlamovy ochranné jednotky sice formálně pod ČLOA spadaly, nicméně sloužily ještě stále v původních tibetských uniformách, jako je tomu v tomto případě. Jejich typickou součástí byly i dlouhé rukávy, jak je na obrázku patrné, které v zimě nahrazovaly rukavice a v létě se prostě jen vyhrnuly, či srolovaly. Snímek byl pořízen ještě před propuknutím povstání. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 46 / Porada velitelství ČLOA ve Lhase v době březnového povstání.

Na fotografii je pět vysokých velitelů ČLOA, kteří měli za úkol povstání potlačit. Muž zcela vlevo je generál Tchan Kuan-san, který nakonec vydal rozkaz k boji. Vysocí důstojníci se radí nad vojenskými mapami v budově štábu a je zřejmé, že filmový záběr, ze kterého obrázek pochází, je neautentický, inscenovaný. Stěny místnosti jsou totiž kvůli světelným podmínkám natáčení pokryty bílým plátnem, což neodpovídá skutečnosti – štáb zasedal v běžné místnosti s okny a nábytkem. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 47 / Zajatý tibetský povstalecký důstojník.

Inscenovaná scéna z filmu zachycuje tibetského důstojníka v tradiční uniformě. Na hlavě má příkrývku typu britské tropické přilbice s insigniemi tibetské armády – dvojitou vadžrou, což jsou dvě v pravém úhlu překřížené symboly hromoklinu; vadžra je rituální nástroj (žezlo), který mniši používají při rozmanitých buddhistických rituálech. Na snímku je dobře patrná i podlouhlá tyrkysová náušnice zavěšená na levém uchu – znak vyššího postavení jejího nositele. Hned za zajatým důstojníkem je patrný další zajatec, který nad skloněnou hlavou drží armádní pušku. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 48 / Ozbrojený příslušník ČLOA se dvěma tibetskými zajatci.

Tato, jako ostatně všechny scény ze zajetí poražených povstalců, inscenovaná scéna zachycuje dva tibetské vojáky s brigádyrkami na skloněných hlavách a s vysoce pozvednutými puškami nad hlavou – znak kapitulace. Čínský voják s puškou a nasazeným bodákem je vyvádí před budovu, kde zajatci vzápětí složí pušky. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 49 / Čínský voják dohlíží na organizovanou kapitulaci ozbrojených mnichů.

Na fotografii je zástup mnichů, kteří nad holými hlavami drží britské pušky *Lee Enfield*, jež – jak je patrné u prvního mnicha uprostřed obrázku – skládají na hromadu. Vlevo před prolomenou klášterní zdi stojí jediný čínský voják a je ozbrojen sovětským samopalem *PPS-43* (samopal Sudajeva) z druhé světové války. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 50 / Průvod zajatých tibetských povstalců s khatagy v rukou.

Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu.*



Obr. 51 / Průvod zajatých tibetských povstalců s Ccharongem v čele.

Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu.*



Obr. 52 / Detail zajatého Ccharonga.

Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu.*



Obr. 53 / Zajatý tibetský povstalec.

Konkrétně to byl Sumdowa Gjalcän Jöntän (*gsum mdo ba rgyal mtsan yon tan* གསུང་མཛོད་བརྒྱལ་མཚན་ཡོན་ཏན་), vládní úředník. V pozadí je zřetelná východní část paláce Potala. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 54 / Zajatý Lhalu Chewang Dordže.

Lhalu Chewang Dordže se jako vysoký tibetský představitel postavil na stranu povstalců a byl posléze čínskými vojáky zajat. Jako jeden z téměř desítky podobně vysoce postavených Tibetanů nedobrovolně figuroval ve filmu *Potlačení povstání v Tibetu*, kde byli předváděni na důkaz toho, že čínská armáda při svém triumfálním vystoupení ve Lhase v březnu 1959 bere zajatce a nebojí se je ukázat světu. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



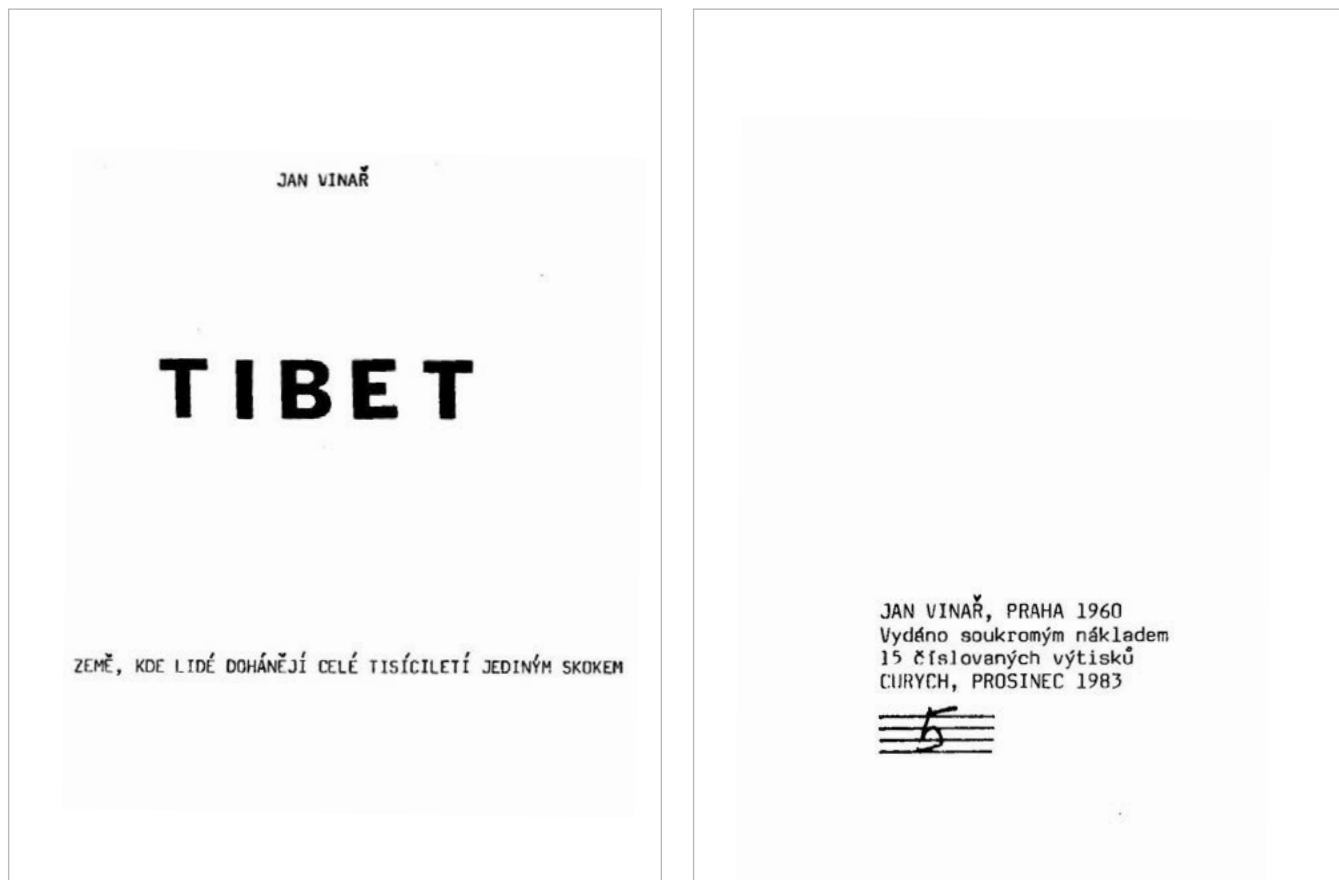
Obr. 55 / Mnich odnáší pušky z kláštera Däpung.

Čínští vojáci zorganizovali v Däpungu veřejné vynášení pušek a dalších zbraní z klášterních prostor na místo u zdi, kam zabavené zbraně poražení mniši nanosili, aby se celá scéna nafilmovala a nafotografovala. Skutečností je, že některé tibetské kláštery se k povstání připojily a mniši se se zbraní v ruce rebelie zúčastnili. Na snímku mnich nese několik pušek *Lee Enfield* na rameni, zajímavým detailem jsou jeho pěkné náramkové hodinky. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 56 / Přilet 10. pančhenlamy na letišti u Lhasy.

Lhasa měla letišti umístěné zhruba sto sedmdesát kilometrů od města, takže každý uvítací výbor, který chtěl vzdát nejvyšší poctu návštěvníkovi tím, že ho uvítal již na letišti, musel cestovat několik stovek kilometrů tam a zpět. A právě to byl případ generála Čang Kuo-chua, který se dostavil na letištní plochu, aby osobně přivítal nejvyššího tibetského představitele, tedy 10. pančhenlamu. Formálně jím sice stále ještě byl až do 28. března 1959 14. dalajlama, ten však v době povstání byl již na útěku do Indie a do dění ve Lhasě nikterak zasahovat nemohl. Muž v klobouku v pozadí je Tāthong Če Džigme (*bkras mthong ce 'jigs med* བཀའ་མཛོད་ཅེ་འཇིག་མེད་), skutečný muž v pozadí, který působil jako vedoucí pančhenlamovy kanceláře v kuomintangském Nan-tíngu, muž, který v prostředí rady khānpů vždy obhajoval čínské zájmy a měl rozhodující vliv i na samotného 10. pančhenlamu. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 57 / Titulní list a tiráž Vinařova samizdatu.

Jan Vinař svoji reportáž vydal soukromým nákladem v počtu patnácti kusů v prosinci 1983 v Curychu. Strojopis má celkem sto osm stran, těžko říci, zdali to byl záměr – 108 je posvátné buddhistické číslo. Kromě textu samého neobsahuje žádnou ilustraci, mapu či jiné doplnění a podle všeho se jedná o přepis původního Vinařova textu z roku 1960 bez zásadních úprav či dobových aktualizací. Každý výtisk je číslován a ten, ze kterého byl pořízen přepis do této knihy, nese číslo pět, které tam velmi pravděpodobně vepsal sám autor. Zdroj: Jan Vinař, *Tibet – země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem*.



Obr. 58 / 10. pančhenlama návštěvou v Džokhangu.

Nový nejvyšší tibetský představitel 10. pančhenlama navštívil Džokhang dne 7. dubna 1959 a tato návštěva byla čínským filmovým štábem podrobně dokumentovaná. Na fotografii je v čele své suity a nachází se na odkryté velké první dvoraně tibetsky nazývané khjamra ('*khyams ra* རྒྱལ་མཁའ་རྒྱལ་མཁའ་) dlážděné velkými kameny a obklopené mohutnými dřevěnými sloupy. V jeho doprovodu jsou jak tři laičtí úředníci ve světlých vestách a tmavých kloboucích, tak i dva mniši vlevo a samozřejmě i Číňané, které reprezentuje muž v pozadí v typické baňaté čepici s kšiltem. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 59 / 10. pančhenlama se svým doprovodem v interiéru Džokhangu.

Vyvrcholením pančhenlamovy návštěvy nejvýznamnějšího a nejstaršího tibetského buddhistického chrámu bylo uctění sochy Džowo Rinpoče. Na snímku je pančhenlama v pozadí, téměř nepostřehnutelný, před ním je člen jeho doprovodu, který připravuje khatagy k ceremonálnímu uctění zmíněné sochy. Dobře patrné jsou dřevěné vyřezávané sloupy a socha v pozadí. Natáčení návštěvy v nejposvátnějším prostoru bylo náročné i z toho důvodu, že v té době ještě chrám neměl elektrické osvětlení a veškeré fotografování a zejména pak filmování vyžadovalo množství světla. Jednalo se tehdy o první natáčení, další následovalo až na počátku šedesátých let, kdy se zde natáčel hraný černobílý film *Otrok* (*Nong nu*; 1963; 88 minut; režie Li Jun). Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 60 / 10. pančhenlama u vstupu do svatyně se sochou Džowo Rinpoče

Samotný vchod do nejposvátnější svatyně s nejposvátnější sochou byl zakryt oponou z kovových ok či spon, která na fotografii vidět není. Před samotným vchodem byly sochy čtyř strážců světových stran, čtyři králové, tib. gjalčhen ži (*rgyal chen zhi* རྒྱལ་ཇོན་ཞི), sanskr. čatur mahārādža. Jednoho z nich lze spatřit za prostovlasým 10. pančhenlamou. Sochy či obrazy čtyř králů se zpravidla nacházejí ve vstupním vestibulu klášterů, nejinak tomu je i v Džokhangu, kde lze vedle králů před samotnou svatyní Džowo Rinpoče spatřit tyto ochránce světových stran i v samotném vstupu do chrámového komplexu, jsou to vlastně první božstva, se kterými se návštěvník v Džokhangu setkává. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 61 / Příchod nejvyšších představitelů Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti (PV TAO).

PV TAO byl institut, jehož účelem bylo postupně nahradit kašag, který do něj byl ostatně při jeho prvním zasedání 6. května 1956 inkorporován. Předsedou byl od samého počátku 14. dalajlama a po jeho odchodu do exilu toto místo zaujal rozhodnutím pekingské vlády 10. pančhenlama – proto také kráčí jako první; post prvního místopředsedy zastával generál Čang Kuo-čua, který kráčí za ním jako druhý. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 62 / Ngaphö Ngawang Dzigme přichází na zasedání PV TAO.

Významnou pozici v PV TAO byla funkce generálního tajemníka, kterou zastával Ngaphö Ngawang Dzigme, na fotografii je nalevo a do místnosti kráčí jako čtvrtý v pořadí. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 63 / 10. pančhenlama předsedající prvnímu zasedání reorganizovaného PV TAO.

Toto zasedání, první po potlačení povstání, se uskutečnilo 8. dubna 1959 poté, co již 28. března 1959 čínský premiér Čou En-laj svým rozhodnutím zrekonstruoval tuto instituci a vyloučil z PV TAO osmnáct „zrádců“, kteří se povstání účastnili. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 64 / Předsednický stůl při zasedání PV TAO 8. dubna 1959.

Přestože místnost, kde probíhalo zasedání, nebyla nikterak velká, byl předsednický stůl opatřen sadou mikrofónů. Důvod byl tedy nikoliv ve velikosti zasedacího sálu, ale v tom, že projevy se zaznamenávaly a také byly veřejně prostřednictvím vnějších tlapačů v centru Lhasy přenášeny posluchačům na ulicích. V čele zasedacího sálu byla umístěná busta Mao Ce-tunga v životní velikosti. Za stolem sedí 10. pančhenlama, který čte z papíru připravený projev, vedle něj na pohovce sedí generál Čang Kuo-chua a zcela vlevo generál Tchan Kuan-san s pruhovanou šálou okolo krku. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 65 / Generál Čang Kuo-čua při projevu na zasedání PV TAO 8. dubna 1959.

Tento čínský generál sehrál v moderních dějinách Tibetu významnou roli; patřil spolu s generály Tchan Kuan-sanem, Čang Ťing-wuem a Fan Mingem mezi čtyři nejdůležitější vysoké důstojníky ČLOA, kteří spoluvytvářeli politickou a vojenskou situaci ve Lhase a na tibetských územích od počátku padesátých let až do vzniku Tibetské autonomní oblasti v roce 1965, respektive do kulturní revoluce v roce 1966. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 66 / Ngaphö Ngawang Dzigme čte připravený projev.

Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu.*



Obr. 67 / 10. pančhenlama na schůzi PV TAO.

Zdroj: Potlačení povstání v Tibetu.



Obr. 68 / Tibetanka pronáší projev na shromáždění ve Lhase.

Mezi základní komunikační prostředky mezi čínskou administrativou ve Lhase a místním obyvatelstvem po potlačení povstání patřila i lidová shromáždění, která neměla spontánní charakter, jednalo se o organizované akce. Na nich řečnili jak představitelé čínských orgánů, tak i Tibetané a další obyvatelé Lhasy, kteří v čtených projevech podporovali vývoj společnosti, který nastal po březnu 1959. Samozřejmou součástí takových shromáždění byly rozmanité transparenty; ten v pozadí na fotografii má nejprve text v tibetštině a pod ním text v čínštině. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 69 / Čínská administrativa rozdává tibetskému obyvatelstvu obilí.

Uprostřed fotografie je příslušník ČLOA, který sype z hranaté odměrky patřičnou porci obilí tibetskému páru, který si pro svoji dávku přinesl vlastní pytel. Okolo shromáždění obyvatelé buď přihlížejí, anebo čekají, až na ně dojde řada. Distribuci obilí zaznamenává do papírových dokladů jak druhý čínský voják, tak i tibetský úředník stojící hned vedle něj. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 70 / Detail z rozdávání obilí.

Fotografie zachycuje detail z předchozího snímku; čínský voják má na sobě starší typ uniformy, který začal být od roku 1956 postupně nahrazován novým vzorem. Starší typ nerozlišoval vojenské hodnosti, respektive na uniformě chyběly distinkce, obsahovala pouze štítek nad levou horní kapsou, který sděloval, že se jedná o příslušníka ČLOA. Nový vzor uniformy již distinkce měl, a tak bylo možné hned na první pohled rozpoznat hodnost jejího nositele – od vojína až po maršála. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 71 / Tibetské děti a mládež se účastní veřejných shromáždění.

Vedle toho, že tibetské děti – dívky i chlapci bez rozdílu – začaly chodit povinně do školy, kde se vyučovalo podle čínských osnov, účastnily se též povinně rozmanitých akcí na podporu nového režimu, a to nejenom jako školní mládež, ale také jako členové nové dětské a mládežnické organizace. Podle čínského vzoru se zakládaly pionýrské organizace, členky a členové nosili rudé šátky, stejně jako jejich předchůdci v Sovětském svazu o třicet let dříve, kdy tyto nové instituce komunistické mládeže vznikaly. Jednalo se o ideologicky vyhraněné struktury, které měly napomáhat šíření komunistických ideálů a praxe mezi dětmi a mládeží. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 72 / Velké papírové plakáty nesené účastníky lidových shromáždění.

Vedle již zmíněných pionýrských šátků nebo velkých dvojjazyčných transparentů přes celé ulice se objevila i další z Číny importovaná vizuální inovace – velká dvojjazyčná zobrazení zahrnující karikatury nepřátel tibetského lidu, či naopak budovatelské výjevy zobrazující nerozborné přátelství mezi tibetským a čínským pracujícím lidem a pokrokovou inteligencí atp. Pro Tibetany samotné to bylo opravdové novum, protože nic takového ve svých tradicích neměli. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 73 / Čínsko-tibetský transparent ve Lhase..

Nápis hlásá: „Lidé všech národností a oblastí celého Tibetu, sjednotte se a s rozhodností zcela eliminujte povstalce!“ Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 74 / Alegorické vozy ve Lhase.

Neodmyslitelnou součástí všech slavnostních lidových shromáždění byly portréty Mao Ce-tunga nejrozmanitějších velikostí a provedení. I ve Lhase se objevily hned zpočátku čínské přítomnosti, tj. od 9. září 1951, kdy do tibetského hlavního města dorazily první tři tisíce příslušníků ČLOA. Na fotografii je ulice se třemi nákladními vozy, první veze velký Maův portrét se dvěma vlajkami ČLR po stranách, vůz je celý doslova zasypaný umělými květinami. Následující dva vozy jsou alegorické, přestavěné pro účely tohoto představení, zpravidla zobrazovaly výjevy z budovatelského nadšení Tibetanů a Číňanů, nerozborné přátelství mezi nimi, vděk za mírové osvobození, překonávání předsudků a omylů minulosti atp. Co konkrétně na vozech je, z fotografie zjistit nelze, dobře patrný je ovšem transparent přes celou ulici na úrovni střech domů, zajímavé je, že je pouze v čínštině. Celý výjev korunuje čínská vlajka umístěná na vysoké žerdi nad střechami domů. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 75 / Tibetané čtou úřední výnos na stěně kamenného domu v centru Lhasy.

Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu.*



Obr. 76 / Tibetský úředník na ulici ve Lhase.

Vedle standardních symbolů úřední moci, jako je kulatá čepice miskovitého tvaru umístěná na tradičním účesu, kdy copánky obepínají hlavu v jakémsi drdůlku a jsou schovány právě pod čepičkou, a podélné tyrkysové náušnice v levém uchu, má v rukou tento muž další typický atribut úřednictva – odšroubované psací pero připravené k psaní na papír, který má též v rukou. Zajímavým detailem je kulatý odznak na levé části svrchního oděvu, který vypadá tak, jako by na něm byl portrét 14. dalajlamy ve vysoké mnišské čepici. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 77 / Obyvatelé Lhasy si čtou rozmanitá pouliční sdělení ve formě plakátů.

Úřední výnosy bývaly tištěné, ale také rukou psané, zejména ta, která se týkala třeba jen malého okruhu obyvatel či třeba jen jedné ulice.
Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 78 / Dva tibetští vojáci na ulici s obyvateli Lhasy.

Voják zcela napravo s puškou na rameni je oděn do tradiční tibetské armádní uniformy, kdežto druhý, který je k objektivu kamery obrácen zády má uniformu jiného typu s brigadýrkou s plochým dýnkem na hlavě. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 79 / Pročínští Tibetané hledají ve Lhase útočiště v budově PV TAO.

Komentář k čínskému filmu *Potlačení povstání v Tibetu*, ze kterého je převzat tento snímek, praví: „Aby se vyhnuli zastrašování, odešly tibetské kádry se svými rodinami do úřadoven v budově Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti.“ Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 80 / Budova PV TAO – frontální pohled.

Ve Lhasě byla nedlouho před vypuknutím povstání dokončena stavba čtyřpatrového komplexu tří budov, které sloužily potřebám nově vzniklého PV TAO. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 81 / Budova PV TAO – pohled z dálky.

Budova byla situovaná naproti Potale, která se nachází vlevo, mimo záběr snímku. Tvořila tak jakýsi protiklad moderní stavby a starobylého sídla dalajlamů. Přestože, či lépe řečeno právě proto, že se jednalo o čínský projekt vytvoření nové vládní administrativy v Tibetu, stál v jeho čele – v tomto případě ovšem zcela formálně – dalajlama a po jeho odchodu do exilu pančhenlama. Přípravný výbor svoji činnost ukončil se založením Tibetské autonomní oblasti, tedy v roce 1965, a v čele nové administrativy za Tibetany stanul Ngaphö Ngawang Džigme. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.



Obr. 82 / Vojenské velitelství a věznice ve Lhase.

Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu.*

9. kapitola

Sedíme v budově velitelství tibetské vojenské oblasti Čínské lidové osvobozené armády. Proti nám sedí tři důstojníci a ani jeden z nich nevypadá vlastně jako voják nebo aspoň ne tak, jak si obvykle představujeme důstojníka z povolání. Jejich obličej je kulatý, usměvavý, jejich pohyby pomalé, rozvážené a ani způsob řeči ničím nepřipomíná úsečnost vojenských rozkazů. A přec tito lidé mají za sebou léta tvrdé zkoušky nervů. Od roku 1956 až do března 1959 postavení oddílů Čínské lidové osvobozené armády v Tibetu nebylo nijak záviděníhodné – před jejich očima se odehrávaly přípravy ozbrojené vzpoury, každou chvíli docházely zprávy o útocích na menší, odloučené skupiny – a rozkaz z Pekingů zněl: „Vyčkávat, nestřílet jinak než v přímé sebeobraně, nepodnikat protiútoky!“

Naproti mně sedí náměstek politického komisaře oblasti generálmajor Čan Chua-jü⁷³ a dva důstojníci s hodnostními odznaky staršího plukovníka:⁷⁴ náčelník štábu oblasti Wang Kchang⁷⁵ a náčelník politického oddělení Lü I-šan.⁷⁶ Soudruh Wang Kchang právě hovoří o tom, jak se od února provokační akce ve Lhasě stále stupňovaly. 20. únor byl tradičním tibetským svátkem, kdy měl dalajlama na prostranství před chrámem Džokhang veřejně vykládat sůtry. Dalajlama předtím trávil týden v chrámu na modlitbách. Ale vzbouřenci po celý týden rozšiřovali pověsti, že se čínské úřady chystají dalajlamu zatknout a těsně před dvacátým dokonce tvrdili, že na místo, kde má kázat lidu, je namířeno dělo. V poslední chvíli oznámili, že se kázání nebude konat a od té doby se neustále stupňovaly nejdivočejší pověsti o tom, že dalajlama má být či už byl zatčen. Současně se ve městě začaly soustřeďovat ozbrojené bandy z jiných míst. Dne 10. března, kdy měl dalajlama navštívit divadlo, se znovu rozšířily pověsti, že tam má být zatčen, a městská

správa nařídila, že každá rodina musí vyslat jednoho muže na manifestaci, která šla průvodem k Norbulingce prosit dalajlamu, aby nešel do divadla.

Od toho dne bylo jasné, že reakce chystá velkou akci. Demonstrace neustávaly: nevolníci na ně byli prostě komandováni a mnozí z nich uvěřili provokačním pověstem. V té době vzbouřenci také vyslali deputaci na indický konzulát, aby indická vláda zasáhla. Hlavní důraz však již přešel na přípravu vojenských akcí.

Vzbouřenci obsadili a opevnili oba kopce, které ovládají Lhasu: Marpori, na němž stojí Potala, a Čagpori, Železný vrch, na jehož vršku se zvedá budova tibetské lékařské školy. Opevňovali Norbulingku, kde měli nakonec tři tisíce mužů, zřídili kulometné hnízdo naproti vchodu do budovy Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti, z budovy starého chrámu Ramoče⁷⁷ namířili děla na budovu tibetského zahraničního oddělení.*

Pokud se týká Čínské lidové osvobozené armády, stále platil rozkaz „Nestřílet, neútočit“. Vojáci a zaměstnanci čínských úřadů nevycházeli v té době do ulic, uzavřeli se v úředních budovách, kam se také přestěhovalo mnoho tibetských zaměstnanců a někteří obyvatelé Lhasy, kteří se báli o svou bezpečnost.

Dne 20. března ve tři čtvrtě na čtyři ráno vzbouřenci zahájili generální útok. Téhož dne v deset hodin dopoledne došel z Pekingů rozkaz k protiútoky. V té době bylo rozložení sil takové: v celém Tibetu vzbouřenci měli asi dvacet tisíc mužů, Čínská lidová osvobozená armáda pět tisíc a kromě toho bylo v Tibetu okolo čtyř tisíc čínských úředníků, funkcionářů, zdravotníků, techniků atd. V samotné Lhasě vzbouřenci soustředili okolo sedmi tisíc mužů, proti nimž stál jeden dělostřelecký pluk a deset pěších rot, z nichž však dvě zůstaly v záloze a do bojů nezasáhly.

* Zatímco ve vnitřních věcech si tibetská místní vláda na základě smlouvy z roku 1951 zachovala svou pravomoc, vedení zahraničních styků bylo v pravomoci ústřední vlády. V Tibetu proto existovalo zahraniční oddělení, stejně jako v ostatních autonomních oblastech i v provinciích. Mělo na starosti styky se zahraničními konzuláty a zahraničními delegacemi. Vzhledem k tomu, že na základě různých smluv měl Tibet dosti rozvinuté styky s Indií, Nepálem atd., tibetské zahraniční oddělení je poněkud větší. Jeho nadřízeným úřadem je čínské ministerstvo zahraničních věcí.

První úder byl veden proti kopci Čagpori. Je to starý, skalnatý vrch vysoký asi sto metrů, na němž si vzbouřenecké oddíly vybudovaly řadu opevněných pozic. Čínská lidová osvobozenecská armáda zaútočila současně ze tří stran a za tři a půl hodiny se kopce zmocnila.

Tím byli povstalci v Norbulingce odříznuti od města a téhož dne v devatenáct hodin se vzdali. Tak skončil první den bojů.

Dne 21. března začal útok na vzbouřenecké pozice ve městě. Vzbouřenci v Potale, která stojí mimo vlastní město, do těchto bojů nezasáhli, jejich děla byla namířena hlavně na silnici Čching-chaj–Lhasa a na skupinu budov při této silnici, kde jsou soustředěny opravny, garáže, benzinové sklady a ubytovny pro šoféry. V samotném městě se povstalci opevnili v řadě šlechtických domů, jejich nejsilnější pozice byly v chrámech Džokhang a Ramočhe. Hlavní úder byl veden na Ramočhe, protože odtud vzbouřenci neustále ostřelovali budovu zahraničního oddělení. Po pádu Ramočhe a několika hodinách pouličních bojů zůstaly v rukou vzbouřenců již jen dvě pozice: Džokhang a Potala. Ty se vzdaly 22. března ráno v devět hodin. Za dva dny boje ztráty vzbouřenců na mrtvých, raněných a zajatých činily 5 360 mužů, asi pětině se podařilo uprchnout. Do rukou Čínské lidové osvobozenecské armády padlo 10 835 pušek s deseti milióny nábojů a sedmdesát devět děl s dvaceti tisíci granátů, dále řada minometů a kulometů. Zbraně byly většinou anglického, francouzského a amerického původu. Vyčišťovací akce ve Lhasě a v okruhu padesáti kilometrů okolo Lhasy trvaly ještě do 5. dubna. Pak začala druhá fáze, boj o oblast Lhokha. Zde však přerušíme vypravování soudruha Wang Kchanga, budeme ještě mít příležitost jít po etapách těchto bojů přímo na jejich dějišti. Zatím si poslechneme soudruha Lü I-šana.

„Čínská lidová osvobozenecská armáda,“ začíná náčelník politického oddělení, „je nástrojem politiky Komunistické strany Číny a vlády Čínské lidové republiky. Proto pro nás likvidace reakční vzpoury nemohla být pouhou bojovou akcí. Cílem bylo osvobození tibetského lidu.“

Ale armáda sama nemohla osvobodit tibetský lid, dokud se tento lid nerozhodl osvobodit se sám. Proto současně s bojovou činností se rozvíjela masově-politická práce.

Prvním předpokladem pro její úspěch bylo ještě přísnější dodržování všech směrnic o respektování zvyků, šetření zájmů tibetského lidu, které se osvědčily už v předchozím období. V době bojů byly tyto směrnice zpřesněny a rozpracovány do osmi bodů:

1. Respektovat náboženské i ostatní zvyklosti tibetského lidu.
2. Ochrana klášterů a památek, která zahrnovala mimo jiné zákaz ubytování a ustájení v četných klášterních a chrámových budovách a zákaz dotýkat se buddhistických písem a soch.
3. Nepoškodit a nebrat bez zaplacení ani poleno, ani stéblo slámy, ani jehlu.
4. Všechna kořist z boje musí být odevzdána velitelství.
5. Dobré zacházení se zajatci. Nejenže bylo zakázáno zabíjet, bít a urážet zajatce – vojáci je bez rozkazu nesměli ani prohlížet.
6. Pro ty vzbouřence, kteří se dobrovolně vzdali, byla stanovena celá řada směrnic. Kromě těch pravidel, která platila pro zajatce, zahrnovaly ještě zákaz zkoumat jejich minulé zločiny, zákaz pořádat proti nim bojové schůze a zásadu, že těm, kteří přiměli i jiné, aby se vzdali, nebo se jinak zasloužili o likvidaci vzpoury, se má dostat odměny.
7. Kromě bojové činnosti povinnosti vojáků zahrnovaly i práci mezi obyvatelstvem, a to jak agitaci, tak pomoc v práci apod. Jedno z hesel k tomuto bodu znělo: „Nemůžeš-li se s nimi domluvit, udělej pro ně něco dobrého.“
8. Ochrana cizinců, pokud respektují zákony. Cizinců je v Tibetu větší počet z Indie, Nepálu, Bhútánu a Sikkimu.

Do jakých, někdy až nepochopitelných důsledků šlo dodržování těchto zásad, ukáže malá příhoda: V domě nedaleko Lhasy, kde byla ubytována část jedné spojovací roty, zmizelo vajíčko. Vojáci uspořádali čtyři schůze, aby hledali pachatele mezi sebou – ale nepomohlo

to. Nakonec sebrali mezi sebou jako náhradu stříbrný jüan, což v těchto místech představuje cenu asi mandele vajec a ještě napsali hospodáři dlouhý omluvný dopis, v němž vyjadřují své politování, že se mezi nimi našel nečestný člověk.

Vojna je vojna a rozkaz je rozkaz. Proto také útvary musily podávat hlášení nejen o bojové činnosti, výcviku, zásobování atd., ale také o své práci mezi obyvatelstvem. Dělostřelecký pluk, který se účastnil bojů ve Lhase a pak byl ubytován nedaleko města, hlásil v období od 8. dubna do 28. června, že:

- Uspořádal sto sedmdesát pět schůzí, na nichž vysvětlovali vojáci národnostní politiku Komunistické strany Číny;
- vojáci navštívili šest set šest rodin, aby s nimi pobesedovali a seznámili se s nimi;
- konal pro místní obyvatelstvo sedmnáct kulturních večírků s uměleckým programem;
- vojáci obdělali pro místní rolníky jeden hektar půdy;
- vojáci, aby pomohli ženám v domácnosti, donesli čtyři sta padesát devět džberů vody;
- plukovní ošetřovna ošetřila jeden tisíc a dva civilních pacientů;
- plukovní holiči ostříhali šest set šedesát čtyři civilistů zdarma;
- vojáci pomohli sedm set osmdesátkrát tibetským rodinám při úklidu v domácnosti;
- příslušníci pluku pomohli při opravě sto šedesáti tří domů;
- jeden voják zachránil jedno dítě před utonutím.

Tato činnost se na první pohled vyjímá podivně ve formě vojenského hlášení, ale měla velký význam. „Lidé se nás báli zejména tam, kam dřív nepřišly oddíly Čínské lidové osvobozené armády. Báli se nás předně proto, že se báli vojáků vůbec – poznali do té doby jen tibetské vojsko a staří ještě pamatovali dřívější čínské armády. Vzbouřenci jim toho o nás namluvili ještě až až... Na druhé straně byli zas rádi, když před námi utekly bandy vzbouřenců, kteří lupili, znásilňovali, zabíjeli a hnali lidi na nucenou práci. Když pak poznali, co je to lidová armáda, vymysleli

si pro nás svérázný název: vojsko buddhů, které poslal předseda Mao.“

Kontrast mezi feudálním vojskem a ostatní soldateskou rebelů na jedné straně a lidovou armádou na druhé lépe než slova ukazoval lidem, kdo to s nimi myslí skutečně dobře. V důsledku toho se každý den množily případy, kdy místní lid pomáhal lidové armádě nejrůznějšími formami. V období likvidace vzpoury, kdy se ještě v horách ukrývaly rozprášené bandy a jednotliví příslušníci vzbouřeneckých oddílů, místní rolníci mnoha způsoby pomáhali při jejich likvidaci. Když zjistili přítomnost vzbouřenců, oznamovali to velitelství, často působili jako průvodci při jejich pronásledování, jinde dokonce sami uspořádali výpravy do hor a pochytili je. Ještě častěji však se za nimi vypravili, vylíčili jim vojenskou situaci, která byla pro ně beznadějná, a pověděli jim o tom, jak Čínská lidová osvobozená armáda zachází se zajatci a zejména s těmi, kteří se vzdají dobrovolně. Bez této pomoci by si likvidace zbytků vzbouřenců byla bezpochyby vyžádala mnoho měsíců, jestli ne několik let. Nesmíme zapomenout, že Tibet se svou rozlohou 1,2 miliónu čtverečních kilometrů, se svými velehorami, s rozlehlými oblastmi, kde se skot pase volně, aniž ho někdo stále hlídá, s množstvím jeskyň, o nichž vědí jen lidé nejbližšího okolí, je přímo ideálním terénem pro existenci malých band, které tu mohou stále najít úkryt i potravu. Ještě v průběhu bojových akcí místní rolníci v oblasti Lhokha obnovili tři sta sedmdesát pět kilometrů cest, které vzbouřenci při ústupu zničili. Jiní pomáhali při dopravě zásob a munice.

„A tak,“ říká soudruh Lü I-šan, když myslíme, že dokončil svůj referát o masově-politické práci armády a jejich úspěších, „a tak jsme mohli přejít do období skutečně politické práce. Po období získávání mas a likvidace zbytků vzpoury přišlo období masové práce. To už nestačila normální forma styku armády s obyvatelstvem. K zajištění demokratických reforem bylo třeba mnoho politické práce i tam, kde nejsou vojenské jednotky a kádrů bylo málo.“

Od července 1959 jednotky Čínské lidové osvobozené armády v Tibetu vydělily jeden tisíc vojáků, poddůstojníků a důstojníků do politických pracovních

skupin. Většina jich pracuje přímo ve vsích, kde jsou dvou až tříčlenné skupiny, které pracují na vytvoření politických a organizačních předpokladů nejdříve pro hnutí „tří proti a dvou snížení“ a pak pozemkové reformy, která má zajistit hospodářskou základnu pro novou, demokratickou soustavu v Tibetu. Za jejich pomoci v celé zemi vznikly „výbory pro likvidaci vzpoury“ a „rolnická sdružení“, v nichž je již obsaženo jádro budoucí demokratické správy. Jiní vojáci pracují v okresech, někteří jako okresní tajemníci Komunistické strany Číny, jiní jako členové vojenských kontrolních skupin. Podrobnosti o této politické činnosti nám soudruh Lü I-šan neřekl, snad protože tato činnost již přesahuje rámec armády, nebo snad věděl, že se s touto činností později seznámíme přímo na místě. Zato začal hovořit o jiné, neméně zajímavé věci. Analyzoval z třídního hlediska vzpouru, hovořil o složení vzbouřeneckých vojsk a o příčinách jejich rychlé porážky.

„Navenek se stavěli, že bojují za věc národa a náboženství,“ říká: „Ve skutečnosti však to byl třídní boj v nečistší formě, boj aristokratické špičky – světské i církevní – o zachování feudálních výsad a feudálního vykořisťování.“

To se projevovalo i ve složení feudálních vojsk. Pánové nutili své nevolníky do boje, církevní hodnostáři své mnichy. Dokonce i mezi Khampy se většinou nechtělo bojovat – byli ovšem v poněkud jiné pozici a zcela odkázáni na své pány. Vcelku možno říci, že osmdesát procent všech, kteří bojovali v řadách vzbouřenců, se tam dostali z donucení.

Kromě toho byly vážné rozpory mezi Khampy a tibetskou armádou, mezi tibetskou armádou a lamy. Došlo to tak daleko, že v pozdějším období v oblasti Lhokha došlo k boji mezi oddíly armády a ozbrojenými skupinami lamů, stejně jako k jedné srážce mezi Khampy a armádou.

„Jestli se na to díváte z čistě vojenského hlediska,“ říká náčelník politického oddělení, „nebylo by možno pochopit naše rychlé vítězství v terénu, kde jsme sotva mohli uplatnit svou technickou převahu. Pro vzbouřence bylo charakteristické, že se jejich oddíly skládaly z lidí, kteří znali terén, byli zvyklí na těžké životní podmínky v horách a aklimatizovaní řídkému vzduchu na

výšinách. Byli vysoce mobilní a velká část jejich oddílů byla jízdnic: i jejich koníci byli zvyklí na horský terén. Vůdcové vzbouřenců měli určité vojenské vědomosti a mimo první období volili správnou taktiku: přepadali malé oddíly a používali rušivé taktiky vůči větším oddílům. Proč jsme poměrně snadno a hladce vítězili? Příčinou toho byly hlavně vnitřní rozpory u nepřítele. Jednak to byly rozpory mezi Khampy, tibetskou armádou a lamy, dále rozpory mezi veliteli a mezi příslušníky vzbouřeneckých oddílů, kteří byli k účasti v nich donuceni a měli tím méně chuti bojovat, čím jasněji se odhalila skutečná reakční podstata vzpoury – a konečně rozpory mezi vzbouřeneckými oddíly a masami lidu, s nímž zacházeli s neobyčejnou krutostí.“

A před námi se rozvíjí obraz posledních fází likvidace vzpoury – ale to nejsou „vyčišťovací operace“, jak je známo z hlášení štábu koloniálních mocností. Nevím, jestli už někdy předtím vítězná armáda, která potlačila ozbrojenou vzpouru, vydávala letáky, zřizovala přijímací střediska, v nichž zajatcům a těm, kteří se přišli vzdát, byla poskytována lékařská péče, dostali nejen jíst, ale také oděv, finanční výpomoc a zásoby na cestu domů, kterou mohli nastoupit – s výjimkou hlavních vůdců – ve velmi krátké době. A rozhodně se ještě nestalo, že by v takových střediscích pracovali jako pomocné síly propuštění zajatci a jejich příbuzní. Ale – cožpak je to opravdu tak podivné? Stačí, abychom si vzpomněli na úvodní slova soudruha Lü I-šana: „Armáda je nástrojem politiky strany a vlády. Cílem potlačení vzpoury bylo osvobození tibetského lidu. Hlavním cílem nebyly vojenské úspěchy, ale získání co nejširších lidových mas pro hnutí demokratických reforem.“

Mnohokrát později jsem si ještě na tato slova vzpomněl. Bez nich by nebylo možné pochopit většinu toho, co jsme na různých místech slyšeli o likvidaci vzpoury, a v nich je také klíč ke všemu, co se od té doby odehrálo v Tibetu.

Na plánech Lhasy, které zhotovili dřívější cestovatelé, na severozápad od města, kousek za Potalou, najdete obdélník označený „Lhalu“ či „Lhalulingka“.78 Na některých, podrobnějších plánech si můžete povšimnout, že obdélník je označen zelenou barvou, ale jedna jeho část, menší obdélník, který se zevnitř přimyká k jeho

jižní straně, má odlišnou barvu. Zelená barva označuje sad, lingku, menší obdélník představuje budovu, hlavní sídlo mocné rodiny Lhalu. Vyjždíme z brány hotelu, přejíždíme Lidové náměstí, zahýbáme okolo Potaly a jedeme přes most, po němž jsme přijeli do Lhasy. Nejedeme však dále na západ po silnici, nýbrž zahýbáme doprava, na sever, a za chvíli dojíždíme k pozemku, ohraženému vysokou zdí. Jsme u cíle.

Branou vcházíme do velkého dvora – je to čtverec, jehož strany mají přibližně osmdesát metrů. Kolem dokola jsou budovy, na třech stranách jednopatrové, čtvrtá (severní), je dvoupatrová. V prvním patře se táhne dokola dřevěná pavlač.

Dvůr je naplněn lidmi, může jich tu být okolo tisíce. Sedí na zemi, obrácení k severní straně dvora, kde pod plátěným baldachýnem je předsednictvo. Baldachýn je bohatě zdobený, ale lidé, kteří pod ním sedí, jsou oblečení stejně prostě jako ti, kteří zaplňují dvůr. Před nimi, čelem k shromáždění, stojí muž a rozčileně mluví, přičemž znovu a znovu ukazuje na postavu, které jsme si hned nepovšimli, protože je mnohem nižší. A nyní vidíme, že tam stojí další muž, hluboce skloněný. Je oblečen v zelený plášť, zřejmě z dobré, vlněné látky, pečlivě oholený, jeho obličej je lemován „kotletami“, které končí až daleko pod ušima, rukama se opírá o kolena, aby si ulevil, a dívá se zlostně na lidi, kteří zaplňují dvůr. To je Lhalu Cchewang Dordže.⁷⁹

Dvojitý jméno znamená v Tibetu, že jde o hlavu šlechtické rodiny. Lhalu Cchewang Dordže znamená: „Cchewang Dordže, hlava rodiny Lhalu“. Ale Cchewang, kterému se dnes všeobecně říká Lhalu, se nenarodil jako příslušník rodiny Lhalu, je synem z ještě mocnější rodiny Lungšar.⁸⁰ Jeho životopis praví, že byl rodinou Lhalu adoptován. Takové adopce nebyly v Tibetu ničím zvláštním. Když šlechtické rodině hrozilo vymření po meči, měla dvě možnosti: buď se vrátil z kláštera do světského života jeden z jejich příslušníků, přičemž se nehledělo na to, že býval často „živým buddhou“, ztělesněním buddhistického svatého, anebo adoptovala příslušníka jiné rodiny. Ale boj o moc mezi různými mocenskými skupinami v Tibetu se vedl velmi nevybíravými způsoby, a tak někdy taková „adopce“ měla docela jiný význam. Tak například je známo, že Ccharong,⁸¹

zakladatel probritské skupiny *Mladý Tibet* a po dlouhou dobu nejmocnější muž Tibetu v období minulého dalajlamy, se původně jmenoval Nangdag.⁸² V roce 1913 se stal velitelem oddílů, které dalajlama poslal proti Číně. Skutečný Ccharong byl tehdy – v době, kdy dalajlama uprchl do Indie – vrchním kalönem. Z Nangdagova podnětu skupina lamů z kláštera Sera přepadla Ccharonga a jeho syna na ulici a rozsekala je na kusy. Dalajlama jmenoval Nangdaga jeho nástupcem a – protože rodina Ccharongů již neměla mužské dědice – daroval mu i všechny jeho statky. Nangdag pak přijal i Ccharongovo jméno a pro jistotu, aby se zajistil před mstou vzdálenějších příbuzných rodiny Ccharongů, oženil se současně s Ccharongovou dcerou i se ženou jeho syna.

Nevím, jestli se Lhalu ke svému jménu dostal stejným způsobem, jisté však je, že to byl člověk stejného typu jako Nangdag a že i jeho činnost si nezádala v ničem s činností Ccharongovou.

Dva týdny před naším příjezdem do Lhasy se konala na Lidovém náměstí ve Lhasě schůze, jíž se zúčastnilo deset tisíc lidí. I tam stál Lhalu skloněn před masami lidu, i tam musil vyslechnout jednu žalobu za druhou. Tam však se spíše mluvilo o jeho zločinech proti celému tibetskému lidu. Po smrti třináctého dalajlamy, jako jeden z mladších aktivních příslušníků hnutí „Mladý Tibet“, zavraždil společně s Ccharongem tehdejšího regenta, „živého buddhu“ Radenga.⁸³ Má na svědomí i zavraždění „živého buddhy“ Gätaga⁸⁴ – otrávil ho společně s anglickým agentem Fordem, protože překážel jejich tehdejšímu plánu zahnat Tibet do války proti lidové Číně a odtrhnout ho od Čínské lidové republiky. Odstranil i otce nynějšího dalajlamy, protože se stavěl proti činnosti reakční skupiny, k jejíž předním vůdcům patřil Lhalu. Gätagův osobní sluha Žäpa Paldän,⁸⁵ starý člověk, který již sotva chodí, podnikl cestu z Čamda do Lhasy, aby měl možnost obžalovat Lhalua před očima lidu. Chvějícím hlasem řekl:

„Přišel jsem, abych pomstil vraždu živého buddhy Gätaga. Byls to ty, ďáble s vlčím srdcem a psími plíci, který ho otrávil společně s britským špiónem! Na vlastní oči jsem viděl, jak jste donutili mého pána, aby vypil jed; mého pána, který myslil jen na dobro tibetského lidu a na práci pro mír! Nikdo neví, kolik

nevinných lidí padlo tvou travičskou rukou, ty sluho cizích špionů! Není v tobě ani kapka tibetské krve – do poslední částečky svého těla jsi se zaprodal cizincům!“

Vystoupil i sluha bývalého regenta Radenga a líčil přesně, jak Lhalu zavraždil jeho pána, přesně si pamatoval nejen rok, den, měsíc, ale i hodinu. Pak rozhrnul oděv a ukázal jizvy po mučení, které vytrpěl ve vězení, když byl po zavraždění svého pána zatčen. „Nemohu ukojit svou touhu po pomstě, i kdybych vypil tvou krev do poslední kapky. Skláním se před vůlí moudré lidové vlády, která nám zakazuje, abychom sami pomstili své křivdy, ale zde, ve tváři lhaského lidu, žádám neústupně, aby byla pomstěna vražda vlastence, aby byl Lhalu potrestán podle zákona!“

Snad se nám zdá neobvyklý ten jazyk, ale vychází také z poměrů, které jsou v našich zemích neobvyklé již téměř tisíc let a o jejichž zachování Lhalu a jemu podobní bojovali zuby, nehty, zbraní a jedem. Dnešní schůze je menší – účastní se jí jen Lhaluovi nevolníci vlastně jen část jeho nevolníků ze lhaského okolí – jeho statky jsou roztroušeny po celém Tibetu – celkem jich měl třicet pět a snad ani sám neví, kolik měl nevolníků. A možná ani neví, kolik jich zavraždil buď sám, nebo je dal zavraždit – podle dosavadních údajů jich bylo přes sedmdesát. Není proto divu, že nálada na dvoře je napjatá. Vpředu, nedaleko Lhalua, stojí několik ozbrojenců. Nejsou tu rozhodně, aby mu bránili v útěku – vždyť jediná cesta ven vede přes dvůr a Lhalu má sotva chuť proběhnout pobouřeným davem – ozbrojená stráž je tu, aby ho chránila. Lhalu půjde před řádný soud – obžalovací schůze má dvojí účel: jednak poskytne pro přelíčení mnoho materiálů, jednak odhalí zločince přímo před očima lidu a současně pomáhá lidem přemoci vžitý strach před bývalým pánem, který tu nyní před nimi stojí, skloněný, bezmocný. Jaká to změna pro muže, který býval velitelem tibetské armády a jedním z hlavních velitelů vzbouřenců, pro muže, kterému stačilo pokynout prstem, aby dal zabít kohokoli z těch, kteří jsou zde na dvoře shromáždění. Nebo ho dal uvrhnout do jedné z věžeňských kobek, které tvoří přízemí na jedné straně dvora – tmavé, špinavé díry bez oken, bez vody, beze všeho – jen tmavá díra, v níž odsouzenec ležel na holé zemi ve vlastních výkalech.

Právě mluví bývalý nevolník Čhuzang.⁸⁶ Z jeho projevu vidíme, že Lhalu byl „kulturní“ člověk, používal dokonce kapesníků, což v Tibetu rozhodně nebyvalo obvyklé. Čhuzangova dcera mu je prala a při sušení vítr jeden odnesl. „Kulturní“ pán dal dívku svléci do naha a potrestal ji sto ranami biče ...

Nebo Dzučeng, muž vážený a zbožný. Tak zbožný, že měl na starosti Lhaluovu domácí kapli – pečoval o to, aby v lampách bylo dost másla. Jednou, když ho Lhalu poslal do chrámu Džokhang, jedna z lamp zmizela. Obvinili ho z krádeže a musil lampu zaplatit – ovšemže v trojnásobku skutečné ceny. Zadlužil se, musil prodat svého koně, své sváteční šaty, ale dluh mezitím tak narostl, že už se nikdy nepostavil na nohy.

A při každém novém zločinu se zvedají na celém dvoře pěsti, zaznívají výkřiky. Když bývalý osobní sluha Thinlā Dawa⁸⁷ se ptá: „Koho z vás nedal zbičovat?“ lidé vyskakují, tlačí se dopředu, mávají pěstmi na Lhalua. Není tu ani jeden, koho nedal zbičovat. V první řadě sedí stará žena a mladý muž. Oba jsou tak vzrušení, že každou chvíli přerušují řečníky výkřiky. Stařena mává vychrtlou paží, mladý muž má paži zmrzačenou – schází mu pravá ruka. Až po schůzi se mi podařilo zjistit důvod jejich rozčilení. Muž této staré ženy byl „lang-šeng“⁸⁸ – nevolník, který se svým postavením málo odlišoval od otroka. Celý život sloužil v domě rodiny Lhalu a když byl starý, Lhalu ho již nechtěl žít. Dal ho třikrát zbičovat – po třetí již nevstal.

Mladý muž byl rovněž domácím sluhou. Když mu umíral bratr, poprosil Lhalua, aby mu dal půl dne volno, chtěl se s bratrem rozloučit. Za tuto opovázlivost Lhalu rozkázal, aby ho ztloukli těžkými, okovanými holemi. Přitom mu přerazili ruku, rána se zanítila – mladík zůstal mrzákem.

Ne všechny příběhy jsou tak hrůzné. V mnoha případech jde jen o to, že Lhalu vyžadoval od svých nevolníků ještě víc práce, než byli povinni vykonávat i podle feudálního tibetského práva a nedával jim ani to málo, co jim příslušelo. „Kulturní“ pán, který dřel své poddané bez nože a s oblibou je vraždil...

Zdálo by se, že člověk, který je nucen vyslechnout tak strašlivá obvinění, by se musil zhrozit, propadnout do země – ale když se dívám chvíli na Lhalua, vidím v jeho

tváři jen výraz bezmocné, zuřivé zloby. Jako by říkal: „Lůzo, kdybych mohl, já bych s vámi zas zatočil...“ Jenže Lhalu už nemůže – ty časy minuly a už se nevrátí.⁸⁹

Za tu dobu, co jsme na dvoře, lidé se v rozčilení tlačili stále víc dopředu, řady sedících se srazily, v zadní části dvora se uvolnilo místo. Tam teď vynášejí těžkou truhlu – čtyři muži ji s námahou nesou. Je vrchovatečně naplněna listinami – dlužními úpisy, které ležely na bedrech nevolníků jako těžké kameny. Dřeli, platili, zaplatili, třeba již desetkrát tolik, kolik si vypůjčili, a dluh stále rostl.

Jeden z mužů bere dlouhý svitek papíru, který leží na vrchu, je to seznam úpisů. Čte jméno za jménem, nová a nová, je to seznam téměř nekonečný. Na dvoře je asi málo lidí, kteří v něm nenacházejí svá jména a pak jsou tu další a další, ve všech částech Tibetu.

Ale nakonec čtení přec skončilo. Muži začínají vytažovat listiny, některé jsou již velmi zežloutlé, kdoví kolik generací už za ně platilo krví a potem. Rozkládají je, trhají na kousky a házejí na hromadu. Když je bed-

na prázdná, vyšlehne plamen. A zatím vyšli na dvůr další muži, nesou důtky, těžké hole, které vypadají jako plácačky na mouchy s několika koženými klapkami: To jsou plácačky na políčkování nevolníků – pán si nechtěl o jejich tváře špinit ruce. I tyto nástroje házejí do plamenů. Plamen roste a lidé pečlivě prohrabují oheň, aby nezůstal nespálený ani kousek papíru. Schůze pokračuje. Vystupují další a další řečníci, ale my již odcházíme. Teprve nyní si před branou všímám auta s uzavřenou karoserií – lhaský zelený anton. Odveze Lhalua, až schůze skončí. Pojede do vězení, kde bude čekat na soudní přelíčení. Bude odsouzen k smrti? Pravděpodobně ano – vždyť, nehledě k jeho politické činnosti, jde o masového, sadistického vraha. V tom případě by západní tisk měl zas příležitost, aby proléval krokodýlí slzy nad „krvavým terorem“ v Tibetu.

Ale na tom nezáleží. Důležité jsou dvě věci: že takové zločiny, jaké páchal Lhalu, už nikdy nikdo v Tibetu páchat nebude – a že ti lidé, kteří tu dnes bouří na schůzi, se bývalého pána už nikdy, nikdy nebudou bát.

10. kapitola

Rádi bychom se byli setkali s Khampy, ale řekli nám, že to nejde. Vyjma vůdců, kteří jsou ve vězení, byli všichni propuštěni ze zajetí a vrátili se do Kandze. Ale pak jsme se s nimi setkali přec, neočekávaně, při návštěvě Lidové nemocnice.

Seděli v čekárně ambulanti oddělení, byli o něco tmavší než Tibeťané ze Lhasy a také se od nich odlišovali oděvem. Jsou to ranění, kteří se nejdříve musí doléčit, než nastoupí namáhavou cestu přes hory do domova, který neviděli tři roky. Nemluvili jsme s nimi – nepoznali jsme pochopitelně, že to jsou Khampové – až později nám to řekl lékař, se kterým jsme besedovali. Ale Khampové už mezitím odešli.

Ostatně, rozhovor s doktorem Ceng Chua-lingem⁹⁰ nás zaujal tak, že jsme v té chvíli o Khampy neměli zájem. Doktor Ceng je jedním z veteránů nemocnice, ačkoli mu v době našeho rozhovoru bylo teprve třicet šest let. Vystudoval v roce 1950 v Pekingu a o rok později vstoupil jako vojenský lékař do armády. Tehdy se právě připravovalo osvobození Tibetu a útvar, u něhož sloužil dr. Ceng, se ho měl zúčastnit. Přesunuli se do Lan-čou, ale tam dostali zprávu o uzavření dohody, na jejímž základě mohli vstoupit do Tibetu bez boje. Pak už nešlo o vojenské tažení, dr. Ceng odjel se skupinou vojáků, úředníků, politických pracovníků a lékařů, celkem jich bylo tisíc. Jeli na koni, severní cestou z Čching-chaje, silnice tudy ještě nevedla. Cesta trvala od srpna do prosince. V severním Tibetu tehdy ještě řádily tlupy bandity Osmana,⁹¹ vyhýbali se jim, jeli neobydlenými kraji, několikrát zabloudili.

Už na pochodě měl dr. Ceng mnoho práce, hlavně s horskou nemocí – některá místa této staré karavanní stezky byla proslulá pro „jedovatý dech horských duchů“, který znemožňoval lidem dýchání, zbavoval je síly, působil, že modrají v obličejí a někdy i umírají. Pak měl i první tibetské pacienty a nebyla s nimi lehká práce. Z některých vesnic, pod vlivem propagandy lamů a tibetských úředníků, lidé utekli před blížícími se čínskými oddíly, ve vesnicích zůstali jen těžce nemocní, které lékař často našel v zoufalém stavu, protože leželi již několik dní bez potravy a bez pomoci.

Konečně dorazili do Lhasy. Tehdy tu nebyla nemocnice, jen zdravotní oddělení Čínské lidové osvobozené armády. Ale hned od počátku začali chodit k čínským lékařům i tibetskí pacienti, hlavně těžcí, kterým lamaističtí lékaři se svou tradiční medicínou nemohli pomoci; v červenci 1952 zřídili veřejnou polikliniku při zdravotním oddělení 18. armády a později z této polikliniky vznikla Lidová nemocnice.

První čas se počet pacientů téměř nezvyšoval, protože lidi chodili k čínským lékařům až tehdy, když bylo zle. Lamové a místní úředníci šířili různé pomlavy a dokonce tvrdili, že v nemocnici je léčení drahé, ačkoli se tu na rozdíl od tibetských léčeben za ošetření neplatilo vůbec. Mezi těmi, kteří chodili, protože jim lamové nepomohli, bylo mnoho případů zápalu plic a velký počet syfilitů. Syfilis je vážným zdravotním problémem v Tibetu, ale přesná statistika neexistuje, protože soustavné zjišťování Wassermannovou zkouškou mohlo začít až od likvidace vzpoury. Předtím, když se o to pokusili, lamové rozšířili pomluvu, že čínští lékaři sají pacientům krev...

„Ostatně,“ říká dr. Ceng, „u vojáků tibetské armády jsme Wassermannu ani nepotřebovali. U těch jsme začínali rovnou s léčením.“ Pak se situace změnila – tibetskí lékaři, v případech, s nimiž si nevěděli rady, posílali pacienty do nemocnice a za toto doporučení od nich brali peníze. Nejvíce však pověst nemocnice rozšířilo několik slavných případů. Náš známý, živý buddha Gjamccholing na jaře 1952 dostal zápal plic. Léčili ho zařikáváním, modlením a tibetskými pilulkami, ale marně. Protože šlo o učitele dalajlamy a tibetskí lékaři se báli odpovědnosti, požádali nemocnici o pomoc. Dr. Ceng a ředitel nemocnice šli k pacientovi, ale než ho mohli v klidu prohlédnout, musili vyhodit desítky lamů, kteří v pokoji nemocného pálili kadidlo, sborem se modlili a pronášeli zařikání. Diagnóza byla snadná – těžký zápal plic. Trvalo téměř tři neděle, než ho úplně vyléčili. Druhý případ se týkal chirurgie. Z počátku s ním byly největší potíže: otevřít lidské tělo se považovalo za těžký hřích. Ale pak se dal operovat

Tändzin,⁹² jeden z nejučenějších mnichů, který v lamaistické hierarchii zaujímal vysoké postavení. Šlo mu o život, měl akutní apendicitidu a na tu se v Tibetu umíralo. Když se za několik dní již zdravý procházel po ulicích Lhasy, hráz se prolomila, a později dokonce lamaističtí léčitelé uznali, že chirurgové Lidové nemocnice umějí věci, které oni nedokáží. Třetí případ se týkal porodnictví. I on ukazuje na zvláštnosti tibetského života a na to, jak nemocnice nabývala vlivu právě překonáváním náboženských předsudků. Ve Lhasě žil živý buddha Demo,⁹³ přítel dalajlamy. V padesáti letech se zamiloval a dalajlama mu – proti všem zvyklostem – povolil sňatek. Ale „bohové se mstili“. Jeho žena mu sice porodila několik dětí, ale všechny umřely těsně po porodu. Pak to zkusila v nemocnici – a dnes má čtyři zdravé syny. Ukázalo se, že hygiena porodnického oddělení a znalosti lékařů jsou silnější než „pomsta bohů“.

Tyto a podobné případy pomohly k překonání předsudku a v posledních letech si tu nemohli stěžovat na nedostatek pacientů, spíše naopak. Dnes také nejde již o to, aby si lidé zvykli na nemocnici. Dnes je problém dostat do Tibetu dost lékařů pro nutné rozšíření zdravotní služby. Dříve se lékaři dostali do terénu málokdy. Jen v případě přírodních katastrof, když vláda poslala na místo výpomoc, kterou vezly zvláštní pracovní skupiny pod vojenskou ochranou, mohl se s nimi „svězt“ lékař. Dnes po celém Tibetu jezdí zdravotnické skupiny, které současně léčí a zjišťují nutné údaje pro výstavbu sítě zdravotnických zařízení. Ale lékařů je málo.

Na tomto místě přerušujeme doktora Cenga otázkou: „A máte tibetské lékaře?“

„Zatím jen dva. Jeden je Tibeťan z Kan-su – vystudoval v Pekingu. Druhého jsme vychovali přímo zde. Za chvíli vám ho představím.“ A za chvíli vchází mladší, štíhlý člověk v bílém lékařském plášti. Usmívá se, podává nám ruce: doktor Ngawang Phünčchog.⁹⁴ Ten doktorský titul mu přidali, Ngawang Phünčchog nikdy nenavštěvoval lékařskou fakultu. Všechno, nejen lékařskou teorii i praxi – Ngawang Phünčchog je chirurgem –, ale i nezákladnější znalosti z oboru přírodních věd, si osvojil v Lidové nemocnici. Dr. Ceng je jeho učitelem a patronem a je na něho hrdý.

Když bylo Ngawang Phünčchogovi jedenáct let, stal se lamou v klášteře Čhampaling⁹⁵ v oblasti Lhokha. Nikdo se ho neptal, zda chce být lamou – jeho rodiče měli tři syny a dva z nich musili poslat do kláštera. V Čhampalingu zůstal jen rok. Jeho strýc, který byl lamaistickým lékařem v největší léčebně Tibetu, ve lhaském Mäncikhangu,⁹⁶ napsal opatovi a požádal ho, aby poslal synovce k němu.

V Mäncikhangu se učil tibetské medicíně jedenáct let. Pak, v roce 1953, místní vláda rozhodla, že čtyři mladí lamové se mají učit v Lidové nemocnici. Ngawang Phünčchog byl jedním z nich. Vybral si chirurgii. Ostatně byl jediný, který zůstal. Dva z mladých lamů utekli po dvou měsících, třetí po roce. Náboženské předsudky u nich zapustily příliš hluboké kořeny.

Na tomto místě Ngawang Phünčchoga přerušuji. Vzpomněl jsem si totiž na jednu epizodu z knihy Karla Beby, který byl v Lidové nemocnici v roce 1955. Setkal se tu s jedním mladým mnichem, který se tu učil chirurgii.

„... měl přes rudý klášterní oděv bílý lékařský plášť. Rovnal právě do sterilizátoru nějaké chirurgické nožky a kleštičky po operaci, při které asistoval. ‚Sešíváme lidi,‘ pravil šťastně, klada důraz na ‚my‘. Teprve tady jsem se naučil, jak vypadá člověk zevnitř. Už umím dávat injekce, dělat krevní obrazy, vyřezávat furunkuly a také poznám jednotlivá stadia příjice. Ale nejraději pomáhám při operacích. Operace to je skvělá věc.“⁹⁷

„Ano, to jsem byl já,“ směje se Ngawang Phünčchog.

„Ale Beba píše o mnichovi Recinpincovi [Rigzin Phünčchog].“⁹⁸

„To je jednoduché. Rigzin Phünčchog bylo mé mnišské jméno. Když jsem se rozhodl, že už nebudu lamou, přijal jsem zas své původní jméno.“ A skutečně – pod lékařským pláštěm vyčuhují docela obyčejné kalhoty, žádný mnišský úbor. A to není jediné, co se změnilo, když se mnich Rigzin Phünčchog vrátil do světského života – odvážil se toho kroku již dávno před vzbouřením, musilo to tehdy pro něho být obtížné. Od té doby se oženil a stal se členem Komunistické strany Číny.

Ale nejen politicky vyrostl Ngawang Phünčchog. Dnes již nepomáhá při operacích – je plně kvalifikovaným chirurgem. Nyní si rozšiřuje specializaci, studuje

obor se strašným jménem, které mi nahánělo úctu již v dětství – otorhinolaryngologii.

„Víte, u nás je lékařů málo, já tady ve Lhase také věčně nezůstanu, půjdu někam do terénu a tam člověk s jednou specializací nevystačí.“

A pak vypravuje o tom, co pro něho znamenala práce v nemocnici. Když se stal lamou, byl dítě, do školy nikdy nechodil, až v Mäncikhangu. Věřil, že všechno řídí božská síla, že hrom je božím hlasem – zkrátka všechny přírodní jevy si vysvětloval božským působením. A totéž ho učili i v Mäncikhangu. Tibetská medicína je směsí empirických znalostí a pověr – například zakazuje pouštět žilou osmého, patnáctého a třicátého dne každého měsíce. A její medicíny – má jich okolo dvou set a téměř polovina jich obsahuje výkaly či moč dalajlamy nebo některého živého buddhy. První pochybnosti mu přišly ještě v Mäncikhangu. Viděl, že jinak léčí pány, jinak chudáky – ale peníze od chudáků brali, i když jim dávali horší léky. Tehdy sám sebe přesvědčoval, že to tak asi musí být, že ještě není dost moudrý, aby pochopil všechno. Vždyť i ty méně účinné

léky mohly nabýt účinnosti, když se nejdřív pokládaly na celý měsíc k nohám Buddhova obrazu...

Do nemocnice se mu nejdřív nechtělo, ale šel, protože ho poslali. Tady získal nejzákladnější znalosti o přírodě – naučil se, co je hrom, s úžasem se podíval do mikroskopu na buňku – to bylo něco, o čem do té doby neslyšel. Současně viděl, jak tu léčí, a když poprvé viděl z nemocnice odcházet uzdraveného pacienta, kterého operovali – a byla to těžká operace – právě osmého, v zakázaný den, byl to pro mladého mnicha vážný otřes. Postupně se zhroutil celý jeho obraz o světě a s ním i víra. A měl odvalu jít touto cestou do konce.

„Ale nemyslete si, že je to snadné. Já už dávno nevěřím v boha, ani nevěřím různým pověrám – ale někdy se přistihnu, že jsem ještě nepřekonal některé staré návyky. Ale teď mi v tom pomáhají už nejen soudruzi v práci, pomáhá mi i doma žena.“

Určitě nebyla snadná cesta od mnicha Rigzin Phünchoga k doktoru Ngawang Phünchogovi a není to vždy v dramatické formě bojové schůze.

11. kapitola

Lhalu Cchewang Dordže je představitelem nejreakčnějšího křídla tibetské šlechty. Víme, že vliv tohoto reakčního křídla zasáhl sedmdesát procent všech aristokratických rodin. Ale jak je to s ostatními? Jaká je dnes situace těch ostatních třiceti procent, jaké je jejich smýšlení?

O tom nám může nejlépe povědět muž, který hrál významnou úlohu ve vývoji Tibetu za poslední desetiletí, a pravděpodobně ji bude hrát ještě dost dlouho: Ngaphö Ngawang Džigme.⁹⁹ A protože je lepší jít ke kováři než ke kovářičkovi, jdeme si promluvit s ním.

Sedíme v budově Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti, proti nám sedí muž dlouhé postavy se snědým dlouhým obličejem Tibešana. Je oblečen jako čínští kádři, látka jeho běžového obleku je však z dobré vlny. Mluví pomalu, rozvážně, každé slovo je promyšlené.

Jak ukazuje již jméno, je náčelníkem feudálního rodu Ngaphö, jehož hlavní statky jsou ve východní části Tibetu. Podle všeho, co o něm víme, je starý, zkušený politik, jehož kariéra začala dlouho před mírovým osvobozením Tibetu v roce 1951. V dobách, kdy intriky a vražda byly obvyklým nástrojem politiky v Tibetu, byl již kalönem a v době reakční vzpoury, na jejímž zlomní má svůj podíl, se pohyboval mezi vzbouřenci a přežil to. K tomu patří nejen obratnost, ale i odvaha.

Podle oficiální verze to byl on, který doručil generálu Tchan Kuan-sanovi dalajlamovy dopisy. Je to jen částečně pravda. Před několika dny, když jsem vedle něho seděl u večeře, ptal jsem se: „A nebylo to nebezpečné chodit s těmi dopisy?“

Ngaphö se jen usmál.

„Nebezpečné? Měl byste říci nemožné – a hloupé. Já jsem dopisy od dalajlamy převzal, ale ani mně nenapadlo, abych je vynášel z Norbulinky. I tak jsem musil být rád, když mě propustili branou a oni mě pečlivě prohlíželi. Já jsem nemohl pronést ani jehlu, natož dopis. Dalajlamovy dopisy jsem svěřil starému služebníkovi, ten se mohl pohybovat mnohem nenápadněji.“

„Starému, věrnému služebníkovi“ – zní to jako v pohádce a není to div: vždyť většina našich pohádek po-

chází právě z období feudalismu, kdy žili staří věrní služebníci – nevolníci, kteří celý život jen sloužili, bez platu, jen za živobytí, a byli na to ještě hrdí.

Z tohoto prostředí tedy pochází Ngaphö a v tomto prostředí vlastně žije dodnes. Přesto však prokázal, že umí vidět i za zdi svých feudálních zámků a svých pěti domů ve Lhase. V roce 1950 jako kalön, byl velitelem oddílu tibetské armády, který dalajlama poslal na východ bojovat proti Čínské lidové osvobozenecské armádě. Tibetská armáda tehdy měla dvacet tisíc mužů a nové zbraně – zbraně vzbouřenců, které jsme viděli, pocházejí z větší části z období druhé světové války. Slabé, předsunuté oddíly čínské armády před ní nejdříve poněkud ustoupily. Byl to taktický manévr, ale zpečetil rychlou porážku feudální armády. Vojáci táhli územím, které předtím měli obsazené „rudí ďablové“, a slyšeli od lidí, jací ti ďablové ve skutečnosti jsou. Když pak došlo k prvním srážkám, tibetská armáda se prostě rozprchla. Ngaphö sám byl zajat. Velitel si ho pozval k sobě, vysvětlil mu národnostní politiku Komunistické strany Číny a propustil ho se všemi poctami, i zbraně mu nechal.

Ngaphö není hloupý člověk. Nevím, co si tehdy vybral z přednášky svého vítězného odpůrce, ale rozhodně pochopil aspoň jedno: zde v Číně už není taková vláda, která mimo okruh hlavního města vykonává svou pravomoc jen na papíře. Pochopil také, že komunistická strana chce získat nejen chudý lid v Tibetu, chce spolupracovat se všemi, i se šlechtou.

Poražený vrchní velitel sedl na koně a odjel do Ja-tungu, městečka na indické hranici, kam uprchl dalajlama se svými rádci. Řekl svému pánovi, co viděl, co slyšel, co myslí. Nebyl to v poslední řadě jeho vliv, který přiměl mladého dalajlamu k rozhodnutí vyslat delegaci do Pekingů? Delegaci vedl Ngaphö a byl to on, který jako hlavní delegát podepsal dohodu o mírovém osvobození Tibetu. Ngaphö zůstal kalönem, později se stal ještě místopředsedou a generálním tajemníkem Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti. Jak se mu spolupracovalo s reakčními kolegy, jak se vyhnul

dýce a jedu, na to jsme se ho neptali. Snadné to asi nebylo.

Ale Ngaphö je hlavou velkého, mocného rodu – nepodařilo se mi získat přesné údaje o tom, kolik měl nevolníků. Podle jedněch jich bylo tisíc, podle druhých „jen“ dva tisíce. Je jasné, že měl a má určitou pozici mezi tibetskou šlechtou, zejména v té části, která se neúčastnila vzpoury. Ptáme se ho, jak se tito lidé staví k dnešnímu vývoji v Tibetu.

„Že v Tibetu musí dojít k reformám, to je jasné již dávno. Uznali jsme tuto nutnost již v roce 1951 a vtělili ji do tehdejší dohody. Ani ti největší reakcionáři si netroufali tuto nutnost otevřeně popírat, jen tajně říkali, že reforma bude jen přes jejich mrtvolky. Veřejně říkali: ‚Reformy – ovšem. Ale my jsme zaostalí, je třeba postupovat pomalu, reformy se musí odložit.‘ Ale ne všichni šlechtici tak smýšleli. My, kteří si vidíme trochu dál než na špičku nosu, zejména když jsme přišli za hranice Tibetu, viděli jsme, jak naše feudální soustava brzdí vývoj Tibetu. Někomu to snad bylo jedno, ale žádnému poctivému Tibeťanovi to nemohlo být lhostejné.

Dřív jsme mohli o těchto věcech mluvit jen tajně, protože většina těch, kteří měli moc, stáli na straně reakce. Ale v době vzpoury se jasně ukázalo, kdo je proti reakčním rejďům a kdo váhal, ten se mohl poučit z rychlé likvidace vzpoury. To přispělo k vyjasnění.

Druhé zasedání Přípravného výboru vydalo usnesení o demokratických reformách, o hnutí ‚tří proti a dvou snížení‘. Složení Přípravného výboru se sice poněkud změnilo, ale stále – kromě několika čínských soudruhů – v něm sedí příslušníci lamaistické hierarchie a šlechty. A všichni toto rozhodnutí podporovali. To ukazuje postoj té části šlechty, která nechtěla mít nic společného se vzpourou a je dnes pro nejrychlejší likvidaci všech jejích stop. Situace je tedy taková, že probíhají demokratické reformy, že lid je mobilizován a šlechta – ta část, která tu zůstala – je pro reformy. Ale jednoduché to není. Celý způsob života šlechty je založen na feudálním vykořisťování, šlechta se musí sama chopit iniciativy, aby se převychovala. A to nejde za jeden či dva dny. Vezměte například takovou otázku, jako je postoj k práci. Práce – to byla věc nevolníků a pohrdání nevolníky přinášelo s sebou nutně i pohrdání

prací. Tento postoj se musí od základu změnit, šlechta musí najít cestu k lidu, musí pochopit, že práce je čestná. To nejde tak rychle.

Zatím je třeba překonat některé obavy, které jsou mezi šlechtici velmi rozšířené. Jedna se týká výkupních cen, druhá dalšího průběhu hnutí demokratické reformy. Jak víte, podle usnesení Přípravného výboru se pozemková reforma provádí tak, že šlechtická půda se vykupuje, pokud nejde o konfiskovaný majetek vzbouřenců. Ale zatím nejsou stanoveny ceny.“

I to víme: ceny nebyly stanoveny v rozhodnutí, protože bylo třeba provést pečlivý odhad. Nyní se otázka již v základu vyjasnila, je tu však stále určité rozpětí v návrzích. Podle toho, jak tento rozpor bude vyřešen, Ngaphö sám dostane za své pozemky náhradu od osmi set tisíc jüanů do jednoho miliónu. Ngaphö sám navrhuje tu nižší výkupní cenu. V žádném případě si tedy nebude špatně žít, protože mu kromě toho ještě zůstanou domy ve Lhasa a stejný kus půdy jako každému z jeho nevolníků, té nejlepší půdy, protože bývalí majitelé si mohou jako první vybrat přidělené pozemky.

„Nejde samozřejmě o ty bohatší, jako například o mě – my víme, že nám toho zůstane dost. Ale u menších je to někdy problém, bojí se o svou životní úroveň. S touto obavou to ostatně není tak hrozné, protože v nejbližší době již budou výkupní ceny stanoveny a obavy zmizí.

Druhá obava se týká hlavně bojových schůzí. Podle národnostní politiky strany nikdo, kdo se nestaví proti reformám, nemá být potrestán za to, jak dřív zacházel s nevolníky. Ale šlechtici vidí bojové schůze u sousedů a bojí se. Říkají: ‚Až se vypořádají se vzbouřenci, přijde řada na nás.‘ Ale i to se zlepší, až bude proveden výkup a rozdělení půdy, protože zmizí základ, který tvoří přehradu mezi šlechtou a lidem.“

A Ngaphö dodává:

„Pochopitelně reformy pro každého příslušníka šlechty znamenají snížení příjmu. Ale málokdo si uvědomuje, že většině šlechticů odpadne také mnoho vydání. Víte například, že nevolníci musili konat určité práce pro místní vládu? Ta povinnost vlastně byla služebností, která lpěla na feudálním statku. Pravda – její břemeno nesli nevolníci. Bylo však mnoho šlechticů, kteří v dů-

sledku různých příčin neměli dost nevolníků, kteří by tyto služby vykonávali. Tak například dřív celé vesnice vymíraly na neštovice – to sice v posledních letech skončilo, ale skoro žádná z těchto vesnic nebyla dosud znovu osídlena. Jinde přirozený růst obyvatelstva byl nejen vyvážen povinným počtem lamů, kteří z určité vsi musili vstoupit do kláštera – dokonce postupně docházelo k úbytku lidí. Jakmile však nebylo dost nevolníků, musil se pán každý rok z těchto služeb vykupovat.

Dále tu byly daně – nejtěžší náklad opět nesli nevolníci – ale i šlechtic se naplatil dost, protože feudální soustava byla složitá, on musil platit svému přímo nadřazenému lennímu pánu a ještě vládě a ovšem klášteru.

Také nám odpadnou značné výdaje s povinnou reprezentací o různých svátcích, kde to musilo jít přesně podle starých obyčejů, musili jsme chodit ve zlatém brokátu apod. U drobných šlechticů tyto výdaje pohlcovaly značnou část příjmu.“

Další otázka zní: Jaké jsou zásady, podle nichž se stanoví výkupní ceny? „U pozemků je to v zásadě čistý výnos za šest let. U tažného dobytka, domů a zemědělského nářadí nejsou ceny jednotné – vychází se z tržní ceny, která není ve všech oblastech stejná.“

A jak dlouho bude trvat provedení všech reforem a rozdělení půdy?

„Jak víte, v prvním stadiu reforem se půda nerozděluje. V období hnutí ‚tří proti a dvou snížení‘ se jen snižuje pacht na dvacet procent čistého výnosu a na polích, která jsou konfiskována, výtěžek připadne těm, kteří na nich pracují. To je jednoduché tam, kde nevolník měl propachtované pole; kde pán sám dal ve vlastním provozu obdělávat pole svými nevolníky, je třeba určité organizace, která rozhodne o rozdělení úrody mezi jednotlivé pracovníky. Rozdělení půdy samo si ovšem vyžaduje mnohem důkladnější organizace a tu má teprve vytvořit první stadium reforem. Jakmile toto stadium končí, začne se s přípravami rozdělení půdy. Nejdřív se provede soupis polí, pak soupis rodin, přičemž se počítá i s tím, že se asi do svých domovů vrátí část lamů – zůstanou jen ti, kteří se k tomu odhodlají dobrovolně. Dnes už nikdo nebude nikoho nutit, aby byl lamou. Po těchto soupisech se ukáže, kolik půdy připadne na každého jednotlivce. Někde, kde je rolníků mnoho, bude

třeba málo půdy, jinde zas nadbytek, takže bude třeba, aby jedna vesnice přenechala druhé, sousední, část pozemků. Když se stanoví výměra, vypočte se podle stavu v jednotlivých rodinách, kolik na ně připadne. Přitom se snad ukáže, že některá rodina má nárok na menší výměru, než měla propachtované půdy – Přípravný výbor Tibetské autonomní oblasti v dohodě s Pracovním výborem pro Tibet Ústředního výboru Komunistické strany Číny doporučuje, aby těmto rodinám ponechali o něco víc půdy – rozhodnou ovšem rolníci sami. V další fázi se pak na základě velikosti pozemku jednotlivých rodin celá plocha rozdělí a každé rodině se přidělí její půda. Přitom platí dvě zásady: podle možnosti má každá rodina dostat pozemky, na nichž dříve pracovala, ale přitom se musí dbát i kvality půdy, aby některé rodiny nedostaly tu nejlepší půdu, druhé tu nejhorší.

Jak vidíte, je to složitá práce a mohou ji udělat jen rolníci sami, protože nikdo jiný tak dobře nezná místní poměry. Předpokladem je vytvoření rolnických sdružení, která budou rozdělování půdy řídit. Bude to trvat v jednotlivých oblastech různě dlouho – o tom nerozhoduje ani vláda, ani Přípravný výbor – rozhodne o tom tempo a průběh první etapy reforem a práce rolnických sdružení. Někde už rozdělování půdy začalo, jinde letos ještě nebude rozdělena. Myslíme však, že by rozdělení půdy mělo být v celém Tibetu dokončeno do jara 1961.“

Další otázka zněla: Ústřední vláda přenesla funkce místní vlády na Přípravný výbor. Současně však existují v Tibetu vojenské kontrolní komise a vznikají nové, demokratické formy vládní moci. Jak se tyto formy prolínají, jaké je rozdělení pravomocí?

„Pokud se týká zásadních politických směrnic, Přípravný výbor pracuje samostatně, ovšemže pod politickým vedením komunistické strany. Ale strana stanoví jen hlavní politický směr a podrobnější rozpracování je věcí Přípravného výboru. Vojenské kontrolní komise existují v krajích (čikhjab)¹⁰⁰ a okresech (dzong)¹⁰¹ – není žádná kontrolní komise pro celý Tibet, ani nemůže být, protože v části Tibetu, která se vzpoury neúčastnila, tj. v oblasti, kde funkci místní vlády vykonávala rada khänpů,¹⁰² v jejímž čele stojí pančhenlama, nebyla zřízena vojenská kontrola.

Přípravný výbor dřív nebyl vládním orgánem a neměl svou správní organizaci. Měl jen své kanceláře v jednotlivých krajích, ale v okresích a obcích ne. Jenže vedoucími kanceláří byli většinou správci krajů, dosažení místní vládou, a ti utekli, takže Přípravný výbor, když převzal funkci tibetské místní vlády, neměl na nižší úrovni žádné orgány. Pověřil proto na úrovni okresů a krajů vojenské kontrolní komise, aby vykonávaly současně i funkci orgánů místní vlády, tj. Přípravného výboru.

Mnohem důležitější je však to, co probíhá v jednotlivých vesnicích. Tam nebyly shora zřízeny žádné vládní orgány a z dřívějšíka tam také žádné nebyly – ves, žika,¹⁰³ patřila prostě některému šlechtici nebo místní vládě nebo nějakému klášteru a majitel tam vykonával i vládní moc, i soudní pravomoc, byl prostě všemocným pánem. Po likvidaci vzpoury byly do vesnic poslány pracovní skupiny většinou dvou až tříčlenné. Jsou to z větší části mladí lidé, kteří mají za úkol mobilizovat masu k provádění demokratických reforem. Pracovní skupiny nejsou správní orgány, jejich funkce je čistě politická. Postupně ve vsích vznikají rolnická nebo pastevcecká sdružení a jejich výbory vykonávají současně funkci státních orgánů na základní úrovni. Jsou to první volené státní orgány v Tibetu vůbec.

Když existují rolnická sdružení již v celém okrese, je možno přikročit k volbám okresních shromáždění lidových zástupců, pak se postupně budou moci konat krajské volby a nakonec volba výboru lidových zástupců Tibetské autonomní oblasti. Tím skončí demokratická reforma politického zřízení a současně také funkce Přípravného výboru. Počítáme, že je možné provést všechny tyto etapy do roku 1961.“

Je to všechno trochu složité, ale není se čemu divit. Vždyť jde o to zřídit demokratickou státní moc na území, kde dosud neexistovaly ani její zárodky, ba kde si lidé ani nedovedli představit, co to vlastně je demokracie.

Rozhovor s představitelem pokrokového křídla tibetské šlechty nám mnohé vyjasnil. Ukázal nám také, jak těsně se tu proplétá středověk s moderní dobou. Tak například, když jsme se ptali, jak probíhá pozemková reforma na statcích Ngaphö, odpověděl, že se snaží

sám pro ni připravit nejlepší předpoklady mimo jiné tím, že dá rolníkům k dispozici přesné soupisy pozemků, budov, inventáře.

„Svolal jsem do Lhasy své...“ Na tomto místě následovalo slovo, které nám anglicky přeložili jako „subtenant landlords“ – statkáře podnájemníky. Trvalo to chvíli, než jsme po dalších dotazech pochopili, co to znamená: Ngaphö povolal do Lhasy své leníky, aby s nimi projednal pozemkovou reformu. A právě to je charakteristické pro přeměny v Tibetu: včera to byli ještě lenní pánové a nevolníci, dnes se všechno mění, zítra tu budou na své půdě pracovat svobodní rolníci – ale již dnes, kdy ještě ani svou půdu nemají, se ukazují první formy socialistické přeměny zemědělství – skupiny vzájemné pomoci. I o tom nám Ngaphö pověděl:

„Skupiny vzájemné pomoci, tak jak vznikaly před několika léty v Číně, tu pochopitelně ještě nemáme. Tyto skupiny vznikly jako forma společné práce na pozemcích, které byly v individuálním vlastnictví jednotlivých rolníků. Takové pozemky tu ještě nejsou. Jsou tu však panské pozemky, na nichž dříve nevolníci pracovali pod bičem šafáře. Nyní, když tyto pozemky obdělávají pro sebe, rozhodli se ve většině případů, že je nebudou rozdělovat na jednotlivé úseky, kde by pracovala vždy jedna rodina, které by pak připadla sklizeň. Vytvořili si organizaci, která tyto pozemky i nadále obdělává společně, a hned také stanovili, jak se má rozdělit úroda – jednak podle počtu pracovníků v rodině, jednak podle počtů jedlíků. Svou formou se tato organizace velice podobá skupinám vzájemné pomoci.“

A tento druhý přechod, toto prolínání různých období, se nám projevuje i přímo v tomto rozhovoru: Ngawang Džigme, hlava rodu Ngaphö, mocný pán, který si dovedl zachovat významné politické postavení, nám vysvětluje, jak zde probíhají demokratické přeměny, srovnává vývoj Tibetu s vývojem čínského vnitrozemí. V jeho řeči je mnoho slov, které bychom nejméně očekávali slyšet z úst feudálního velmože. Je to pěkná ilustrace síly a správnosti národnostní politiky Komunistické strany Číny.

„Velká trojka“¹⁰⁴ – šlechta, místní vláda, lamaistická církev – vládla ve všech oblastech života starého Tibetu. Feudální statkáři si vytvořili dva mohutné nástroje



Obr. 83 / Uvítání při audienci zahraničních novinářů, 10. pančhenlama a Vsevolod V. Ovčinnikov.

Na začátku se hostitel přivítal osobně s každým účastníkem zájezdu, podali si ruce a podle tradičního zdvořilostního rituálu i látkové khatagy. Na tomto snímku se s pančhenlamou vítá sovětský novinář V. V. Ovčinnikov. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 84 / Audience zahraničních novinářů, 10. pančhenlama a Alan Winnington.

V novinářské skupině existovala neformální hierarchie, přičemž dva nejzkušenější novináři byli na jejím vrcholku proto, že oba byli ve Lhasě již podruhé. Prvním byl V. V. Ovčinnikov ze Sovětského svazu, který je zachycen na předchozí fotografii, a druhým byl A. Winnington z Velké Británie. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 85 / 10. pančhenlama se svým doprovodem při audienci zahraničních novinářů.

Akce se odehrávala ve venkovních prostorách a také ve velkém stanu, postaveném jen k tomuto účelu. V pančhenlamově doprovodu byli vedle nejbližších mnišských i laických Tibetanů také Číňané, jak vojáci, tak i civilisté. Ti všichni se zúčastnili slavnostního přijetí; důležití též byli tlumočníci – na této akci se například tlumočilo minimálně do tibetštiny, čínštiny, angličtiny a ruštiny. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 86 / Pokračování audience zahraničních novinářů ve stanu.

Audience se přesunula do velkého bílého stanu, zevnitř vyzdobeného vegetativní dekorací na postranních plochách. Vlevo sedí 10. pančhenlama a čte si v připraveném projevu, za ním vlevo jsou pak dva Číňané v tmavých oděvech. Napravo je s brýlemi V. V. Ovčinnikov a vedle něj sedí A. Winnington, oba se spíše než svému hostiteli věnují fotoaparátům. Zajímavý je detail na stole – kulatá dóza s cigaretami značky „555“, které byly v Tibetu velmi oblíbené a dovážely se z Indie. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 87 / 10. pančhenlama během audiece zahraničních novinářů ve stanu.

Detail stejné scény jako v předchozím obrázku – 10. pančhenlama se svým čínským doprovodem, nejedná se o vojáky, ale civilní úředníky, mohou to být i tlumočníci. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 88 / První skupinová fotografie 10. pančhenlamy a zahraničních novinářů.

Během setkání poblíž kláštera Tašilhünpo vznikla tato fotografie zachycující zhruba polovinu všech účastníků zájezdu. Jediná publikovaná fotografie všech „devatenácti korespondentů z dvanácti zemí před Potalou“ se nachází v knize Anny Louise Strongové (*When serfs stood up in Tibet*, Peking: New World Press 1960, s. 20). Technická kvalita této reprodukce je natolik špatná, že nelze ani zjistit skutečný počet osob na snímku. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 89 / Druhá skupinová fotografie 10. pančhenlamy a zahraničních novinářů.

Předchozí i tato fotografie jsou převzaty z filmového pásu, dělí je několik vteřin. Oba obrázky vypadají velmi podobně, nicméně každý z nich zachycuje částečně jiné osoby, a proto lze konstatovat, že na obou je dohromady deset zahraničních novinářů. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 90 / Německá novinářka Eva Siao Sandberg během výletu do Žikace.

Čínsko-německá novinářka byla v Tibetu již v roce 1956, když doprovázela německou výpravu nákladních automobilů do Lhasy. Během své druhé návštěvy natáčí dění okolo výjezdu do Žikace. Novinářská delegace se dopravovala ze Lhasy do druhého největšího tibetského města čínskými terénními vozy sovětské výroby GAZ 69, na fotografii je jich před nízkou budovou a stanem zaparkováno celkem sedm. Řidič v čínské uniformě leští limuzínu, která sloužila 10. pančhenlamovi jako reprezentativní osobní vůz. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 91 / Tibetští mniši z paččenlamova okolí.

10. paččenlamu vždy doprovázela suita, jednalo se o různé množství mnišských i laických průvodců; na fotografii jsou čtyři mniši, v pozadí je ještě jeden muž, pravděpodobně Číňan. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

moci: státní organizaci a církev, která udržovala poddané v poslušnosti – a přitom je i sama vykořisťovala. „Velká trojka“ – i církev měla svou velkou trojku: mezi všemi dvěma tisíci sto třiceti osmi kláštery to byly Däpung, Sera a Gandän, které hrály největší úlohu v politice, které vládly největšími pozemky, největším počtem nevolníků. Všechny tři jsou historicky úzce spjaty s osobou Congkhapy,¹⁰⁵ zakladatele mocné sekty žlutých klobouků,¹⁰⁶ která zaujímala výlučné postavení mezi všemi ostatními sektami.

Největší z této trojky je Däpung. Podle řádu tento klášter měl mít sedm tisíc sedm set mnichů, ve skutečnosti jich tam žilo většinou na deset tisíc. Svou polohou je typický pro tibetské kláštery. Jeho bílé a červené budovy, nad nimiž se blýskají těžce pozlacené střechy, jsou jakoby přilepené k strmé skále. Tvrdí se, že se kláštery odedávna staví na strmých svazích, protože kdysi, v dávných dobách, se poustevníci uchylovali na svahy hor a první kláštery vznikly okolo jejich jeskyň.

Jedeme po silnici, po níž jsme poprvé přišli do Lhasy, asi deset kilometrů na západ. Po pravé straně se otevírá boční údolí. Dole v údolí je také klášter, malý, ale slavný: v klášteře Nāchung¹⁰⁷ žili učení lamové, jejichž dobrozdání o výkladu církevních i světských zákonů měla velkou váhu v tibetské politice. Naposledy dokázali, že ačkoliv buddhismus zakazuje zabít i mouchu, je správné bít komunistické dřábly, a že se této činnosti mají účastnit i lamové, jimž náboženské zákony zakazují dotýkat se zbraní. Zdá se, že po tomto siláckém výkonu, již nikdo se nebude ptát nāchungských lamů na jejich vysoce učený výklad zákona.

Na konci údolí, na svahu je celé město malých a velkých, bílých a červených domů. Vyjíždíme tam po serpentinách, které dávají co proto i gazikům, ocitáme se na malém prostranství před branou. Ještě čekáme, až dojedou poslední a pak následuje obvyklé, obřadní uvítání, výměna khatagů, vyplazování jazyku – a již procházíme brankou a vystupujeme po úzké, strmé uličce, v níž někde dlažbu nahrazují velké, kamenné schody.

Z dálky se zdi kláštera zdály oslnivě bílé. Nyní, když procházíme úzkou uličkou mezi nimi, vidíme, že to byl optický klam – téměř všechno v klášteře je nesmírně špinavé, zdi, tmavé místnosti, do nichž vidíme otevře-

nými dveřmi, řízy většiny mnichů, které potkáváme – jsou úplně promaštěny špinou –, mniši sami i psi. Je jich tu mnoho, leží na sluníčku a hledají si blechy, na jejich kůži jsou velká místa bez srsti, kde se to v otevřených, hnisavých ranách jen hemží hmyzem.

Nevím, zda nějaký předpis lamaistických řádů vyžaduje, aby mniši byli špinaví – ostatně nejsou tak špinaví všichni. Je však známo, že náboženství zakazuje zabíjení hmyzu, stejně jako všech ostatních živých tvorů. Legenda tuto skutečnost dokonce zvláště zdůrazňuje příběhem ze života Congkhapy:

Když Congkhapa měl disputaci s představeným sekty červených klobouků, která do té doby byla nejmocnější, náhle vykřikl: „Krutý člověče, pusť veš, kterou rozmačkáváš! Až odsud mohu slyšet její žalostný křik a mé srdce je rozerváno soucitem!“ Na tato slova, která byla důkazem Congkhapovy svrchované zbožnosti, protivník se před ním vrhl na zem a vítězství sekty žlutých klobouků bylo zpečetěno – obranou vší.

Konečně docházíme na prostranství, jehož jedna strana otvírá široký výhled – svah je tak strmý, že prostranství leží vysoko nad střechami budov, kolem nichž jsme prošli. Na protější straně je hlavní modlitebna. Protože svah pokračuje, úroveň modlitebny je vyšší než prostranství, na němž stojíme, a vede k ní řada schodů, jejichž šíře zaujímá celou frontu budovy. Uvnitř je šero, které na nás působí dojmem téměř úplně tmy, když vcházíme dovnitř ze slunečního svitu. Řada polštářů, na nichž lamové při modlení sedí a klečí, se táhne směrem k protější straně, strop je podepřen řadami dřevěných sloupů, mezi nimiž visí pestré, složitě aranžované třásně ohromné velikosti. Na předním průčelí stojí trůn, na němž sedává nejvyšší hodnostář, který se bohoslužby účastní, a vedle trůnu je velká socha Buddhy, jejíž pestré barvy svítí v záři slunce – nad sochou je ve stropu otvor a kontrast mezi šerem modlitebny a jasným osvětlením sochy vytváří zvláštní efekt.

Stoupáme dál a konečně se ocitáme na střeše – vlastně to není střecha v obvyklém smyslu: má několik poschodí, protože vždy na ploché střeše jedné budovy stojí druhá, menší, a až nad nejvyšším poschodím se pnou zlaté střechy, které je vidět zdaleka. Jsou skutečně

zlaté, plocha střechy byla pokryta silnou vrstvou listového zlata. Pod tímto nejvyšším poschodím střeš stojí pět mnichů. Dva z nich dují do zvláštních dlouhých, kovových trub dungchen,¹⁰⁸ jejichž ústí spočívají na ramenou třetího. Dungchen je čtyři metry dlouhý a jeho zvuk má zvláštní hloubku a sílu. Společně s poněkud vyššími tóny trumpet gjaling,¹⁰⁹ do nichž foukají ostatní dva lamové, se nesly daleko do kraje, aby vydávaly svědectví o moci kláštera Däpung. Teď na ně hrají málokdy, dnes je vytáhli na naši počest.

Když jsme se dosti naposlouchali zvláštního koncertu a vyfotografovali hudebníky ze všech stran, sestupujeme o něco níže a vcházíme do řady místností, kde se koná výstava. Je to výstava zvláštního druhu: za pomoci pracovní skupiny ji lamové připravili sami pro sebe, aby si ujasnili, co znamenal jejich klášter a proč se to musí změnit.

Hned v první místnosti je na stěně zvláštní obraz: mapa Tibetu, opředená ohromnou pavučinou. Pavouk, který sedí v jejím středu, má na zádech nakresleno vyobrazení kláštera, uzly pavučiny naznačují statky a pastviny, které klášter vlastnil. Bylo jich celkem přes tři sta a nevolníků tam pracovalo čtyřicet jeden tisíc, dvacet pět tisíc rolníků a šestnáct tisíc pastevců. Připočítáme-li k tomu počet mnichů, vidíme, že každý dvacátý Tibeťan byl pod přímou pravomocí kláštera Däpung. A to je jen jeden, i když největší a nejmocnější z více než dvou tisíc klášterů. Ve vysvětlivce k diagramu není řečeno, kolik tito nevolníci klášteru ročně odváděli na různých daních a dávkách. Je tu jen přehled jejich zadluženosti: nevolníci-rolníci dlužili klášteru průměrně čtyři tuny obilí na hlavu – celkem to činilo stotisíc tun! Není dnes už pochopitelně možné zjistit, jak tyto dluhy vznikly – víme však, že spotřeba obilí v Tibetu rozhodně nepřevyšovala sto kilogramů ročně v průměru. Nevolník tedy dlužil klášteru svou spotřebu za čtyřicet let a přitom mu každý rok odváděl nejméně osmdesát procent všeho, co sklídl, pokud pracoval pro sebe na propachtovaném poli. Ostatní, kteří pracovali přímo pro klášter, toho odváděli ještě víc. A kromě toho ještě dostával klášter od svých poddaných, ročně půl druhého miliónu jüanů na úrocích, nehledě k úrokům v naturáliích.

Kam to všechno přišlo? Musili bychom se podívat do obrovských klášterních sklepů, kde je tolik obilí, že se většina dávno zkazila, kde jsou nespočítatelné zásoby jačňho másla, ale také zlata, stříbra a jiných drahocenností. Část toho zlata a stříbra vidíme i zde na výstavě – to ovšem není z pokladnic kláštera, ale z majetku jednotlivců, vysokých hodnostářů, kteří si přisvojovali značnou část klášterních důchodů. Tady platí doslova, že nevěděli, co s penězi. Vedle zlata a stříbra vidíme hroudu opia, velkou jako lidská hlava, těžké, drahocenné koberce a kožíšiny a pak nesmírné a různorodé množství nejrůznějších předmětů: fotoaparátů, gramofonů, přijímačů, hodinek, zlatých a stříbrných přiborů – vedle posledního modelu Leicy se podivně vyjmají staré aparáty či gramofony s trychtýřem, vedle nejmodernějších automatických hodinek staré „cibule“ – majitelé patrně neměli nejmenší ponětí, co má cenu, a co ne a měli dost peněz, aby skupili kdecu.

V další místnosti vidíme zbraně: pušky, kulomety, minomety, většinou anglického původu – převážná část jsou zbraně z období druhé světové války. Jsou to jen ty zbraně, kterých nepoužili při vzbouření – ostatní padly jako kořist do rukou Čínské lidové osvobozené armády ještě v době bojů. Měly patrně sloužit na obranu nesmírného, nakradeného majetku, z něhož tady vystavili malou část. A měly pomoci udržet lid v poslušnosti, aby klášterní hodnostáři mohli podle libosti řídit. I o tom nám výstava podává obraz ve své další části, na níž vidíme přehled činnosti jednoho zbožného pána, který znásilnil stovky žen a dívek – poddaných kláštera – a dopouštěl se nejdopornějších perverzít.

Když vycházím z této poslední místnosti, vidím před sebou, nebo vlastně pod sebou, ušlechtilou tvář Buddhovy sochy. Jsme nad hlavní modlitebnu, stojím přímo nad otvorem v jejím stropu, kudy padá na sochu sluneční světlo – a vedle ní stojí trůn, na kterém patrně často seděl pán, jehož bohulibou činnost popisuje výstava. Vždyť to byl také „živý buddha“, převtělení buddhistického svatého...

Sestupujeme o další kus a vstupujeme do místnosti připravené pro tibetské pohoštění. Kolem zdí jsou vysoké, čtverhranné polštáře, na malých stolcích jsou připraveny hrnky máselného čaje. Vítá nás

předseda výboru pro potlačení vzpoury, mnich Čhōňi Rinčhen.¹¹⁰ Je to mladší muž s otevřenou, inteligentní tváří – jeho říza je čistá, ale z obyčejné látky – Čhōňi Rinčhen a většina členů výboru jsou chudí mniši. Mezi členy je však také dost bývalých klášterních hodnostářů – těch, kteří se vzpoury neúčastnili. Je mezi nimi například Thubtän Ňima,¹¹¹ který vypadá jako ilustrace k Rabelaisovu či Balzacovu popisu tlustého mnicha, dále Cangbačende¹¹² a Mi Wu. Thubtän Ňima a Cangbačende jsou khānpové – nejvyšší církevní hodnost, která nebyla spojena s převtělením, Mi Wu, který je Chan, je jedním z nejučenějších buddhistů v Číně. Přišel do Tibetu před dvaceti lety, aby tu studoval staré buddhistické rukopisy a již tu zůstal. Cangbačende – jeho jméno znamená „dobročinnost“ – nám podává výklad o klášteře, který byl roku 1416 založen Congkhapovým žákem Taši Paldānem,¹¹³ jedním ze dvou oblíbených žáků zakladatele sekty, které pak Congkhapa prohlásil za vtělení Buddhy Amitábhy a jeho druhé podoby Avalókitéšvary čili po tibetsku Čānrāziga.¹¹⁴ Vtělení Amitábhy je pančhenlama a vtělení Čānrāziga je dalajlama, oba tyto tituly ovšem přímo nesouvisí se vtělením a jejich nositelé je dostali později. Taši Paldān tedy byl prvním vtělením Čānrāziga a jeho následovníci, dalajlamové, zůstali s jeho klášteřem těsně spjati, trávili tu každý rok určité období. Politický vliv Dāpungu se však nevykonával jen prostřednictvím dalajlamovy osoby: z Dāpungu pocházeli duchovní hodnostáři místní vlády a kromě nich se porad o zvlášť důležitých záležitostech účastnili ještě přímí zástupci klášteře. Symbolicky byla moc klášteře zdůrazněna tím, že každý rok, v době svátku Velkého vzývání,¹¹⁵ dva mniši z Dāpungu přebírali výkon moci ve Lhasě. V té době uvnitř města vykonávali mniši i policejní službu, mnišští dočasní vládcí neuznávali ani nařízení místní vlády a tvrdí se, že jednou dokonce uložili pokutu dalajlamovi. Tento stav trval tři týdny.

V okresích – a bylo jich několik –, kde klášteře patřila všechna půda, a na všech svých pozemcích klášter vládl celý rok, měl své soudy a vězení. Vrchním vykonavatelem této vládní moci a současně vrchním soudcem nad mnichy byl *tchie-pang la-ma* – „lama s železnou holí“.¹¹⁶

Ten měl na starosti i vyměřování církevních dávek, které platili všichni, nejen nevolníci klášteře. Zejména pro obchodníky byly tyto dávky velmi tíživé. A protože klášter při všem bohatství nepohrdl žádným příjmem, vymýšleli si různé druhy pokut a nejrozmanitější triky na jejich vymáhání. Tak například bylo zakázáno prodávat mnichům cigarety, protože pro lamy existoval zákaz kouření. Stávalo se často, že do krámu přišel mnich a zapálil si – a vzápětí se do krámu nahrnula klášterní policie a uložila obchodníkovi pokutu, protože prý mnichovi prodal cigarety. V klášteře samotném vládlo přísné hierarchické rozdělení, prostí chudí lamové nebyli o mnoho víc než služebníky svých nadřízených, před nimiž se musili při každém setkání hluboce klanět a kteří je trestali a okrádali podle libovůle. Zatímco se ve sklepeních kazilo obilí a příslušníci vysoké hierarchie nevěděli, co počít s penězi, chudí lamové často měli hlad.

Vedoucí klášteře byli od počátku ve spojení s reakčním křídlem vysoké šlechty, které usilovalo o odtržení Tibetu od Čínské lidové republiky. V roce 1950 vyzvali své podřízené k „dobrovolné“ účasti na válečném tažení proti Čínské lidové osvobozené armádě, o dva roky později se účastnili Lukhangwova spiknutí a od roku 1958 soustavně pracovali na přípravách ozbrojené vzpoury. Posílali zásoby potravin a oddíl tří set ozbrojených lamů do oblasti Lhokha, kde se již formovaly ozbrojené oddíly, účastnili se všech spikleneckých porad, začali vozit do klášteře pušky a kulometry, aby doplnili zásoby zbraní, které v klášteře již byly. V době vzpoury vytvořili další ozbrojené oddíly a poslali je do boje o Lhasu. Když byla vzpoura v samotné Lhasě likvidována, vzdali se, ale pokusili se skrýt ještě značné zásoby zbraní, které pak vojáci Čínské lidové osvobozené armády při prohlídce klášteře našli.

A od vzpoury? Vytvořil se výbor pro likvidaci vzpoury, kterému pomáhá pracovní skupina – přitom se snažili získat pro spolupráci všechny příslušníky vysoké hierarchie, kteří se přímo neúčastnili vzpoury. Problémů mají mnoho. Předně nevědí, kolik nadále bude mnichů v klášteře – nyní jsou jich tři tisíce –, část uprchla se vzbouřeneckými oddíly, větší část odešla domů. Hlavní problém je, jak organizovat budoucí život klášteře. Pří-

jmy z pozemků odpadnou, půda klášterů byla konfiskována, protože se účastnil vzpoury.* Některé pozemky klášteru zůstanou – bude mít nárok na tolik půdy, kolik bude odpovídat počtu mnichů, kteří v něm zůstanou; bude ovšem třeba postarat se o obdělání polí – nevolníci to již dělat nebudou. To znamená, že mniši se musí věnovat práci pro svou obživu, až dosud chudí mniši sice vykonávali všechny práce v klášteře, na poli však nepracovali.

Nejde tady jen o obživu mnichů – klášter má například velkou spotřebu másla na bohoslužební účely. Bude třeba najít způsob, jak tyto potřeby uspokojit z dobrovolných darů věřících. To jsou hospodářské problémy.

Pak jsou to problémy organizační. Starý způsob kázně, udržované krutými tresty, staré vztahy mezi mnichy, které spočívaly na příkrých kastových rozdílech, již neexistují. Bude třeba je něčím nahradit – zřídit v klášteře demokratickou správu, vytvořit mezi mnichy demokratické vztahy. To bude práce dlouhodobá.

Zatím je tu však ještě krátkodobý úkol: mobilizace všech mnichů do boje proti všem přežitkům a pozůstatkům vzpoury a vlády vzbouřenců. Dokud toto stadium nedosáhne svého vrcholu, je těžko začít s něčím jiným. „Nebudu vám říkat podrobnosti,“ říká Cangbačende, „uvidíte sami, jak to děláme.“

A již vycházíme z místnosti a opět sestupujeme, vracíme se na nádvoří před hlavní modlitebnou. Tentokrát je však prostranství plné chlapců v špinavých, rudých řízách. Nejstaršímu může být dvanáct let, nejmladšímu pět. Seřazují se, sedají na dlažbu, před první řadu vystupuje asi devítiletý chlapec – ten se po nádvoří potuloval již prve, když jsme přicházeli, a se zanícenou tváří prohlížel naše fotoaparáty. Ten asi v klášteře dlouho nevydrží.

Sedáme na schody před modlitebnou. Čhöňi Rinčhen, Cangbačende a Thubtän Ňima, kteří nás doprovázejí, sedí vedle mě. Čhöňi Rinčhen se po chvíli omlouvá – má práci. Dívám se na ostatní dva. Je na nich vidět, že pocházejí z bohatších a výše postavených

vrstev, jejich řízy jsou z jemné, vlněné látky a Thubtän Ňima, který svými tahy připomíná karikaturu mnicha, má pod řízou ještě drahocenný šat, jehož brokátová látka zakrývá i levé rameno, které je u obyčejných mnichů obnažené.

Malý dirigent zvedl ruku, jasným hláskem udal tón a po nádvoří se nese píseň, kterou všichni známe: „še-chuej-ču-i chao“¹¹⁷ – socialismus je dobrý, nejoblíbenější písnička Čínské lidové republiky. Tady slova znějí jinak, zpívají ji tibetsky, jen na konec jednu sloku přidávají čínsky. Nespočítal bych, kolikrát jsem ji slyšel – ale nikdy bych nebyl čekal, že ji uslyším zde, v Tibetu, na nádvoří kláštera Däpung. Pak následují další písně, všechny na známé melodie, všechny podobného obsahu jako ta první. Chlapecké hlasy, vycvičené na zpívání súter, znějí jasně a radostně. Nač asi myslí ti chlapi, když takhle zpívají? Na svůj budoucí život zde v klášteře, ve tmě, kterou matně problikávají světla máselných lamp, v chladných zdech, které pamatují pět století? Asi sotva. Život v Tibetu dnes má tolik nových možností a každá z nich musí být pro chlapce lákavější než ta, která se až donedávna jevila jako jediná životní cesta pro ně. Vždyť se jich nikdo neptal, zda chtějí jít do kláštera, nikdo se neptal ani jejich rodičů. Pohltit je nenasytný chřtán církevního molocha – dnes mají možnost narodit se znovu a skutečně žít.

Zpěv skončil, ale chlapi neodcházejí. Naši průvodci nám oznamují, že se tu ještě bude hrát divadlo. „Klášterní umělecká tvořivost“ – to je také něco nového. Jeviště je již připraveno na protilehlé straně nádvoří – je z plátna, z něhož tu s oblibou dělají všelijaké stany a tráví v nich svátky a čas při různých oslavách, třeba i na dvoře vlastního domu.

Všichni herci jsou lamové,¹¹⁸ a proto i jedinou ženskou úlohu hraje mladý muž, kterého vybrali poněkud nešťastně: je dlouhý a hubený a ženské šaty na něm visí jako na tyčce. Hrají dost primitivně, ale se zápletem. Námet hry má úzký vztah ke klášternímu prostředí. Děj se odehrává na jednom z klášterních statků. Starý nevolník, kterému se neurodilo, nemůže zaplatit své dávky

* Za vzbouřenecké se považují ty kláštery, kde se všichni hlavní vedoucí účastnili vzpoury. Tam, kde se jich zúčastnila jen část, považují se za vzbouřence jen individuálně. V Däpungu se všichni nejvyšší hodnostáři vzpoury nejen účastnili, ale patřili k jejím hlavním iniciátorům.

kláštera a prosí o poshovění. Klášterní správce – tlustý lama – nechce o tom ani slyšet. Líbí se mu dcera starého rolníka. „Nemůžeš zaplatit – dobře! Dáš mi místo peněz svou dceru, bude mi sloužit.“ Starý prosí o milost, ale správce poručí svým sluhům-lamům, aby ho vyhodili.

Mladá dívka nařiká nad svým osudem, lomí rukama, ale není jí to nic platné. Správce ji chce nejdříve přemluvit po dobrém, slibuje jí všechno možné, ale dívka nechce o jeho návrzích ani slyšet, odstrčí ho a chce uprchnout. Lama ji chytne a odvlékne za jeviště, odkud se ozývají její zoufalé výkřiky, když ji znásilňuje. Pak se zvrhlík vrátí na jeviště a před obrazem Buddha se vrhá na zem přesně, jak jsme to viděli u věřících před chrámem Džokhang. Na tomto místě děje se chlapci-lamové hlasitě chechtali. Podíval jsem se na ně – sledovali zaníceně hru, která jim určitě připomínala nedalekou minulost. Přitom bylo vidět, že se nedrželi posvátného Congkhapova příkladu: každou chvíli si některý z nich zkušeným pohybem ruky zajel pod řízu, a aniž odvrátil pohled od jeviště, když ji vytáhl, něco mačkal mezi prsty a odhodil.

Můj soused Thubtän Ňima si nelovil vši. Také se nesmál. Díval se na jeviště se zřejmým výrazem nelibosti – na jeho jinak zářícím kulaťoučkém, mnišském obličejí se objevilo mnoho vrásek. Nebylo mu dobře při té hře.

Ostatně – neměl příliš důvodů se mračit. Vždyť to všechno skončilo dobře. Mladí lamové, kteří sloužili u tlustého správce, podali do kláštera zprávu o jeho zločinech. Objevil se „lama se železnou holí“ a zvrhlíka potrestal. Jak je vidět, happy end našel svou cestu i do Tibetu, a mám své podezření, že konec hry byl poněkud v rozporu s historickou skutečností. Dokonce starý nevolník dostal náhradu za svou újmu z nakradeného majetku zločince. Že by to tu bývalo tak, že velcí zloději trestali malé?

A zas sestupujeme. Tentokrát dost daleko, až tam, kde se cesta naposledy otáčí doleva k východu z kláštera, odbočujeme napravo na další nádvoří, menší než to, z něhož jsme právě přišli, a stíněné mnoha starými vrbami. Mezi nimi na holé zemi sedí několik set lamů – všichni v prostých, promaštěných řízách chudých lamů. Jsou mezi nimi mladí, sotva odrostlí muži a starci s hlu-

boce zbrázděnými hubenými, tmavými tvářemi. Naproti nim stojí tři sehnuté, tlusté postavy v bohatém oděvu klášterních hodnostářů. Za nimi je jakási truhla, která slouží za řečnický pult. Přišli jsme na bojovou schůzi.

Jsou to Cingpečeta a Isičema,¹¹⁹ dva bývalí „lamové se železnou holí“, a Losangkumbu,¹²⁰ „živý buddha“. Řečník, chudý mnich Ngawang Nangdag, který každou chvíli rozčileně buší do řečnického pultu, právě vykládá o tom, jak došlo k „převtělení“ svatého do tělesné schránky Losangkumbu.

„Jaký jsi ‚živý buddha‘, Losangkumbu? Vždyť tys zaplatil, aby tě nazvali živým buddhou! Zaplatils, protože jsi věděl, že se ti to vyplatí, že jako ‚živý buddha‘ budeš moci lépe okrádat lidi! Když jsem k tobě přišel jako sluha, řekls mi, že jsi ve snu viděl mou matku v pekle. Tenkrát jsem byl hloupý a uvěřil jsem ti. Poprosil jsem tě, aby ses pomodlil za její duši, a tys mi vyhověl, ale dal sis zaplatit. A pak jsi mě dlouho vydíral – znovu a znovu jsi říkal: ‚Ngawang Nangdagu, tvá matka ještě není zachráněna – pomodlím se za ni znovu.‘ A já hlupák platil peníze, které jsem musil vyžebrot! Jsi starý podvodník, Losangkumbu! Nikdy jsi se neučil léčit lidi, ale prodávals jim léky, které jsi vyráběl ze špíny, kterou jsi prostě sesbíral ze země. A ani to ti nestačilo. Když k tobě přišli dva rolníci z jedné klášterní vsi v okrese Gampa dzong¹²¹ a prosili tě, abys vyléčil jejich těžce nemocnou matku, ty jsi řekl: ‚To je pro mě maličkost, v noci mě navštěvuje bůh, poprosím ho.‘ Žádals od nich tisíc pět set liangů stříbra a ještě ječmen a máslo. Zadlužili se a musili platit ještě dlouho potom, co jejich matka umřela: dals někdy někomu něco zadarmo, Losangkumbu? Ano, dal!“

Ngawang Nangdag vytahuje ze záhradří jakýsi zmačkaný kousek papíru, přivázaný na dlouhé šňůře a větší ho Losangkumbu na krk – při tom nešetrně cloumá jeho tlustou, sehnutou postavou.

„Tohle jsi nám dal a říkal: jsou to posvátné amulety, jděte se bít proti ďáblům komunistům, s těmito amulety budete nezranitelní. Kde jsou těla těch, kteří padli s tvými amulety na krku, Losangkumbu?“

Na dvoře se zvedá nepopsatelná vřava. Desítky postav vyskakují, přibíhají k řečnickému pultu s podobnými amulety v rukou, někteří je větší na krk „živého

buddhy“, jiní je prostě házejí na řečnický pult. Mniši zvedají pěsti a křičí: „Poslals naše bratry na smrt! Přiznej se, dokud se nepřiznáš, budeme proti tobě bojovat! Říkáš si buddhista, říkáš si živý buddha, ale poplival jsi náboženství.“

Přicházejí další řečníci. Před námi se rozvíjí obraz poněkud jiný, než na bojové schůzi proti Cchewang Dordže Lhaluovi. Chamtivost, špinavost – tihle pánové v čistých, vlněných rízách a brokátových šatech se neštítali ničeho, co vynášelo.

Isičema měl zvyk zasednout si na mladého mnicha: slídil za ním, jakmile ho přistihl při nejmenším porušení řádu nebo při liknavosti v práci, odsoudil ho k bití, dal si zaplatit, aby mu trest prominul. Cingpejčetiovi vytýkali mimo jiné tuto pěknou historii: živý buddha Teceláčang¹²² ze vzdáleného kláštera vzkázal do Däpungu, že má pro klášter dary, ať si pro ně pošlou. Poslali tam deset mnichů, každý odnesl těžký náklad jačího másla. Teceláčang dal každému z nich kožený vak činka. Cingpejčeta jim činko ukradl a do vaku nasypal písek...

Ti tři, kteří tu stojí, nejsou ovšem z největších zločinců – prostě využívali svého mocenského postavení, aby okrádali jednotlivé mnichy. Ještě vyšší představení se takovými maličkostmi nezabývali, ti brali přímo z bohatých pokladnic kláštera.

Začíná se stmívat a schůze nekončí. Při odchodu se dívám na Thubtän Ňimu, který i sem přišel s námi. Stojí pod stromem, dívá se na tři skloněné postavy a v jeho obličejí je jasně vidět panický strach. Asi nemá příliš čisté svědomí a ještě příliš pevně nevěří ujištěním, že těm, kteří se nezúčastnili vzpoury, se staré zločiny promíjejí... Venku před klášterem hluboce vdechujeme – strávili jsme sice několik posledních hodin pod širým nebem, ale uvnitř kláštera není čistý vzduch ani tehdy, když nad hlavou není střecha. Odjíždíme, a když zahybáme na hlavní silnici, ještě jednou se ohlížíme zpět. Klášter stojí, jako stál po staletí, vypadá jako pevnost. Ale i do této pevnosti tmy a pověr již vnikl nový život.

Vesnice Nankangosi¹²³ leží na západ od Lhasy o něco dál než klášter Däpung. Údolí řeky Kjičhu se tu rozšiřuje až na třicet kilometrů, všude jsou vidět pole, převážně s ječmenem. Na polích je živo, je těsně před sklizní, ale obilí je ještě zelené a rolníci, kteří ho letos poprvé

sklidí pro sebe, se snaží dodat mu ještě vláhy, aby se zrna pěkně nalila. Prokopávají hráze, kterými ještě před dvěma týdny bránili svá pole před zátopou, kopou příkopy a menšími strouhami rozvádějí vodu po polích.

Zastavujeme před pěkným domem – patrně obydlím místního statkáře – a seznamujeme se s členy vojenské kontrolní komise okresu Lhasa-západ. Předsedou komise je kapitán Kao Ting-čuan, mladý, energický důstojník, pak mezi členy komise vidím ještě dva čínské soudruhy, ostatní jsou Tibeťané, podle oblečení zřejmě rolníci. Je to poprvé, co jsme se dostali do venkovského okresu a máme mnoho otázek – o práci komise, jak se tu organizují demokratické reformy, jak probíhají. Vždyť vlastní osvobození tibetského lidu je především otázkou rolníků a pastevců.

Kapitán Kao sám se účastnil bojů v okolí. Byly tu soustředěny silné tlupy vzbouřenců, které měly za úkol odříznout silnici Lhasa-Čching-chaj. Jejich bojová morálka a jejich organizace však byly chabé a při prvních vážných úderech se rozprchly. Jednotka kapitána Kaoa pak ještě zůstala několik dní na místě, dokud neskončily vyčišťovací akce, pak odtáhla. On sám byl odvelen, aby zorganizoval práci vojenské kontrolní komise.

„První úkol byl samozřejmě likvidovat starou, feudální okresní správu a vybudovat novou. Současně jsme musili co nejdříve uvést život do normálních kolejí – staré pořádky jsme ovšem neobnovovali, ale bylo třeba, aby se lidé uklidnili a mohli jít v klidu za svou prací. Třetí úkol – to byla masová propagační kampaň. Bylo třeba seznámit všechny lid s politikou strany. Nejdříve jsme vyhlásili novou zásadu, že úroda bude patřit těm, kteří ji vypěstovali.“ Komise získala brzy pomoc, když do jednotlivých vesnic přicházely pracovní skupiny, které začaly rolníkům přímo na místě vysvětlovat význam změn, které nyní mají proběhnout v Tibetu, a získávaly je pro aktivní účast.

„V první fázi jsme bojovali proti otevřeným vzbouřencům. Nejdříve vojensky, pak proti těm, kteří se tu chtěli skrýt. Lidé je neměli rádi a pomáhali nám. Mnohem těžší byl boj proti skrytému nepříteli.“

„Usnesení Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti o demokratických reformách a vyhlášení hnutí, tří proti a dvou snížení“ znamenalo velký pokrok.



Obr. 92 / Tibetští mniši z pančenlamovy suity před stanem.

Tři ze čtyř mnišů z předchozího snímku stojí přes stanem, jehož dekorativní prvky jsou dobře patrné. Za pozornost stojí náramkové hodinky jednoho z nich. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 93 / Tibetský jezdec poblíž kláštera Tašilhünpo.

Součástí audience bylo předvádění dovedností tibetských jezdců, kdy vedle rychlosti předváděli i zvláštní dovednosti ve střelbě na cíl a vůbec jezdecké umění spojené s bojovými situacemi. Jedná se o tradiční záležitost, opakující se při různých slavnostních shromážděních místního obyvatelstva. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 94 / Pohled na ulici v Žikace.

J. Vinař charakterizoval celkový ráz, jakož i tuto ulici následovně: „Není tu zdaleka tak živo jako ve Lhase – celé město má jaksi ospalý ráz – i obchodní ruch je značně menší, přestože indická hranice, odkud donedávna přicházelo všechno zboží kromě čaje, je o polovinu blíže. Na ulicích je méně lidí, zato tím více prašivých psů. Asi v metrové vzdálenosti ode zdi domů jsou někde na zemi vidět křídové čáry – to si domácí vyznačili, až kam sahá soukromý majetek, aby lidé vykonávali svou tělesnou potřebu jen na veřejné části ulice. Ve Lhase už tenhle problém vyřešili jinak: postavili množství veřejných záchodů, aby si udrželi ulice čisté.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 95 / Žikace, pohled na město.

Fotografie navazuje na předchozí snímek a zachycuje nejenom ulici, ale také horní části domů s obytnými střechami, verandami a dalšími stavebními prvky nejvyšších pater kamenných domů. V pozadí, pod vysokými horami obklopujícími město, jsou patrné střechy buddhistických chrámů s typickými pozlacenými ozdobami a pozvednutými rohy střešních konstrukcí. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 96 / Nejvyšší patro velkého kamenného domu, zřejmě v areálu kláštera Tašilhünpo.

Na fotografii lze rozpoznat detaily stavby – dřevěná okna a jejich látkové zastínění v horní části, štity budovy, obytná plochá střecha, jakož i dřevěné zábradlí na spojovacích můstcích mezi sousedními domy. Balkon v pravé části obrázku je jen malý, celý zhotovený ze dřeva. Ve stejné úrovni s balkonem byl i ochoz v koruně velkého kamenného domu. Uprostřed snímku nahoře se nachází jeden z novinářů při fotografování periferie města na pozadí vysokých hor. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 97 / Jeden ze zahraničních novinářů na střeše velkého domu v Tašilhünpu.

Předchozí a několik následujících fotografií spojuje místo – všechny byly pořízeny na ochozu velkého obytného domu či usedlosti, nejspíš v areálu kláštera Tašilhünpo. Ochoz byl v rovině s některými ostatními střechami domů, a tudíž bylo možné se v celém areálu pohybovat volně. Kdo byl oním novinářem, se zatím zjistit nepodařilo a zřejmě to ani není důležité. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 98 / Detaily zábradlí na nejvyšším ochozu velkého domu v Tašilhünpu.

Pozoruhodným detailem jsou litinové prvky zábradlí okolo ochozu – něco takového bylo v Tibetu v té době naprosto neobvyklé. Ten, kdo si mohl dovolit místo i tak drahého dřeva použít z Indie importovanou litinu, patřil bezesporu mezi boháče – ať už to byl klášter, nebo bohatý šlechtic.
Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 99 / Detaily ochozů velkého kamenného domu v Tašilhünpu.

Z fotografie je dobře patrné, že v koruně domu, či lépe řečeno usedlosti s velkým obestavěným dvorem, se nacházel vlastně dvoupatrový ochoz, který obklopoval pravouhlý dvůr dlážděný nepravidelnými kameny. Stavba byla zhotovena, jak je také ze snímku dobře patrné, ze solidního kamene. Všechny sloupy v obou patrech ochozu byly, jak bylo běžné, ze dřeva, pouze zábradlí ve druhém ochozu bylo doplněno o zmíněné litinové prvky. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 100 / Tibetan na střeše domu v Tašilhünpu.

Starší muž v typickém tibetském oděvu a klobouku zapózoval kameramanovi a vznikl z toho neobvyklý snímek spojující místní obyvatelstvo se zahraničním novinářem, sedícím v pozadí vlevo. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 101 / Pohled z ochozu do dvora.

Na fotografii je dvanáctičlenná skupina sedících a odpočívajících mužů oblečených do typických čínských oděvů – uniforem. Není jasné, zdali jsou to příslušníci ČLOA, zbraně ani žádné distinkce vidět nejsou, že se však jedná o Číňany, nikoliv Tibetany je velmi pravděpodobné. Zdali tvořili doprovod zahraničním novinářům při výletu ze Lhasy do Žikace, či se jednalo o místní posádku, zřejmé není. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



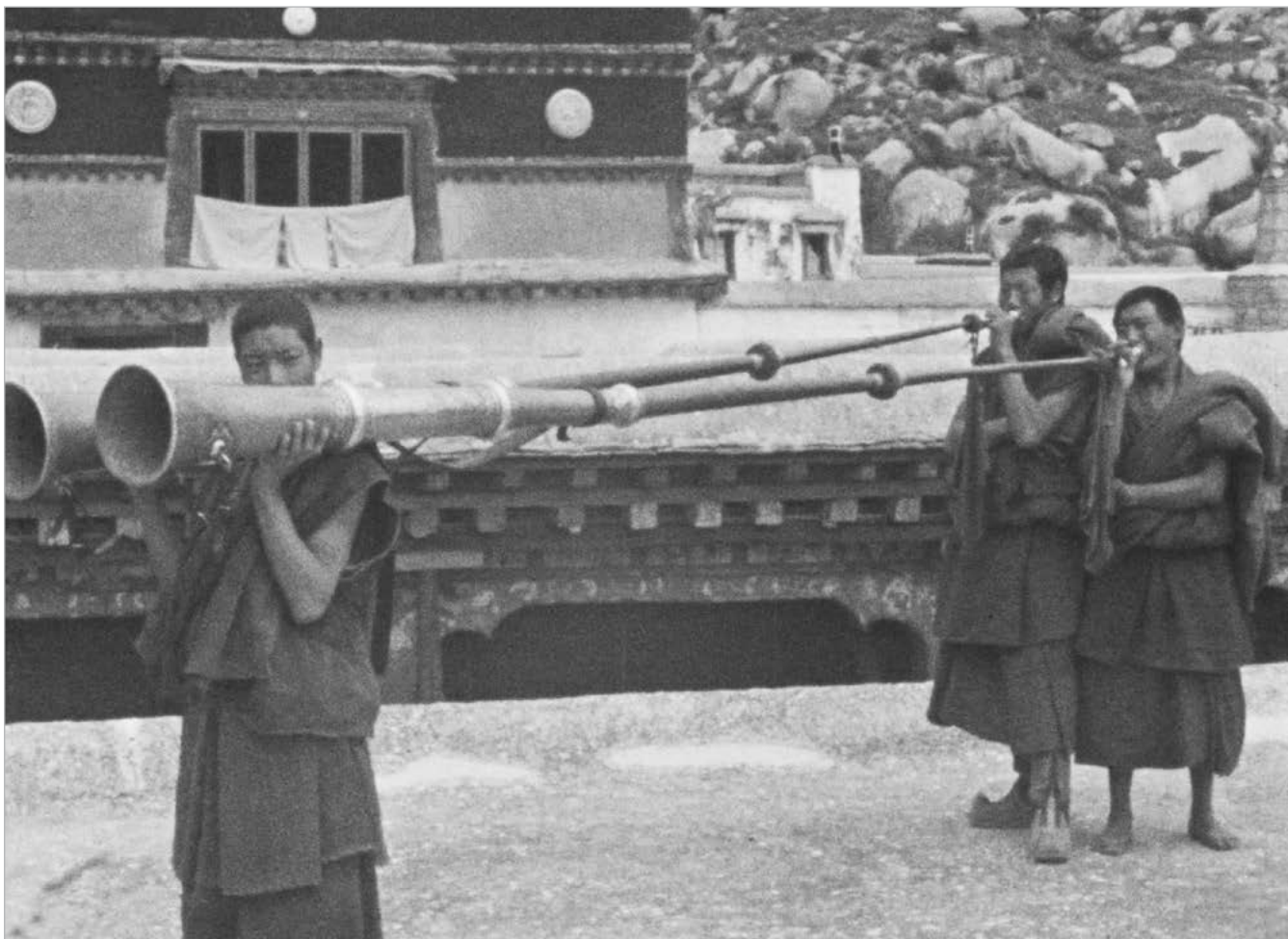
Obr. 102 / Příjezd ke klášteru Däpung.

Součástí programu zájezdu zahraničních novinářů během měsíčního pobytu ve Lhasě a okolí byla i návštěva kláštera Däpung, který – co se vzdálenosti týče – byl uprostřed mezi nejbližší Serou a asi 40 km vzdáleným Gandänem. Dnes jsou oba jmenované kláštery prakticky součástí neustále se rozrůstající Lhasy. Däpung je na západ od Potaly, Sera na sever a Gandän na východ. Tyto tři kláštery tvoří hlavní monastickou strukturu řádu Gelug, tzv. žlutých čepic. Däpung je na fotografii zachycen v prostřední části, dole je příjezdová cesta, nahoře vysoké hory, na jejichž úpatí se klášter rozléhá. Na cestě stojí dva automobily a nejbliže ke kameře dvě postavy – ta, která se opírá o hůl, je Američanka Anna Louise Strongová, nejstarší účastnice zájezdu, v té době čtyřiasedmdesátiletá. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 103 / Dva mniši hrají na krátké trubky.

Mniši pózuji zahraničním novinářům na střeše kláštera Däpung a předvádějí hru na krátké trubky nazývané gjaling (*rgya gling* རྒྱལ་གླིང་).
Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 104 / Dva mniši za asistence dalších dvou hrají na dlouhé trouby.

Čtyři mniši pózují zahraničním novinářům na střeše kláštera Däpung a předvádějí hru na dlouhé trouby nazývané dungchen (*dung chen* དུང་ཆེན་).
Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 105 / Klášterní hudba.

Mniši z předchozích obrázků se spojili dohromady a předvedli všechny čtyři dechové nástroje; v pozadí jsou skály obklopující klášter Däpung.
Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 106 / Mnišci v klášteře Däpung zpívají čínskou píseň *Socialismus je dobrý*.

J. Vinař scénu popisuje následovně: „Malý dirigent zvedl ruku, jasným hláskem udal tón a po nádvoří se nese píseň, kterou všichni známe: „še-chuej-ču-i chao’ – socialismus je dobrý, nejoblíbenější písnička Čínské lidové republiky. Tady slova znějí jinak, zpívají ji tibetsky, jen na konec jednu sloku přidávají čínsky. Nespočítal bych, kolikrát jsem ji slyšel – ale nikdy bych nebyl čekal, že ji uslyším zde, v Tibetu, na nádvoří kláštera Däpung. Pak následují další písně, všechny na známé melodie, všechny podobného obsahu jako ta první. Chlapecké hlasy, vycvičené na zpívání sůter, znějí jasně a radostně. Nač asi myslí ti chlapi, když takhle zpívají? Na svůj budoucí život zde v klášteře, ve tmě, kterou matně problikávají světla máselných lamp, v chladných zdech, které pamatují pět století? Asi sotva. Život v Tibetu dnes má tolik nových možností a každá z nich musí být pro chlapce lákavější než ta, která se až donedávna jevila jako jediná životní cesta pro ně.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 107 / Jeviště mnišské divadelní hry v Däpungu.

J. Vinař: „Naši průvodci nám oznamují, že se tu ještě bude hrát divadlo. ‚Klášteří umělecká tvořivost‘ – to je také něco nového. Jeviště je již připraveno na protilehlé straně nádvoří – je z plátna, z něhož tu s oblibou dělají všelijaké stany a tráví v nich svátky a čas při různých oslavách, třeba i na dvoře vlastního domu.“ Co se týče divadelní výpravy, zůstali dápungští mniši u jevištního minimalismu a použili pouze plátěné kulisy s buddhistickými dekorativními motivy, jeden větší svinovací obraz, tib. thangka, pod ním stolec na obětiny překrytý látkou s lampičkami, na zemi pak tlustý koberec. Dále tam byl i další stolec, na který si pokládají mniši vše potřebné během obřadů – od knih přes rituální náčiní až po obětiny; stolec však byl během celého představení až na chvíli, kdy na něm byla miska na čaj, prázdný. Posledními rekvizitami byla velká kovová konvice na vodu nebo čaj a kovový lator, účel obou nádob se zjistit nepodařilo. Skutečností ovšem je, že při asijských divadelních představeních je běžné, že se využívá jen pár rekvizit. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 108 / Scéna mnišské divadelní hry v Däpungu – přichází jediná žena v celém představení.

J. Vinař: „Všichni herci jsou lamové, a proto i jedinou ženskou úlohu hraje mladý muž, kterého vybrali poněkud nešťastně: je dlouhý a hubený a ženské šaty na něm visí jako na tyčce. Hrají dost primitivně, ale se zápalem.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



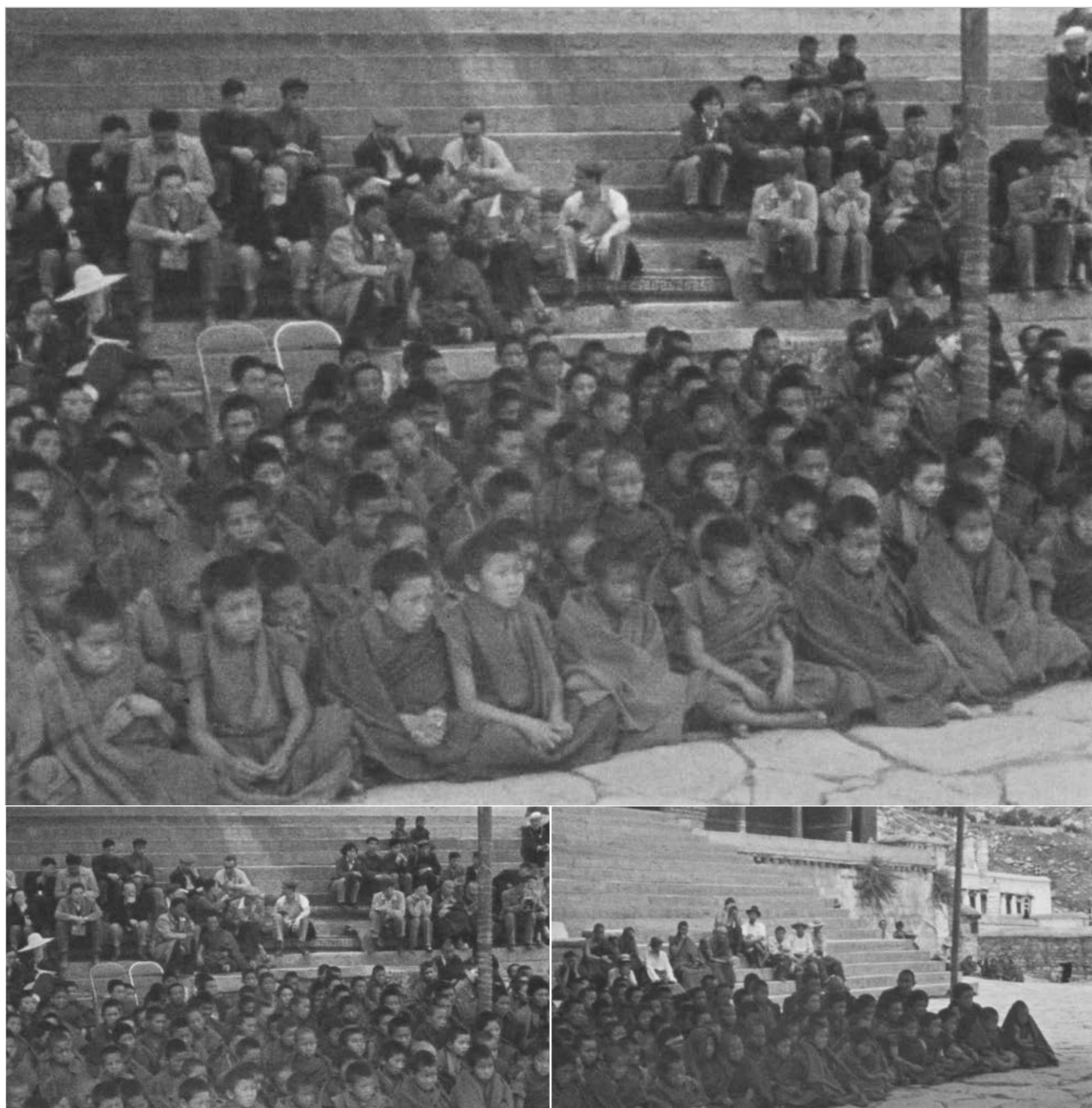
Obr. 109 / Scéna mnišské divadelní hry v Däpungu – klášterní správce, tlustý lama, násilník.

J. Vinař: „Námět hry má úzký vztah ke klášternímu prostředí. Děj se odehrává na jednom z klášterních statků. Starý nevolník, kterému se neurodilo, nemůže zaplatit své dávky klášteru a prosí o poshovění. Klášterní správce – tlustý lama – nechce o tom ani slyšet. Líbí se mu dcera starého rolníka. ‚Nemůžeš zaplatit – dobře! Dáš mi místo peněz svou dceru, bude mi sloužit!‘ Starý prosí o milost, ale správce poručí svým sluhům-lamům, aby ho vyhodili.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



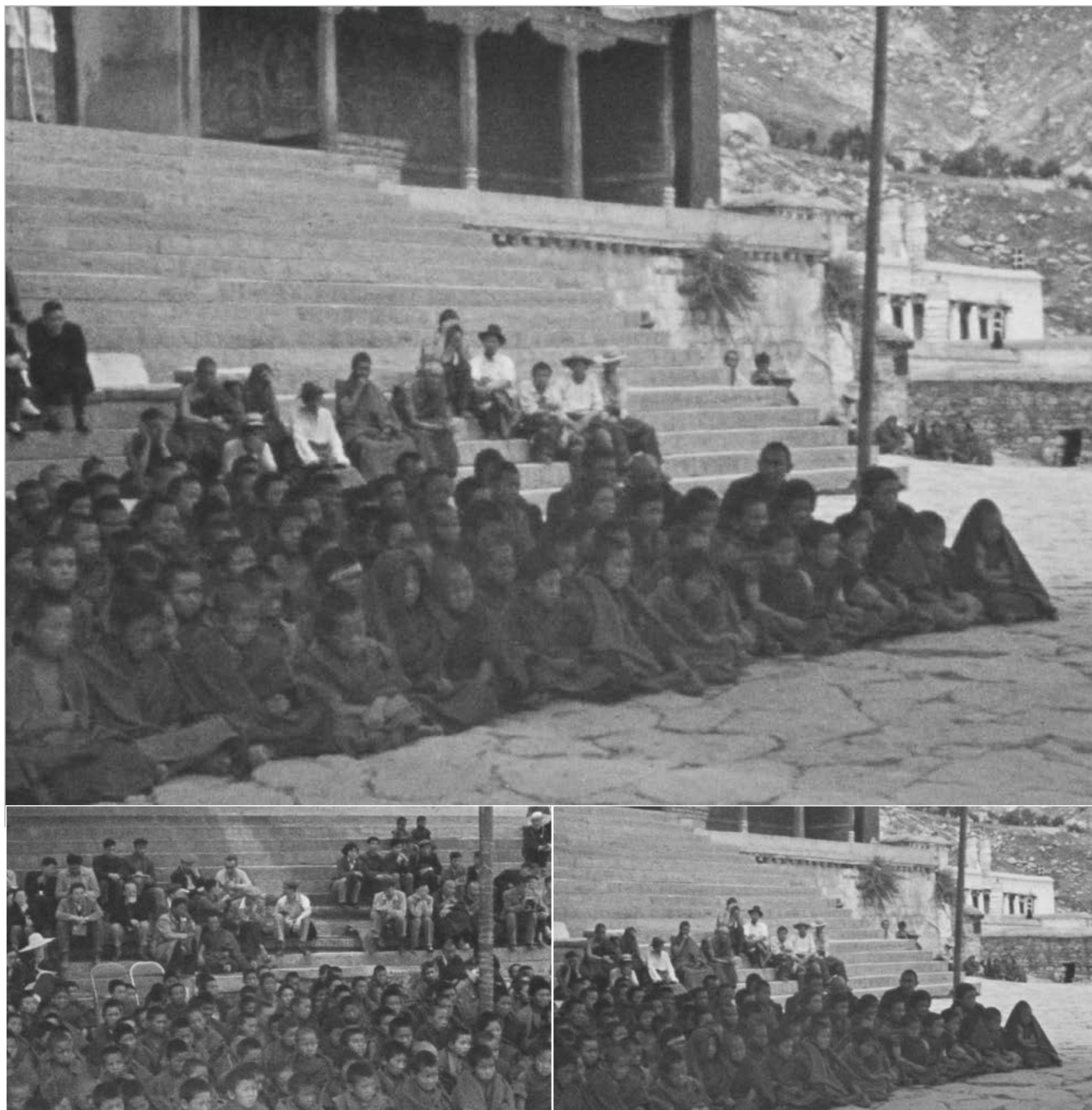
Obr. 110 / Scéna mnišské divadelní hry v Däpungu – dívka je vlečena za jeviště, kde je znásilněna.

J. Vinař: „Mladá dívka nařiká nad svým osudem, lomí rukama, ale není jí to nic platné. Správce ji chce nejdřív přemluvit po dobrém, slibuje jí všechno možné, ale dívka nechce o jeho návrzích ani slyšet, odstrčí ho a chce uprchnout. Lama ji chytne a odvlékne za jeviště, odkud se ozývají její zoufalé výkřiky, když ji znásilňuje. Pak se zvrhlik vrátí na jeviště a před obrazem Buddhy se vrhá na zem přesně, jak jsme to viděli u věřících před chrámem Džokhang. Na tomto místě děje se chlapi-lamové hlasitě chechtali. Podíval jsem se na ně – sledovali zaniceně hru, která jim určitě připomínala nedalekou minulost.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 111 / Obecnstvo mnišské divadelní hry v Däpungu.

Ke zhlédnutí netradičního představení se dostavili jak mladí mniši, tak i všichni zahraniční novináři s rozsáhlým čínským doprovodem, přítomni byli též i starší mniši. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 112 / Místo, kde se uskutečnilo představení mnišské divadelní hry v Däpungu.

Obecenstvo sedělo částečně na zemi před velkými a dlouhými kamennými schody, částečně přímo na schodech a k dispozici bylo i několik kovových skládacích židlí. Schody jsou před vchodem do hlavní shromažďovací síně kláštera, chogchen dükhang. Hlediště bylo stejně jako jeviště částečně zakryto baldachýnem proti nepřízní počasí. Napravo jsou patné menší klášterní budovy a skály okolo nich. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

Místní rolníci sice již předtím věděli, že už nebudou páni, ale konkrétní směrnice k provádění reform, zejména odstranění roboty, likvidace velké části dluhu, snížení úroku na ostatní a snížení pachtů, případně jejich odstranění na konfiskovaných pozemcích vzbouřenců – to byly věci, které chápali ihned. Do okresu se vrátilo mnoho vzbouřenců, byli to méně významní účastníci, kteří byli propuštěni ze zajetí. Mezi nimi bylo mnoho šlechticů a panských správců, kteří se v minulosti provinili. Rolníci začali sami žádat, aby se tito lidé ze své činnosti odpovídali na bojových schůzích. Takových schůzí bylo celkem dvacet dva a bojovalo se na nich proti šedesáti osmi obžalovaným. Zatčeno však bylo jen patnáct lidí. Zatýkali jsme jen ty, kteří se těžce provinili, například měli na svědomí lidské životy. Máme za úkol získat všechny, kteří se získat dají, a myslíme, že mnozí z těch, kteří se něčeho dopustili, se zamyslí, když stojí se skloněnou hlavou před lidem. Ovšem když šlo o těžké zločiny, tak bychom je musili zatýkat, i kdybychom nechtěli, jinak bychom se stavěli proti vůli lidových mas.“

Jeden ze zatčených byl například bývalý zástupce okresního hejtmána – dzongpóna; měl na svědomí šest lidských životů a vlastnoručně utloukl jednu těhotnou ženu. Kapitán Kao dodává:

„Ty bojové schůze byly přímo otravné. Než jsem vstoupil do armády, pracoval jsem ve Svazu mládeže a před deseti léty jsem se účastnil mnoha bojových schůzí v době pozemkové reformy ve vnitrozemí. Ale takové kruté vykořisťování, tak zvířecí formu útlaku, takové utrpení mas jsem neviděl a nikdy jsem nemyslel, že by to bylo možné.“

Nebylo proto divu, že na prvních bojových schůzích mnozí rolníci chtěli své staré nepřátele bít – tak jako oni dřív bili poddané. „Poměrně snadno jsme jim vysvětlili, že to není správné, že by dělali jen totéž, co dřív dělali páni. Na těch bojových schůzích, když pán se musí před nimi sklonit, rolníci bezprostředněji chápou, že staré časy přešly navždy. Vaše slunce zapadlo, teď svítí naše,“ říkají. Mnozí na schůzích pláčou, a když

schůze skončí, nerozejdou se, zpívají nové písně, které si sami složili – písně na staré smutné nápěvy, ale s novými slovy.“

Po schůzích neobyčejně vzrostla aktivita rolníků. Chodili za členy kontrolní komise a žádali, aby se rozdělila půda. Odpovídali: „My žádnou půdu nemáme a žádnou vám dát nemůžeme. Půdu si musíte vzít sami!“

„O tom, jak se připravuje rozdělení půdy, vám povědí pak v Jangta žika¹²⁴ členové pracovní skupiny a soudruzi z rolnického sdružení,“ dodává kapitán Kao. „Ale snad vás bude zajímat, když vám nejdřív dám malý přehled o poměrech v okrese, o kategoriích nevolníků, o vlastnictví půdy.“

To nás ovšem zajímá a pilně zapisujeme.

Nevolníci v Tibetu byli rozděleni do tří hlavních kategorií: čhaj-pa [tib. thälwa] (v některých částech Tibetu se vyslovuje čábá),¹²⁵ tuej-čchiung [tib. düčhung]¹²⁶ a lang-šeng [tib. nangzän] (někde se vyslovuje nangsen).¹²⁷

Čhaj-pa žil přibližně jako rolník-nevolník ve středověké Evropě: Pronajímal panskou půdu, kterou obdělával pro sebe a platil za to hlavně svou prací, ale také obilím a penězi. Za každých 10 khäl¹²⁸ půdy (což je přibližně 0,7 ha) musil dát pánovi k dispozici jednu pracovní sílu – nebylo to tedy přesně jako například v Čechách, kde pracovní povinnost nebyla přímo stanovena ve formě pachtu. Tato pracovní síla pracovala „na panském“ celý rok a nedostala od pána nic – čhaj-pa ji vydržoval na vlastní náklady. Nebylo stanoveno, kdo tuto pracovní povinnost (ula)* vykonává. Mohl to být čhaj-pa sám, některý člen jeho rodiny, ale i najatá pracovní síla. Mezi čhaj-pa byli chudí, střední a bohatí. Chudý čhaj-pa měl málo půdy, takže mu nestačila na živobytí a musil si přivydělat nádeničinou. Střední čhaj-pa stačil svou půdu obdělávat sám, pracovní sílu na ula najímal a měl dost půdy, aby ho uživila. Bohatý čhaj-pa si najímal nádeníky, protože měl víc půdy, než mohl obdělat s rodinou. Někteří bohatí čhaj-pa na své půdě sami nepracovali – většinou to byli panští správci a šafáři. Tuej-čchiung měl vůči pánovi jedinou povinnost: každý rok mu platil daň z hlavy za sebe

* V některých cestopisech se jako ula označuje jen roboty pro místní vládu – patrně se cestovatelé setkávali jen s touto formou, zejména s povinností obstarat dopravu všech osob, které k tomu dostaly od úřadu oprávnění. Ve skutečnosti bylo ula označení pro každou robotu.

a za každého člena rodiny. Jestliže pronajímal půdu, dělo se tak na základě zvláštní, dobrovolné úmluvy buď za pevný pacht, anebo za podíl z úrody, který činil polovinu nebo víc. Mimo pacht ovšem musil platit ještě daň z hlavy. Většinou však tuej-čchiung půdu nenajímal, vydělával si na živobytí a na daň z hlavy buď řemeslem, či povoznictvím a obchodem, anebo nádeničinou – někteří sloužili u čchaj-pa či vykonávali za čchaj-pa ula,¹²⁹ jiní pracovali za mzdu u vlastního nebo u cizího pána. Lang-šeng se málo lišil od otroka. Historie Tibetu je v tomto směru zatím málo probádána, a tak není jasno, zda lang-šeng byli původně otroci či zda tuej-čchiung a lang-šeng mají svůj původ ze zchudlých čchaj-pa. Jediný podstatný rozdíl mezi lang-šengem a otrokem byl ten, že ho pán nemohl prodávat či kupovat, mohl ho však „například“ dát dceři jako část výbavy – to se dělo v případě osobních služebníků. Lang-šeng pracoval na panských polích či v panském domě, jedl, co mu pán dal, nosil odložený panský oděv, nesměl se z panského domu vzdálit bez dovolení.

Kromě povinností vůči pánovi všichni nevolníci kromě lang-šenga musili ještě platit různé církevní poplatky a daně i dávky místní vládě a všichni bez výjimky musili zdarma pracovat na ula pro úředníky místní vlády.

A nyní kapitán Kao přechází na údaje o okrese Lhasa-západ. Začíná podivně:

„Okres vznikl sloučením dvou starých dzongů. Jaká je jeho plocha, to nikdo neví.“

Dovídáme se, že staré tibetské úřady neměly zájem o takové věci jako katastrální mapy, měřičská síť atd. Všechna měření, která o Tibetu vůbec existují, byla provedena pro pořízení zeměpisných map. Okres se dělil na sto patnáct žika a patnáct dvorů, celkem sto třicet jedna jednotek.

Tibetské slovo „žika“ má podobný význam jako kdysi v češtině šlechtické „zboží“. Je to feudální majetek zahrnující budovy, pozemky, nevolníky a dobytek – ať už je majitelem šlechtic, klášter, či místní vláda. Dvory, o nichž soudruh Kao hovořil, se podobají starým „fol-

varkům“:¹³⁰ jsou to menší usedlosti, které nemají vlastní správu, nýbrž patří pod správu některé žika.

Okres má 16 680 obyvatel, kteří tvoří 2 267 rodin.*

Obdělané půdy je tu 42 731 khäl. Kolik je to hektarů nelze říci. Khäl je totiž míra nikoli plošná, ale dutá. Naplní se zrním a kolik půdy se oseje tímto zrním, tolik je jedno khäl.** Jeden khäl zrní se rovná přibližně 13,5 kg – s půdou je to těžší, protože se neseje všude stejně hustě, ale v průměru to bývá okolo jedné patnáctiny hektaru.

Okres má dobrou půdu a rostlinářství tu převládá, kromě toho tu je i deset tisíc kusů dobytka.

Jak vypadalo rozložení obyvatelstva v okrese (bez dápungských lamů)?

Šlechtici	0,7 %
Čchaj-pa bohatí	4,3 %
Čchaj-pa střední	6,7 %
Čchaj-pa chudí	27,3 %
Tuej-čchiung	6,9 %
Lang-šeng	39,0 %
Mniši jedenácti malých klášterů	3,9 %
Pastevci	9,8 %
Obchodníci	1,4 %

„U pastevců jsou poměry k pánům jiné, řekl bych složitější,“ říká soudruh Kao. „Proto jsme je nezařadili do žádné z nevolnických kategorií. Ostatně u nás v okrese většina pastevců také obdělává kousek půdy. Mezi obchodníky jsou také takoví, kteří měli pronajatý kousek pole, byli to také nevolníci, ale jejich poměr k pánovi byl většinou neobyčejně složitý, tak jsme je také zařadili do zvláštní kategorie.“

Všechna půda v okrese patřila „třem velkým pánům“, z toho:

místní vládě	6,9 %
šlechtě	12,4 %
klášterům	80,7 %

* Do toho nejsou započítáni mniši kláštera Dápung, který leží rovněž v okrese.

** Podobný způsob počítání výměr byl kdysi i u nás (korec).

„Té klášterní půdy je tolik, protože v našem okrese je Däpung,“ vysvětluje soudruh Kao.*

Všechna půda patřila tedy pánům – musilo se za ni platit nejen tehdy, když si rolník pronajal pole. Chtěli na cestě sbírat hnůj, musil platit – cesta patřila pánovi. Chtěli použít mez, musil platit – i mez patřila pánovi. A nejdřív musil požádat, aby mu to pán nebo jeho správce dovolil – a rozhodně by mu to nebyl dovolil, kdyby přišel za panem správcem a nepřinesl mu nějaké to vajíčko. Nejhorší bylo, že musili platit i za vodu. V okolí Lhasy prší jen dva měsíce do roka – vody bylo sice dost v řece, ale odtud se směla brát jen s povolením pána – a za poplatek. A běda, když ji někdo bral bez dovolení! Stal se dokonce takový případ, že se protrhla hráz u jednoho kanálu a voda vytekla na pole – nevolník, který ho měl propachtované, musil platit za vodu, ale ještě také vysokou pokutu.

Beseda se chýlí ke konci. Ještě se ptáme soudruha Kao, jestli pocítil v práci nepříznivý vliv náboženství.

„Jen ze začátku,“ odpovídá. „Projevovalo se to hlavně tím, že se lidé báli. Když například rolníci, kteří pracovali na polích kláštera Däpung, uslyšeli, že tato půda je konfiskována, že úrodu dostanou oni, říkali: jak je to možné, vždyť všechno, co patří posvátnému klášteru, je nedotknutelné.“ Také to ze začátku brzdilo aktivitu, lidé říkali: „Utrpení je náš osud, protože jsme se v dřívějším životě dost nemodlili.“ Ale pak někteří začali přemýšlet, začali říkat: „Modlili jsme se celý život, lezli jsme po bříše až k Potale a campu jsme přec neměli.“ Pak začali mluvit někteří bývalí lamové, kteří po vzpouře odešli z kláštera, říkali, že je tam všechno lež. Postupně se situace vyvinula tak, že většina lidí pochopila aspoň to, že je s náboženstvím podváděli, že ti, kteří je učili zbožnému životu, sami se nedrželi svého učení. Ale to neznamená, že už nevěří.

Vcelku je možno říci, že ti nejchudší se nejvíc osvobodili od náboženství, ale u převážné většiny dnes vliv náboženství už nebrzdí aktivitu v hnutí „tří proti a dvou snížení“. A my samozřejmě nikomu nebereme jeho víru. V zemi, kde náboženství mělo takový vliv jako v Tibetu, to bude trvat nějaký čas, než lidé překonají staré, vžitě náboženské předsudky.

Jistě by nám soudruh Kao mohl říci ještě mnoho zajímavého. Beseda s ním však byla jen částí našeho programu. Ještě máme jet dál, do jedné z vesnic okresu, abychom přímo se členy výboru rolnického sdružení hovořili o jejich práci, o hnutí „tří proti a dvou snížení“, o přípravách pozemkové reformy a o tom, jak dnes žijí rolníci.

Loučíme se tedy, sedáme do aut a za chvíli jsme v Jangta žika. Je to vesnice na rozhraní několika žika, z nichž největší, která jí dala jméno, patřila rodině Lhalu. Vítá nás předseda výboru rolnického sdružení Pagjal a jeho náměstek Gawa.¹³¹ Oba jsou oblečení do typického úboru tibetského rolníka: košile z hrubého plátna, kalhoty z nebarvené, doma předené a tkané vlny, vysoké boty, plášť z téže látky jako kalhoty, podkasaný v pase. Dnes je teplo, tak chodí v košili a mají kolem pasu svázané rukávy pláště. Když zafoukne vítr, mohou podle potřeby navléci jeden či oba rukávy – je to praktický úbor pro kraj, kde se teplota prudce mění a kde často z jedné strany pálí slunce a z druhé fouká studený vítr. A ovšem na hlavě mají anglické klobouky, které se sem vozily z Indie. Nosí je ovšem po svém, připomíná to klobouky italských horalů – jinde v Tibetu mají většinou na jedné straně zvednutou stříšku jako kanadská jízdní policie.

Nejdřív prosíme Pagjala, aby nám řekl něco o sobě. Má tři děti, nejmladší je kojeneček, prostřední se učí zpívat a nejstarší se učí tibetský jazyk. Trvá to chvíli, než chápeme, že prostřední dítě chodí do mateřské školky a nejstarší do školy – nevíme se té svérázné formulaci, protože tady nikdy ani školu ani mateřskou školu neměli. Mateřských škol je i dnes v Tibetu mizivý počet, ale školy si osvobození rolníci zřídili všude, jakmile k tomu měli možnost. Dříve bylo vzdělání monopolem církve a nejvyšší šlechty.

Pagjal býval tvej-čchiung, patřil klášteru Däpung. Protože však neměl na daň z hlavy, dohodl se s klášterem: najal si čtyři a půl khäl půdy, té nejhorší, lepší mu nechtěli dát, a nájem i daň z hlavy odpracovával – lépe řečeno ji odpracovávala jeho žena. Pagjal sám obdělával najatou půdu a kromě toho sbíral

* V celotibetském měřítku bylo vlastnictví půdy rozloženo takto: místní vláda 38,9 %; šlechta 24,3 %; kláštery 36,8 %.

po cestách hnůj – za to ovšem musil platit – sušil ho a když ho měl dost, aby ho naložil na záda svých tří oslů, vozil ho do Lhasy na trh jako palivo. On dřel od rána do noci na svém, žena na panském. Potmě chodili spát, potmě vstávali, ale ani tak se nemohl uživit. Vypůjčil si od kláštera čtrnáct khäl obilí na campu. Třikrát musil jít za správcem, než mu povolil půjčku, a pokaždé ho to stálo deset vajec. Ale úroda byla špatná a on nemohl dluh platit. Po žních mu klášterní správce dal odvést dva osly.

Počítám v duchu – čtrnáct khäl, to je méně než dvě stě kilogramů, cožpak ti osli neměli větší cenu?

Pagjal krčí rameny: „Měli nejméně desetkrát větší cenu, ale co jsem mohl dělat?“

Co mohl dělat nevolník proti pánovi? Zbytečná otázka. Ostatní je už jednoduché. Bez oslů to šlo ještě hůř. Musil si znovu půjčovat, úroky byly velké, dluhy rostly. Pagjal sám už ani nespočítá, kolik jich měl nakonec – nikdy nevěděl, kolik mu toho správce napočítá při dalším účtování. Ví jen, že čím méně jedl a čím více platil, tím rychleji rostl jeho dluh. A to je celý jeho příběh. Předsedou výboru rolnického sdružení je právě dva týdny, od té doby, co byl výbor zvolen.

„Šli jsme na okres, že chceme, aby se rozdělila půda. Tam nám řekli, že si ji musíme rozdělit sami. Ale jak? Poradili jsme se se soudruhy z pracovní skupiny, jeden mladý Chan a jeden tibetský mladík, který studoval v Pekingu. Když jsme to tak promysleli, viděli jsme, že to není jednoduché – musí se spočítat, kolik na každého přijde, vybrat podíly, nevěděli jsme si rady. Oni nám řekli, že se musíme organizovat, pověřili nám o rolnických sdruženích, o tom, že Přípravný výbor pro ně vypracoval stanovy. Tak jsme svolali schůzi a zvolili výbor – má devět členů. Šest jsou bývalí čchajpa, jeden lang-šeng, dva tuej-čchiungové.“

A proč zvolili právě vás?

„Víte, ono i předtím bylo dost práce, musili se dát lidé dohromady. Když povstalci utekli, všechno tu zůstalo bez pána. Správci částečně utekli, ale i ti, co tu zůstali, nestarali se o obdělání polí, jen chodili a říkali, že to tak nezůstane, že se páni vrátí. To už jsme věděli, že to, co vypěstujeme, sami pro sebe sklídíme – bylo přec škoda, aby na panských polích rostl jen plevel? Ale

to se musili dát lidé dohromady na práci na poli, na kopání zavlažovacích příkopů, předtím na hráze proti velké vodě – soudruzi z pracovní skupiny nám radili a bylo nás několik, kteří jsme se o to starali nejlépe. Tak nás potom zvolili do výboru.“ Dnes, po dvou týdnech náboru, má sdružení čtyřicet členů. Ostatní si to ještě rozmýšlejí.

„Půdu by chtěl každý, ale aby pro to něco dělal, to si nejdřív musí rozmyslet. Nejhorší to bylo na začátku. Když vstoupili první, tak to jde čím dál rychleji.“

Zatím mají i tak dost práce. Musili stanovit, jak se rozdělí úroda z panských polí, musí řídit práci, připravují soupis půdy, soupis rodin, soupis náradí na panských dvorech a dobytka, které se mají také rozdělit. Soupis náradí, které by chtěli od úřadů – v té době se už vědělo, že ve Lhasě leží tisíce dobrých pluhů a jiného náradí, které čínské úřady dovezly do Tibetu již dávno, ale stará místní vláda znemožnila jejich rozdělení rolníkům.

Když nám Pagjal líčí práci výboru, vidíme jasně, že již nyní plní funkci, která je mu přidělena: Je orgánem vlády ve vesnici. Prvním orgánem, který si lid sám zvolil.

Ale Pagjal nepoužívá velkých slov. Mluví věcně, skromně, ví, o čem mluví, nepochybuje o tom, že jeho práce je nutná a užitečná. A ví, že dnes mu již nehrozí zadlužení, že pracuje pro sebe a pro sousedy, kteří mu důvěřují.

Po besedě nás ještě vede do domu, kde sídlil správce rodiny Lhalu, kam i sám Lhalu občas přijížděl. Je to velká usedlost s mnoha dvory, úplná pevnost. Chodíme po místnostech zařízených bohatě, ale nevkusně: Na jedné zdi bohatě zdobené obrazy Buddhů a různých svatých, na druhé barvotisky málo oblečených japonských a tchaj-wanských filmových hvězd. Zařízení je takové, jak bylo, ale dnes tu bydlí bývalí lang-šengové, jejich stará obydlí, hned za panským domem, jsou horší než stáje na nádvoří panského sídla.

A pak stoupáme na plochou střechu. Je tu ještě jedna místnost, zřejmě tu pánové odpočívali a kochali se krásnou vyhlídkou na hory a na pole, kde správce proháněl nevolníky. Dnes odtud zaznívají dětské hlasy – děti čtou z tabule písmena, která tam učitel napsal. Ta tabule je ostatně jediné zařízení – děti zatím sedí na podlaze, se-

šity nemají, křídou se musí šetřit, ale je to škola. První, kterou si hned po svém osvobození zřídili nevolníci, jejichž nekulturností pánové tak pohrdali.

Díváme se ze střechy. Na polích lidé kopají zavlažovací strouhy a vytrhávají plevel. Nikdo je nehoní.

A pak se už loučíme. Pagjal se strašně diví, proč ho chceme fotografovat – vždyť on je jen obyčejný, nevzdělaný rolník. Byl by se asi strašně divil, kdyby mu někdo řekl: „Soudruhu Pagjale, jsi předsedou první svobodně zvolené vlády této vesnice, kde před půl rokem žili jen nevolníci. Jsi historická osobnost.“

Skončili jsme první etapu své práce ve Lhasu a okolí. Naše karavana opouští Lhasu stejnou cestou, kterou jsme přijeli – jedeme podle lhaské řeky, necháváme Däpung po levici, pak vzhůru podle řeky Jangpa do Jangpačanu.

Když jsme přijížděli, příliš jsme si nevšimli toho místa. A přec stojí za to. Komplex budov u křižovatky cest není jen stanicí pro odpočinek vozových karavan přijíždějících ze severu s nákladem zboží, není jen stanicí, kde se zastavují vozy přijíždějící ze Lhasy, dokud nevychladnou motory po strmém stoupání podle kataraktu řeky Jangpa. Jangpačan je i sídlem okresních úřadů. Dům okresní správy stojí vedle místa, kde šoféři popíjejí horký čaj – a kromě těchto dvou budov je v celém okrese ještě několik desítek dalších, vesměs klášterů.

Obyvatelé okresu Jangpačan nežijí v domech, nýbrž v černých nízkých stanech z jačí vlny, impregnované jačí krví. Jsou to pastevcí a není jich mnoho – přesně je dosud nikdo nespočítal, protože jsou to kočovníci. Jestliže však v celém Tibetu je hustota obyvatel na čtvereční kilometr rovna pouhé jedničce, tři čtvrtiny těchto obyvatel žijí v zemědělských oblastech, které zaujímají pouhou čtvrtinu plochy. Na ostatních devíti stech tisících čtverečních kilometrech žije tři sta tisíc pastevců – průměrně jeden člověk na třech čtverečních kilometrech. To jsou ovšem zatím všechno jen odhady. Podle jiných údajů zaujímají pastevecké oblasti dokonce plný milión čtverečních kilometrů a žije v nich jen čtvrt miliónu lidí. Dobytky je v těchto oblastech pět až šest miliónů kusů, většinou jaků a ovcí. Hned za Jangpačanem zahýbáme na jihozápad a jedeme po silnici do Žikace.

Kolem dokola je náhorní planina, na které roste nízká ostřice. Jedeme po ní asi čtyři hodiny a za tu dobu vidíme jeden malý klášter a asi čtyři malé skupiny stanů. Mezitím ještě tu a tam dva či tři lidi uprostřed stovky jaků. Ale po větší část této jízdy jsme neviděli ani stopu člověka.

Pastevcí se od obyvatel zemědělských oblastí nápadně odlišují již svým zevnějškem. Přestože tady, ve výši čtyři tisíce metrů, není ani v srpnu příliš teplo, mnozí z nich mají na sobě jen hrubý plášť, spuštěný do půli těla, a horní polovina těla je nahá. Někteří mají vlasy spletené do mnoha drobných copů. Mnozí cestovatelé si povšimli, že se barvou pleti i tvarem obličeje, částečně i oděvem, nápadně podobají americkým indiánům.

Bohužel nemáme čas, abychom se zastavili. Před námi leží nejobtížnější část naší cesty a každá hodina je drahá. Je to nejvyšší nedostatek našeho pracovního programu, že se v něm pro omezenost času, obtížnost cestování a pro řadu důležitých bodů, které jsme prostě vynechat nemohli, na pastevece nedostalo. Ale leccos jsme se o nich přec dověděli.

Pastevcí představují nejprimitivnější část tibetského obyvatelstva. Žili ještě v rodové společnosti, když si je aristokracie z nižších částí země podmanila; roztroušené pastevecké kmeny nemohly obstát proti organizované armádě a státní moci feudálů. A protože by bylo obtížné u těchto roztroušených polodivochů vládnout ozbrojenou mocí, vykonala lamaistická církev svůj podíl při jejich zotročení. Formálně se sice u nich zachovaly ještě mnohé zbytky rodového zřízení, včetně volby náčelníků, jenže okresní správce musil volbu potvrdit. Ostatně nadvláda tibetských feudálů, která vnesla do jejich společenského zřízení majetkové rozdíly, narušila základ rodové demokracie a náčelnictví se stalo ve většině případů dědičným v rodinách nejbohatších.

Nadvláda feudální šlechty nezměnila primitivní, téměř divošský způsob života pastevců ani zaostalé metody chovu dobytka. Není tu například ani stopy po plánovitém výběru nejlepších kusů pro chov; dobytek se páří volně na pastvinách a v odlehlejších oblastech se často stává, že se páří domácí a divocí jaci.

Pastevci mají svůj vlastní dobytek, ale většina dobytka patří pánům. Pánům – šlechtě, církvi a místní vládě – patřila také všechna půda. A protože pastevce bez pastvin žít nemůže, je vlastnictví půdy hlavním prostředkem jejich vykořisťování. Za použití pastvin musí pást panský dobytek, musí platit daň z pastvin, na nichž pasou svůj vlastní. Kromě toho tu existují ještě zvláštní formy vykořisťování, z nichž hlavní je tzv. ťimedžime.¹³²

Ťimedžime znamená „živý nebo mrtvý“. Podle tradice pochází z doby pátého dalajlamy. Tehdy prý vládla každé pastevecké rodině půl druhé drobné stříbrné mince. Tato částka představovala hodnotu jedné jačí krávy – i když tato hodnota ve skutečnosti byla i tehdy mnohem větší. Od té doby pastevci musili úřadům každý rok odvádět z této „krávy“ máslo i srst – a protože kráva, která nikdy nežila, nemůže umřít, tato povinnost nikdy nezanikla, dokonce byla různými úskoky rozšiřována o další „krávy“, takže nakonec ťimedžime pohlcovalo v průměru čtyřicet procent výnosu dobytka v Tibetu. „Živý nebo mrtvý“ – to znamená, že ťimedžime nezanikalo ani smrtí hlavy rodiny, ba ani vymřením celé rodiny – v tomto případě náčelník určil, na kterou rodinu kmene povinnost přechází.

Přes to všechno pastevci žili lépe než nevolníci v zemědělských oblastech. Nepřicházeli často do přímého styku s pány, měli většinou dost kyselého jačího mléka, aby se aspoň najedli. Nyní i v pasteveckých oblastech probíhají demokratické reformy, ovšem poněkud odlišným způsobem. Hlavním krokem v první etapě je zrušení ťimedžime a snížení množství másla a vlny, které pastevci musejí odvádět z panského dobytka. Dobytek se zatím nerozděluje – je třeba dobře připravit půdu, aby panští agenti v odlehlejších oblastech nemohli organizovat vybíjení dobytka.

Stejně jako v okolí Lhasy i zde lidé zvědavě pohlíží na naši karavanu, a když v oknech vozu vidí tváře cizinců, vesele mávají. Nikde nevidíme ani stopy nedůvěry či strachu – i to je důležitý poznatek, protože jedeme ve vojenských autech, v době, kdy západní tisk rozšiřuje hrůzostrašné zprávy o tom, jak Čínská lidová osvobozená armáda pronásleduje tibetský lid.

Asi po třech hodinách se po obou stranách cesty objevují první kopce, je jich stále víc, jsou čím dál tím větší, současně se objevuje řídký les. Konečně se řetězy kopců uzavírají, jedeme údolím, stoupáme a brzy máme stromy zas za sebou. Před námi, na konci údolí, je strmý svah, jeho zelená barva nahoře se mění v bílou a splývá s hustou mlhou, která zahaluje vršky hor.

A již jsme u samotného svahu, silnice zahýbá doprava, širokým rozmachem serpentín se vine po svahu vzhůru, stále výš a výš. Na řídké trávě se objevuje jinovatka, kterou brzy střídá sníh. Za hodinu kolona zastavuje. Jsme na nejvyšším bodě svého tibetského zájezdu, na průsmyku Šogbula v nadmořské výšce pět tisíc dvě stě metrů.¹³³ Vystupujeme. Tady je tlak vzduchu jen okolo 360 mm – ani ne půl atmosféry, a protože kyslík je těžší než dusík, není tu již ani zdaleka polovina toho množství kyslíku, na které jsme zvyklí. Naštěstí lidský organismus je přizpůsobivý – před necelými dvěma týdny, když jsme přijížděli, těžce se nám dýchalo o tisíc metrů níž, než jsme nyní. Dnes tu všichni dýcháme normálně, jen prudce se pohybovat nemůžeme a po několika krocích rychle přichází únava.

Pod námi se ve sněhu krásně rýsují serpentiny, po nichž jsme přijeli, ale to nejkrásnější nám zakrývá mlha: bílý kužel Čomogangy, který se přímo nad námi tyčí do výše 7 001 metrů.¹³⁴

Za chvíli již sjíždíme po jižním svahu. Několik set metrů pod vrcholem začínají louky s krásnou alpskou flórou, ale nemáme opět čas, abychom si natrhali náručí protěží, enciánu¹³⁵ a ještě jiných, neznámých květin. Sjíždíme opět serpentínami po svahu, pak zajíždíme do údolí a asi po půl hodině kolona zas zastavuje. Před námi je skupina domů – je čas na krátký odpočinek a na jídlo, které nám tu připravili naši kuchaři ze zásob přivezených ze Lhasy. V Tibetu si musí každý sám přivést jídlo, na těchto horských silnicích ještě nejsou hostince. A zatímco se jídlo nosí na stůl, vrháme se na připravené termosky s horkou vodou a přicházejí ke cti plechovky Nescafé, zakoupené ve Lhasě. Stanice na úpatí Čomogangy nemá jméno. Je to prostě dům v půli cesty ze Lhasy do Žikace a je zde současně hranice oblasti, které se většinou říká Chou Cang¹³⁶ – Zadní Tibet – a která nese oficiálně označení „Území pod

vládou rady khänpů“.* V dnešní době se ještě častěji nazývá prostě „územím pančhenlamy“, který je předsedou rady khänpů a nejvyšší hlavou Zadního Tibetu.

Dnes je hlavní rozdíl mezi územím pančhenlamy a ostatním Tibetem založen na tom, že se ani pančhenlama, ani členové rady khänpů, ani šlechta Zadního Tibetu neúčastnili březnové vzpoury. Proto v Zadním Tibetu není také zavedena vojenská kontrola a průběh reformy je poněkud odlišný.

Proč se právě vládnoucí kruhy Zadního Tibetu neúčastnily dobrodružství, do něhož se vrhly vládnoucí kruhy ve Lhase? Důvody je třeba hledat v historii, kořeny toho odlišného vývoje leží vlastně hluboko v minulosti, v době, kdy reformátor lamaistické církve a zakladatel sekty žlutých klobouků Congkhapa ustanovil, že jeho dva nejoblíbenější žáci jsou převtěleními Buddhy Amitábhy a boha Avalókitéšvary, jehož tibetské jméno je Čänräzig. (Nikdy jsem nepochopil složitou soustavu, v níž Amitábha a Avalókitéšvara jsou v podobném vztahu jako jednotliví členové katolické trojice.) Podle historických pramenů mezi oběma velkými lamy – jejichž jména pančhen a dalaj jsou vlastně jen čestnými tituly, které pocházejí z pozdější doby – jsou vždy dobré vztahy. Protože většinou nositelé obou titulů neumírali současně, byl vždy starší z nich vychovatelem mladšího a později, když se pátý dalajlama ujal i světské vlády nad Tibetem, býval to většinou pančhenlama, který v době jeho nedospělosti vykonával úřad regenta. To se změnilo až v poměrně nedávné době. Ostrý přelom ve styku mezi oběma církevními hodnostáři nastal v důsledku pronikání britského vlivu do Indie. Angličané slibovali lhaským velmožům nezávislost a podporu v boji proti slabé moci hroutícího se císařství. K organizaci takového boje však bylo třeba, aby existovala silná, centralizovaná státní moc. Současně i pronikání indického zboží na lhaský trh, zvýšený význam peněz, posilovalo tuto centralizační tendenci. V důsledku toho došlo k rychlému zhorše-

ní poměrů mezi feudální skupinou, soustředěnou kolem dalajlamovy vlády ve Lhase, mezi feudály v oblasti pančhenlamy, kteří trvali na tradiční roztržité formě feudální vlády. Navenek se tento rozpor projevil ve zhoršení styku mezi pančhenlamou a dalajlamou, nakonec musil předchůdce nynějšího pančhenlamy z Tibetu uprchnout a již se nikdy nevrátil. I jeho nástupce, který se narodil mimo Tibet, měl své původní sídlo v provincii Čching-chaj a až po mírovém osvobození Tibetu, v roce 1951, mohl vstoupit do Tibetu a ujmout se své tradiční pravomoci.

Jestliže tedy pronikání imperialistického vlivu a tendence odtržení od Číny vždy šly ruku v ruce s úsilím o snížení pozice pančhenlamy a o úplné podřízení vší šlechty lhaské vládě, je jen přirozené, že se v Zadním Tibetu historicky vyvinul jiný postoj církevní i světské aristokracie. Tyto feudální kruhy usilovaly o zachování tradičních svazků s Čínou a stavěly se proti všem pokusům o odtržení Tibetu od mateřské země. Tento odlišný postoj se plně projevil v době březnové vzpoury.

A tak, když sjíždíme dlouhým horským údolím, v němž rovnou u silnice roste protěž, jsme vlastně v jiném světě. Každý člověk, kterého u silnice potkáme, je nevolník – přinejmenším prakticky, protože i když usnesení Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti o osvobození nevolníků platí pro celý Tibet, provádí se postupně a zde prakticky ještě existují staré vztahy.

Zatím však nemáme příležitost, abychom tento rozdíl zkoumali v praxi. Těch lidí je velmi málo a osada tu není žádná. Sjíždíme níže a níže, slunce již zapadlo a cesta stále nemá konce: Serpentina za serpentinou, nyní již ozářené světlem reflektoru. Až večer k desáté hodině se údolí začne rozšiřovat, stěna po levé straně ustupuje, napravo od silnice se na svahu v měsíčním svitu objevuje klášter a konečně zastavujeme. Jsme u přívozu přes řeku Jarlung Cangpo,¹³⁷ která se dole, v Indii, jmenuje Brahmaputra.

* Khänpa – nejvyšší hodnost lamaistické církve, která není spojena s „převtělením“. Je těžko najít analogii s hodnostmi katolické církve, protože lamismus – nehledě na učení o „převtělení“ – nerozlišuje mezi klášterními a ostatními hodnostmi – všechny církevní život se soustřeďuje v kláštorech. Představeným kláštera bývá „živý buddha“, po jehož smrti se hodnost přenáší na jeho další převtělení; některé kláštery, zejména v Zadním Tibetu, jsou však pod vedením khänpů. I tam, kde je živý buddha, mívají větší kláštery ještě jednoho nebo více khänpů.

I když je prám dosti velký, převezení dlouhé kolony potrvá pěknou chvíli. Bereme proto nejnutnější věci s sebou a převážíme se všichni s první skupinou vozů. Na druhém břehu klopýtáme za průvodci potmě k bráně, procházíme na dvůr, na němž je plno koní, mezků a jaků. Je to jakási zájezdní hospoda, až na to, že se tu nepodává žádné jídlo, cestující nechá koně či jaky na dvoře, na spaní jsou tu kolem dokola nezařízené komůrky, v nichž se spí rovnou na podlaze a chce-li si kdo uvařit, je tu kuchyně, kde může dostat i sušený jačťan, kterým se tu topí.

O nás se ovšem postarali lépe. Nákladní auto, které přijelo již dříve, přivezlo pro každého z nás slavník, prostěradlo, prošívanou přikrývku a polštář, jsou tu i talíře, příbory a brzy sedíme u večeře. S velkou chutí jíme smažená vajíčka a s ještě větší chutí se ukládáme k spánku. Část naší skupiny spí v místnosti vyzdobené trůnem a oltářem – tam odpočívá pančhenlama, když cestuje do Lhasy.

Ráno, když vstáváme, je už všude živo. Venku u přívozu jsou lidé, kteří čekají na přívoz, jiní, kteří právě přijeli z druhé strany, a ovšem místní lidé, kteří nás okukují stejně zvědavě jako my je. Vidíme také při denním světle pohonný mechanismus přívozu. Je to žentour s lidským pohonem – dřevěný buben, na jehož obvodu, souběžně s osou bubnu, je řada příček, podobně jako lopaty u lopatového kola. Buben je připevněn na kolmé ose a spojen s lanem, které táhne přívoz. Když dá převozník signál, osm lidí – většinou žen – si stoupne kolem bubnu. Každý drží v ruce dlouhý klacek, který zasune za jednu z příček. Pak jdou dokola, dokud přívoz nepřetáhnou přes řeku. Jedna z žen je mladá a hezká a ráda se fotografuje.

Ale máme před sebou ještě čtyři hodiny cesty do Žikace. Nasedáme a opouštíme místo nočního odpočinku a až při odjezdu mě napadne zeptat se, jak se to tu vlastně jmenuje. Jméno Tag Dukha,¹³⁸ jak se dovídám, znamená prostě „přívoz“.

Jedeme nyní podél břehu řeky. Cesta je tu mizerná, protože je nedávno po době dešťů, kdy Cangpo vystupuje ze svých břehů a vychrstne na plochý břeh plno kamení. Každou chvíli přejíždíme nějaký přítok nebo aspoň vyschlé koryto, kde ještě před několika týdny tek-

la bystřina z hor. Konečně, asi po třech hodinách, se údolí řeky poněkud zužuje, cesta opouští břeh a vine se po kopcích, které řeku lemují. Tady se jede lépe. A pak se nám již řeka na chvíli ztrácí z očí, a když se zas objevuje, je nějaká jiná, menší a vede přes ni most. Ale to není Cangpo, je to její přítok Ňangčhu,¹³⁹ a most vede přímo na okraj Žikace. Jsme u cíle.

Dříve však, než přejedeme most, kolona zastavuje. U silnice stojí skupina důstojně vyhlížejících pánů, někteří v drahocenných rízách vysokých lamů, jiní v dobře ušitém tibetském oděvu. Zástupci rady khänpů nás přišli uvítat a již z dálky vidíme, jak připravují bílé khatagy, aby nám je předali. Kolona zastavila asi padesát metrů před čekající skupinou – patrně se máme pěšky a důstojně přiblížit hodnostářům, kteří nás stejně důstojně očekávají.

V tom se však někde za čekající skupinou objevuje něco pestrého, pohyblivého. Nemáme ani čas si pořádně uvědomit, co to je, a již se na nás vrhá skupina dětí – některé v tibetském oděvu, některé prostě v tmavých kalhotách a bílých košilkách, ale všem vlají na krku rudé pionýrské šátky, všechny nesou velké, pestré kytičky. Máme plné náruče květin, na každého z nás se věšejí dvě nebo tři malé postavy; nová doba důkladně pokazila středověkou důstojnost uvítání. Khatagy nenápadně zmizely – nikdo neměl volné ruce, aby je přijal, a stěžejí každý z nás uvolnil alespoň jednu ruku k docela civilnímu stisku.

A pak již znovu usedáme do vozu, přejíždíme most, před námi se objevují dvě stavby, které se tyčí nad Žikace podobně jako Potala a kopec Čagpori nad Lhasou. Je to klášter Tašilhünpo¹⁴⁰ – kmenové duchovní sídlo pančhenlamy – a hrad okresního správce Žikace. Tento hrad je jedním z nejstarších v Tibetu a není náhodou, že se velmi podobá Potale – ve skutečnosti byl hrad tibetských králů postaven podle jeho vzoru. Ale Tašilhünpo bezesporu zastihuje nejen hrad, ale také budovy velkých klášterů kolem Lhasy. Däpung je největší klášter – podle počtu mnichů. Jeho budovy jsou však stísněny v úzkém prostoru, kdežto Tašilhünpo se rozestírá na širokém, otevřeném svahu. Má stejné základní barvy – bílou, rudou a zlatou –, ale jeho konstrukce je členitější, živější.

Jen co se stačíme umýt a najíst, již se trousíme ve skupinkách po ulicích města. Je to tu poněkud jiné než ve Lhase. Žikace leží níže a jižněji, je tu tepleji a je tu víc prachu. Připomíná nám to severní Čínu s její věčně ve vzduchu poletující spraší, ale zde to není spraš, nýbrž prostě nános dvou řek, na jejichž soutoku město leží. Není tu zdaleka tak živo jako ve Lhase – celé město má jaksi ospalý ráz – i obchodní ruch je značně menší, přestože indická hranice, odkud donedávna přicházelo všechno zboží kromě čaje, je o polovinu blíž. Na ulicích je méně lidí, zato tím více prašivých psů. Asi v metrové vzdálenosti ode zdí domů jsou někde na zemi vidět křídlové čáry – to si domácí vyznačili, až kam sahá soukromý majetek, aby lidé vykonávali svou tělesnou potřebu jen na veřejné části ulice. Ve Lhase už tenhle problém vyřešili jinak: postavili množství veřejných záchodů, aby si udrželi ulice čisté.

Zdá se, jako by se tu vůbec nic nezměnilo. Ale to je mylný dojem. Změny, které tu probíhají, jsou ve své podstatě stejné jako všude jinde v Tibetu. Odlišné jsou jen metody a tempo. Není to tak jednoduché. Na jedné straně je tu národnostní politika komunistické strany – a ta je jednoznačná: reformy se provádějí v dohodě se šlechtou a vysokým klérem, ti s tím souhlasí, masy také. Na jedné straně však feudální kruhy mají ještě určité obavy – hlavně dvojího druhu: bojí se, aby v průběhu reformy nebyli také obviněni ze špatného zacházení s nevolníky, a nejsou si jisti, jaké budou ceny při výkupu – zajímá je, jak na tom budou finančně po reformách. Na druhé straně masy nevolníků, které slyšely o tom, co se děje v ostatních částech Tibetu, jsou netrpělivé.

„Tady nemáme hnutí ‚tří proti a dvou snížení‘, ale ‚dvou proti a dvou snížení‘,“ vysvětluje nám tajemník stranického výboru Chu Ping. „Odpadá to první ‚proti‘, protože tu nebyla vzpoura. To znamená, že reformy musí proběhnout mírovou cestou, bez bojových schůzí. Jestli jsou v ostatních částech Tibetu bojové schůze hlavním prostředkem metody ‚tváří v tvář‘, tady pěstujeme metody ‚záda k zádom‘ – snažíme se zabránit přímému střetnutí mezi feudály a nevolníky. Když se tady nevolníci sejdou, aby si pověděli o svém příkoří, pán u toho není. Ale aby pánům bylo jasno, jaká je nálada

mas, my jim o tom povíme, jenže většinou řekneme každému z nich, jak mluvili nevolníci o těch druhých. On už si domyslí, co asi říkali o něm.“

Z počátku se masové hnutí rozvíjelo živelně, hlavně na základě zpráv z ostatních částí Tibetu. Ale právě v době, kdy jsme do Žikace přijeli, odjely – se souhlasem rady khänpů – první pracovní skupiny do vesnice, aby se reformy dostaly do tempa. Mohli je vyslat dřív, ale raději počkali, připravili nejdřív podmínky pro to, aby se v pracovních skupinách mohli účastnit i nižší úředníci rady khänpů.

Je to jakási ukázka toho, co mohlo být v celém Tibetu: společný postup s feudály, výkup feudálních statků, zajištění životní úrovně dosavadních feudálů – a pro ty feudály, kteří se aktivně účastní přeměn, možnost další účasti v politickém životě.

Je to všechno dokonale logické a není to pro mě ani zvlášť nové. Znam zásady národnostní politiky Komunistické strany Číny a viděl jsem jejich provedení v praxi již u jiných národností. Ale potom, co jsme viděli ve Lhase, po informacích, které jsme dostali o zacházení s nevolníky, vnucuje se myšlenka: byli tady feudálové jiní? Ovšem, byli aspoň potud, že se neúčastnili vzbouření, že přistoupili na demokratické reformy – ale ve způsobu vykořisťování, v zacházení s nevolníky sotva byl podstatný rozdíl. Soudruh Chu Ping, když vidí naše zamýšlené tváře, se usmívá. „Nemyslete, že nám se vždycky lehce pracuje. Já jsem se kdysi účastnil pozemkové reformy v provincii Chu-nan – a věřte, že jsme tam statkáře předávali soudu pro mnohem menší zločiny, než jakých se zde dopustili někteří příslušníci šlechty. Ale strana nás učí, že toho, který je ochoten ke spolupráci, nesmíme trestat za minulost, protože není jeho vinou, že se narodil v zůstalé společnosti, protože staletý útisk menšinových národností vládami císařů a Kuomintangu je hlavním zdrojem této zaostalosti.“

Nepřeme se s ním. Víme sami, že tady se vlastně provádí to, oč strana usilovala v celém Tibetu: odstraňuje se feudální útisk v dohodě se samotnými feudály, a bylo by nelogické a nesprávné měnit tuto politiku právě zde, kde byla úspěšná. Přece však si uvědomujeme: Tady středověk sice také končí, ale ještě neskončil.

Ještě názorněji se o tom přesvědčujeme, při návštěvě kláštera Tašilhünpo. Přijímá nás khänpo Ngawang Čingpa,¹⁴¹ hlava jednoho ze čtyř dacchangů¹⁴² čili škol, na něž je klášter rozdělen. Duchovní hlavou kláštera je pančhenlama, jehož první předchůdce, Congkhapův žák Gendündub¹⁴³ dal Tašilhünpo postavit na místě staré poustevny, kde žilo osm zbožných lamů.

Tady jde ještě všechno postaru. Klášter je dosud vlastním dvorem set tisíc khäl půdy – přibližně třináct tisíc hektarů. Kolik má nevolníků? Ngawang Čingpa krčí rameny: „Je jich hodně, ale přesný přehled o tom není.“ A rychle přechází k jiným otázkám, vypravuje nám, že klášter má čtyři dacchagy, z toho jeden je jakousi vysokou školou lamaismu. Správa kláštera je v rukou vysoké hierarchie jako odedávna, ale Ngawang Čingpa hned dodává: „Naši hodnostáři jsou všichni pro demokratické reformy. Pochopili, že příměs feudálně-nevolnických prvků k náboženství je nesprávná a že je třeba se jí zbavit.“ Mají však prý starosti, jak budou vydržovat klášter bez dosavadních příjmů a doufají, že vláda jim v tom pomůže...

A pak nás vede vzhůru k hlavní modlitebně, kde se právě koná velké modlení. Lamové mají na sobě zvláštní řízy pro tento obřad – jejich barva je jakási špinavá směs zelené, žluté a šedé, vypadá to jako pytlovina – je jich tu pohromadě na tisíce, sedí namačkaní jedni na druhého, rytmicky pohupují těly a vydávají ze sebe jakési kvílivé zvuky. Stojím a poslouchám – zvuk se nemění, ozývá se znovu a znovu s příšernou jednotvárností. Po schodech přicházejí chlapi v řízách, nesou na ramenou obrovské, měděné džbány máselného čaje, který se pije během modlitby, aby se mniši příliš rychle neunavili.

Je to poprvé, co vidím tento pravidelný obřad v tibetském klášteře. Stoupáme dál, až do nejvyšší části kláštera, kde nám ukazují dveře komnat, v nichž pančhenlama tráví každý rok několik týdnů v rozjímání. Když opět sestupujeme, uplynulo nejméně tři čtvrti hodiny, ale rytmické kvílení zní jako bychom nebyli ani odešli. Hodiny a hodiny – a v Tibetu bývalo padesát tisíc lamů, kteří trávili většinu času tímto strašným skučením. Je to jako ohlas strašného života, života, v němž se nic nezměnilo, v němž generace za generací hynula pod

výživou, bitím, neplacenou dřinou. A skučení zní dál a dál. Najednou to už nemohu poslouchat. Odcházím a současně se mnou odchází velká část naší skupiny. Ti ostatní, odolnější, ještě zůstali. Toho dne jsem si řekl, že do kláštera už nevstoupím. Patrně mám na středověk slabé nervy.

Hlavním bodem našeho pobytu v Žikace byla návštěva u pančhenlamy. Vyjeli jsme za město, směrem k jeho nové rezidenci, starou zničila povodeň v roce 1955. Neměli jsme však příležitost srovnat nový palác pančhenlamy s dalajlamovou novou rezidencí v Norbulingce; místo k paláci jsme zahrnuli na velkou louku, kde se tyčily dva stany. Přijímat hosty ve stanu není v Tibetu nic zvláštního, zejména když je jich mnoho. Tibetský stavební sloh nezná velké místnosti a v létě je ve stanech rozhodně vzdušněji a příjemněji než ve většině tibetských domů, kde jsou místnosti malé a špatně větrané a celý dům bývá prolezlý pachem máselných lamp i jačího hnoje, který je tu hlavním palivem. Nejsou to ovšem malé, nízké stany z černé jačí vlny, jaké jsme viděli u pastevců. Výroba reprezentačních stanů je tu skutečně na výši: jsou prostorné, před vchodem je ještě menší plátěná stěna, která slouží k ochraně proti větru, stěny i střecha jsou z krásného bílého plátna a zevně jsou pošity černými ozdobami, jejichž siluety dávají celému prostředí uvnitř zvláštní ráz.

Dříve než vstoupíme do stanu, je ovšem povinné uvítání: předání khatagů, kterého se účastní jen dva vybraní zástupci naší skupiny, potřásání rukou, kterého se účastní všichni, a ovšem fotografování. Okolo nás pobíhá pančhenlamův dvorní fotograf a všímám si, že je to mladý muž, zatímco před pěti léty, když tu byla první skupina novinářů, úřad dvorního fotografa zastával starší, plešatý lama. I jeho nástupce je ovšem oblečen v červené říze a každou chvíli zvedá k očím buď Leicu, anebo Graflex, aby zachytil další záběr.

A pak už sedíme ve stanu – a tenhle stan už stojí za to. Zabírá plochu asi třicet na patnáct metrů, u jedné z užších stěn je vchod, kolem ostatních stojí koží potažená křesla a stolky, na nichž nás čeká různé pečivo a neznámé, scvrklé ovoce, později jsem zjistil, že jsou to plané meruňky. Vousatí lamové neustále nosí těžké stříbrné džbány, zdobené masivním zlatem, a nalévají

máselný čaj. Pod nohama nemáme trávu, ale skvostný, silný koberec, který zabírá celou plochu stanu.

V čele, naproti vchodu sedí pančhenlama, plným titulem pančhen erdeni, drahocenný mudřec, vtělení Buddhy Amitábhy čili tibetsky Öpagme.¹⁴⁴ Mladý muž s klidným, pravidelným obličejem na sobě má řízu z drahocenného brokátu, kolem levého zápěstí ovinutý růženec a hned vedle růženice těžké zlaté hodinky se zlatým náramkem.

V ruce drží několik popsaných listů – naše otázky si vyžádal předem a připravil si odpovědi. Mluví tibetsky, tlumočnick, který sedí za ním, překládá do čínštiny a další tlumočníci do tří evropských řečí. Je však zřejmé, že se pančhenlama při odpovědích nedrží vždy připraveného rukopisu. Často, když se mu něco nezdá dosti jasné či výstižné, dlouze mluví bez poznámek a stejně často opravuje tlumočnicka: pančhenlama totiž výborně ovládá čínštinu, mluví však tibetsky, když vystupuje oficiálně.

První komplex otázek se týká náboženství. Jak to, že se tolik lamů účastnilo vzpoury, když náboženství jim zakazuje třeba i dotknout se zbraně? Jak to, že i do vzpoury mnozí mniši porušovali náboženské příkazy a jako vykonavatelé feudální „spravedlnosti“ zabíjeli nevolníky i mnichy, kteří porušili klášterní řád? Jak vidí pančhenlama další perspektivy vývoje lamaistické církve a náboženství v Tibetu?

Pančhenlama klidně odpovídá. Sedí v hlubokém koženém křesle, v levé ruce, která leží na opěradle, drží své poznámky, pravou občas zdůrazní některé slovo.

Buddhismus, říká, je náboženství, které je hluboce proniknuto ideou míru. Zakazuje dotýkat se jakéhokoli života. Proto je neslučitelné s buddhismem, aby lama zvedl zbraň proti komukoliv. Přesto to mnozí učinili. To ukazuje, že nepochopili náboženství v celé hloubce, že stavěli výš některé instituce církve než pravou buddhistickou víru. Kdyby byli skutečně hluboce věřící, nemohli by se účastnit vzpoury ani pod donucením.

Vůdci vzpoury využili nedostatku v náboženském přesvědčení lamů pro své účely. Někde na ně působili prostě svou autoritou. Lamové byli zvyklí poslouchat vyšší církevní autoritu bez přemýšlení a bez odmlouvání. Tato bezpodmínečná poslušnost i v pozdějším ob-

dobí byla překážkou při reformním hnutí. Lamové se těžce odhodlali odhalit zločiny některých klášterních hodnostářů, protože se vždy učili, že o jednání svých učitelů a představených nemají právo pronášet soud, nemají právo o něm uvažovat ani v nejkrytějších myšlenkách.

Přesto však by nebylo tolik lamů zvedlo zbraň, kdyby vedoucí vzpoury k nim byli přišli s otevřenou tváří, kdyby jim byli řekli: „Pojď bojovat za to, aby v Tibetu na věčné časy zůstalo zachováno nevolnictví!“ Proto hlavní vzbouřenci skrývali své skutečné cíle a zahalili své zločinné jednání maskou obrany náboženství a národních práv. Touto maskou byla oklamána většina těch, kteří se vzpoury účastnili, jen hrstka je těch, kteří jsou skutečně proti lidu. Z hlediska náboženství ovšem tyto politické rysy vzbouření nejsou podstatné.

„Ti, kteří se účastnili vzpoury se zbraní v ruce, vystoupili z řad lamů. Jejich jednání je neslučitelné s buddhismem. Lituji těch, kteří byli oklamáni či donuceni, ale kdo porušil nejzákladnější ustanovení náboženství, toho již nemohu považovat za lamu.“

I dříve se v kláštorech zabíjelo. Postupem dějin se kláštery staly součástí feudální soustavy v Tibetu. Ti, kteří v kláštorech vládli, byli někdy dobří lidé, někdy špatní. Mnoho z těch, kteří byli dobří, se změnilo, protože měli ničím neomezenou moc – nejen náboženskou, ale i politickou moc. Jejich moc se neomezovala na kláštery, hráli významnou úlohu i ve vládě. I tam byla jejich moc neomezená. Neomezená moc v klášteře je sváděla k porušování náboženských předpisů, neomezená moc ve vládě k porušování zákonů. Zabíjeli bez milosti a kryli se pláštíkem náboženství.

„Podle mého názoru činy těch, kteří stavěli moc nad víru, nejsou slučitelné s buddhistickým náboženstvím.“

Tím se dostává k otázce, jak se má církev a náboženství vyvíjet dál. Hovoří o základních zásadách buddhismu s hlubokým přesvědčením, že jsou správné a věčné.

Základy náboženství jsou věčné, není třeba je měnit. Ale tyto zásady určují chování věřících, kteří nežijí mimo čas a prostor a toto chování se musí měnit průběhem dějin. Tato činnost potřebuje reformu. Před šesti sty léty přišel do Tibetu Congkhapa. Viděl, že v kláštorech zavládla zpupnost, že lamové nežijí podle

náboženských zásad, že pravidla chování, která dva tisíce let předtím dal svým věřícím Buddha Šákjamuni, se nedodrží, že do církve proniklo mnoho nečistot a nepravd. Neměnil zásady buddhismu, ale reformoval církve a založil novou sektu žlutých klobouků. Od té doby uplynulo šest set let. Lamaistická církev se stala nedílnou součástí feudální soustavy v Tibetu, do její praxe proniklo mnoho příměsí, které nemají nic společného s náboženstvím, nýbrž znamenají pronikání feudálních návyků a vykořisťování nevolníků do klášterního života. Je třeba tento nános odstranit, osvobodit náboženství od feudálního nánosu.

Základní učení buddhismu znamená mír, znamená úsilí o odstranění všeho utrpení ze světa. Pravý buddhista musí dělat vše, co činí, v zájmu druhých, jeho postoj musí být takový, že i jí jen proto, aby měl dost sil pracovat pro druhé. Tyto zásady jsou plně slučitelné se socialismem.

Další část svých odpovědí pančhenlama věnuje problémům reformy v oblasti rady khänpů. Neříká o tom nic, co bychom již nevěděli, ale jasně zdůrazňuje nutnost reformy a zásadní souhlas šlechtických i církevních kruhů. Tady se opět vrací k některým náboženským otázkám, když hovoří o demokratizaci klášterů. Charakterizuje postoj církevních hodnostářů k reformám jako v zásadě kladný, ale uvádí dvě výhrady, které mnozí mají. První z nich se týká již zmíněné otázky kritiky. Buddha, zejména mnich, si musí vybrat učitele a to je významný krok v jeho náboženském životě. Učitel mu nejen zprostředkuje vědomosti, je mu i vzorem ve všech směrech. Bezpodmínečná poslušnost a oddanost učiteli patří k základům buddhistického náboženství. Tato zásada je těžko slučitelná s demokratickým životem, s nutností kritizovat i učitele. Někteří církevní hodnostáři se tak ocitají v rozporu: na jedné straně vidí nutnost reformy a všeho, co je provádí; na druhé straně říkají: reformy a kritika zlepšit život, ale jen tento život a co bude v dalších převtěleních, až budeme pykat za hříchy? Další rozpor vyvolává strach mnoha představitelů církve před úpadkem vlivu náboženství v masách, a v důsledku toho i před hmotnými důsledky, které nastanou, když lidé přestanou dávat klášterům dary. Pančhenlama říká, že tyto obavy nesdílí. Lid se zvedá

proti feudálním příměsím náboženství, ale to neotřásá jeho vírou v čistý základ náboženství, které tu má tisíciletou tradici.

„Doufám, že na základě demokratických reforem budou odstraněny špatné, zaostalé, temné prvky náboženství, že nám vláda poskytne hmotnou pomoc a že se nám podaří obnovit čisté náboženství Buddhovo.“

Ze všeho, co pančhenlama říká, jsou patrné rozpory, které se snaží překonat. Neustále naráží na protiklad mezi náboženstvím a novou skutečností a nepomáhá ani, když se snaží hledat zdroj těchto potíží jen v temných, feudálních příměsích tibetského lamaismu. Je snad možné přijmout názor, že mravní zásady buddhismu jsou slučitelné se socialismem – jiné je to se základem, na němž tyto zásady spočívají, se samotnou vírou a bezpodmínečnou poslušností božským silám a jejich pozemským zástupcům. Je také sotva pravděpodobné, že si buddhismus na dlouhá léta udrží ten vliv, který dosud v Tibetu měl. Věřící se tu najdou patrně ještě po řadu generací – ale nová skutečnost, nový život vyhovává i novou generaci, která se naučí hledat štěstí a pravdu přímo na zemi. Je vidět, že postavení hodnostáře lamaistické církve není v této době snadné, i když jeho osobní postavení a jeho životní úroveň nejsou ohroženy. Narážíme tu na část těch rozporů, které dalajlama překonat neuměl – pančhenlama ve zkoušce obstál, ale rozpory narůstají a z každé zmínky o těchto rozporech je patrné, že si je mladý „Drahocenný mudrlec“ uvědomuje a nenachází z nich jasné východisko. Docela jinak, jasně a bez váhání, mluví tehdy, když jde o problémy jeho práce jako úřadujícího předsedy Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti. Odpovídá na otázku, jaké jsou předpoklady pro organizační dovršení výstavby této oblasti. Líčí krok po kroku, jak musí demokratická správa vyrůst od místních volených orgánů přes okresní a nakonec vyvrcholit volbou Výboru lidových zástupců autonomní oblasti.

„Nyní začínají pracovat rolnická sdružení jako základní orgány demokratické správy. Pod jejich vedením se musí dokončit nejdříve první etapa demokratických reforem a pak druhá, rozdělení půdy. Když bude druhá etapa dokončena v celém okrese, je možno přikročit k volbám okresních orgánů lidové vlády a až ty budou

existovat v celém Tibetu, bude zvolen Výbor lidových zástupců Tibetské autonomní oblasti. Tím skončí funkce Přípravného výboru. Počítáme, že to bude možné provést přibližně do dvou let, do roku 1961.“ Stejně jasně a bez váhání pančhenlama odpovídá na otázky o budoucnosti Tibetu a jeho mládeže.

„Budoucnost v Tibetu – to je všestranný rozvoj a šťastný život pro tibetský lid. Jinými slovy, Tibet půjde cestou demokratických reforem k socialismu. Pod vedením Komunistické strany Číny a s její pomocí překonáme hospodářskou a kulturní zaostalost, Tibet se postaví do jedné řady s pokročilými národnostmi naší velké vlasti. To je pro nás jediná cesta, žádná jiná cesta pro nás neexistuje.“

Pak hovoří o perspektivách, které dnes stojí před tibetskou mládeží. Dřív – kromě malé hrstky mladých feudálů – tibetská mládež neměla vůbec žádné perspektivy. Ula, dluhy, daně, bída – to byl bludný kruh, v němž se odehrával život tibetského lidu.

„Tyto časy se již nevrátí. Naše mládež má dnes stejné vyhlídky jako všichni mladí lidé v Čínské lidové republice. Má však větší úkoly, protože jde o to, aby se Tibet stal z nejzaostalejší části Číny jednou z nejvyspělejších. Je to cesta z tmy do světla, cesta šťastné budoucnosti.“

Interview končí, ale náš den s pančhenlamou teprve začal. Jsme jeho hosty po celý den a je to pohostinství, které v mnohém připomíná den na dvoře nějakého knížete z *Tisíce a jedné noci*. Až na ty jeepy, do nichž nyní nasedáme a které nás odnášejí do blízkého údolí. Tam nás čekají další stany, tentokrát menší, na jedné straně otevřené, jakési improvizované lóže, z nichž sledujeme jezdecké umění pančhenových služebníků. Je to čtyřicet mladých mužů, kteří jsou jeho tělesnou stráží, jeho jízdni gardou, jeho tanečním souborem. Nyní nám na svých malých horských konících předvádějí džigitovku,¹⁴⁵ strřelí do terčů ze hřbetu cválajícího koně nejdřív z luků, pak z pušky, zvedají ze země šátky, mizí za koňskými hřbety v ukázce, jak se skrýt před okem pátrajícího nepřítele. Všem se to nedaří stejně dobře, ale

celkový výkon je dobrý a dlouho se odráží zvuk výstřelů od okolních hor.

Pak zas nasedáme a vracíme se ke stanu, v němž se konala tisková konference. Opět je připraven čaj a stoly jsou plné zákusků – my však jen usrkujeme horký nápoj a šetříme si žaludky pro oběd, který se připravuje v sousedním, ještě větším stanu. Tam se stoly doslova prohýbají. Čínské lahůdky a tibetská specialita: velké kusy vařeného berana, které se uchopí za kost a okusují – a ovšem *mao-tchaj*.^{*} Pančhen sám nepije alkohol, ale u jednoho stolu vidím muže v čínském obleku, který statečně vyprazdňuje sklenici za sklenicí. Připadá mi nějak známý – konečně ho poznávám: je to Ngawang Čingpa, který zřejmě považuje *mao-tchaj* za mnohem méně nebezpečný pro svá budoucí přetělení než kritiku...

U našeho stolu sedí pančhenlamova matka, usměvavá paní, která se s nikým nedomluví, jen posunky pobízí, abychom jedli. Sama si vybírá z mis jen zeleninu a pije jen čaj – zdá se, že i ona dodržuje přísnou životosprávu, kterou náboženství předpisuje jejímu synovi. Ostatně, zdá se, že jí to svědčí. Její muž – vypadá podivuhodně mladě na to, že má dospělého syna – chodí od stolu ke stolu a připijí si s každým. Je pěkně rostlý a zřejmě si potrpí na pěstěný zevnějšek.

Přípitků je mnoho, ale jeden z nich mi utkvěl zvlášť v paměti. To se zvedl Čhe Džigme, největší feudální velmož z oblasti rady khänpů, místopředseda této rady, něco jako ministerský předseda pančhenlamovy místní vlády. Zvedá číši a na počest dopisovatelů, kteří zde zastupují tisk a rozhlas socialistických zemí i komunistické listy některých kapitalistických států, připijí na komunistické strany celého světa. Zní to docela přirozeně, ale já si v duchu překládám tento hodokvas k nám, do doby, kdy u nás byli takoví velmoži jako je pan Čhe Džigme – dejme tomu pánové z Růže. Asi takto: pán z Růže zvedl číši pěnívého moku a připil na komunistické strany celého světa... Zní to divně, že? Ale tito pánové zde žijí na rozhraní staré doby, kdy se jejich moc rovnala moci našich středověkých feudálů a té

* Oblíbená čínská pálenka z kaoliangu, velkozrnného čínského prosa [česky čirok, latinsky *Sorghum bicolor*, nejedná se o proso, ale využívá se obdobně]. Mao-tchaj [*maotai* 茅台; Jan Vinař píše „maotai“] je nejen velmi silný, ale zvláštním způsobem destilace dostává pach, který ho většinou cizinců činí velice nepřijemným.

nové doby, o níž dnes tak vřelými slovy mluvil jejich církevní kníže. Zkrátka, nežijí v Evropě 13. století, žijí ve 20. století – a začínají si to uvědomovat. Ti zde, v Žikace, si to uvědomili včas...

Všechno má svůj konec, i ten největší hodokvas, a je třeba říci, že jsme toho ani nelitovali. Zřejmě jsme nezdědili žaludky těch pánů, kteří u nás kdysi dovedli každý den tak hodovat. Ale končí jen hostina – náš den u pančhenlamy, naše pohádka z *Tisíce a jedné noci*, ještě nekončí. Nasedáme do vozů a odjíždíme. Náhodou se ohlížím a vidím něco, co ještě víc podtrhuje neskutečnost světa, v němž trávíme jeden den: jen jsme vyšli ze stanu, desítky sluhů se vrhly na stoly, na židle, na mísy, všechno vynesli, nábytek složili, vyrvali ze země stožáry a kolíky, které stan drží, a když zahýbáme do první zatačky, jen světlá skvrna na zemi označuje místo, kde jsme před maličkou chvílí ještě seděli, jedli a pili.

A opět stany – tentokrát tvoří polokruh plátěných lóží a naproti pod dalším stanem je jeviště. Na naši počest se tu koná taneční představení: tibetské národní tance a slavné ďábelské tance,¹⁴⁶ které se v kláštorech předvádějí jen jednou za rok. Tancují a hrají lamové, tanečníci jsou v pestrých kostýmech s fantastickými maskami, tanec je střídáním vířivého, divokého reje a groteskních postojů. A mezi jednotlivými čísly, v nichž se střídají desítky nejrůznějších masek, doplňují program lidové tance. Dívky jsou nápadně hranaté – není nsnadné poznat, že jsou to převlečení mladí muži –, ostatně to jsou ti, kteří nám dopoledne předváděli své jezdecké umění.

Ve stanech, na stolcích, jsou anglické cigarety a hrnky máselného čaje. Pančhenlamův otec opět chodí dokola a nabízí cigarety ze své tabatěrky, kombinované se zapalovačem, vše z masivního zlata. Shodou okolností právě v den, kdy jsme byli hosty pančhenlamy, tibetští utečenci v Indii rozšířili zprávu, že pančhenlama byl zatčen. Některé listy přinesly dokonce údajně prohlášení dalajlamy, v němž tato „zpráva“ byla komentována: pančhenlama prý byl povolným nástrojem komunistů, jeho otec však byl upřímný „vlastenec“. Když ho komunisté umučili, jeho syn se postavil na odpor, byl zatčen a odvezen do Lhasy, kde ho vězní v Potale...¹⁴⁷

Četl jsem tu zprávu až o několik dní později a napadlo mě, že na umučeného pančhenlamův tatínek vypadal podivuhodně dobře a spokojeně. Spíš hrozilo nebezpečí, že on při obědě umučí nás – *mao-tchajem*. Když se loučíme, je už tma. Byl to zajímavý den, den, který nám dal hodně látky k přemýšlení. Viděli jsme, jak mohly proběhnout změny v Tibetu: klidně, bez násilí, bez zbytečných obětí. Viděli jsme zbytky starého feudálního Tibetu, který jinde už zmizel, když se jeho pánové pokusili otočit kolo dějin zpět. Viděli jsme mladého muže, kterému také řekli, že je bůh – ale zdá se, že mu tím nespoutali mozek. Přemýšlí a snaží se plnit úkol, který mu ukládá jeho postavení, i když to není snadné. Muž, v němž se ztělesňuje náboženská tradice – a ani při největším úsilí se mu nemůže zdařit, aby ji zbavil feudálního obsahu – má jít v předních řadách na nové cestě Tibetu. Zdá se, že poctivě usiluje, aby tento rozpor překonal – ale na to nestačí ani prostředří *Tisíce a jedné noci*, ani titul drahocenného mudrce.

Opět vyjíždíme ze Lhasy na západ údolím lhaské řeky. Tentokrát však na soutoku s řekou Jangpa odbočujeme přes most doleva a sledujeme tok lhaské řeky na jih, k jejímu ústí do Brahmaputry. Silnice nejdřív vede širokým, plochým údolím, po obou stranách jsou pole. Řidič kleje – nedivím se mu: zdejší rolníci se už naučili vést zavlažovací příkopy, aby si zajistili bohatší sklizně – neznají však ještě tradiční, prostý způsob, jak se tyto strouhy vedou napříč silnicí, tím že se prostě shora zakryjí plochými kameny. A tak každých pár set metrů musíme zpomalit jízdu a opatrně, nejdřív předními a pak zadními koly, přejet půl metru hluboký kanál. O pět měsíců dřív, když tudy prchala dalajlamova karavana, ty strouhy tu ještě nebyly. Nevolníci neměli zájem zvyšovat sklizeň, protože pracovali buď na panském, anebo, i když sklízeli na svém, stejně jim páni sebrali všechno, co bylo navíc.

Ostatně tu tehdy nebyla ani ta silnice. Vedla tu stezka pro mezky a jaky a přes Brahmaputru šla přeprava na malých loďkách z jačí kůže. Koně, mezci či jaci musili přeplavat sami. Gazik se s bídou po té stezce mohl pohybovat – ovšem jen k řece. Je sice rychlejší než mezek, ale v plavání se mu nevyrovná. Proto také ještě na začátku našeho pobytu, když jsme plánovali



Obr. 113 / Bojová schůze v Däpungu – tři obvinění sklonění před shromážděním mnichů.

J. Vinař: „A zas sestupujeme. Tentokrát dost daleko, až tam, kde se cesta naposledy otáčí doleva k východu z kláštera, odbočujeme napravo na další nádvoří, menší než to, z něhož jsme právě přišli, a stíněné mnoha starými vrbami. Mezi nimi na holé zemi sedí několik set lamů – všichni v prostých, promaštěných řízách chudých lamů. Jsou mezi nimi mladí, sotva odrostlí muži a starci s hluboce zbrázděnými hubenými, tmavými tvářemi. Naproti nim stojí tři sehnuté, tlusté postavy v bohatém oděvu klášterních hodnostářů. Za nimi je jakási truhla, která slouží za řečnický pult. Přišli jsme na bojovou schůzi.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



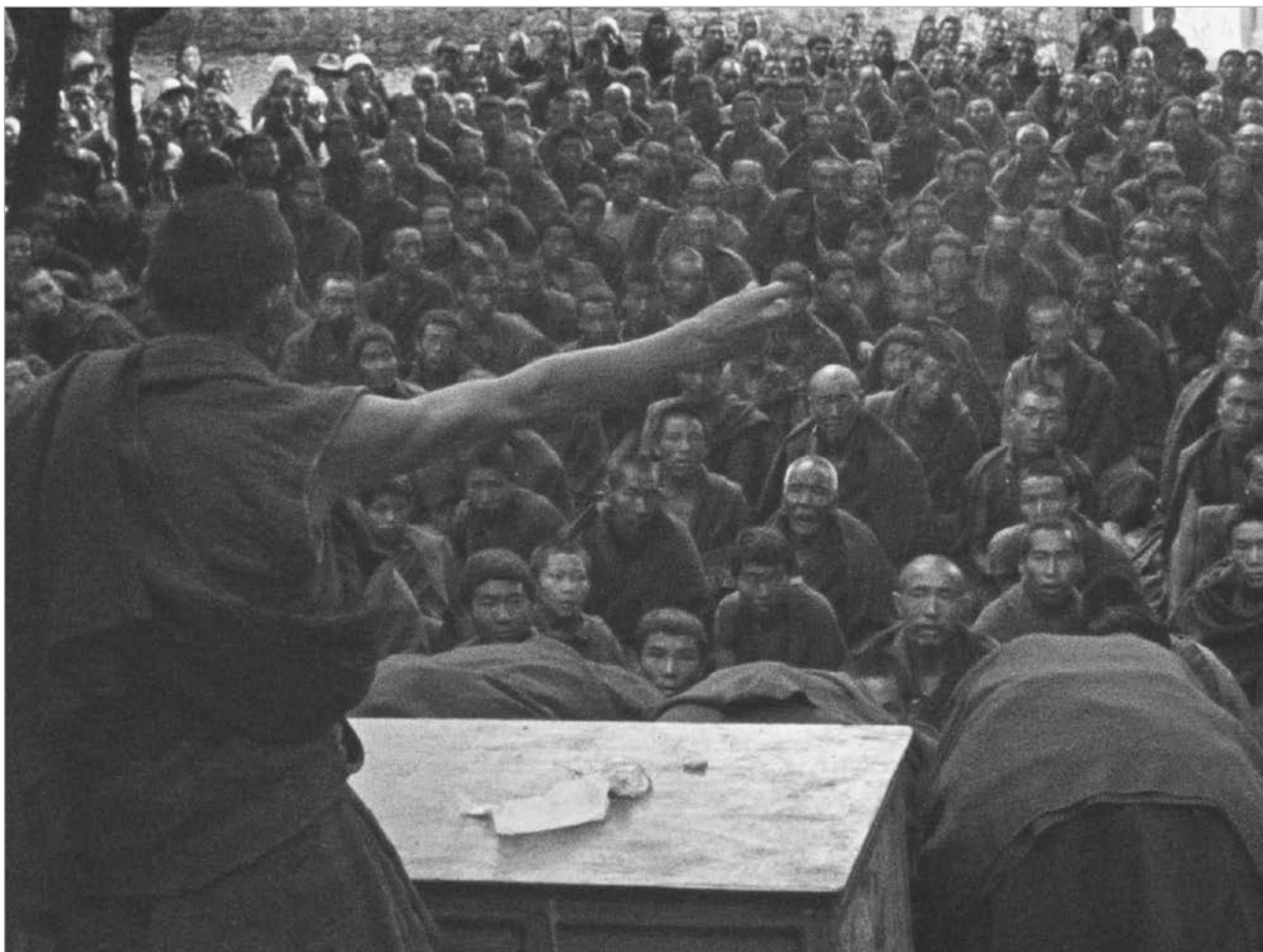
Obr. 114 / Bojová schůze v Däpungu – obžalovací řeč je zaznamenávána na magnetofon.

J. Vinař: „Řečník, chudý mnich Ngawang Nangdag, který každou chvíli rozčileně buší do řečnického pultu, právě vykládá o tom, jak došlo k ‚převtění‘ svatého do tělesné schránky Losangkumbu. ‚Jaký jsi «živý buddha», Losangkumbu? Vždyť tys zaplatil, aby tě nazvali živým buddhou! Zaplatils, protože jsi věděl, že se ti to vyplatí, že jako «živý buddha» budeš moci lépe okrádat lidi! Když jsem k tobě přišel jako sluha, řekls mi, že jsi ve snu viděl mou matku v pekle. Tenkrát jsem byl hloupý a uvěřil jsem ti. Poprosil jsem tě, aby ses pomodlil za její duši a tys mi vyhověl, ale dal sis zaplatit. A pak jsi mě dlouho vydíral – znovu a znovu jsi říkal: «Ngawang Nangdagu, tvá matka ještě není zachráněna – pomodlím se za ni znovu.» A já hlupák platil penězi, které jsem musil vyžebrot! Jsi starý podvodník, Losangkumbu! [...]“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



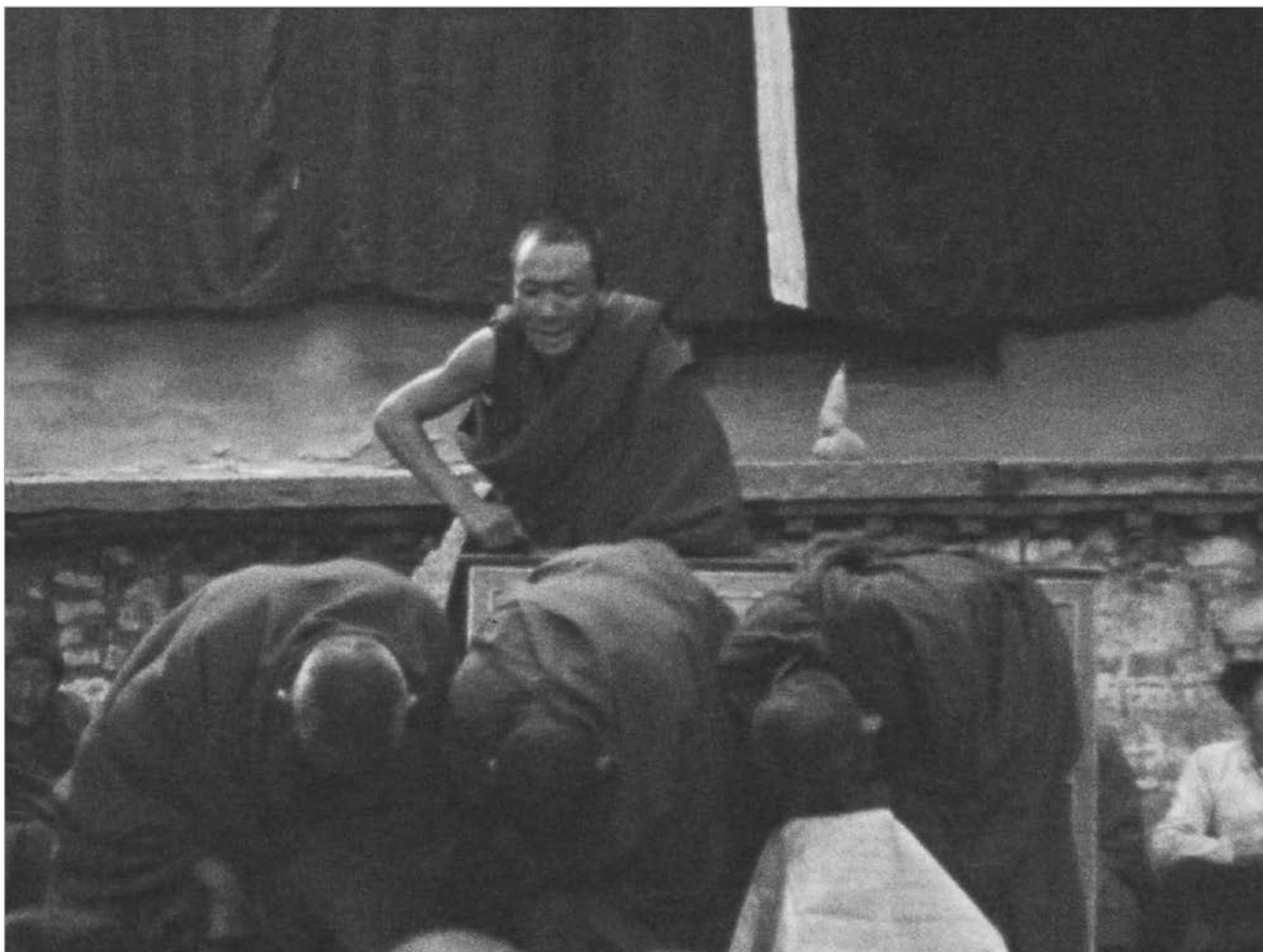
Obr. 115 / Bojová schůze v Däpungu – pohled z boku na řečníště.

J. Vinař: „Nikdy jsi se neučil léčit lidi, ale prodávals jim léky, které jsi vyráběl ze špiny, kterou jsi prostě sesbíral ze země. A ani to ti nestačilo. Když k tobě přišli dva rolníci z jedné klášterní vsi v okrese Gampa dzong a prosili tě, abys vyléčil jejich těžce nemocnou matku, ty jsi řekl: ‚To je pro mě maličkost, v noci mě navštěvuje bůh, poprosím ho.‘ Žádals od nich tisíc pět set liangů stříbra a ještě ječmen a máslo. Zadlužili se a musili platit ještě dlouho potom, co jejich matka umřela: dals někdy někomu něco zadarmo, Losangkumbu? Ano, dal!“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 116 / Bojová schůze v Däpungu – pohled z řečnické do hlediště.

J. Vinař: „Na dvoře se zvedá nepopsatelná vřava. Desítky postav vyskakují, přibíhají k řečnickému pultu s podobnými amulety v rukou, někteří je věší na krk ‚živého Buddha‘, jiní je prostě házejí na řečnický pult. Mniši zvedají pěsti a křičí: ‚Poslals naše bratry na smrt! Přiznej se, dokud se nepřiznáš, budeme proti tobě bojovat! Říkáš si buddhista, říkáš si živý buddha, ale poplival jsi náboženství.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 117 / Bojová schůze v Däpungu – čelní pohled na řečníště.

J. Vinař: „Ti tři, kteří tu stojí, nejsou ovšem z největších zločinců – prostě využívali svého mocenského postavení, aby okrádali jednotlivé mnichy. Ještě vyšší představení se takovými maličkostmi nezabývali, ti brali přímo z bohatých pokladnic kláštera. Začíná se stmívat a schůze nekončí. Při odchodu se dívám na Thubtän Ňimu, který i sem přišel s námi. Stojí pod stromem, dívá se na tři skloněné postavy a v jeho obličejí je jasně vidět panický strach. Asi nemá příliš čisté svědomí a ještě příliš pevně nevěří ujištěním, že těm, kteří se nezúčastnili vzpoury, se staré zločiny promijejí. Venku před klášteřem hluboce vdechujeme – strávili jsme sice několik posledních hodin pod širým nebem, ale uvnitř kláštera není čistý vzduch ani tehdy, když nad hlavou není střecha. Odjždíme, a když zahýbáme na hlavní silnici, ještě jednou se ohlížíme zpět. Klášter stojí, jako stál po staletí, vypadá jako pevnost. Ale i do této pevnosti tmy a pověr již vnikl nový život.“ Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

tuto cestu, řekli nám, že jízda k Brahmaputře po špatné cestě bude trvat asi den. Tam vás převezou loďky, na druhém břehu přenocujete a dál budete pokračovat jinými vozy. Za ty dva týdny se ovšem všechno změnilo. Jeli jsme jen něco přes tři hodiny, když se údolí zúžilo a projížděli jsme po úzkém pruhu mezi řekou a strmou skálou, kterou na mnoha místech zdobily velké, pestré obrazy Buddhů. V těchto místech si lhaská řeka proráží cestu pohořím, jež lemuje severní břeh Brahmaputry.

Cangpo čili Brahmaputra je v těchto místech mnohem širší než v oblasti Žikace. Na místě, kde jsme dojeli ke břehu, rozděluje ji ostrov z naplaveného kamení na dvě ramena. Přepravu obstarávaly dva zbrusu nové převozy. Vojáci je sestrojili prostým způsobem: spojili vždy dvě pontonové lodě plošinou, na niž se vejdou dvě auta. Na každém pontonu je motor a přeprava trvá jen několik minut. Za chvíli jsme již dojížděli k druhému břehu, na němž se vysoko nad řekou tyčí klášter Dzasang.¹⁴⁸ Pod jeho zdmi jsme zasedli k obědu, tentokrát ke studenému, který nám rozdali již ráno. Kolem nás byly stany vojáků, kteří jsou tu ubytováni od té doby, co Čínská lidová osvobozenecá armáda forsírovala¹⁴⁹ na tomto místě Brahmaputru při nástupu do druhé fáze likvidace vzpoury.

Teď je tu však klid a mír. Dole u přivozu čekají lidé s různými náklady na převoz, pod námi dost mírně proudí řeka. Asi dvě stě metrů podle proudu od převozu, těsně za skálou, na niž stojí klášter, je další ostrov uprostřed řeky, menší a vyšší, a k němu vede od břehu řetězový most.¹⁵⁰ Dovídáme se, že před několika sty léty, když ten most stavěli, řeka byla mnohem užší. Tam, kde je dnes ostrov, byl tehdy již břeh. Dnes je však most zbytečný, nikam nevede a slouží jen, jako téměř všechno v Tibetu, k tomu, aby se na něj zavěšovaly hadříky s natištěnými modlitbami, které vlají ve větru.

Jsmo v oblasti Lhokha čili, jak říkají Číňané, Šan-nan.¹⁵¹ Obojí znamená „jižně hor“ a z místa, kde sedíme, není těžké pochopit tento název. Severní břeh Brahmaputry je tu lemován horským řetězem Kang-ti-s',¹⁵² který se otvírá jen v úzké proláclině, již si tu prorvala lhaská řeka. Jméno zřejmě bylo raženo ve Lhase, odkud tato oblast je skutečně „jižně hor“. Nevím, jak je tento název

starý, není to však určitě původní název, protože osídlení těchto oblastí je mnohem starší než Lhasa. Lhokha je kolébka Tibetu, zde sídlili první tibetští králové.

Není to samozřejmě náhoda. Lhokha má průměrnou nadmořskou výšku „jen“ tři tisíce dvě stě metrů a je protkána několika horskými pásy, které se táhnou východo-západním směrem. Tato pohoří, společně s řetězem, jež lemuje protilehlý severní břeh Brahmaputry, chrání nižší části této oblasti před ostrým severákem, takže je tu poměrně mírné podnebí. Proto se tu nejen daří obilí lépe než v ostatních částech Tibetu, ale roste tu také ovoce – jablka, broskve, ořechy, meruňky, dokonce vinná réva. A na jižních svazích kopců jsou výborné pastviny, kde se pase okolo devíti set tisíc kusů dobytka.

I když král Songcän Gampo¹⁵³ přenesl hlavní město do Lhasy, většina největších šlechtických rodů si tu zachovala své dědičné statky. I tři hlavní kláštery tu měly mnoho půdy. Vlastnictví půdy tu bylo mnohem víc soustředěno v rukou nejbohatší a nejreakčnejší části světských i církevních feudálů než jinde. Tak například vzbouřenecký pohlavár Zurkhang¹⁵⁴ měl v oblasti Lhokha šest velkých žika, jiný vzbouřenecký předák Langdün Gjamccho¹⁵⁵ řadu statků s celkovým počtem deset tisíc nevolníků. A protože tu půda byla dobrá, vyplácelo se pánům, aby ji dali obdělávat ve vlastním provozu. Proto počet těch nejbídnějších, nejbezprávnějších nevolníků, lang-šengů, tu byl mnohem větší než jinde.

V posledních létech Lhokha hrála zvláštní úlohu při přípravě kontrarevoluční vzpoury. Přispěly k tomu jednak uvedené okolnosti, jednak strategická poloha Lhokhy. Od Lhasy tuto oblast odděloval vysoký řetěz Kang-ti-s' a široký tok Brahmaputry, zato je tím lepší spojení s Indií: východní výběžky himalájského řetězu přetíná celkem devatenáct cest. V samotné oblasti Lhokha byla jen jedna malá posádka Čínské lidové osvobozenecé armády ve středisku oblasti Cethangu,¹⁵⁶ na břehu Brahmaputry.

Vzbouřenci proto počítali s touto svou základnou hned v několika směrech. Předně se tu již od roku 1956 soustřeďovaly oddíly Khampů, tzv. „Dobrovolníci na obranu náboženství“, pod velením kupce Andug-cchanga,¹⁵⁷ bohatého Khampy. Tyto oddíly byly později

posíleny tisíce lamů, které do oblasti Lhokha poslaly velké kláštery. Lhokha hrála však ještě další významnou úlohu v plánech povstalců.

V případě porážky u Lhasy se měly všechny jejich oddíly soustředit zde. Počítali, že se jim podaří ubránit přechod přes pohoří Kang-ti-s', udržet se v Lhokhce, kde by bylo zajištěno zásobování potravinami –, a využít spojení s Indií, aby posílali své emisary, kteří se měli pokusit dosáhnout intervence imperialistických mocností proti Čínské lidové republice.

Nakonec, v případě úplné porážky, vzbouřenci počítali s tím, že se jim z Lhokhy snadněji podaří uprchnout do zahraničí. Jak uvidíme, tento plán byl jediný, který nakonec částečně vyšel.

O tom, jak probíhaly boje zde, máme uslyšet až později, až dojedeme do Cethangu. Ale již tady u přívozu, kde vše vypadá tak klidně, máme před očima připomínku, že se v Lhokce bojovalo již dřív. Stranou od ostatních, kteří čekají na přepravu, sedí malebná skupina, zřejmě rodina. Podle haraburdí, které mají u sebe, vidíme, že jde o kočovníky – to je také jasné z toho, že mají s sebou malé děti. „To jsou Loreba,“ vysvětluje průvodce.

Před třemi sty léty vypuklo v Lore, v jihozápadní části Lhokhy, blízko bhútánských hranic, povstání nevolníků. Feudálům trvalo dva roky, než se jim podařilo odboj lidu utopit v krvi. Pak se strašně pomstili. Vyvráždili všechny, kteří se jakkoli účastnili povstání, a všechny ostatní vyhnali z jejich domovů. „Loreba“ – člověk z Lore – nemá domov, nemůže najímat půdu, jeho pánem je přímo místní vláda. Usadí se na čas, kde se dá, některým se podařilo usadit se natrvalo, protože dělali práci, kterou nikdo jiný nechtěl dělat – například práci řezníka, který každý den porušuje přísný náboženský zákaz zabíjení (jíst maso zabitých zvířat zakazuje zákon jen lamům).¹⁵⁸ Jiná malá část se živila řemeslem, ti se usadit nemohli, protože jim to nedovoloval přísný cechovní řád. Většinou se Lorebové živili žebrotou a almužnami. Až nyní, v pozemkové reformě, se potomci dávných povstalců mohou stát zas lidmi jako všichni ostatní a usadit se. Budou se moci i ženit a vdávat, s kým chtějí – až dosud jim to zákon přísně zakazoval. A nebudou již muset každé tři roky,

v patnáctý den pátého měsíce putovat ze všech koutů Tibetu na místo, kde je svolal vysoký úředník, aby od nich vybral daň z hlavy. Kde na ni vzali, na to se netázal, ale běda tomu Lorebovi, který by nezapltil nebo kterého by v naznačenou dobu přistihli jinde, než na příkázaném shromáždění.

Loreba stojí pod námi u přívozu – nad námi se tyčí zdi kláštera Dzasang. Dovídáme se, že je nyní obsazen Čínskou lidovou osvobozenou armádou – mniši tohoto kláštera se účastnili vzpoury a zde bylo též velitelství vzbouřeneckých vojsk, která hájila přechod přes řeku. Hned po vstupu do Lhokhy jsme se tedy octli na místě, kde nám všechno připomíná dávné i nedávné boje.

Další cesta je již méně zajímavá. Silnice se vine mezi naplaveným kamením podél břehu Brahmaputry, po obou březích se táhnou hory a jen občas nám údolí poskytne průhled na jih, kde v dálce vidíme ještě vyšší řetězy zasněžených hor. Ty, které se docela daleko ztrácejí v oblacích, to jsou Himaláje, které tu tvoří čínsko-bhútánskou hranici.

Osad je podél břehu málo, jen tu a tam stojí ojedinělý dům, většinou obehnaný zdí. Občas vidíme, jak se po silnici pohybuje cosi, co připomíná velkou skříň, která chodí sama. Když se přiblížíme, vidíme, že je to loď, kterou majitel nese proti proudu. Když pak nasedne, zanechá ho řeka přibližně proti místu, odkud vyšel, dříve než se mu podaří zaveslovat na druhou stranu. Prachu polykáme víc, než je nám milo – nejen prach vozů, které jedou před námi, ale také prašný pozdrav nákladních kolon, které předháníme a potkáváme. Jezdí si tu s takovou samozřejmostí, jako by tu byla silnice odedávna, a ne jen několik týdnů – do té doby dopravu obstarávaly karavany mezků.

A pak, když už se za našimi zády slunce blíží k vrcholům hor, projíždíme několika většími vesnicemi a náhle, mezi dvěma kopci, se objevuje hliněná zeď a za ní řada přízemních baráků. Vypadá to jako pevnost a tento dojem neklame. Jsme na místě.

Je pozdní odpoledne – po krátkém uvítání máme ještě dost času, abychom se trochu prošli. Vycházíme z brány a obracíme se po silnici směrem k řece – za několik metrů však cesta zatáčí napravo po úbočí kopce a náhle stojíme na otevřené straně jakéhosi přírodního

amfiteátru. Po třech stranách se táhnou domy, zrovna naproti nám jsou dvě větší budovy – klášter a dům městské správy. Málem bych byl napsal „klášter a radnice“, ale v Tibetu neexistovaly ani nejelementárnější formy místní samosprávy. Na volném prostranství před oběma domy je hřiště a jako všude v celé Čínské lidové republice, i zde se hraje košíková. Kolem je plno diváků, kteří se zájmem přihlížejí, mezi nimi několik starců s malými dětmi, patrně jsou to dědečkové, kteří hlídají děti, aby si matky mohly zahrát.

Hraje ženské družstvo Čínské lidové osvobozené armády proti místním ženám a je jasné, že Čiňanky mají převahu. To není nic divného: vždyť ženy, které proti nim nastoupily, byly před několika měsíci ještě nevolnicemi a pán se již postaral o to, aby jeho poddaní měli práci od slunka do slunka, a nějaké poskakování s míčem by jim nebyl trpěl. Vůbec – tento zápas, na který jsme tak znenadání narazili, ukazuje jaksi v kostce, co se tu všechno změnilo. Na místě, kde byly před třemi měsíci nejprudší boje se vzbouřenci, se hraje košíková. Celé město se tu zřejmě shromáždilo a přátelsky přihlíží – mladší zřejmě již s odborným zájmem. Příslušnice armády se tu pohybují volně, bez obav a beze zbraní – a teprv v tomto okamžiku si uvědomujeme, že naši hostitelé nevyslovili žádné námitky, když jsme prohlásili, že se půjdeme projít: dalo by se přec čekat, že právě tady budou zvlášť opatrní.

Chvilí stojíme, ale pak nám začíná být chladno. Tibetští muži již vsunuli ruce do obou rukávů svých plášťů, které jim během dne, když je teplo, volně visí kolem pasu. Jsou lépe než my připraveni na náhlé změny teploty v horském vzduchu.

Vracíme se tedy, abychom šli spát. V jednom z baráků zaznívá hudba a soudruzi nás zvou na obvyklý sobotní taneční večer. Hudba zní téměř do půlnoci, ale o tom se dovídám až ráno – příliš dobře se spí v čistém horském vzduchu.

Ne, nebyvalo tu tak klidně. Ráno sedíme za dlouhým stolem; jsou tu s námi soudruzi Čang Čen-wen, oblastní tajemník Komunistické strany Číny, a plukovník Po Čeng-ja, politický komisař oblastního velitelství Čínské lidové osvobozené armády. Na zdi visí mapa oblasti Lhokha – na jihu, kde probíhá hranice

s Indií, jsou tři místa označená červenými kruhy, jedno z nich sotva sto kilometrů od místa, kde sedíme. Tam právě v době, kdy jsme vstoupili do oblasti Lhokha, došlo k pohraničním srážkám s indickými oddíly. Více soudruzi nechtějí říci – jen jména míst, která se v té době objevila ve světovém tisku. „To je, soudruzi, mezinárodní záležitost. Až se vrátíte do Lhasy, zeptejte se představitele ústřední vlády a soudruhů ze zahraničního oddělení!“

Přesto však beseda není nezajímavá. Vzpomínáme na první dojem, který jsme měli při příjezdu: několik domů, vklíněných mezi dva kopce, na kopcích strážní věže, okolo zeď, zkrátka pevnost. A pevnost to byla.

Celkem tu bylo sto lidí, úředníků a vojáků. Sto lidí v oblasti, která má asi sto sedmdesát tisíc obyvatel, v oblasti, kde se od roku 1957 začaly organizovat vzbouřenecké oddíly Khampů. V polovině roku 1958 přešly od příprav k přímým akcím a začaly přepadat jednotlivé hlídky. Obrana byla obtížná, protože nepřítel měl početní převahu a vojáci měli přísný rozkaz: omezit se na nejnútnejší obranné akce, za žádných okolností nepřecházet k protiútoků!

Zbraní a munice měli vzbouřenci dost – pokud jsme se mohli na různých místech přesvědčit, byly to větší britské zbraně z období druhé světové války. Jak je dostali? Částečně pocházely z doby války a ze zásob tibetské místní armády, částečně byly podloudně dopraveny přes hranici, některé byly shozeny z letadel. Kolik takových shozů bylo, těžko říci; bezpečně se podařilo zjistit tři případy v říjnu 1958; jen v jednom z těchto případů se podařilo zjistit množství shozeného materiálu: bylo ho přes tisíc pět set beden.

Ale to bylo již v době, kdy se v Lhokhce bojovalo – o několik měsíců dřív, než vypukla vzpoura ve Lhasě. V září 1958 představitelé ústřední vlády protestovali u tibetské místní vlády ve Lhasě proti vzbouřeneckým provokačním akcím v oblasti Lhokha a kašag vyslal do Lhokhy svého emisáře, úředníka čtvrtého stupně Nam-saling Paldzor Džigmeho,¹⁵⁹ údajně, aby „udělal pořádek“. Dělal to s takovým úspěchem, že týden po jeho příchodu začal první přímý útok na „pevnost“. Vzbouřenců bylo pět set, obránců stovka. Přesto útočníky zahlnali.

Vrátili se za měsíc, ale to už jich bylo tisíc. Tentokrát obležení trvalo týden, pak se útočníci opět stáhli – v té době se ještě vyhýbali déle trvajícím akcím.

Hlavní boj o pevnost začal v lednu 1959. To již bylo v pevnosti tři sta obránců (v době obležení bojovali nejen vojáci, ale všichni), protože po předchozích bojích Lhasa poslala posilu. Poměr sil se však nezměnil: vzbouřenců útočily tentokrát plné tři tisíce. Byli také lépe vyzbrojeni a měli zkušenější velitele. Tentokrát obležení trvalo plných sedmdesát čtyři dní od 25. ledna do 8. dubna,¹⁶⁰ kdy vzbouřenci uprchli před oddíly Čínské lidové osvobozené armády, které mezitím přešly Brahmaputru a blížily se k Cethangu.¹⁶¹ Byla to zkouška nervů, zejména pro mladé tibetské úředníky, kteří přišli nedávno ze Lhasy. Několik jich jednou přišlo za tajemníkem, aby mu sdělili své obavy: „Vzbouřenců je desetkrát víc, než nás,“ říkali. „Ale to by nás nelekalo – víme, jak bojuje Čínská lidová osvobozená armáda. Vzbouřenci však mají amulety, které je činí nezranitelnými!“

„Na to byla těžká odpověď,“ usmívá se soudruh Čang. „Musili jsme si pomáhat názornou agitací: složit co nejvíc vzbouřenců s amulety. V březnu vzbouřenci, kteří se do té doby marně pokoušeli o přímý útok, použili podkop, aby pevnost vyhodili do vzduchu. Obránci to však včas zjistili a sami vykopali tunel pod nepřátelskou stolu, aby ji výbuchem zničili.“

A dál: slova se ujímá plukovník Po Čeng-ja.

Operace proti vzbouřencům v Lhokhce začaly 5. dubna 1959 překročením Brahmaputry u kláštera Dzasang. V oblasti bylo soustředěno patnáct až dvacet tisíc mužů vzbouřeneckých oddílů. Síly Čínské lidové osvobozené armády současně zaútočily v několika proudech a rozbily vzbouřence ve čtyřiceti sedmi ozbrojených srážkách v době šestnácti dnů. Pak, v další fázi operací, šlo již jen o pronásledování roztroušených skupin, které se skrývaly v horách a snažily se z větší části uprchnout do Indie.

Jaké to byly důvody, které způsobily tak rychlou porážku jádra vzbouřeneckých sil v oblasti, kde se měly

udržet podle plánu přinejmenším několik měsíců? Měly na své straně řadu výhod: byly zvyklé na podnebí a na život v horách, z velké části to byly jízdní oddíly na horských ponících, velmi pohyblivé, poměrně dobře vyzbrojené puškami, kulomety, horskými děly a minomety. Měly i velitele s poměrně dobrým vojenským vzděláním, kteří volili nejlepší možnou taktiku: přepádávali menší skupiny Čínské lidové osvobozené armády a proti větším útvarům používali rušivé taktiky. Počítali také s tím, že se jim pod hesly „ochrany náboženství“ a „boje za národní svobodu“ podaří strhnout obyvatelstvo na svou stranu.

Proti nim stály oddíly Čínské lidové osvobozené armády, které neznaly horský terén, většina vojáků byla do Tibetu poslána narychlo a neměla příliš času k aklimatizaci,* bylo to vojsko peší a mělo ještě i tu nevýhodu, že musilo útočit proti vzbouřeneckým pozicím v průsmycích a na vrcholcích hor.

Připočteme-li k tomu složitost terénu, velké množství jeskyň a jiných skrýší v horách, ukazuje se, že nádeje vzbouřeneckých předáků měly naprosto reálnou základnu.

Plukovník Po zvedá prst:

„Oni počítali ovšem jen s těmi činiteli, o kterých se učili ve vojenských školách v staré, britské Indii, kam je posílala místní vláda. My jsme počítali s jejich vnitřními rozpory.“

Největším rozporem byla právě jejich reakčnost. K tomu, aby lidé bojovali dobře, je třeba pokrokové myšlenky, která jim dává nadšení. Zač bojovali vojáci vzbouřeneckých oddílů?

Byly mezi nimi dvě hlavní kategorie. První tvořili vojáci tibetské armády a nevolníci, kteří byli do rebelie nakomandováni svými pány. Ti neměli vůbec zač bojovat – šli prostě proti nám, protože pán to přikázal. Pak tu byli Khampové. Ti v šestapadesátém roce skutečně věřili, že musí bojovat proti nám, aby si mohli zachovat své náboženství, nebo dokonce, že chceme zničit tibetskou národnost. Od té doby však měli příliš mnoho příležitosti přesvědčit se, že jejich vůdci mají na mysli

* Když v roce 1905 anglický plukovník Younghusband vedl vojenskou expedici proti Lhasě, strávil nejdřív se svým vojskem pět měsíců v horách, aby mělo dost času zvyknout si na řídký horský vzduch.

jen své bohatství, své statky, své nevolníky. To pochopitelně podkopalo jejich původní bojovnost.

Pak to byl další rozpor, který sílí s každým úderem, který jsme zasadili vzbouřencům. To byl rozpor mezi Khampy a příslušníky tibetské armády. Tibetští důstojníci viděli ve velitelích Khampů nevzdělané přivandrovalce, kteří se chtějí vecpat do jejich postavení, Khamповé zas vytýkali tibetské armádě malou bojovnost. Současně se oba – Khamповé i tibetští důstojníci – hádali s lamy. Došlo dokonce k několika ozbrojeným srážkám mezi těmito složkami a v jedné z nich, u obce Phodung,¹⁶² padlo dvacet lidí.

Ale hlavní byl rozpor mezi vzbouřenci a velkou většinou obyvatelstva. Vzbouřenecké oddíly ve vesnicích strašně řádily. Loupili, znásilňovali, nutili lidi, aby pro ně pracovali zdarma, nutili je, aby vstoupili do jejich oddílů, a kdo nechtěl, toho zabili a s oblibou svým obětem vyrvali srdce z hrudi. V té době se nás lidé ještě z velké části báli a tady v Lhokhce měli málo příležitostí přímého styku s námi, zato slyšeli tím víc pomluvy. Vzbouřenci se však chovali tak, že lidé překonávali tyto obavy a hned od začátku nám pomáhali.“

A tak se rozvinula jedinečná operace: po prvních šestnácti dnech, kdy byla úderná síla vzbouřenců rozbita, ale po horách se ještě potloukaly tisíce nepřátel v menších skupinách, byl vydán rozkaz: „Do terénu, do rodin!“ Oddíly Čínské lidové osvobozené armády se rozptýlily, přeměnily se v agitační a pracovní skupiny. Tato druhá fáze „boje“ skončila 31. července. Celkový výsledek operací ve Lhokhce v obou fázích byl tento:

Z přibližně 10 900 příslušníků vzbouřeneckých oddílů:

padlo	9 %,
bylo zajato v boji.....	18 %,
vzdalo se v obklíčení.....	7 %,
vzdalo se v důsledku politické práce	66 %.

Kolik jich, kromě uvedených deseti tisíc devíti set uprchlo do zahraničí, není přesně známo. Odhaduje se, že jich bylo okolo sedmi tisíc, v tomto čísle jsou však započítáni nejen příslušníci ozbrojených oddílů, ale také různí vůdcové vzbouření, kteří uprchli, a velké

průvody nevolníků, které vzali s sebou, aby nesli jejich celý movitý majetek. „Dvě třetiny se vzdaly v důsledku politické práce“ – pochopitelně chceme slyšet víc. A soudruh Po se usmívá.

„Vlastně to není ještě docela správné. Ty dvě třetiny to jsou ti, kteří se sami vzdali v důsledku politické práce. Bylo však mnoho jiných, kteří byli buď zabiti, či zajati v boji, anebo se vzdali v obklíčení také v důsledku naší politické práce – nebyli bychom je snadno chytili, kdyby nám nebyli pomáhali místní rolníci.“

Ukazuje se, že na konci prvních šestnácti dní situace byla ještě nedořešená. Úderná síla vzbouřenců byla zničena, ale z těch deseti tisíc devíti set bylo zneškodněno teprve okolo třiceti procent. Ostatní se v menších skupinách drželi v horách. V nepřístupném terénu s nadějí, že se jim podaří získat spojení se zahraničím, mohli dlouhou dobu vést záškodnické operace. K tomu ovšem potřebovali podporu místních lidí.

A tuto podporu vzbouřenci neměli. Zde v oblasti Lhokha méně než jinde. Jejich oddíly tu řádily již delší dobu a cítily se bezpečnější než jinde, lidé jasně cítili, že odchodem panských oddílů se z jejich beder „svalila hora“. Na mnoha místech s úlevou vítali oddíly Čínské lidové osvobozené armády a ochotně pomáhali opravovat cesty, které vzbouřenci při svém útěku zničili. To však ještě nestačilo.

Skupiny, které utekly do hor, měly z velké části ukryté zásoby a kromě toho mohly využít složitosti terénu, množství vesnic, mohly nejen přepadat horské samoty, aby obnovily své zásoby – na svazích hor se pásala početná stáda, která se mohla stát zdrojem zásob na dlouhou dobu. Aby bylo možno tyto skupiny rychle likvidovat, bylo třeba získat rozsáhlou aktivní spolupráci tibetských rolníků. A bez rychlé likvidace těchto tlup nebyl možný přechod k mírovému životu, nebylo možné urychlené provedení demokratických reforem.

Oblast Lhokha, která byla dějištěm nejrozsáhlejších bojů, se během několika dní stala místem, kde se nejjintenzivněji a v největším rozsahu prováděla stará politika Čínské lidové osvobozené armády. Celé jednotky se rozcházely do vesnic – bylo to právě v období jarních polních prací – a daly se do intenzivní práce. Vojáci pomáhali při osevu, dopravovali hnojivo, kopali

zavlažovací kanály – na mnoha místech to byly první kanály vůbec – pomáhali nemocným, opravovali poškozené domy, pracovali a žili s lidem. Stejně jako ve Lhase, i zde důstojník, který k nám hovořil o likvidaci vzpoury, hovořil mnohem víc o počtu odpracovaných směn, ošetřených pacientů, kubických metrů přemísťené hlíny než o počtu mrtvých a zajatých. Vojáci se změnil v učitele – v první učitele prvních škol, které v této oblasti vlastníma rukama postavili. Tibetský lid, stejně jako čínský, se rád poeticky vyjadřuje: Čínská lidová osvobozenecá armáda je silná jak mohutná řeka, její srdce je čistší než horský pramen. Ale při slozech nezůstalo.

Masy rolníků začaly aktivně pomáhat při očišťování hor od vzbouřeneckých tlup. Někteří dělali průvodce pro pátrací oddíly Čínské lidové osvobozenecé armády. Jinde rolníci sami organizovali výpravy na místa, kde se skrývaly malé skupiny vzbouřenců a pochytili je. Ještě jinde – a to bylo nejvýznamnější, rolníci šli do hor přesvědčovat rozprášené vzbouřence, aby se vzdali. Vy-

pravovali jim o tom, že oblast je již pevně v rukou Čínské lidové osvobozenecé armády, která nejen dobře zachází se zajatci, ale dokonce ty, kteří se vzdají, téměř všechny propouští domů a jen vůdcové čekají na soud.

Tato úzká a aktivní spolupráce nejen pomohla k tomu, že koncem července 1959 byla oblast Lhokha již v podstatě očišťena od zbytků vzbouřeneckých tlup – byla začátkem zvýšené politické aktivity, která postavila dosud nejzaostalejší oblast Tibetu do prvních řad nového politického vývoje. V době, kdy jsme oblast navštívili, ve většině Tibetu se teprve dokončovaly přípravy k pozemkové reformě – v oblasti Lhokha se již dokončovalo rozdělování půdy. Když se zaséval horský ječmen, přišli vojáci pomáhat na pole. Když se – po našem odjezdu – ječmen sklízela, sklízeli ho již svobodní rolníci na svých polích. A mnohde sklízeli společně, ve skupinách vzájemné pomoci, které jsou zárodky budoucích zemědělských družstev a lidových komun. Za půl roku přeskočili z feudalismu rovnou na cestu k socialismu.

12. kapitola

Stojí tu, zřejmě rozpačitý před tolika cizinci. Docela obyčejný mladý Číňan, oči sklopené, neví, co má dělat rukama. A tak zvedá čepici, kterou položil na stůl a mačká ji.

Tento mladý muž, soudruh Čen Tao, přijel za námi ze vzdálenosti asi patnácti kilometrů, z Khesum žika,¹⁶³ kde pracuje jako vedoucí pracovní skupiny. Khesum žika bývala majetkem vzbouřeneckého pohlavára Zurkhangy a nebyl to špatný majetek. Má asi dva tisíce pět set khäl orné půdy a z toho asi tisíc šest set si nechal pán ve vlastním provozu, tam pracovali lang-šengové. Dalších pět set khäl pronajímali čchaj-pa a čtyři sta khäl bylo pronajato jinak. V celé žika se urodilo asi šestnáct tisíc khäl ječmene ročně, tj. asi dvě stě šestnáct tun, a z toho pán dostal asi tři čtvrtiny. Na šedesát tři nevolnických rodin, které žily v žika, zbylo jen padesát čtyři tun – z toho musily platit daně, vyměňovat obilí za čaj, za máslo – zbývalo jim asi po stu kilogramů na osobu ročně. A to je málo.

Čen Tao odkládá cedulku, z níž četl tyto číselné údaje, lépe řečeno, na níž je měl napsány – ve skutečnosti je zná i bez cedulky a na své poznámky se během úvodu sotva podíval. Vůbec se mu ulevilo, jakmile začal mluvit, a pokračuje již bez rozpaků ve vypravování o své práci.

Tříčlenná pracovní skupina – jsou v ní kromě vedoucího ještě jeden mladý Tibeťan a tibetská dívka – přišla do Khesum žika hned po skončení bojů. Správce, který žil v Zurkhangově domě, uprchl – co bylo přirozenější, než aby se nastěhovali do opuštěného domu? Chodili do vesnice, hovořili s lidmi, zdálo se, že je všechno v pořádku, až příliš v pořádku. Lidé, s nimiž se dávali do řeči, chválili Čínskou lidovou osvobozenou armádu, chválili politiku Komunistické strany Číny. Nemluvili o sobě ani o svých rodinách. Když se zeptali, zda se v žika skrývají vzbouřenci, odpověď zněla: „Ne, ti všichni utekli.“ Když hovořili o tom, že staré dluhy jsou zrušeny, o snížení úroků, o rozdělování půdy, rolníci říkali, že je to moc dobré, ale zřejmě tomu nevěřili. Zkrátka nehnuli se z místa. Tehdy ještě neznali důvody. Bylo jasné, že se lidé na začátku

báli, ale to nebylo nic divného. Vzbouřenci všude rozšiřovali hrůzostrašné pověsti o lidové armádě, že prý vyvraždí ženy a děti a muže odvléče do vnitrozemí na nucené práce. Tyto pověsti působily jen několik dní a pak se rozneslo, jak lidová armáda postupuje ve skutečnosti. Panický strach přešel, ale lidé stále neměli důvěru k pracovní skupině.

Až později se dověděli pravý důvod. Správce žika, nějaký Situi,¹⁶⁴ řekl lidem před svým útekem: „Odcházím. Zítرا přijdou noví pánové. Dlouho tu nebudou: Náš pán se vrátí a běda tomu, kdo se zpronevěří!“ Byla to šikovná kombinace výhrůžky s pomluvou. Noví páni – to nebylo v Tibetu nic neobvyklého. Šlechtický rod zchudl či upadl v nemilost. Jeho statky zabrali jiní, mocnější a bohatší. Pro nevolníky se nezměnilo nic. Mladí lidé z pracovní skupiny netušili, že si počáteční neúspěch zčásti zavinili sami. Nastěhovali se do panského domu a lidé v nich viděli správce „nového pána“. Každý večer se radili v panském domě. Nikdo za nimi nepřišel, velký dům byl téměř prázdný. Nakonec si řekli: „Strana nám říká, abychom šli za lidem, ale my se tu před ním schováváme.“ Přestěhovali se. Šli do domu těch nejchudších, platili za nocleh a ještě pomáhali na poli. Pěkně se tam nebydlilo. Malá komůrka, v níž žila již celá rodina i se psem. Nečistota, hmyz. Dům, do něhož se nastěhoval mladý Tibeťan, byl tak malý, že musil spát přede dveřmi. Nežilo se jim pěkně, ale brzy přišli na to, že to byla správná cesta. Nejdřív začali mluvit ti, u nichž žili, a později i ostatní. Ukázalo se, že ve vsi není přec jen všechno tak v pořádku. Starosta Kendzo¹⁶⁵ rozšiřoval stále pomluvy o Čínské lidové osvobozené armádě a vyhrožoval lidem, že si to odnese každý, kdo bude pomáhat komunistům, bohatý čchaj-pa – kulak Zantui¹⁶⁶ – mu v tom pomáhal. Tvrdil, že komunisté seberou rolníkům celou úrodu, a když přišla výzva k odevzdání zbraní, rozhlašoval, že komunisté berou i kapesní nože a srpy. Takových pánů bylo ve vsi ještě pět či šest. Hrozbami se jim dokonce podařilo vymáhat od některých rolníků i nadále lichvářské úroky z dluhů, které byly zákonem již zrušeny.

Až v tomto stadiu zjistili, jak složité jsou poměry v žika. „Páni utekli“ – to bylo správné, ale zůstali kulaci a někteří z nich, ačkoli formálně sami byli nevolníci – čchaj-pa – měli ve skutečnosti své lang-šengy, které jim Zurkhang dlouhodobě pronajal. Nyní, když tito nevolníci nevolníků začali zvedat hlavu, kulaci jim vytýkali nevděčnost. „Léta jsme vás živili a vy se chcete obrátit proti nám!“

Když se pracovní skupina dověděla o této taktice kulaků, svolala první veřejnou schůzi na téma: „Kdo koho živí?“ Schůze se nakonec přeměnila v obžalovací schůzi proti kulakovi Zantuiovi. A jako vždy, jakmile se lidé jednou dali do pohybu, postupně se zbavili stra-

chu před kulaky, kteří tu ještě byli, i před pány, kteří utekli. Odhalili ještě několik jiných škůdců, uvěřili, že již nemusí platit lichvářské úroky. Začali se organizovat a v červenci začala v žika příprava na rozdělování půdy. Pátého srpna bylo rozdělení dokončeno, ve vsi vznikly tři skupiny vzájemné pomoci, výbor rolnického sdružení organizuje společnou práci na sběru hnojiva, na stavbu cest, na vybudování jednoduché kanalizace ve vsi. Rolníci společnou prací vystavěli školu.

„Je to všechno velmi snadné,“ říká Čen Tao, „když lidé pochopí, že staré časy skutečně skončily. Pak už je nemusí nikdo pobízet, sami nejlépe vědí, co potřebují. Ale na začátku... Dal nám co proto, ten zatrolený panský dům.“



Obr. 118 / Tibetanky a Tibetané pracují na opravě cesty.

Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 119 / Ulička v Žikace.

Zdroj: *Šoty z Tibetu.*



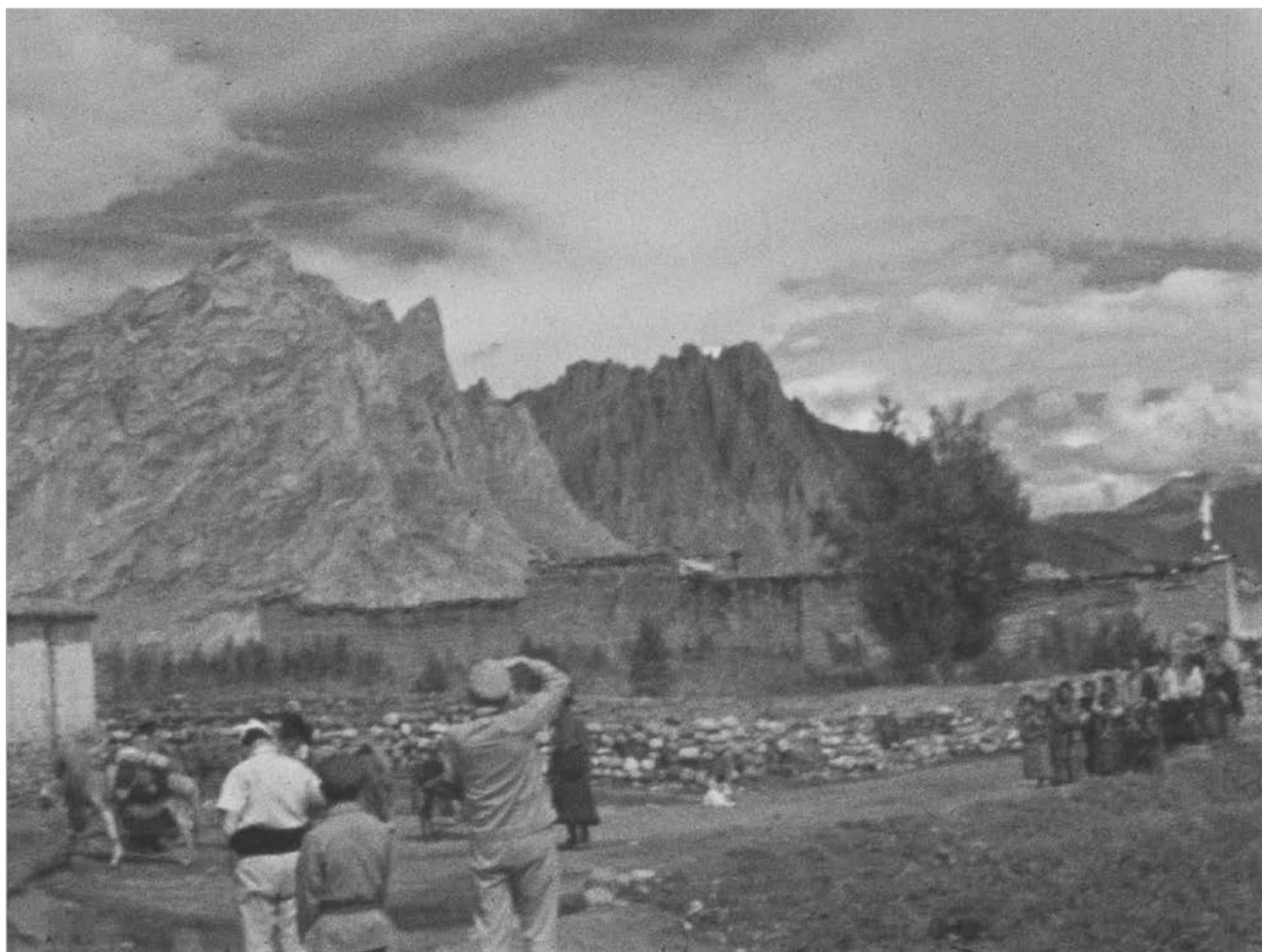
Obr. 120 / Předseda výboru rolnického sdružení Pagjal a jeho náměstek Gawa.

V čele vesnice Jangta žika stáli tito dva rolníci. J. Vinař o nich napsal: „Loučíme se tedy, sedáme do aut a za chvíli jsme v Jangta žika. Je to vesnice na rozhraní několika žika, z nichž největší, která jí dala jméno, patřila rodině Lhalu. Vítá nás předseda výboru rolnického sdružení Pagjal a jeho náměstek Gawa. Oba jsou oblečení do typického úboru tibetského rolníka: košile z hrubého plátna, kalhoty z nebarvené, doma předené a tkané vlny, vysoké boty, plášť z téže látky jako kalhoty, podkasaný v pase. Dnes je teplo, tak chodí v košili a mají kolem pasu svázané rukávy pláště. Když zafoukne vítr, mohou podle potřeby navléci jeden či oba rukávy – je to praktický úbor pro kraj, kde se teplota prudce mění a kde často z jedné strany pálí slunce a z druhé fouká studený vítr. A ovšem na hlavě mají anglické klobouky, které se sem vozily z Indie. Nosí je ovšem po svém, připomíná to klobouky italských horalů – jinde v Tibetu mají většinou na jedné straně zvednutou stříšku jako kanadská jízdní policie.“
Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 121 / Vesnice Jangta žika.

Před vchodem do usedlosti ve vesnici Jangta žika se shromáždili zahraniční novináři, jejich čínští průvodci, jakož i vesničané – pro ty to bylo jistě neobvyklé a překvapivé setkání. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 122 / Vesnice Jangta žika – panorama hor.

Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 123 / Vesnice Jangta žika – návštěva jednoho domu.

Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 124 / Vesnice Jangta žika – místní obyvatelstvo.

Pohled z ochozu usedlosti ve vesnici na shromážděné místní obyvatelstvo ve vchodu do dvora. Vchod je krytý stejně jako přilehlá zeď nízkou střechou, kterou v době sklizně vesničané využívají k přechodnému uchovávání snopů s obilím. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 125 / Vesnice Jangta žika – vedlejší dům.

Na fotografii je zachycen sousední dům s hliněnou zdí okolo dvora. V pozadí jsou horské masivy obklopující údolí, kde se vesnice nachází.
Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 126 / Vesnice Jangta žika a její okolí.

V bezprostřední blízkosti vesnice jsou ostré a strmé skály. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 127 / Okolí vesnice Jangta žika – panorama hor.

Zdroj: *Šoty z Tibetu.*



Obr. 128 / Skupina místních obyvatel poblíž vesnice Jangta žika.

Zdroj: *Šoty z Tibetu.*

13. kapitola

Z městečka Cethang vychází podivný průvod. Muži, ženy, děti. Nejsou svátečně oblečeni, většina z nich ani nemá sváteční oblečení – odjakživa chodili v jedné šatech pokrytých záplatami a teprve, když záplaty již neudrží pohromadě ztrouchnivělou tkaninu, pán dal nové šaty. V čele nejde hudba, lidé nenesou transparenty, jen kolíky, na jedné straně zašpičatělé, na jejichž druhém konci jsou přibity malé tabulky s několika neobratně namalovanými písmeny tibetské abecedy.

Na obloze není ani mráček, nebe je modré, tak hluboce modré, jaké ho vidíme jen zde, tisíce metrů nad mořem. Jasně horské slunce svítí na průvod, který odbočuje ze silnice a jde dál po klikatých polních cestách a mezích.

Cethangští rolníci jdou slavnostním průvodem, aby si označili pozemky, které jim byly přiděleny při pozemkové reformě. Trvalo to řadu týdnů, než skončily všechny přípravy. Bylo třeba provést soupis půdy, soupis rodin, vypočítat rezervu pro mnichy, kteří se snad ještě vrátí z kláštera. Bylo třeba dlouze hovořit s některými zámožnějšími čchaj-pa, kteří dosud obdělávali víc půdy, než na ně připadlo podle počtu osob v rodinách, přesvědčit je, aby se dobrovolně vzdali části polí. Bylo třeba provést rozdělení tak, aby na jednotlivé rodiny připadala nejen stejná výměra, ale také půda přibližně stejné kvality. Nyní jsou přípravy skončeny, každý již ví, které pozemky dostane, mohl by prostě jít a zabrat je, ale rolníci se rozhodli, že tuto velkou událost prožijí společně. Průvod se zastavuje, rolníci se seřazují na mezi. Písař ze svých papírů čte několik vět, z nichž rozumím jen jméno Palzang.¹⁶⁷ Z řady vystupuje mladý muž, opatrně prochází mezi řádky ječmene, který mu již sahá po kolena, za ním jde druhý se sekyrkou. Uprostřed pole Palzang zaráží svůj kolík špičkou do půdy a pomocník ho zatlučká několika ranami obrácené sekyry.

Palzangovi je dvacet sedm let. Čtyři roky svého života, od roku 1955 až do konce vzbouření, prožil ve věčném strachu. Býval lang-šengem bohatého šlechtice Cende¹⁶⁸ ve Lhase. V létě 1955, když vozil kamení na

stavbu nového panského domu, zlomil nápravu. Pán ho dal zbičovat a Palzang utekl. Zde, v Cethangu, se vydával za tuej-čchiunga a nádeničil u bohatého čchaj-pa Nangačenžo.¹⁶⁹ Kulak tušil, že s nádeníkem není něco v pořádku, platil mu méně, než bývalo zvykem, a krmil ho hůř.

Před dvěma roky se Palzang oženil. Dnes dostává příděl jen na jednoho, protože je sám. Jeho ženu vzbuřenci znásilnili, a když se bránila, utloukli ji.

Rolníci na mezi s napjatými zraky sledují zatloukání kolíků. Pak jde průvod dál. Nyní je na řadě stará žena, pětapadesátiletá Sönam Dolma.¹⁷⁰ Včera jsem s ní hovořil, dovede s podivuhodným humorem mluvit o svém životě, který byl naplněn dřinou a bídou... Patřila městské správě, ale její nevolnický poměr byl poněkud složitý. Sama byla tuej-čchiung, a protože si neuměla vydělat sama na daň z hlavy, městská správa ji pronajala kulakovi – témuž Nangačenžo, u něhož pracoval i Palzang. Nepracovala však pro kulaka, ten ji jen živil a platil za ni daň – a Sönam Dolma odpracovávala na polích městské správy ula, která tvořila část pachtu za kulakova pole. Později se vdala, ale její muž brzy umřel a zanechal ji s dcerou, která v posledních letech pracovala stejně jako matka. V létě spaly na poli, na jaře, v době jarních prací, na chodbě v městské správě, aby je mohli co nejdříve vyhnat na práci, v zimě jim kulak poskytl přístřeší ve chlévě. Když jsme se ptali, jak a čím ji Nangačenžo živil, najednou se rozesmála. Vzpomněla si, jak také jednou jedla maso: „Když se k Cethangu blížili povstalci, Nangačenžo dostal strach, protože slyšel, že berou všechn dobytek. Zabil proto všechny krávy, a tak jsem také dostala kousek masa, když se bál, aby se nezkazilo.“ Jinak jí dával zatuchlou campu a někdy kousíček jačíchho másla.

Nyní Sönam Dolma se slavnostním výrazem drží kolík, který její dcera zatlučká do země.

A tak to jde dál, od pole k poli. Na každém se ocitá tabulka se jménem a každé jméno je spojeno s životním příběhem, který je obžalovacím spisem proti starému feudálnímu režimu.

Na jednom poli vidíme třináctiletého chlapce s tabulkou. Jeho rodiče zabili vzbouřenci, protože otec odmítl bojovat v jejich řadách. Nyní malý Lingču¹⁷¹ žije se svým šedesátiletým dědečkem. Ten je nemocný, nemohl dnes přijít. Ti dva asi sami nestačí obdělat své nové pozemky. Ale i o takové případy se rolnické sdružení postará. Slunce stojí již vysoko nad horami na jihu. Tam někde, nepříliš daleko odsud, sedí bývalí pánové, kteří odsud utekli. Tam se rodí zprávy, které v těchto dnech zaplňují reakční západní tisk, zprávy o utrpení tibetského lidu, zprávy o potlačování jeho dávných svobod. A zde, na mezi, stojí řada rolníků a se soustředěnou pozorností sledují, jak malý chlapec zatlouká kolík do půdy, na které pracoval jeho otec, otec jeho otce, děd jeho děda. Pracovali na ní pro pána jako bezprávní nevolníci. Nyní patří půda jemu, on už zde bude pracovat jako svobodný rolník.

Stačí se podívat na tváře těchto lidí, aby si v nich člověk přečetl marnost každého pokusu obnovit v Tibetu

staré řády. Ještě před několika týdny, když vzbouřenci již byli poraženi, bývalí nevolníci byli plni strachu, netroufali si věřit, že už nebudou páni. Za tu dobu vyrostli. Na bojových schůzích viděli strach v očích bývalých pánů, za tu dobu se naučili, že mají právo na půdu, na níž pracují, že mají právo na její plody. Jen ať někdo zkusí jim tu půdu opět vzít!

Ne, to se nikomu nepodaří. Tibet má ještě mnoho co dohánět. Ještě je chudý, jeho zemědělství primitivní, jeho nerostné bohatství neprozkoumané, jeho průmyslovému rozvoji zatím překáží hlavně nedostatek dopravních cest. I kulturně stojí jeho lid ještě na nízkém stupni rozvoje. Je tu ještě mnoho práce. Ale zde, na těchto polích, se již rodí nový Tibet, zde již je uskutečněn hlavní předpoklad pro šťastný a bohatý rozvoj kraje na střeše světa, kde ještě včera vládl středověk. Lid Tibetu vykročil svobodně do své budoucnosti. A na světě není síly, která by mohla tento vývoj zvrátit.

14. kapitola

Kolikrát jsme se prošli po Barkoru s pocitem zvědavosti a zájmu, kolikrát jsme si řekli: zítra se ještě podíváme na tenhle koutek. Tentokrát je to zvláštní pocit, když si musíme říkat: dnes jsme tu naposled, zítra už budeme bůhví kde, už snad nikdy nevidíme Barkor, Lhasu, Tibet. A pak už zůstává jen pocit nervozity, když musíme celý den sedět v hotelu, protože počasí je špatné, ale může se zlepšit, a jakmile zavolají z letiště, je třeba sednout do gaziku a odjet.

Nevolají. Nejedeme ani druhý den ráno. Až kolem poledne, když už jsme se smířili s tím, že budeme sedět a čekat ještě další den, najednou je to jako na vojně při poplachu. Sedáme do gaziku a v témže okamžiku se trhá hustý příkrov oblaků a polední slunce se odráží od zlatých střech Potaly. Jakoby nás chtěly naposledy pozdravit.

Cesta k letišti vede do vrchu, a proto trvá déle, než naše první jízda do Lhasy. Dojíždíme již za tmy a přesvědčujeme se na vlastní kůži, jak rychle se v těchto výškách mění teplota. Vojáci na letišti nás zvou na kinopředstavení – odmítáme s díky a je nám nepochopitelné, jak někdo při téhle teplotě může dobrovolně a pro zábavu sedět venku – promítá se pod širým nebem –, i když snad vatované kožené obleky letců jsou lepší ochranou proti zimě než naše evropské oblečení, doplněné čínskými vatovanými plášti.

Naposledy se tedy vyspíme tím kouzelným spánkem, který nenajdete nikde než několik tisíc metrů nad mořem, člověk by prospal soudný den. Jenže to nám tu nedovolí: je stále ještě tma, když mě budí energická ruka. V okamžiku, kdy cítím ledovou vodu v umyvadle, není vůbec nepříjemná myšlenka, že večer už budeme daleko odtud v Si-ningu, kde jsou v hotelu koupelny s krásně horkou vodou...

Náš iljušin se vyhoupl nad hřbety pohoří Ňančhen Thanglha současně se sluncem. Na rozloučení nám Tibet ukazuje svou největší krásu – zasněžené vrcholky velehor jsou nejdřív krvavě červené, pak růžové. Ten-

tokrát tu krásu mohu obdivovat nerušeně – kyslíkovou masku mám sice nasazenou, ale šlo by to také už bez ní.

Skoro měsíc uplynul od té doby, co jsme tu letěli opačným směrem – ale ty dny a týdny byly tak naplněny hlubokými, často otrásajícími zážitky, že se zdá, jako by to bylo teprve včera. Zde v Tibetu má čas vůbec jiné zákony. Před šesti nedělemi jsem se ještě procházel pražskými ulicemi. Tenkrát se zrovna ve výkladních skříních knihkupectví objevila nová kniha o Tibetu. Její název zněl: *Země, kde se zastavil čas*.¹⁷² Ano, to bývala pravda. V Tibetu čas stál a celá moc místní vlády i lamaistické církve směřovala k tomu, aby se nemohl dát do pohybu. Dnes je tato moc smetena a čas se v Tibetu dal do tak prudkého pohybu jako nikde jinde. Během několika neděl přeskočil celé tisíciletí.

Ale to, co my jsme v Tibetu viděli, to je jen začátek. Dívám se oknem dolů, snažím se dohlédnout až do údolí, které zakrývá mrak. Někde tudy povede do několika let železnice,¹⁷³ nákladní vlaky se stroji, bez nichž Tibet nemůže využít pokladů hor. V té době už bude v provozu nejen první velká hydroelektrárna, jejíž stavbu jsme viděli u Lhasy, ale desítky větších i menších energetických stanic. To už Tibet nebude nesmírným, chudým územím, ze tří čtvrtin téměř pustým a zcela odkázaným na políčka, která se tísní v údolích, a na stáda jaků, pasoucí se na horských stepích.

Na střeše světa začal nový věk. Zmizela středověká země, o níž se psaly cestopisy, o níž se šířily mystické pověsti, země, v jejíchž kláštorech se prý děly neuvěřitelné zázraky. Děkuji pěkně – měl jsem jako jeden z prvních cizinců příležitost poznat, co se v těch kláštorech skutečně dělo, vidět tu špínu, zaostalost, krutost. Dnes se dějí v Tibetu jiné zázraky, docela všední, stejné zázraky, jaké na třetině zeměkoule vykonávají prostí lidé svými dovednými rukama. Skončila doba romantických cestopisů. Ale to, o čem je dnes možno psát v Tibetu, je mnohem, mnohem zajímavější.

JAN VINAŘ, PRAHA 1960 / CURYCH, PROSINEC 1983

Vydáno soukromým nákladem 15 číslovaných výtisků



Obr. 129 / Loučení před odletem z Tibetu.

Loučení s místními obyvateli probíhalo v tradičním duchu, nesměly chybět bílé khatagy. Muži nalevo, ženy a dívky napravo a uprostřed jsou zahraniční novináři s čínskými průvodci. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 130 / Detail z loučení před odletem z Tibetu.

Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 131 / Ženy a dívky shromážděné k loučení s novináři.

Zdroj: *Šoty z Tibetu*.



Obr. 132 / Detail žen a dívek při loučení se s novináři.

Ženy v popředí s khatagy na rukou; na fotografii jsou též patrní tleskající čínští vojáci v levém horním rohu, i oni byli součástí malé slavnosti loučení před odletem z Tibetu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

Poznámky ke kapitole:

- 1) *Lidový deník* (*Renmin Ribao* 人民日报) je nejznámější deník v Čínské lidové republice, jako tiskový orgán komunistické strany vychází od 15. června 1948; vedle čínské verze vychází též v internetových jazykových mutacích v angličtině, arabštině, francouzštině, japonštině, španělštině a ruštině.
- 2) Jan Vinař v té době pokračoval ve svém univerzitním vzdělávání, které kvůli uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939 nedokončil. Od roku 1955 studoval filozofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (viz životopisná kapitola v této knize *Jan Vinař, dříve Heinz Wiener*).
- 3) Jan Vinař píše „Čang Čing-wu“ (Zhang Jingwu 张经武).
- 4) Terénní vůz sovětské výroby GAZ 69, který vyráběl Gorkovskij avtomobilnyj zavod, obdoba amerického jeepu.
- 5) J. Vinař píše „Sugela“, tibetské mapy uvádějí název Šogbula (*shog bu la* ཤོག་བུ་ལ་) a čínsky je to Süe-ku-la (*Xuegula* 雪古拉). Jedná se o 5 452 metrů vysoký průmysk na trase z Jangpačanu do Žikace, jeden z nejvyšších pásů sjízdných pro motorová vozidla na světě.
- 6) Myšleny tři nákladní vozy Tatra 111, které spolu s jinými dvěma nákladními vozy Praga V3S tvořily československou automobilovou expedici do Tibetu. Ta se uskutečnila od 24. srpna 1956, kdy zmíněné automobily a motocykl Jawa 350 vyrazily z Lan-čou, do 14. října, kdy se tam vrátily. Blíže viz Augustin Palát, „Expedice do Tibetu 1956. Úryvky z připravovaného rozhovoru s doc. Augustinem Palátem“ (ptala se Ivana Bakešová). *Fénix: Časopis Česko-čínské společnosti* 11/2, 2010, s. 38–42; Augustin Palát, *Cesty Čínou před půlstoletím: Malý archivní výběr fotografií z let 1954–1960*, Praha: Česko-čínská společnost 2015. Viz též Luboš Bělka, „Šest let v Tibetu“, *Živá historie* 11, 2020, s. 18–23.
- 7) Jan Vinař píše „Tangla“, správný přepis je Nänčhen Thanglha (*gnyan chen thang lha* གཡམ་ཅན་ཐང་ལྷ་).
8) Horu jménem Čomoganga zmiňuje i Karel Beba: „Okamžik, kdy jsme dosáhli nejvyššího bodu v sedle Šugela, byl královským zakončením celého výstupu; před námi se tyčila bělostná Čomoganga. Mlčenlivá, vznešená – jeden z hlavních obrů celé transhimalájské soustavy. Od té chvíle ona jediná poutala zrak a převážnou část cesty dominovala našemu obzoru.“ Viz Karel Beba „*Tajemný Tibet*“, Praha: Naše vojsko 1958, s. 219. Hora je v mezinárodním přepisu (tzv. „tibetském pinyinu“) známá jako Qiongmo Kangri, nachází se v jihozápadním cípu pohoří Nänčhen Thanglha a měří 7 048 metrů nad mořem. Tibetská verze názvu hory je Džomo Gangri (*jo mo gangs ri* ཇོ་མོ་གངས་རི) nebo Džomo Gangece (*jo mo gangs rtse* ཇོ་མོ་གངས་རྩེ).
- 9) Jan Vinař píše „Jangpátíng“, správný přepis je Jangpačän (*yangs pa can* ཡངས་པ་ཅན་).
- 10) Jan Vinař píše „Kiji“, správný přepis je Kjičhu (*skyid chu* སྐྱིད་ཅུ་).
- 11) Othang (*o thang* འོ་ཐང་), bažina nebo jezírko v údolí řeky Kjičhu, kterou podle tradice nechal vysušit tibetský král Songcän Gam-po, aby tam založil nejposvátnější chrám tibetského buddhismu Džokhang.
- 12) Jan Vinař píše „Drepung“, v českém přepisu tibetštiny správně Däpung (*bras spungs* འབྲས་སྐུངས་). Drepung je nejběžnější anglický přepis.
- 13) Jedná o klášter Nächung (*gnas chung* གནས་ཅུང་), sídlo „státního“ věstce, Nächungského orákula.
- 14) Potala (*po ta la* ཕོ་ཏ་ལ་), v tibetštině známá spíše jako Cephodang (*rtse pho brang* རྩེ་ཕོ་བླང་), dosl. „palác na vršku“, je stavební komplex plnící jak funkci pevnosti s obytnými místnostmi a sklady, tak i svatyně a do roku 1959 sloužil jako hlavní sídlo dalajlamů.
- 15) Bývalé pojmenování tatranského Gerlachovského štítu (v letech 1949–1959), do roku 1992 nejvyšší hory Československa.
- 16) Norbulingka (*nor bu gling ka* འོ་རུ་གླིང་ཀ་), dosl. „park klenotů“, byla letním sídlem dalajlamů. Spíše než o sad se ovšem jedná o jakýsi lesopark, dnes už připomíná poněkud zpustlý městský park.
- 17) Jan Vinař píše „Parkor“, správný přepis tibetského jména je Barkor (*bar skor* བར་སྐོར་). Informace, že se jedná o vnitřní okruh, není zcela přesná, neboť – jak ostatně sám tibetský název nasvědčuje – jedná se o okruh neboli cirkumambulanční cestu prostřední. Vnitřní okruh se nachází v samotném Džokhangu a nese pojmenování Nangkor (*nang skor* རྒྱལ་སྐོར་), zatímco vnější okruh, dnes zachovaný v původní podobě již jen částečně, nese pojmenování Lingkor (*gling skor* གཤིང་སྐོར་) a byl zhruba deset kilometrů dlouhý.
- 18) Džokhang (*jo khang* ཇོ་ཁང་), v tibetštině často nazývaný Cuglakhang (*gtsug lag khang* གུ་སྐྱུག་ལག་ཁང་), je nejposvátnějším tibetským chrámem. Nachází se v centru staré Lhasy a vede kolem něj poutní okruh Barkor. Jeho název je odvozen od sochy Buddhy Šákjamuniho zvané Džo (*jo* ཇོ), kterou měla do Tibetu přinést na konci 7. století čínská princezna Wen-čcheng (*Wencheng* 文成).
- 19) Jan Vinař píše „Jüan-Š'-kaje“, správný český přepis je Jüan Š'-kchaj (Yuan Shikai, 袁世凱; 16. září 1859 – 6. červen 1916), byl to čínský generál a politik, po Sunjatsenovi byl druhým prezidentem Čínské republiky, nicméně republikánské zřízení se neúspěšně pokusil odstranit, když se v prosinci 1915 prohlásil císařem.

- 20) Jedná se o kamennou stělu, tib. doring (*rdō ring* དོར་རིང་), z roku 823 s tibetským a čínským textem mírové dohody mezi Tibetem a Čínou. Text začíná preambulí: „Velký král Tibetu, božské převtělení, cänpo, a velký král Číny, čínský vládce hwang-te, synovec a strýc, se radili o spojenectví svých držav, učinili o tom velkou smlouvu a ujednání ratifikovali. Aby smlouva nemohla být nikdy měněna, byli s ní seznámeni všichni bohové a lidé, kteří se stali svědky jejího uzavření. A tak, aby bylo možno smlouvu slavit v každé době a v každé generaci, byla její ustanovení vyryta do kamenného sloupu.“ Viz Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 311, fotografie viz s. 55.
- 21) Jan Vinař píše „chata“, správné tibetské pojmenování obřadní šály či šerpy je khatag (*kha btags* ཁ་བཏགས་).
- 22) Výše zmíněný Michail Domogackich ovšem uvádí poloviční sumu, tedy tunu denně, Karel Beba ve svém „*Tajném*“ *Tibetu* (s. 119) však shodně s Janem Vinařem potvrzuje tuny dvě.
- 23) Do roku 1959 bylo tiskem vydáno jen málo popisů interiérů Džokhangu (např. Ernest Herbert Cooper Walsh, „The image of Buddha in the Jo-wo-khang temple at Lhasa“, *Journal of Royal Asiatic Society* 70/4, 1938, s. 535–540) a lze předpokládat, že se Jan Vinař opíral o Bebův popis v jeho nedávno vydané knížce, viz Karel Beba „*Tajný*“ *Tibet*, Praha: Naše vojsko 1958, s. 118–122 (kapitola *Dům Páně* a *Te Deum laudamus*).
- 24) Jan Vinař píše „Soncängkampo“, správný přepis jména tibetského vladaře je Songcän Gampo (*strong btsan sgam po* སྲོང་བཙུན་གམ་པོ་), asi 605–650.
- 25) Jan Vinař píše „Wen Čeng“, správný český přepis jména čínské princezny je Wen-čcheng (Wencheng 文成).
- 26) Jedná se o sochu Džowo Rinpoče (*jo bo rin po che* ཇོ་བོ་རིན་པོ་ཅེ་), nejposvátnější buddhistický artefakt v Tibetu. Socha zobrazuje Buddhu Šákjamuniho, údajně ve věku dvanácti let, kdy byl ještě princem Siddhárthou. Socha je umístěná ve zvláštní „kapli“ v Džokhangu a podle legendy ji do Lhasy přivezla jako svatební dar králi Songcän Gampovi princezna Wen-čcheng. Socha byla v roce 1966 během Velké proletářské kulturní revoluce, podobně jako většina obrazů a soch v interiéru chrámu, Rudými gardami poničena a její současná podoba se liší od té, kterou jako první na světě 23. prosince 1954 barevně vyfotografoval a následně opublikoval Josef Vaniš s Vladimírem Sísem. Viz Vladimír Sís – Josef Vaniš, *Weg nach Lhasa. Bilder aus Tibet*, Praha: Artia 1956, fig. 135; viz též v anglické mutaci: *The Road through Tibet*, London: Spring Books 1956, fig. 135.
- 27) Jedná se o zlatou urnu, tib. serbum (*gser bum* གཤེར་བུམ་), nádobu věnovanou císařem čínské dynastie Čching (Qing 清) Čchien-lungem (Qianglong 乾隆). Fotografie viz např. Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 153.
- 28) Jan Vinař píše „Awangmindjü“, s největší pravděpodobností se toto jméno správně přepisuje jako Ngawang Mingjur (*ngag dbang mi 'gyur* གྲག་དབང་མི་འགུར་).
- 29) Jan Vinař píše „Gandānu“, správný přepis jména kláštera je Gandän (*dga' ldan* དགའ་ལྷན་).
- 30) Jan Vinař píše „Kungjépen“, s největší pravděpodobností se nejedná přímo o osobní jméno, ale spíše hodnost – köñnerpön (*dkon gnyer dpon* དཀོན་ལྷན་གཞིན་དཔོན་); čín. *guiniben* 规尼本) byl mnich, který se v Džokhangu staral o hlavní svatyni, kde byl umístěn Džowo Rinpoče.
- 31) To, o čem zde Jan Vinař píše, odpovídá skutečnosti pouze částečně. V tibetském buddhismu je skutečně známa rituální nádoba, při jejíž výrobě se někdy používá skutečná lidská lebka, respektive její horní část, vrchlík neboli *kalwa*. V sanskrtu se jmenuje *kapāla*, tib. thöpa (*thod pa* ཐོད་པ་), a slouží k přechovávání tzv. nektaru nesmrtelnosti, který bývá mnichy při patřičných rituálech používán. Vinařovo tvrzení, že „pánové z nich s oblibou pili,“ není ničím doložené. O kapále viz např. Robert Beer, *Symbols tibetského buddhismu* (přel. Petra Andělová), Praha: BB Art 2005, s. 126–128. Skutečností ovšem je, že pít z lebek a vrchlíků je běžný rituál zejména ve stepní eurasii od Japonska po Evropu, a pak také to, že se jedná zvyk, který přišel do Tibetu pravděpodobně s tantrou z Indie, tj. pokud už z nich pili, jednalo se o rituál velmi analogický svatému přijímání, včetně konceptu symbolického těla a symbolické krve.
- 32) Autentičnost tohoto dokumentu je sporná, je dobré si uvědomit, že se jednalo o čínskou protibuddhistickou propagační výstavu. Není známo, že by se v tibetských chrámech vyskytovaly podobné praktiky s použitím uvedených lidských vnitřností a dalších rekvizit. Kláštery, zvláště ty gelugpovské, krvavé oběti jakéhokoli druhu zavrhovaly. Všechno suplovaly obětní pyramidy z campy a másla, tzv. tormy (*gtor ma* གཏོར་མ་), odpovídajících tvarů a barev, které měly symbolický význam. Podobně to platí i o následujících řádcích líčících „příběhy obětí, které okusily všechny ty vražedné nástroje, jež jsou zde vystaveny“.
- 33) Jan Vinař nikde *expressis verbis* neuvádí ani jméno domu, ani přesnou lokalizaci, kde uliční výbor sídlil. To lze zjistit z textu Zbyňka Málka, který píše: „V domě donedávna sídlil známý lhaský šlechtic, vysoký úředník bývalé místní tibetské vlády, jménem Chantara, jeden z účastníků vzpoury feudálů v březnu letošního roku. Teď v domě pracuje uliční výbor číslo jedna ve Lhasě, odkud se rozbíhají nitky, které řídí rodící se nový život v celé okolní čtvrti.“ Zbyněk Málek, „Setkání ve Lhasě“, *Rudé právo*,

15. listopad 1959, s. 3. Jméno „Chantara“ je ve skutečnosti Ccharong Dazang Dadul (*tsha rong zla bzang dgra 'dul* ཇོ་རོང་རྩ་བཟང་དཔལ་འདུན་པ།). Ccharong bezesporu patřil mezi nejdůležitější postavy v Tibetu ve 20. století; jeho život se završil v roce 1959, když byl jako jeden z nejvyšších vůdců březnového povstání čínskou armádou zajat (zajetí, pochopitelně inscenované, se zachovalo v čínském propagandistickém filmu *Potlačení povstání v Tibetu*) a posléze ve vězení zemřel.
- 34) Pro úplnost lze ocitovat oficiální český překlad tohoto dokumentu, který Jan Vinař v době psaní své reportáže k dispozici zřejmě neměl: „V zájmu zabezpečení jednoty vlasti a národní semknutosti vydal předseda Státní rady Čou En-laj 28. března rozkaz, který kromě toho, že uložil velitelství tibetského vojenského okruhu úplně likvidovat povstání, vyhlásil rozhodnutí, že od tohoto dne je rozpuštěna místní tibetská vláda, která podnítila povstání, a její funkce a pravomoc vykonává Přípravný výbor Tibetské autonomní oblasti.“ „Komuniké o povstání v Tibetu“, in: *Dokumenty týkající se otázky Tibetu*, Praha: Tiskové oddělení Velvyslanectví Čínské lidové republiky 1959, s. 5. (Uveřejněno v listu *Žen-min ž'pao* dne 29. března 1959.)
- 35) I zde je vhodné ocitovat oficiální český překlad tohoto výnosu: „Aby důkladně potřela povstalecké bandy, přikázala Státní rada jednotkám lidové osvobozené armády v Tibetu, aby vykonávaly na různých místech v Tibetu vojenskou kontrolu. Úkolem vojenských kontrolních výborů je: potlačit povstání, ochraňovat obyvatelstvo, ochraňovat cizí státní příslušníky, kteří dodržují zákony ČLR a z pověření Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti a velitelství tibetského vojenského okruhu lidové osvobozené armády ustavovat správní orgány různých stupňů tibetské autonomní oblasti a zorganizovat branné oddíly tibetského vlasteneckého lidu, aby nahradily starou tibetskou armádu, která byla až do kosti prohnílá, která zradila, nebyla schopna boje a čítala jen o něco více než tři tisíce mužů. Vojenský kontrolní výbor ve Lhase byl ustanoven 23. března. Postupně budou ustaveny vojenské kontrolní výbory i ve všech ostatních místech s výjimkou Žikace, hlavního města v oblasti Zadního Tibetu, která je pod vedením pančena Erdeniho a kde není zapotřebí takový výbor zřízovat.“ „Komuniké o povstání v Tibetu“, in: *Dokumenty týkající se otázky Tibetu*, Praha: Tiskové oddělení Velvyslanectví Čínské lidové republiky 1959, s. 9–10. (Uveřejněno v listu *Žen-min ž'pao* dne 29. března 1959.)
- 36) Zbyněk Málek uvádí i konkrétní čísla, když píše o práci lhaské vojenské kontrolní komise: „Jako na venkově, tak i ve Lhase. Vyprávěl nám o tom Džujko Tendžucer [správný přepis tibetského jména je Cchogo Döndub Cchering], tibetský šlechtic, bývalý sekretář místní vlády a nyní místopředseda vojenské kontrolní komise. Z mnoha zajímavého, o čem vyprávěl, alespoň ta nejdůležitější fakta. Ve městě dostalo 3 340 nezaměstnaných práci, 189 sirotků a starých lidí přišlo do útulků, bylo rozdáno přes padesát tun obilí a dalších tisíc tun bylo bezúročně rozpuřčeno jako osivo.“ Zbyněk Málek, „Úsvit nad Tibetem“, *Rudé právo*, 1. říjen 1959, s. 3.
- 37) Jan Vinař píše „Šádza“, správný přepis tohoto tibetského jména je Šáda (*bshad gra* བཤད་གྲ།), jedná se o významný tibetský aristokratický rod, z něhož v minulosti vzešli dva kalöni („ministři“) a jeden dalajlamův regent.
- 38) Thamdzing (tib. *'thab 'dzing* འཇམ་བཟང་འཇམ་མཚོ།; čín. pchi-tou, *pidou* 批斗), o „bojových schůzích“ viz příslušnou kapitolu v této knize.
- 39) Jan Vinař píše „Pejma“, správný přepis tohoto tibetského jména je Pěma (*pad ma* བཤམ།).
- 40) Tibetská jména, jejichž správnou podobu nelze ověřit, jsou ponechána v původním tvaru, jak je uvádí Jan Vinař.
- 41) Jan Vinař píše „tuejčung“, správný čínský přepis je „tuej-čchiung“. Kategorie nevolníků, jak je uvádí, odpovídají rozdělení podle čínských, ideologií ovlivněných historických a sociologických výzkumů, viz např. Liu Zhong 刘忠, „Xizang chaibaxing zhuangyuan chutan“ 西藏差巴型庄园初探 (Studie panství *thälwa* v Tibetu), in: *Xizang fengjian nongnuzhi yanjiu lunwen xuan* 西藏封建农奴制研究论文选 (Feudální otrokářský systém Tibetu); Beijing: Zhongguo Zangxue chubanshe, 1991; Ma Rong *Population and Society in Tibet*, Hong Kong University Press, 2010, s. 145–147. „Tuej-čchiung“ (*duiqiong* 堆穷), tibetsky *düčchung* (*dud chung* དུད་ཅུང་; variantně přepisováno také jako *du-jung*, dosl. „malý kouř“), byly rodiny bezzemků a chudých rolníků, kteří obdělávali pouze malý kousek půdy pro vlastní potřebu. Ze západních historiků a tibetanistů se otázce nevolnictví („otrokářského systému“) podrobněji věnovali např. Melvyn Goldstein (viz např. „Serfdom and Mobility: An Examination of the Institution of ‚Human Lease‘ in Traditional Tibetan Society“, *The Journal of Asian Studies* 30/3, 1971, s. 524–525); či Tom A. Grunfeld, *The Making of Modern Tibet*, New York: M. E. Sharpe, 1996, s. 12–15.
- 42) Jan Vinař píše „Š'-gace“, správný přepis názvu tibetského města je Žikace (*gzhigs ka rtse* གཙིགས་ཀ་རུ་ཙེ།).
- 43) Jan Vinař píše „Losang“, správný přepis tibetského jména je Lozang (*blo bzang* ལྷོ་བཟང་།).
- 44) Jan Vinař píše „Cajpá“, správný čínský přepis je „čchaj-pa“ (*chaiba* 差巴), tibetsky *thälwa* (*khral wa* ཁྲལ་ཡ།). V rámci čínské kategorizace to byli nevolníci (dosl. „plátcí daní“), kteří pracovali na půdě vlastněné vládou, feudálním pánem nebo klášterem a odváděli různé formy daní a robotu.
- 45) Jan Vinař píše „Cangpa“; jméno Čampa (*byams pa* བྱམས་པ།) se později objevuje v klíčovém čínském propagandistickém filmu s tibetskou tematikou *Otrok* (čín. *Nung-nu*, *Nongnu* 农奴, tib. *Žingdän*, *zhing bran* ཞིང་བླ་ན་མེད་པའི་བླ་ན་མེད་པ།; 1963, rež. Li Jun). Příběh se sice liší

- v konkrétních motivech a detailech Čampova utrpení, základní linie je však shodná. Tyto „hry ze života“ předváděné na jevišti pro převážně negramotné publikum byly nedílnou součástí čínské komunistické propagandy už na válečné základně v Jen-anu. Např. známá *Dívka s bílými vlasy* (*Paj mao nü, Bai mao nü* 白毛女) nejprve vznikla v Jen-anu jako „lidová hra“, později byl podle ní natočen stejnojmenný film (1950) a za kulturní revoluce bylo téma v roce 1972 zpracováno do podoby tzv. „vzorové hry“.
- 46) Jan Vinař píše „dzongpena“, správný přepis titulu hlavy administrativy na úrovni okresu či kraje je dzongpön (*rdzong dpon* རྫོང་དཔོན་).
- 47) Dabdobové (*ldab ldob* ལྷན་ལྷོན་) byli mniši, kteří se starali o pořádek při obřadech, zejména veřejných, někdy se o nich hovoří jako o klášterní policii. Viz např. Melvyn C. Goldstein, „A Study of the *Ldab Ldob*“, *Central Asiatic Journal* 9/2, 1964, s. 123–141.
- 48) Správně přepsáno jako čching-kche (*qingke* 青稞) – čínský horský ječmen, základní tibetská obilovina, z níž se dělá *campa* (*rtsam pa* རྩམ་པ་), pražená ječná mouka, která je základem tibetského jídelníčku.
- 49) Jan Vinař píše „Mön“, správný přepis je „Meng“.
- 50) Územní spory mezi Čínou a Indií vyvrcholily později v roce 1962 krátkou válkou od 20. října do 21. listopadu, kterou v mezinárodním měřítku poněkud zastínila karibská krize. Jednotky ČLOA, kterým velel generál poručík (od roku 1955) Čang Kuo-chua, úspěšně zaútočily v oblasti Ladaku na východě, v druhém směru zaútočily jednotky na západě v oblasti Arunáčalpradéš. Čína takto obsadila část území Indie. Tuto demonstraci síly, která stála stovky mrtvých na obou stranách, ukončil odchod čínských vojsk z obsazených území. Generál Čang Kuo-chua (Zhang Guohua 张国华) byl velitelem 18. jihozápadní brigády, vedl bitvu o Čamdo a v letech 1950–1951 řídil vojenské obsazení Tibetu. Později v letech 1965–1967 byl tajemníkem komunistické strany Tibetské autonomní oblasti a stal se jedním z hlavních terčů rudých gardistů za kulturní revoluce ve Lhase, kterou musel opustit. Po jednáních s ústřední vládou od roku 1968 do roku 1972, kdy ve věku padesáti sedmi let umírá, stál v čele provincie S'-čchuan. Územní spory mezi Čínou a Indií dodnes nicméně přetrvávají a v této oblasti stále panuje jisté napětí, které se čas od času promítne do ozbrojených šarvátek různé intenzity. V letech 1967 a 2020 tyto spory v oblasti Ladaku přerostly v ozbrojený střet s padlými na obou stranách, přičemž v posledním případě se bojovalo klacky a kameny, nikoliv střelnými zbraněmi, oběti se počítaly na desítky mrtvých a zraněných.
- 51) *Yadong* (亚东) čínské pojmenování vesnice na jihu Tibetu; její tibetské jméno je Domo (*gro mo* གོ་མོ་).
- 52) 14. dalajlama Tändzin Gjamccho měl dva regenty. Prvním byl Radeng Rinpoče (*rwa sgreng rin po che* རྩ་སྐྱེང་རིན་པོ་ཆེ་), celým jménem Thubtän Džampal Ješe Gjalčchän (*thub bstan 'jam dpal ye shes rgyal mtshan* ཐུབ་བསྐྱེང་འཇམ་དབལ་ཡེ་ཤེས་རྒྱལ་མཚན་; 1911–1947, ve funkci 1934–1941). Druhým regentem byl Tagdag Rinpoče (*stag brag rin po che* གླག་བྲག་རིན་པོ་ཆེ་) neboli Ngawang Sungrab Thutob (*nag dbang gsung rab mthu stobs* དག་དབང་གསལ་རབ་མཐུ་སྐྱོབ་པ་; 1874–1952, ve funkci 1941–1950), viz např. Gjamccho Tändzin (14. dalajlama), *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Práh 1992.
- 53) Plné znění této dohody, jejíž oficiální pojmenování je „Dohoda ústřední lidové vlády Čínské lidové republiky a místní vlády Tibetu o opatřeních k mírovému osvobození Tibetu z 23. května 1951“, v českém překladu viz Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 332–335. Tibetská exilová vláda vydala u příležitosti půlstoletí podpisu dohody sborník, kde uvádí některé do té doby nepublikované okolnosti spojené se vznikem dohody, viz *Facts About The 17-Point "Agreement" Between Tibet and China*, Dharamsala: Department of Information and International Relations, Central Tibetan Administration 2011. Ze západní literatury na toto téma viz např. Tsering Shakya, „The Genesis of Sino-Tibetan Agreement of 1951“, in: Gray Tuttle – Kurtis R. Schaefer (eds.), *The Tibetan History Reader*, New York: Columbia University Press 2013, s. 609–631. Čínská oficiální interpretace viz např. Wang Furen – Suo Wenqing, *Highlights of Tibetan History*, Beijing: New World Press 1984, s. 177–178.
- 54) Jednalo se o 10. pančhenlamu jménem Čhökji Gjalčchän (*chos kyi rgyal mtshan* ཚོས་ཀྱི་རྒྱལ་མཚན་; 19. únor 1938 – 21. leden 1989).
- 55) 9. pančhenlama Thubtän Čhökji Nima (*thub bstan chos kyi nyi ma* ཐུབ་བསྐྱེང་ཚོས་ཀྱི་ཉི་མ་; 1883–1937).
- 56) *Bu ma bu da bu na* (不骂不打不拿) – je příznačné, že „tibetský lid“ svůj názor takto vyjádřil v čínštině.
- 57) Jméno tibetského laického premiéra uvádí Jan Vinař jako „Lukangwa“, správný a celý přepis jména je Lukhangwa Cchewang Rabtän (*klu khang ba tshes dbang rab brtan* ལུ་ཁང་བ་ཚེ་དབང་རབ་བརྟན་), žil v letech 1895–1966, zemřel v indickém exilu, kam odešel na protest proti čínskému vládnutí v Tibetu již v roce 1952 poté, co ho 27. dubna spolu s druhým – mnišským – premiérem jménem Lozang Taši (*blo bzang bkra shis* ལྷོ་བཟང་བཀྲ་ཤིས་; zemřel v roce 1966 v nejnámějším lhaském vězení) na nátlak z Pekingu uvolnil 14. dalajlama.
- 58) *Zhou* (州) jedná se o čínskou administrativní jednotku na úrovni našeho kraje (tj. nadřazená okresu, podřízená provincii, někdy se uvádí také jako „prefektura“). Na území provincií Čching-chaj, Kan-su, S'-čchuan a Jün-nan byly zřízeny tzv. „Tibetské autonomní prefektury“ Cang-cu c'-č' čou (*Zangzu zizhi zhou* 藏族自治州) mimo území (budoucí) Tibetské autonomní oblasti.

- 59) Jan Vinař píše čínsky Kan-c' (Ganzi 甘孜), tibetský název je Kandze (*dkar mdzes* དཀར་མཚོ་མར་མཚོ་).
- 60) Jan Vinař píše „Chambové“, správný přepis názvu obyvatel východního Tibetu neboli Khamu v tibetštině je Khampové (*khams pa* ཁམས་པ་).
- 61) Jan Vinař píše „Lóka“, správný přepis jména oblasti v tibetštině je Lhokha (*lho kha* ལྷོ་ཁ་).
- 62) Výraz „nefritový sad“ je pravděpodobně výraz autorova sinoromantismu, protože nefrit či jadeit (čín. *yu* 玉) je minerál spojovaný spíše s čínskou než tibetskou kulturou. Název letního sídla dalajlamů Norbulingka lze přeložit spíše jako „park klenotů“, přičemž výraz „klenot“ (*norbu* རྡོ་རྒྱུ) zde odkazuje k osobě dalajlamy.
- 63) Jan Vinař píše „Tan Kuan-san“, správný přepis jeho jména je Tchan Kuan-san (Tan Guansan 譚冠三).
- 64) Plné znění dopisů viz např. Gjamccho Tändzin (14. dalajlama), „Dalajlamovy dopisy generálovi Tchan Kuan-sanovi“, in: *Dokumenty týkající se otázky Tibetu*, Praha: Tiskové oddělení Velvyslanectví Čínské lidové republiky 1959, s. 18–19; dalajlamova interpretace tehdejších událostí se nachází v jeho autobiografii, viz Gjamccho Tändzin (14. dalajlama), *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Práh 1992, s. 126–128.
- 65) Jan Vinař píše „Kesangpodzang“, správný přepis jména budovy v tibetštině je Kalzang phodang (*bskal bzang pho brang* བསྐྱེད་བཟང་ཕོ་བློན་པོ་ལོང་པོ་). Jedná se o nejstarší palác v Norbulingce, který nechal postavit 7. dalajlama Lozang Kalzang Gjamccho (*blo bzang bskal bzang rgya mtsho* ལྷོ་བཟང་བསྐྱེད་བཟང་རྒྱལ་མཚོ་; 1708–1757, v úřadu od roku 1720).
- 66) Termín „živý buddha“ zasluhuje vysvětlení. V tibetském buddhismu existuje důležitý princip identifikace, respektive nalezení či rozpoznání významných náboženských činitelů, jako například dalajlamů, pančhenlamů, karmapů a tak podobně, v dětském věku. V těchto (a množství jiných; jedná se minimálně stovky takových linií) případech se jedná o „rozpoznaného znovuzrozenec“, tedy o jedince, který se sám a na základě vlastního rozhodnutí (znovu)zrozuje do světa lidí, aby jim napomáhal na cestě k probuzení. V tibetské terminologii je to tulku (*sprul sku* སྤྱུལ་སྤྱུ་, sanskrtsky bódhisattva, tedy doslova „bytosť probuzení“). Někdy, zejména v čínských textech, se pro tyto jedince, používá výraz *chuo-fo*, v překladu „živý buddha“. Jedná se o naprosté nepochopení instituce bódhisattvy, neboť buddha je ten, kdo se již více nezrodí, protože dosáhl probuzení, tím se zásadně liší od bódhisattvy, který se znovuzrozuje. Každý „živý buddha“ by tedy musel být posledním zrozením v dané linii, tím, kdo by tento řetězec znovuzrozdování ukončil. V českém prostředí se v této souvislosti často píše o „inkarnacích“ či „převtělencích“ – z hlediska buddhismu o žádném převtělování či inkarnaci (a už vůbec ne o *stěhování duší* či „ztělesnění duše buddhistického svatého“, jak píše J. Vinař) nemůže být řeč, takový jedinec se znovuzrozuje, nikoliv převtěluje, na základě vlastního rozhodnutí; obyčejní lidé se na rozdíl od tulkuů či bódhisattvů znovuzrozuji na základě karmického souhrnu neboli souboru myšlenek a činů.
- 67) Gjamcholing Thubtän Kalzang Rinpoče (*rgya mtsho gling thub bstan skal bzang rin po che* ལྷོ་མཚོ་གླིང་ཐུབ་བཟང་རྒྱལ་མཚོ་འཇམ་དཔལ་ལྷན་པོ་ལོང་པོ་; 1910–1974). Představený kláštera Gjamcholing v Palbaru poblíž Čamda a jeden z učitelů 14. dalajlamy. Už před povstáním zastával politické funkce – mimo jiné byl místopředsedou Čínského politického poradního shromáždění, klíčové organizace jednotné fronty v Tibetu. V roce 1959 nenásledoval dalajlamu do exilu a zapojil se do kritických kampaní proti „zrádné dalajlamově klíče“. V roce 1964 se aktivně podílel na kritice 10. pančhenlamy, ale za kulturní revoluce se sám stal terčem mnoha „bojových schůzí“.
- 68) Jan Vinař píše „kaša“, správný přepis názvu vlády (rady kalönů, ministrů, členů vlády) v tibetštině je kašag (*bka' shag* བཀའ་ཤག་).
- 69) Jan Vinař píše „Tiensepodzang“, správný přepis názvu paláce v tibetštině je Čänsal phodang (*spyang gsal pho brang* སྤྱན་གསལ་ཕོ་བློན་པོ་). Jedná se o palác nacházející se v severovýchodní části Norbulingky, postavený v roce 1926. Sloužil jako letní sídlo 13. dalajlamy, je zde i velký sál, kde se uskutečňovaly audience a setkání s významnými lidmi. Ústřední palác je obklopen zahradou a je ohrazen vysokou zdí, celková plocha je okolo šesti tisíc osmi set čtverečních metrů.
- 70) Jan Vinař píše „Dzucepodzang“. Třetí hlavní komplex staveb v Norbulingce je Cchokjil phodang (*mtsho dkyil pho brang* མཚོ་དཀྱིལ་ཕོ་བློན་པོ་), tvořený třemi ostrůvky s pavilonky a mosty v umělé vytvořeném jezírku, které vzniklo na místě léčivého pramene, kde se rád koupal 7. dalajlama, zakladatel celé Norbulingky. Dominantou je pagoda v čínském stylu postavená v roce 1784 regentem Demo Chutuchtu Deleg Gjamchem (*de mo ho thog thu bde legs rgya mtsho* དེ་མོ་འོ་ཐོག་ཐུ་བུ་བུ་ལོ་གཤམ་མཚོ་; vládl 1757–1777) a jezírko nechal až o sto let později zbudovat 13. dalajlama. Název, který Jan Vinař zmiňuje, by mohl být Dudzin Phodang (*gru 'dzin pho brang* གུ་འཛིན་ཕོ་བློན་པོ་) vystavěný 8. dalajlamou v zadní části jezerního komplexu.
- 71) Tuto historku zimňuje i oficiální dalajlamův životopisec a doplňuje ji dalšími podrobnostmi: „Heinrich Harrer, lyžařský šampion, často bruslil na zamrzlé řece Kjiču za palácem Potala a zpopularizoval ve Lhase umění *chüze na nožích*, tedy bruslení na ledě. Poté, co objevil několik párů bruslí, které ve městě zůstaly po britských diplomatech, organizoval bruslařské večírky, jichž se zúčastnil i bratr Jeho svatosti Lozang Samtän.“ Tändzin Gedže Täthong, *Jeho Svatost čtrnáctý dalajlama, ilustrovaný životopis* (přel. Barbara Hejná), Praha: Slovart 2020, s. 105.

- 91) Zde je zřejmé, že se nejedná o osobní jméno; použití výrazu Osman znamená, že se jednalo o čínského muslima, Chueje. Nejznámějším militaristou z Čching-chaje byl Ma Pu-fang (Ma Bufang 马步芳), ale mohl to být i někdo jiný, takových válečníků bylo v té době a na tomto území více.
- 92) Jan Vinař píše „Tindženg“, s největší pravděpodobností se jedná o tibetské jméno Tändzin (*bstan 'dzin* བསྐན་འཛིན་).
- 93) Jan Vinař píše „Domo“, správný přepis tibetského jména je Demo (*de mo* དེ་མོ་). Jedná se o linii rozpoznávaných znovuzrozenců, tib. tulku, jejímž desátým znovuzrozcenem byl Tändzin Gjamccho (*bstan 'dzin rgya mtsho* བསྐན་འཛིན་རྒྱལ་མཚོ་). Narodil se v roce 1901 v rodině Ngaphö v jihotibetském městečku Nyingthi (*nying khri* ཉིང་ཁྲི་) a ve věku čtyř let byl rozpoznán ve lhaském klášteře Tängjaling (*bstan rgyas ling* བསྐན་རྒྱལ་ལིང་) jako Demo Rinpoče. Když mu bylo třicet osm let, oženil se s bohatou nevěstou ze Lhasy a měli spolu šest dětí. Demo Rinpoče byl ovšem také jeden z prvních tibetských fotografů, viz Gao D., „The Eye of the Living Buddha: The First Photographer of Tibet Lopsang Jampal Loodjor Tenzin Gyatso Demo (1907–1973)“, *Photographers International* 39/20, 1998, s. 1–90.
- 94) Jan Vinař píše „Ngawangpinco“, správný přepis tibetského jména je Ngawang Phünccchog (*ngag dbang phun tshogs* འགྲུབ་པ་ལུང་ཚོགས་).
- 95) Jan Vinař píše „Čambaling“, správný přepis tibetského jména je Čhampaling (*byams pa gling* བྱམས་པ་གླིང་).
- 96) Jan Vinař píše „Menzekan“, správný přepis tibetského jména klášterní lékařské a astrologické školy je Mäncikhang (*smän rtsis khang* མྱན་ཅིས་ཁང་). Nejznámější tibetská škola tohoto typu, která se nacházela ve Lhasě na hoře Čagpori, byla v březnu 1959 natolik poškozena, že byla později zbourána a na jejím místě stojí vysoká kovová telekomunikační věž.
- 97) Viz Karel Beba, „Tajemný“ Tibet, Praha: Naše vojsko 1958, s. 144.
- 98) Mohlo by se jednat o tibetské jméno Rigzin Phünccchog (*rig 'dzin phun tshogs* རིག་འཛིན་ལུང་ཚོགས་); Bebou uváděná a Vinařem citovaná počínštená verze je „Recinpinco“.
- 99) Jan Vinař píše „Ngabo Mgawangdžigme“, správný přepis tibetského jména je Ngaphö Ngawang Džigme (*nga phod ngag dbang 'dzhigs med* འཇོན་པ་དབང་འཛིན་མཚོ་མེད་). O Ngaphöově pozici, názorech a postojích, které se naprosto shodovaly s pekingskými pozicemi, viz např. Ngaphö Ngawang Džigme, „Projev lidového zástupce Ngapa Ngawang Džigme na 1. zasedání všečínského shromáždění lidových zástupců druhého funkčního období“, in: *Dokumenty týkající se otázky Tibetu*, Praha: Tiskové oddělení Velvyslanectví Čínské lidové republiky 1959, s. 33–40. (Uveřejněno v listu *Žen-min ž'-pao* dne 23. dubna 1959.)
- 100) Tib. *spyi khyab* (སྤྱི་ལྷན་); Vinař píše „tšiao“ podle čínského přepisu (tš-čhiao, *jiqiao* 基巧); jedná se o administrativní jednotku a zároveň funkci (zhruba na úrovni prefekta), kterou čínská komunistická administrativa v počáteční fázi přejala od kuomintangské správy feudálního Tibetu a v roce 1956 na úrovni osmi „krajů“ (Čhamdo, Domo, Gjance, Lhokha, Hor, Žikace, Kongpo, Ngari) zřídila místní kanceláře Přípravného výboru TAR. Viz Zhu Lishuang 朱丽双, *Minguo zhengfu de Xizang zhuanshi (1912–1949)* 国民政府的西藏专使 (1912–1949) (Zástupci republikánské vlády v Tibetu, 1912–1949), The Chinese University of Hong Kong 2016, s. 465.
- 101) Tibetský termín pro administrativní jednotku na úrovni okresu (*rdzong* རྫོང་).
- 102) Jan Vinař píše „kanpo“, správný přepis tibetského pojmenování představeného kláštera, opata, je khänpo (*mkhan po* མཁན་པོ་). „Rada khänpů“ (tib. *mkhan po nang ma khang* མཁན་པོ་ནང་མཁའ་ཁང་; čín. *banchan kanbu huiyiting* 班禅堪布会议厅) byla orgán založený v roce 1923 9. pančhenlamou po jeho roztržce se 13. dalajlamou a útěku do Číny. Zrušena byla po dokončení „demokratických reforem“ v roce 1961.
- 103) Vinař píše „šika“; tibetský výraz žika (*gzhis ka* གཞིས་ཀ་) lze přeložit nejlépe jako „panství“, analogické českému termínu „rychta“ (čín. *si-kcha*, *xika* 谿卡).
- 104) Čín. *san ta ling-čü*, *san da lingzhu* 三大领主, dosl. „tři velcí páni“.
- 105) Jan Vinař píše „Congkapy“, správný přepis je Congkhapa, celým jménem Congkhapa Lozang Dagpa (*tsong kha pa blo bzang grags pa* ཚོང་ཁ་པ་བློ་བཟང་གྲགས་པ་; 1357–1419).
- 106) Jedná se o školu tibetského buddhismu Gelug (*dge lugs* དགེ་ལུགས་).
- 107) Jan Vinař píše „Naidžung“ podle čínského Naj-čhiung (*Naiqiong* 乃琼), správné tibetské pojmenování kláštera je Nächung (*gnas chung* གནས་ཆུང་). Klášter byl sídlem tibetského státního orákula, po roce 1959 přesídlil spolu s dalajlamou do indického exilu.
- 108) Jan Vinař píše „dungcím“ (podle čínského tchung-čchin *tongqin* 筒钦), tibetské pojmenování nástroje je dungčhen (*dung chen* དུང་ཆེན་).
- 109) Jan Vinař píše „sola“, což odpovídá čínskému termínu *suona* 唢呐; některé čínské dialekty zaměňují písmena „n“ a „l“. Jedná se o krátkou trumpetu, v Tibetu nazývanou *gjalng* (*rgya gling* རྒྱལ་གླིང་), dosl. „čínská trubka“.
- 110) Jan Vinař píše „Cümerendžen“, mohlo by se jednat o tibetské jméno Čhöñi Rinčhen (*chos nyid rin chen* ཚོས་ཉིད་རིན་ཆེན་).

- 111) Jan Vinař píše „Tutenima“, správný přepis tibetského jména je Thubtän Nima (*thub bstan nyi ma* ཐུབ་བསྐྱེད་ནི་མ་).
- 112) Tibetská podoba tohoto jména je těžko odhadnutelná, jméno zůstává proto v původní podobě, jak je Jan Vinař zaznamenal.
- 113) Jan Vinař píše „Tjajangtjüete“, celé znění tibetského jména je Džamjang Čhödže Taši Paldän (*'jam dbyangs chos rje bkra shis dpal ldan* འཇམ་དབྱངས་ཚོས་རྗེ་བཟུ་ཤེས་རལ་པལ་ལྷན་; 1379–1449).
- 114) Jan Vinař píše „Cenresiho“, správný přepis tibetského jména bódhisattvy milosrdenství je Čänräzig (*spyän ras gzigs* སྤྱན་རས་གཟིགས་).
- 115) Jedná se o svátek či náboženskou slavnost Velkého modlení, tibetsky Mönlam čhenmo (*smon lam chen mo* མོན་ལམ་ཆེན་མོ་), který je spojen s novoročními slavnostmi.
- 116) Z čínského tchie-pang lama (*tiebang lama* 铁棒喇嘛), dosl. „lama s železnou holf“ (tib. *dgo bskos* དགོ་བསྐོས་).
- 117) Jan Vinař píše „Sechujdzují chao“ (*shehuizhuyi hao* 社会主义好).
- 118) Lama (*bla ma* ལྷ་མ་) je ve skutečnosti pouze buddhistický učitel, tj. mnich s vyšším vzděláním a postavením. Obyčejný mnich je dapa (*grwa pa* གྲལ་པ་).
- 119) Zbyněk Málek, který byl taktéž osobně přítomen, uvádí jména v poněkud jiné podobě: „Ti tři, o které na shromáždění jde, jsou ‚živý buddha‘ Nanwanamda a dvě bývalé ‚železné hole‘, což je titul vrchních klášterních policajtů jménem Išidžuma a Čungpejdžuda. Titul živého buddhy je tentokrát třeba opravdu už dát do uvozovek, protože Nanwanamda k němu přišel trochu příliš světskou cestou. Jeden z chudých lamů mu ve svém vystoupení velmi jasně připomněl, že nikdy živým buddhou nebyl a titul získal podvodem a úplatky.“ Viz Zbyněk Málek, „Hořkost se vylila“, *Rudé právo*, 29. listopad 1959, s. 3. Nutno zdůraznit, že „Nanwanamda“, jak píše Z. Málek, je ve skutečnosti Ngawang Nangdag, kterého Jan Vinař nazývá „Awangnanda“, správný přepis tibetského jména v obou případech je Ngawang Nangdag (*ngag dbang nang brag* འག་དབང་ནང་བླག་). Co je však daleko závažnější – oba českoslovenští novináři si protiřečí, pro Málka je „Nanwanamda“ podvodník a na bojové schůzi se na něj útočí, kdežto u Vinaře má „Awangnanda“ zcela opačnou roli. Svědčí to o tom, že kvalita zápisu jmen a rolí nebyla u nich zcela bezchybná. Podobný zmatek má ve jménech i rolích ostatně i již zmíněná Strongová.
- 120) Správné verze těchto tří jmen – Cingpejčeta, Isičema a Losangkumbu – v tibetštině jsou těžko odhadnutelná, zůstávají proto v původní podobě, jak je Jan Vinař zaznamenal.
- 121) Jan Vinař píše „Kapadzong“, správně tibetsky Gampa dzong (*gam pa rdzong* གམ་པ་རྩུང་); čín. Kang-pa cung (*Gangba zong* 岗巴宗). Jedná se okres s pevností poblíž hranice se Sikkimem spadající pod správu Žikace, v roce 1903 zde britská expedice vedená plukovníkem Younghusbandem několik měsíců neúspěšně čekala na jednání s tibetskými a čhingskými zástupci ohledně mírové a obchodní dohody. Pevnost byla zcela zničena za kulturní revoluce.
- 122) Správná verze tohoto jména v tibetštině je těžko odhadnutelná, zůstává proto v původní podobě, jak ho Jan Vinař zaznamenal.
- 123) S největší pravděpodobností se jedná o osadu kolem výše zmíněného kláštera Náčhung, jehož čínský název Naj-čchiung s' (*Naiqiong si* 乃琼寺) lze snadno zkomolit do této podoby.
- 124) Jan Vinař píše „Jangtašika“.
- 125) Jan Vinař píše „cajpa“, což, stejně jako jím uváděná „alternativní výslovnost“ („čábá“), evidentně vychází z čínského termínu a odráží výslovnost čínských mluvčích pocházejících z různých částí Číny, tibetský termín má výslovnost odlišnou.
- 126) Jan Vinař píše „tujžung“.
- 127) Jan Vinař píše „langšen“, což odpovídá standardní (tj. pekingské) výslovnosti, zatímco „nangsen“ v poznámce odráží výslovnost v některých čínských dialektech (konkrétně v oblastech S'-čchuanu, Čching-chaje a Kan-su, které hraničí s Tibetem).
- 128) Jan Vinař píše „khe“/„ke“, správný přepis je khäl [*khal* ཁལ་]; je to míra odpovídající určitému množství (cca 13–15 kg, liší se podle kvality půdy) osiva a označuje výměru pole, již lze tímto množstvím zrna osít. Viz Library of Congress, *Tibetan Oral History Archive Project*, „Glossary“, dostupné z <https://www.loc.gov/collections/tibetan-oral-history-project/articles-and-essays/glossary/>.
- 129) Jan Vinař píše „ula“, správný přepis lidské práce pro vrchnost či vládu, tedy toho, co je u nás známé jako robota, je „ulag“ (tib. *'u lag* ལུག་, čís. *wula* 乌拉).
- 130) Archaický termín označující panský neboli poplužní dvůr, vznikl z německého slova „Vorwerk“.
- 131) Jan Vinař píše „Pádžú“, mohlo by se jednat např. o tibetské jméno Pagjal (*dpa rgyal* དཔ་རྒྱལ་); „Gaga“, jak ho píše J. Vinař, by mohl být Gawa (*dga ba* དག་པ་).
- 132) Jedná se o fonetické zachycení čínského přepisu tibetského výrazu (čín. ůe-mej čchi-mej, *jiemei qimei* 节美其美; tib. *kje me čhi me* (*skye med 'chi med* སྐེ་མེད་འཛི་མེད་), který doslova znamená spíše „ani živý, ani mrtvý“ (čínský ekvivalent je pu šeng pu s' (*bu sheng bu si* 不生不死), nicméně významově odpovídá uvedenému „živý nebo mrtvý“ (tj. daň se počítá podle stanoveného počtu zvířat bez ohledu na to, kolik jich případně uhynulo). Existoval i mírnější způsob zvaný jou šeng jou s' (*you sheng you si* 有生有死), kde se

- daň odváděla podle skutečného stavu stáda. Termíny jsou součástí čínského ideologického popisu tradiční tibetské společnosti, viz např. http://www.tibet.cn/zxyj/xzsm/rm/201103/t20110326_973447.htm
- 133) Současné měření uvádí výšku 5 452 metrů nad mořem.
- 134) Dnes udávána výška 7 048 metrů nad mořem.
- 135) Dnes se v češtině používá termín *hořec*. Ve slovenštině zůstává termín *encián*, který vznikl z latinského *gentiana*.
- 136) Čínský výraz Zadní Tibet (Chou Cang, *Hou Zang* 后藏) označuje část Tibetu pod správou Žikace, Cang (*gtsang* གཙང་), jedná se o geografické označení z hlediska čínského, nikoliv tibetského. Čínské označení pro Centrální Tibet (Ü; *dbus* དབུས་) je pak Přední Tibet (Čchien Cang, *Qian Zang* 前藏).
- 137) Jan Vinař píše „Jálucangpo“, tibetské jméno je Jarlung Cangpo (*yar klungs gtsang po* ཡར་ཀླུང་གཙང་པོ་), čínsky Ja-lu-cang-pu ťiang (*Yalu Cangbu jiang* 雅鲁藏布江).
- 138) Jan Vinař píše „Tazuka“ podle čínského Ta-ču-kcha (Dazhuka 大竹卡), tibetské jméno je Tag Dukha (*stag grukha* སྐག་གུ་ཁ་).
- 139) Jan Vinař píše „Nienču“, správný přepis tibetského jména řeky je Ňangčhu (*nyang chu* ཉང་ཆུ་).
- 140) Jan Vinař píše „Tášilumpo“, správný přepis tibetského jména kláštera je Tašilhünpo (*bkra shis lhun po* བར་ཤེས་ལུང་པོ་).
- 141) Jan Vinař píše „Awangdžingba“, správný přepis tibetského jména je Ngawang Čingpa (*ngag dbang byings pa* འགྲོ་འཇམ་དབང་ཕྱིན་པ་).
- 142) Jan Vinař píše „dzácang“, správný přepis tibetského jména monastické instituce je dacchang (*grwa tshang* གྲ་ཤང་).
- 143) Jan Vinař píše „Gendenču“, správný přepis tibetského jména je Gendündub (*dge 'dun grub* དགེ་འདུན་གྲུབ་; 1391–1475), retrospektivně 1. dalajlama.
- 144) Jan Vinař píše „Röbame“, správný přepis tibetského jména je Öpagme (*'od dpag med* འོད་དཔག་མེད་).
- 145) Tento termín je z ruštiny, vznikl z tureckého výrazu *džigit*, označení pro vynikajícího jezdce, který je schopen téměř akrobatických kousků na koni v valu.
- 146) Myslí se buddhistický rituální tanec s maskami, kterému se říká čham (*'cham* འཆམ་).
- 147) Ten samý pančhenlama v květnu 1962 poslal tehdejšímu čínskému premiérovi Čou En-lajovi petici, v níž si stěžoval na politiku, již čínská vláda v Tibetu provádí, a žádal ho o nápravu. Tento krok později vedl k sesazení 10. pančhenlamy ze všech funkcí, jeho veřejné kritice a dlouholetému vězení. Text petice v anglickém překladu viz *A Poisoned Arrow: The Secret Report of the Tenth Panchenlama*, London: Tibet Information Network, 1997.
- 148) Podle všeho se jedná o klášter známý jako Čagzam Čuwori (*lcags zam chu bo ri* ལགས་ཟམ་ཆུ་བོ་རི་) založený v roce 1444 na místě původní ňingmapovské svatyně, jež vznikla poblíž meditačních jeskyní spojovaných s působením indického buddhistického učitele Padmasambhavy (v Tibetu známý jako Guru Rinpoče) a legendárního krále Thisong Decäna (*khri srong lde btsan* གྱི་སྲོང་ལྡེ་བཙུན་) v 8. století. Klášter byl zcela zničen za kulturní revoluce. Viz Manfred Gerner, *Chazangpa Thangtong Gyalpo. Architect, Philosopher, and Iron Chain Bridge Builder* (přel. Gregor Verhufen), Thimphu: Center for Bhutan Studies 2007, s. 32.
- 149) Tento zastaralý výraz z armádní terminologie označuje „násilný přechod řeky“, zpravidla organizovaný za pomoci ženistů a při použití pontonů nebo člunů.
- 150) Přes Brahmaputru vedl historický visutý most zvaný Čhušul Čagzam (*chu shul lcags zam* ཆུ་ཤུལ་ལགས་ཟམ་) vybudovaný v roce 1430 slavným tibetským kovářem a stavitelem mostů Thangtong Gjalpem (*thang stong rgyal po* འཇམ་ཐོང་རྒྱལ་པོ་, 1385–1464 nebo 1361–1485). Ten podle tradice vystavěl celkem 108 takových mostů v Tibetu a Bhútánu. Jeho působení i mosty, které vystavěl, jsou podrobně popsány ve výše zmíněné publikaci Manfreda Gernerera. Most byl nepoužitelný již v první polovině 20. století a na konci padesátých let byl zbourán. O něco později na stejném místě, poblíž dnešního okresního města Čhušul (tibetsky také psáno jako Čhušur, *chu shur* ཆུ་ཤུར་; čínsky Čchü-šuej, *Qushui* 曲水) vznikl přes Brahmaputru nový betonový most.
- 151) Jan Vinař píše „Sannan“, správný přepis z čínštiny je Šan-nan (*Shannan* 山南), tibetsky Lhokha (*lho kha* ལྷོ་ཁ་).
- 152) Jan Vinař píše „Gantis“, správný přepis z pojmenování Transhimaláje v čínštině je Kang-ti-s' (*Gangdisi* 岗地斯).
- 153) Jan Vinař píše „Songcengambo“, správný přepis tibetského jména je Songcän Gampo (*srong btsan sgam po* སྲོང་བཙུན་གམ་པོ་).
- 154) Zurkhang Wangčhen Geleg (*zur khang dbang chen dge legs* ལུ་ཁང་དབང་ཆེན་བདེ་ལེགས་) se narodil v roce 1907 ve Lhase do známé tibetské aristokratické rodiny jako nejstarší ze sedmi dětí Zurkhang Wangčhen Cchetäna (*zur khang dbang chen tshe brtan* ལུ་ཁང་དབང་ཆེན་ཆོ་བརྟན་; 1891–1953), generála armády – dapöna (*mda' dpon* མངའ་དཔོན་), známého též pod jménem Zurkhang Zurpa (*zur khang zur pa* ལུ་ཁང་ལུར་པ་). Zurkhang Wangčhen Geleg kráčel ve šlépějích svého otce a ve věku třiceti tří let se stal v srpnu 1943 členem vlády, kalönem. V březnu 1959 doprovázel 14. dalajlamu do exilu, kde stále až do roku 1961 působil ve vládě, poté se odstěhoval do Velké Británie a v roce 1964 se usadil v USA, kde do roku 1971 působil na University of Washington. Nakonec se přemístil na Tchaj-wan, kde v roce 1977 jako sedmdesátiletý zemřel.

- 155) Jan Vinař píše „Langdejalco“, správně nejspíš Langdün Gjamccho (*glang mdun rgya mtsho* ལང་མདུན་རྒྱལ་མཚོ་).
- 156) Jan Vinař píše „Četang“, správný přepis tibetského jména města je Cethang (*rtse thang* རྩེ་ཐང་).
- 157) Jan Vinař píše „Ngendzencang“, správný přepis tibetského jména je Andugcchang Gönpö Taši (*a 'brug tshang mgon po bkra shis* ཨ་འབྲུག་ཚང་མགོན་པོ་བཀ་ཤིས་). Andugcchang vydal v indickém exilu své vzpomínky, viz Andrugsang Gampo Tashi, *Four Rivers Six Ranges: Resistance Movement in Tibet*, Dharamsala: Information and Publicity Office of H. H. The Dalai Lama 1973.
- 158) Žádné takové pravidlo zakazující požívání masa v tibetském buddhismu neexistuje, nemluvě o tom, že čistý vegetariánismus je u nomádů ve stepi či na náhorních planinách prakticky vyloučen, viz např. Luboš Bělka, „Jídlo a jeho role v buddhismu“, in: Tomáš Bubík – Martin Fárek (eds.), *Náboženství a jídlo*, Pardubice: Univerzita Pardubice 2005, s. 5–12.
- 159) Jan Vinař píše „Pančatjime“, správný přepis tibetského jména je cipön Namsaling Paldzor Džigme (*rnam sras gling dpal 'byor 'jigs med* རྩེ་པ་སྐུ་སྤྲིང་དཔལ་འབྲོར་འཇིག་མེད་). Viz Shakya Tsering, *Dragon in the Land of Snows. A History of Modern Tibet after 1947*, London: Pimlico Press 1999, s. 182
- 160) Toto obléhání zmiňují i oficiální dějiny komunistické strany v Tibetu (viz Xizang zizhiq dangshi ziliao zhengji weiyuanhui, *Zhonggong Xizang dangshi da shiji: 1949–1966* 中共西藏党史大事记: 1949–1966, Lasa: Xizang renmin chubanshe 1990, s. 82–83). V anglickém překladu viz Melvyn C. Goldstein, *A History of Modern Tibet, Vol. 4: In the Eye of the Storm, 1957–59*, s. 333.
- 161) Jan Vinař na tomto místě píše „Džetangu“, ve skutečnosti se však stále jedná o zmiňované hlavní středisko oblasti Lhokha, Cethang.
- 162) Jan Vinař píše „Podžung“, správně je to Phodung (*pho brung* ཕོ་བླུང་), čínsky Pcho-čang (*Pozhang* 颇章).
- 163) Jan Vinař píše Kesung podle čínského Kche-sung (*Kesong* 克松); tibetsky je to Khesum (*khe gsum* ཁེ་གུམ་).
- 164) Správná podoba tohoto jména v tibetštině je těžko odhadnutelná, zůstává proto v původní podobě, jak ji Jan Vinař zaznamenal.
- 165) Totéž.
- 166) Totéž.
- 167) Jan Vinař píše „Pasang“, správná verze tohoto tibetského jména je Palzang (*dpal bzang* དཔལ་བཟང་); v Tibetu se běžně používá u mužů i žen.
- 168) Správná podoba tohoto jména v tibetštině je těžko odhadnutelná, zůstává proto v původní podobě, jak ji Jan Vinař zaznamenal.
- 169) Totéž.
- 170) Jan Vinař píše „Sunamdžuma“, správný přepis tibetského jména je nejspíš Sönam Dolma (*bsod nams sgröl ma* བསོད་ནམས་སྐྱོད་མ་).
- 171) Správná podoba tohoto jména v tibetštině je těžko odhadnutelná (snad Lhündub, *lhun grub* ལུན་གུབ་), zůstává proto v původní podobě, jak ji Jan Vinař zaznamenal.
- 172) Název, který uvádí Jan Vinař, není zcela přesný. Správně je to: Vladimír Sís – Josef Vaniš, *Země zastaveného času*, Praha: Mladá fronta 1959. Vůbec poprvé se podobný název objevil dokonce o dva roky dříve: Vladimír Sís – Josef Vaniš, „V zemi zastaveného času“, *Nový orient* 11/9, 1956, s. 137–139.
- 173) Úsek železnice z Golmu do Lhasy byl nakonec zprovozněn až 1. června 2006.

Neklidná historie „mírového osvobození“: čínský narativ o Tibetu

Kamila Hladíková

Podle oficiálního čínského narativu podpořeného pečlivě formulovanými a vysoce selektivními historickými a ideologickými argumenty je „Tibet“ (čín. Si-cang, *Xizang* 西藏)¹ považován za „neoddělitelnou součást Číny“. Podle tohoto narativu bylo území, na němž byla později v roce 1965 zřízena Tibetská autonomní oblast (TAO; čín. Si-cang c'č' čchü, *Xizang zizhi qu* 西藏自治区; tib. bö rang kjong džong, *bod rang skyong ljongs* བོད་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་), mezi lety 1950–1951 „mírově osvobozeno“ (che-pching tie-fang, *heping jiefang* 和平解放) z rukou „cizích imperialistů“ a „tibetský lid“ se „emancipoval“ a osvobodil od vykořisťovatelské nadvlády feudálních pánů a kléru.

Oproti tomu vnímání Tibetu a celé „tibetské otázky“ na mezinárodní scéně bylo za aktivní podpory Západu, zejména USA, utvářeno primárně v rámci diskursu vedeného 14. dalajlamou po jeho odchodu do exilu v roce 1959 a tibetskou exilovou vládou. Podle této interpretace označuje „Tibet“ mnohem rozsáhlejší území zahrnující celý tibetský kulturní okruh (tzv. „etnografický Tibet“),² tedy tzv. „tři provincie“ (tib. čholka sum; *chöl ka gsum* མོ་ལ་ཁ་གསུམ་), Ü-cang (*dbus gtsang* དབུས་གཙང་), Amdo (*a mdo* ཨ་མདོ་) a Kham (*kham* ཁམས་).³ To, co Číňané označují za „osvobození,“ je pak v tomto kontranarativu reinterpretováno jako okupace a kolonizace původně „nezávislého“ (proto)státního útvaru.

Oba tyto konstrukty jsou značně zjednodušující a slouží primárně politickým cílům. I přesto jsou však vzájemně soupeřící narativy důležitými faktory, které utvářejí vnímání Tibetu a názory obhájců jedné nebo druhé strany po celém světě, včetně samotného Tibe-

tu a Číny. Jen těžko lze zpochybnit argument, že Tibeťané po roce 1959 nebo i dříve přišli nejen o své právo na sebeurčení, ale vinou masivní propagandy a cenzury také o vlastní minulost, jejíž značná část je v oficiální historii ČLR tabuizovaná a zkreslená. Nicméně mezinárodní obraz Tibeťanů coby pasivních obětí čínské politiky v oblasti a coby nenásilných pastevců a oddaných buddhistů uviznutých v dávné minulosti je oproti tomu konstrukt, který jim svým způsobem upírá právo na budoucnost, čehož využívá pekingská vláda, když uplatňuje koncept „práva na rozvoj“ (fa-čan-čchüan, *fazhan quan* 发展权) přijatý v deklaraci OSN z roku 1986⁴ a staví jej do přímého kontrastu se „západním“ konceptem lidských práv. Jak ve svém článku o tibetské otázce poznamenává antropolog Martin A. Mills: „[...] zatímco Západ hodnotíme podle [schopnosti] transformace – na základě narativů modernity, svobody a civilizace –, druhé hodnotíme nebo demonizujeme na základě jejich neměnné identity (a jen málokterý [lid] v ‚jinakosti‘ předčí právě Tibeťany).“⁵

Spolu s nárůstem čínské ekonomické síly v posledních třech dekadách roste i politický vliv ČLR coby globální velmoci. V důsledku toho dochází v poslední době k ostré polarizaci diskursu nejen týkajícího se Číny, ale i dalších s ní souvisejících a často kontroverzních témat, jako je právě Tibet. Proto je vhodné, aby byla publikace více než šedesát let starého textu tibetské reportáže Jana Vinaře doplněna širším kontextem popisujícím pozadí vzniku a vývoje oficiálního čínského narativu o Tibetu, který je, stejně jako v minulosti, i nyní masivně šířen prostřednictvím sofistikované

sítě čínské zahraniční propagandy. Ta zahrnuje čínské ambasády a státní média, která využívají nejen tradiční platformy, jako je online zpravodajství v angličtině a dalších jazycích, globální televizní síť CGTN či Čínský rozhlas pro zahraničí (CRI), ale také vlivné západní – v ČLR blokované – internetové platformy jako jsou YouTube, Facebook či Twitter. Vedle toho čínská vláda vlastní narativ propaguje také skrze placenou inzerci ve velkých zahraničních novinách, jako jsou *New York Times*, *Wall Street Journal* nebo *Daily Telegraph*.⁶ Oficiální narativ byl vystavěn kolem zmíněného pojmu „mírové osvobození“, jímž ČLR zdánlivě vkládá moc do rukou tibetskému lidu, který je tak představen nikoli jako kolonizovaný subjekt, ale jako aktér, který se sám podílel na procesu svržení vykořisťovatelského „feudálního otrokářského systému“ (feng-tian nung-nu č'-tu, *fengjian nongnu zhidu* 封建农奴制度) „starého Tibetu“ (tiou Si-cang, *jiu Xizang* 旧西藏).

3.1 Dlouhý pochod k „osvobození“

Jakousi předehrou mise čínské komunistické strany za „osvobození“ Tibetu byl tzv. Dlouhý pochod, v jehož rámci se různé části tehdejší čínské Rudé armády dělníků a rolníků (Čung-kuo kung nung chung tün, *Zhongguo gong nong hong jun* 中国工农红军) mezi lety 1934–1936 na útěku ze základny v provincii Ťiang-si na východě přesouvaly do Jen-anu v Šen-si. Aby se vyhnuly vojenským oddílům vládnoucího Kuomintangu (*Guomindang* 国民党), vzaly to velikým obloukem přes oblast Khamu a částečně i Amda. Jejich první setkání s „tibetským lidem“⁷ – jak je popsal např. americký tibetista a historik Elliot Sperling⁸ – neprobíhala rozhodně hladce: komunistická armáda vyčerpaná dlouhým pochodem v zimě přes hory trpěla mrazem a nedostatkem proviantu. Na mnoha místech tak museli vyjednávat, a někdy dokonce bojovat s místními militaristy a pohlaváry, kteří měli v mnoha případech vazby na Kuomintang. V každém případě zde však byl navázán první kontakt a podařilo se i získat zárodky prvních kádrů. Přítomnost čínských komunistů v Tibetu byla již od začátku ospravedlňovaná cílem „osvo-

bovit tibetský lid“ v souladu s marxistickými koncepty historického a společenského vývoje. Prostí Tibeťané tak byli označeni za „otroky“ (nung-nu, *nongnu* 农奴) vykořisťované náboženskými i světskými feudálními pány. Nový režim měl přinést kýženou svobodu širokým masám tibetského lidu, který tak měl příchod ČLOA vítat coby spasitele.

Realita však byla o dost složitější. Není překvapivé, že, slovy historika Melvyna Goldsteina, „v zásadě všichni příslušníci elit viděli ČLOA jako armádu okupační, a nikoli osvoboditelskou“.⁹ Ovšem i pro prosté Tibeťany, tedy samotné objekty onoho „osvobození“, byla čínská přítomnost velkou ekonomickou zátěží, což zastínilo i případná pozitiva. Už na počátku padesátých let se po Tibetu formovaly základní organizace známé jako „lidová shromáždění“ (mimang cchongdu, *mi dmangs tshogs'du* མི་དམངས་ཚོགས་འདུ), které byly nejen ostře kritické vůči tibetské vládě, která se oficiálně zavázala ke spolupráci s Číňany, ale také striktně „protičínské a protikomunistické“.¹⁰ Tato shromáždění také později sehrála roli při povstání ve Lhasě a odchodu 14. dalajlamy do exilu.

Dalším praktickým problémem čínské mise v Tibetu byl nedostatek přírodních zdrojů k zajištění potravin pro vojáky ČLOA. Jak poznamenal M. Goldstein, s neexistující silnicí mezi vnitrozemskou Čínou a Lhasou byla „ČLOA zpočátku plně závislá na tibetských potravinách“.¹¹ Jenže oblasti obývané Tibeťany a kulturně blízkými etniky jsou buď vysokohorské pláně, nebo příkré horské svahy s hlubokými údolními, kde jsou poměrně náročné životní podmínky. Horské komunity byly až donedávna z velké části nezávislé nebo přímo izolované od okolního světa a žily ve vztahu křehké rovnováhy s okolní přírodou. Průnik cizí armády tuto rovnováhu narušil jak v oblasti ekonomiky, tak i z pohledu náboženství. Redukce vztahu mezi náboženskými elitami a místními komunitami na prosté vykořisťování a útlak je hrubým zjednodušením, protože kláštery a lamové poskytovaly zemědělským a pasteveckým komunitám náboženské i jiné služby a duchovní podporu, a napomáhaly tak harmonickému soužití s přírodou a lokálními božstvy, která ji symbolizovala.

I přes velkou míru tabuizace tohoto historického období v ČLR je z dostupných historických a literárních materiálů¹² patrné, že zdaleka ne všichni „tibetský lid“ čínské „osvobození“ nadšeně vítal. I proto bylo pro komunistickou stranu klíčové představit konzistentní a ideologicky přesvědčivý narativ, který by jejich nároky a počínání v Tibetu legitimizoval. Základem oficiálního narativu je předpoklad, že Tibet „byl vždy nedílnou součástí Číny“. Bez ohledu na historickou ospravedlnitelnost je toto tvrzení v tibetštině, ale i dalších jazycích, samo o sobě nelogické: „Čína“ (tib. Gjanak, *rgya nak* རྒྱལ་ཁག) a „Tibet“ (tib. Bö, *bod* བོད) jsou obecně vnímány jako dvě odlišné entity. Zatímco čínský výraz Čung-kuo (*Zhongguo* 中国; dosl. „Říše středu“) může být chápán v širším smyslu historického čínské impéria či jeho civilizačního okruhu (tzv. sinosféry), lze jej chápat i ve smyslu současné ČLR, coby více či méně přímého nástupce historické „Říše středu“. Ovšem v tibetštině, jakož i v evropských jazycích, je „Čína“ nahlížena primárně na základě etnických kritérií. V čínštině je výraz „Čiňan/ka“ (Čung-kuo-žen, *Zhongguoren* 中国人) ekvivalentem „osoby [obyvající] Říši středu“. Může to tedy být osoba etnicky čínské původu (tedy Chan, *Han* 汉), stejně jako osoba hlásící se k tibetské nebo jiné etnické příslušnosti.¹³ V jiných jazycích je však výraz „Čiňan/ka“ chápán primárně etnicky, přičemž toto chápání je blízké i tibetštině, kde Tibeťan/ka (Bömi, *bod mi* བོད་མི) a Čiňan/ka (Gjami, *rgya mi* རྒྱལ་མི) jsou dvě odlišné identity (což se však v současnosti nevyklučuje s akceptováním státní příslušnosti k ČLR).¹⁴ Staví se zde proti sobě dva různé diskursy vycházející z odlišného chápání národa vymezeného buď v zásadě primordiálně, na základě etnické příslušnosti definované společným jazykem, kulturou a zvyky, anebo na základě státní příslušnosti. V předmoderní době však tyto koncepty nebyly z hlediska vztahů v okrajových částech čínské impéria, jejichž obyvatelé byli považováni za „barbary“, relevantní. Tibet je tedy v současnosti sice součástí ČLR, ale nikoli „Číny“ jako takové, a to bez ohledu na to, jak daleko sahal v které historické době přímý či nepřímý vliv čínské impéria.

3.2 Tibet jako „součást Číny“

Oficiální historický narativ Komunistické strany Číny se proto zaměřuje primárně na inkorporaci Tibeťanů do širěji pojímaného „čínské národa“ (*Zhonghua minzu* 中华民族)¹⁵ ve snaze prokázat, že Tibeťané vždy byli součástí kulturního okruhu čínské civilizace. Tento narativ se vyvíjel postupně už od císařských dob a v první polovině 20. století, až dosáhl dodnes platné podoby po tibetském povstání v roce 1959, kdy byla vydána anglická verze svazku *Concerning the Question of Tibet* (K otázce Tibetu).¹⁶ Jak k této „tibetské otázce“ poznamenal E. Sperling,¹⁷ „status Tibetu coby součástí Číny i jako nezávislého státu“ jsou „relativně nové konstrukty“, které slouží jako politické argumenty obou stran sino-tibetského konfliktu.

Historicky měl Tibet úzký vztah s čínskou říší počínaje dynastií Jüan (Yuan 元), která rozsáhlé území sahající mnohem dále než dnešní ČLR ovládala mezi lety 1271 až 1368.¹⁸ Centrální Tibet byl však chánem Mोंgkem dobyt již dříve, v roce 1253. Začlenění Centrálního Tibetu do mongolské říše je tak v moderním čínském narativu interpretováno jako počátek stavu, kdy bylo toto území „trvale součástí Číny“. ¹⁹ Vztah mezi mongolskými chány a tibetskými vládci, představenými školy tibetského buddhismu Sakja (*sa skya* སཀའ་སྐྱེས་), byl formálně charakterizován jako vztah lama-patron (tib. čhōjōn, *mchod yon* མཚན་ལོན་པོ་). Ve 20. století ovšem začala být tato charakteristika symbolicky uplatňována obecně na vztah mezi Tibetem a Čínou za vlády dvou nechanských dynastií – Jüan a Čching (Qing 清, 1644–1911). Pro zástupce tibetské vlády i mnohé exilové tibetské intelektuály to byl ve 20. století klíčový argument dokazující, že „Tibet součástí Číny nikdy nebyl“. ²⁰ Pro tento vztah se ujal termín „suzerenita“ – tedy nikoli „suverenita“ (státní svrchovanost), ale ani přímá podřízenost. Elliot Sperling právě toto považuje za základ „kontranarativu tibetské exilové vlády“, ²¹ jenž však prakticky opomíjí institucionální aparát, který tyto dvě dynastie v Tibetu vybudovaly a spravovaly.

Současný čínský narativ o Tibetu coby součástí Číny je bez ohledu na historická fakta podpořen mnohem dřívějším kontaktem mezi oběma říšemi, tibetskou říší

založenou buddhistickým králem jménem Songcän Gampo (*srong btsan sgam po* རྟལ་བཙན་སྐུ་མཚན་པོ་, asi 605–650) a čínskou dynastií Tchang (Tang 唐, 618–907). Mezi 7. a 9. stoletím nastal prudký rozmach tibetské říše a tibetská armáda představovala pro Tchangy reálnou hrozbu, proto čínská strana – podobně jako s jinými „barbarskými říšemi“ – ve vztahu k Tibetu aktivně prosazovala formování aliancí skrze „sňatkovou politiku“ (che-čchin, *heqin* 和亲). Poprvé byla čínská princezna (z jedné z bočních větví císařské rodiny) provdána do Tibetu právě v 7. století za krále Songcän Gampa. Martin Slobodník a mnozí další poukázali na to, že příběh princezny Wen-čcheng (čín. *Wencheng gongzhu* 文成公主, tib. Münčang kongčö'i, *mun cang kong co'i* མུན་ཅང་ཀོང་ཚོ་ལོ་ལོ་, lidově známá jako „čínská žena“ Gjaza [*rgya bza'* རྒྱ་བཙན་པོ་], je poněkud jinak nahlížen z čínské a jinak z tibetské perspektivy. Čínská interpretace vychází ze záznamů v dynastických kronikách dynastie Tchang, v nichž princezna „ztělesnila tradiční roli misionářky šířící čínskou civilizaci mezi ‚barbary‘“. ²²

Tuto roli jí v určitém smyslu přiznávají i (o něco pozdější) tibetské buddhistické zdroje připisující jí „dovezení sochy Buddha Šákjamuniho (tibetsky označované jako Džowo [*jo bo* ཇོ་བོ་]) do Tibetu, což podle tibetských autorů velkou měrou přispělo k šíření buddhismu v Centrálním Tibetu“. ²³ V těchto textech však není Wen-čcheng nositelkou čínské civilizace, nýbrž jednou z polomytických postav, jež se podílely na vzniku svěbytné buddhistické civilizace tibetské říše. Vedle nejuctívanější sochy tibetských buddhistů s sebou měla přinést také „věšebné knihy, astrologické manuály, lékařské recepty, pokročilé zemědělské techniky, vodní mlýny a další řemeslná umění“. ²⁴ Zatímco v dobových čínských historických pramenech je princezna Wen-čcheng pouze jednou z mnoha čínských žen poslaných k „barbarům“ za účelem nastolení míru a šíření čínské civilizace do Střední Asie, dle tibetských buddhistických legend zásadním způsobem přispěla ke zformování tibetské civilizace a kultury.

Právě poměrně významná role v procesu utváření tibetské buddhistické identity, kterou princezně Wen-čcheng přisuzovaly tibetské texty, se dobře hodila pro to, aby se tato postava v současném narativu komunis-

tické strany stala jedním z hlavních symbolů moderní sino-tibetské jednoty. Vznikl tedy nový narativ, který M. Slobodník popsal jako „oficiální verz[i] historie, [...] kde etnické nálepky národnosti Chan [*Hanzu* 汉族], tibetské národnosti [*Zangzu* 藏族] a velkého čínského národa [*Zhonghua minzu* 中华民族], jež se poprvé objevily na konci devatenáctého a začátku 20. století coby pokus o sešněrování multinárodnostní říše do národního státu, jsou aplikovány na 7. století za účelem potvrzení současného etnického uspořádání ČLR“. ²⁵ Tento narativ byl dále podpořen „důkazy“ v podobě písemných pramenů, sino-tibetské smlouvy z let 821–822, jejíž „zapsaná verze je na paměť jednoty mezi Tibetem a Čínou citována“ v publikaci *Concerning the Question of Tibet*. ²⁶ Poslední zbývající z údajných třech původních kamených stél se shodnými nápisy v tibetštině a čínštině je dodnes umístěna před hlavním chrámem Džokhang ve Lhase. ²⁷

Vedle zmíněné aliance uzavřené mezi tibetskou říší a čínskou dynastií Tchang, která může být jen stěží interpretována jako přímé podřízení jedné říše druhé, byla v oboustranné historii pouze dvě období, kdy Tibet mohl být reálně považován za součást „Říše Středu“: za dynastií Jüan a Čching. Paradoxně ani jedné z nich nevládli etničtí Číňané/Chanové. Navíc jak mongolští, tak i mandžušti panovníci vyznávali tibetskou formu buddhismu, což Tibeťanům umožňovalo chápat tento vztah jako výše uvedený vztah mezi patronem a duchovním učitelem spíše než jako vztah přímé podřízenosti. Oproti tomuto pohledu se čínský narativ soustředí hlavně na imperiální instituce zřízené v Tibetu za těchto dvou dynastií, v případě poslední dynastie Čching na takzvané ambany, ²⁸ vyslance mandžuského dvora ve Lhase. Současná propaganda se zaměřila na zobrazování ambanů jako „národních hrdinů“, kteří riskovali, a v několika případech i položili, své životy za „jednotu vlasti“. To se projevilo například nedávno během oficiálního otevření nově zrenovovaného Thomzigkhangu (*khrom gzigs khang* ཁྲོམ་གཟིགས་ཀམ་མང་), bývalého sídla několika prvních ambanů, které má v budoucnu fungovat jako vlastenecké muzeum. ²⁹

Dále je zdůrazňováno, že dalajlamové coby faktičtí vládci Tibetu, ale i pančhenlamové a další vysocí

představitelé tibetské vlády museli být oficiálně uznáni čchingským dvorem. V případě dalajlamů byla za Čchingů dokonce zavedena nová instituce, známá jako „zlatá urna“ (čín. *tin pching*, *jin ping* 金瓶, tib. serbum, *gser bum* གསེར་བུམ་),³⁰ z níž se „tahala“ jména předem vybraných kandidátů, aby finální volba mohla být oficiálně uznána. Tato instituce, jež reálně sloužila jako nástroj politické kontroly, byla znovu využita o dvě stě let později, když od počátku devadesátých let 20. století začala paradoxně sloužit čínské vládě a ateistické komunistické straně k legitimizaci oficiálních rozhodnutí o nových znovuzrozeních – v případě 11. pančhenlamy a další vlivných tulkuů.

Po pádu dynastie Čching a po založení Čínské republiky po revoluci v roce 1911 se vládnoucímu Kuomintangu nikdy nepodařilo získat plnou kontrolu nad politickým Tibetem. Sílící atmosféra blížícího se konce západního kolonialismu podnítila tibetské touhy po samostatnosti, ty však nebyly nikdy mezinárodně posvěceny, ani při prvním pokusu o vyhlášení nezávislosti po pádu mandžuské dynastie,³¹ ani v listopadu 1950, kdy tibetská vláda podala stížnost proti čínské okupaci na půdě OSN.³² Masivní čínská ofenziva ve východním Tibetu na podzim 1950 vedla k pádu Čamda, města ležícího na západním okraji Khamu na samé hranici s Centrálním Tibetem. Tím si komunistická strana otevřela pozici k jednání s tibetskou vládou, jež 23. května 1951 vyvrcholila podepsáním *Sedmnáctibodové dohody* (oficiálně známé jako *Dohoda mezi Ústřední lidovou Čínskou lidovou republikou a místní vládou Tibetu o opatřeních k mírovému osvobození Tibetu*, čín. Čung-jang žen-min čeng-fu che Si-cang ti-fang čeng-fu kuan-jü che-pching tie-fang Si-cang pan-fa te sie-i, *Zhongyang renmin zhengfu he Xizang difang zhengfu guanyu heping jiefang Xizang banfa de xieyi* 中央人民政府和西藏地方政府关于和平解放西藏办法的协议).

Podle M. Slobodníka tato dohoda již od počátku potvrdila „zvláštní postavení Tibetu v rámci čínské náboženské politiky a národností politiky obecně“, protože „explicitně zmínila otázku náboženské svobody v Tibetu“.³³ V sedmém bodě se přímo praví, že se „bude provádět politika svobody náboženského vyznání“ a „náboženské vyznání, zvyky a obyčej tibetského národa

zůstanou v úctě a buddhistické kláštery budou mít plnou ochranu“. Ústřední čínská vláda se také zaručila, že „v žádném případě nezavede jakékoli změny, pokud jde o důchody klášterů“.³⁴ Dohoda byla tibetskou vládou stvrzena v zastoupení a poté v říjnu toho roku telegraficky i samotným 14. dalajlamou, což zaručilo zachování společenského a náboženského systému na území tzv. politického Tibetu, který se nacházel pod přímou dalajlamovou vládou.

Nicméně komunistická strana měla volné pole k tomu, aby začala se svými „demokratickými reformami“ (min-ču kaj-ke, *minzhu gaige* 民主改革) v tibetských oblastech mimo území spadající přímo pod vládu dalajlamy a Gandän Phodangu (*dga' ldan pho brang* དགའ་ལྷན་པོ་བླ་མ་),³⁵ tedy v Amdu a Khamu. Tyto oblasti obývané etnicky tibetským obyvatelstvem nebo úzce spřízněnými etnickými skupinami jako Gjalrongové (tib. *rgyal rong* རྒྱལ་རོང་; čín. Ťia-žung, *Jiarong* 嘉绒) nebo Čchiangové (čín. *Qiang* 羌)³⁶ se hlásily k tibetské identitě, ať už coby Tibeťané (*bod pa* བོད་པ་), buddhisté (*nang pa* རྣམ་པ་) nebo prostě „pojídači campy“ (*cam zän*, *rtsam zan* རྩམ་ཟུག་),³⁷ na základě relativně vágní definice založené primárně na náboženských a kulturních aspektech. Během období vlády dynastie Čching si místní „království“ zachovávala značnou autonomii a místní vládcí, tibetsky zvaní *gjalpo* (*rgyal po* རྒྱལ་པོ་), čili „králové“, čínsky *tchu-s'* (*tusi* 土司), případně *čchin-wang* (*qinwang* 亲王), byli formálně potvrzováni čchingským dvorem.³⁸ Během první poloviny 20. století byla většina území Amda a velká část Khamu začleněna do čínských provincií Čchingchaj (Qinghai 青海), Kan-su (Gansu 甘肅), S'-čchuan (Sichuan 四川) a Jün-nan (Yunnan 雲南) a jako takové tyto oblasti spadaly pod správu Kuomintangu, přestože reálná moc byla často v rukách místních vládců nebo mocných militaristů ovládajících rozsáhlá území.

Daná situace později umožnila komunistické straně, aby na těchto územích i navzdory dohodě s tibetskou vládou zahájila akce proti místním vládnoucím elitám. Tyto akce, souhrnně označované jako „demokratické reformy“, byly prováděny po vzoru pozemkové reformy, která proběhla v již dříve „osvobozených“ oblastech Číny (tie-fang čchü, *jiefangqu* 解放区). Jednalo se o značně necitlivé zásahy prováděné v převážně

tibetských oblastech Číňany, kteří se pokoušeli mobilizovat lid, aby se podílel na svržení feudálních pánů a představených klášterů. Tradiční teokratický feudální systém byl prakticky ze dne na den vržen do komunistického experimentu, což vyvolalo ve společnosti chaos a nevlí. Situace nakonec eskalovala do celonárodního povstání, které se na začátku roku 1959 s přispěním bojovníků z Khamu přes oblast Lhokha dostalo až do Lhasy.³⁹

3.3 Šíření „čínského příběhu“

Poté, co bylo ozbrojené povstání zpacifikováno masivním nasazením ČLOA, potřeboval komunistický režim legitimizovat svoje počínání v Tibetu, a proto se znovu a intenzivněji začal šířit narativ o „osvobození“. Ono „osvobození“ bylo dvojího druhu: osvobození Tibetu z rukou západních imperialistů (jejichž přítomnost sama tibetská vláda popírala) a – v zásadě vykonstruovaný – boj lidu proti feudálnímu útlaku, tedy osvobození „otroků“. Masivní propagační kampaně se na jedné straně zaměřovaly na samotný Tibet, kde bylo hlavním cílem vytvořit jednotnou frontu s vlivnými spojenci skrz kooptaci místních elit a díky rekrutování loajálních úředníků pro novou vládu, na druhé straně však směřovaly také do zahraničí. Už v té době – stejně jako je tomu v současnosti – čínská vláda angažovala zahraniční novináře, kteří sympatizovali s režimem, aby pomáhali šířit příběh o „mírovém osvobození“ v zahraničí. Za tímto účelem byly v padesátých letech zorganizovány dvě zvláštní delegace zahraničních novinářů, které navštívily Tibet, jedna před povstáním a druhá těsně po něm.⁴⁰

Jak podrobně popisuje v kapitole *Československo v Tibetu v padesátých letech minulého století* Luboš Bělka, první cesta se konala na podzim 1955 a absolvovalo ji deset novinářů, včetně českého (československého) reportéra Karla Beby. Druhá byla ta, které se účastnil i Jan Vinař. Tato delegace měla celkem osmnáct členů z deseti různých zemí. Cesta se konala velice krátce po potlačení povstání, již koncem léta 1959, právě s cílem „ukázat světu, že protilidové povstání feudálů a otroká-

řů z března 1959 je zcela potlačeno, viníci jsou trestáni a tibetská společnost opět směřuje správným směrem k budování maoistického socialismu“.⁴¹ Novináři byli převážně z komunistických zemí nebo to byli levicově orientovaní západní intelektuálové. Absolvovali asi měsíc trvající cestu po Ů-cangu, kde měli možnost se setkat se zástupci „tibetského lidu“ a kooptovaných elit (např. 10. pančhenlamou), kteří jim poskytli „autentický tibetský hlas“ podávající svědectví o povstání „zorganizovaném aristokracií a feudálními pány“. Prostřednictvím čínských tlumočnicků se také delegace z „přírodního zdroje“ dozvěděla o zavádění „demokratických reforem“ v Tibetu.

Původní narativ, který ospravedlňoval samotné „osvobození“, byl později rozpracován do sofistikovanější podoby podložené historickými argumenty, jejíž oficiální verze se objevila ve zmíněné publikaci *Concerning the Question of Tibet*. Tato verze se nyní, po šedesáti letech, spolu s rozvojem internetu a sociálních sítí snadno šíří coby „alternativní příběh“ odhalující perspektivu, která se dřív k běžnému čtenáři mimo ČLR (s výjimkou spřátelených režimů v padesátých letech) prakticky nedostala. Pekingská vláda zejména po velikých protestech v roce 2008 zintenzivnila propagandu orientovanou na zahraniční publikum, aby rozmělnila vliv neumdlévající kampaně, již vede tibetská exilová vláda, aktivisté a západní lidskoprávní organizace. Stejný narativ je však s větší intenzitou prosazován i v samotném Tibetu, s cílem „převychovat“ nepoddajné Tibeťany, ospravedlnit zavádění dalších restriktivních opatření v Tibetu a potlačit tibetské hlasy zevnitř ČLR.

Počínaje padesátým výročím „demokratických reforem“ v roce 2009 začal být den potlačení povstání po dalajlamově útěku do exilu, 28. březen 1959, kdy čínský premiér Čou En-laj (Zhou Enlai 周恩来) a Státní rada vyhlásili rozpuštění tibetské vlády (kašagu), v ČLR oslavován jako *Den osvobození miliónu otroků* (čín. Si-cang paj-wan nung-nu ťie-fang ťi-nian-ž', *Xizang baiwan nongnu jiefang jinianri* 西藏百万农奴解放纪念日; angl. *Serf Emancipation Day*). Jednalo se o čínskou odpověď na celosvětově připomínaný 10. březen 1959, den, kdy vypuklo povstání ve Lhase, coby „den Tibetu“. Toto datum pravidelně provázejí na celém světě akce

vyjadřující podporu Tibetu. I v samotném Tibetu je brezen citlivým obdobím, kdy hrozí domácí protesty, jako se to stalo na konci osmdesátých let a znovu v roce 2008.

Oficiální kritika takzvaného „starého Tibetu“ zdůrazňuje nerovnost a krutost „feudálního otrokářského systému“, feudální páni – příslušníci aristokracie a náboženské elity – jsou vykreslováni stereotypně negativně, často s až groteskním důrazem na jejich nemorální chování, jak je patrné i ve Vinařově reportáži, např. v části, kde delegace sledovala amatérské divadelní představení mnichů v klášteře Däpung. Zpupnost a nelidské zacházení s poddanými byly nepochybně realitou života nejchudších obyvatel Tibetu, jak ukazují zaznamenaná svědectví lidí, kteří zažili část života ve starém a část v novém režimu,⁴² to však samo o sobě nemůže nikdy plně ospravedlnit realitu „politické dominance většinového etnika Chanů a politické podřízenosti menšinové národnosti, Tibeťanů“,⁴³ kteří z velké části ztratili právo i možnost zasahovat do záležitostí Tibetu.

Feudální systém Tibetu byl značně odlišný od toho čínského. Tibetský systém lze charakterizovat jako systém „duální moci“, spojující moc náboženskou a politickou (tib. čhō si ňi, *chos srid gnyis* མཚན་སྲིད་གཉིས་). V tomto systému byla „svrchovaná politická i náboženská moc v rukou následné linie dalajlamů“.⁴⁴ Důležitou roli zde hráli vysocí lamové a zejména tzv. tulkuové, znovuzrození, kteří byli považováni za emanace bódhisattvů. Velké kláštery měli často několik tulkuů, kteří byli držiteli moci nad poddanými spadajícími pod klášter. Poddaní tak měli povinnosti jak vůči klášteru, tak i místním feudálními pánům a ústřední vládě ve Lhase, což pro chudé zemědělce a pastevce často představovalo neúměrnou zátěž.

Není tudíž nijak překvapivé, že jedním z hlavních terčů komunistické propagandy v Tibetu se staly náboženské elity, jakož i náboženství jako takové. Tibetský buddhismus, který je i na Západě dodnes někdy nazýván „lamaismus“, je čínsky označován jako „učení lamů“ (la-ma ťiao, *lama jiao* 喇嘛教). V obou jazycích je tento termín zavádějící a nese hanlivé zabarvení. Neutrální pojmenování je „tibetský buddhismus“ (čín. Cang-čchuan fo-ťiao, *Zangchuan fojiao* 藏传佛教), v tibetštině je však tato víra označována prostě jako „náboženství“

(čhō, *chos* མཚན). V ranné propagandě, která dosáhla své vrcholné podoby ve filmu *Otrok* (čín. Nung-nu, *Nongnu* 农奴, tib. Žingdän, *zhing bran* རྩིང་བློན་) z roku 1963, byl tibetský buddhismus představován jako anachronismus prosáklý „feudálními pověrami“ a jako něco přímo antagonistického vůči modernizačnímu úsilí nového režimu vyzbrojeného zbraněmi v podobě vědy a industrializace. Jedním z běžných argumentů byla ekonomická, jakož i společenská „neužitečnost“ mnichů, kteří představovali podle M. Goldsteina deset až patnáct procent celkové populace, což bylo dvacet až třicet procent všech mužů v Tibetu,⁴⁵ kteří tak nijak nepřispívali k hospodářskému ani demografickému růstu. Zatímco běžní mniši byli v propagandě často zobrazováni jako bezmocné oběti monastického systému, lamové byli často zachycováni nejen jako hloupí a krutí, ale také jako zvrhlí nebo přímo perverzní.

V souladu s marxistickou filozofií založenou na dialektickém materialismu považoval pekingský režim náboženství jako takové za „nevědecký“ přežitek a symbol „zaostalosti“ a některé praktiky, jako například znovuzrození nebo tantrické rituály, byly označeny za „feudální pověry“. Kritika náboženství v Tibetu vycházela z progresivního a vědeckého vidění světa, jak jej formuloval na konci třicátých let Mao Ce-tung, který sám vycházel ze západních filozofických konceptů progresivní historie. Jak upozornil M. Slobodník, dobové „odkazy na magii a krutost, stejně jako sexuální interpretace tibetského buddhistického umění odrážely zkreslený obraz tibetského buddhismu na Západě“, jehož počátky můžeme spatřovat v „negativní prezentaci tibetského náboženství v monografii britského cestovatele, armádního lékaře a tibetanisty Laurence A. Waddella nazvané *The Buddhism of Tibet or Lamaism*, která vyšla roku 1895“. Tibetský buddhismus je v této knize „prezentován jako primitivní ‚lamaismus‘ – zkomolenina indického buddhismu spojovaná s uctíváním ďábla a celkovým úpadkem náboženské praxe“.⁴⁶

Negativní obraz tibetského buddhismu byl tedy zakořeněn v samotném pojetí modernity založené na racionalitě a vědeckém přístupu ke světu, který Čína přijala během tzv. Májového hnutí (wu-s' jün-tung, *wu si yundong* 五四运动) po roce 1919 a který byl později

přeformulován Mao Ce-tungem v jeho konceptu „nové demokratické kultury“ (sin min-ču ču-i wen-chua, *xin minzhu zhuyi wenhua* 新民主主义文化).⁴⁷ Kritika „pověř“ jako čehosi, co je v přímém rozporu s myšlenkami modernity a pokroku, nebyla cizí západní ani čínské civilizaci v období přerodu a po komunistických převratech v Číně a střední a východní Evropě na konci čtyřicátých let se právě „pověř“ staly jedním z terčů dobové propagandy. M. Slobodník popsal, jak cestopisy vytvořené Čechoslováky, kteří navštívili ČLR v rámci oficiálních delegací v padesátých letech, poskytují „idealizovaný obraz Číny naplněný entusiasmem pro budování socialismu“. Logicky, tito cestovatelé, novináři i funkcionáři zachycovali Tibet velmi negativně: „Vědecká pravda je jako obří kouzelná hůlka, jež může probudit Tibet ze staletého spánku; svět průměrného Tibeťana je opanován nočními můrami, démony, příšerami, duchy a ďábly. Je jich tolik co v horečnatých blouzněních nemocného dítěte, jež bylo zanecháno osamoceno v temné světnici“.⁴⁸

S nástupem „reforem a otevírání se světu“ (kaj-ke kchaj-fang, *gaige kaifang* 改革开放) po smrti Mao Ce-tunga a zejména s hospodářským boomem doprovázeným prudkým rozvojem – primárně domácího – turistického ruchu byl oficiální čínský narativ historie Tibetu přetaven do podoby masové komercializované produkce pro nejširší veřejnost. Tímto narativem je nasáklá nejen celá moderní historie Tibetu, ale také různé aspekty současného každodenního života. Je nejen vystavován v muzeích v podobě oživené performance mrtvé minulosti, ale projevuje se i v životě mnoha aktivních primárně náboženských institucí. Ty byly přeměněny v turistické atrakce a jejich duchovní funkce posvátných míst vyhrazených věřícím postupně upadá.⁴⁹ Takovými místy jsou historické památky, stejně jako poměrně nedávno založené buddhistické akademie jako Larung Gar (*bla rung sgar* ལཱུང་རུང་སྐར་ག) a Jarčchen Gar (*ya chen sgar* ཡཾ་ཅེན་སྐར་ག), ze kterých se postupně stala centra tibetského vzdělání a kultury, jež úřady začaly po roce 2008 vnímat jako instituce podkopávající moc ústřední vlády. Dokonce i Barkor, posvátný okruh (kora) kolem hlavního lhaského chrámu Džokhang, byl „rekonstruován“ coby „turistický areál starého města Barkor“

(Pa-kchuo ku-čcheng lü-jou-čchü, *Bakuo gucheng lüyouqu* 八廓古城旅游区) a naproti paláci Potala vyrostla obří budova imitující její sloh, která hostí divadlo nabízející bombastická představení o princezně Wen-čcheng čínským turistům. Ty sem doprovázejí čínští průvodci, kteří v rámci striktně regulovaných prohlídek Potaly vykládají svůj přísně kontrolovaný příběh historie Tibetu.

Tato ostentativní performace sinizované tibetské identity je dále posilována sinizací tibetských výrazů a jmen, ať už místních, či osobních. Významným krokem k tomu bylo zavedení tzv. „tibetského pchin-jinu“ (čín. Cang-wen pching-jin, *Zangwen pinyin* 藏文拼音), oficiálního přepisu tibetštiny do latinky, který se používal v ČLR coby alternativa k zavedeným mezinárodním transkripčním systémům, jež vycházely z anglické výslovnosti hlásek. „Tibetský pchin-jin“ byl zaveden v roce 1976⁵⁰ a mezinárodně se začal používat po schválení Expertní skupinou OSN pro zeměpisné názvy (UNGEGN) v roce 1982.⁵¹ Tento systém se používá především v kartografii, zatímco v ostatních případech čínské zdroje čím dál častěji inklinují k použití pchin-jinu, ovšem nikoli toho „tibetského“, reflektujícího původní tibetskou podobu slova, ale pchin-jinu čínského, který tibetská slova a jména zaznamenává přes přepis do čínských znaků. Tak se z koloniálního Mt. Everestu postupně stala Qomolangma (z tibetského Džomolangma, *Jo mo glang ma* ཇོ་མོ་གླང་མ་)⁵² a v čínských materiálech (např. turistických brožurách) již běžně i Zhumulangma (v českém přepisu *Ču-mu-lang-ma*; jedná se o přepis tibetského jména do čínských znaků jako 珠穆朗玛). Výjimkou již nejsou ani uváděné čínské názvy namísto tibetských, např. Dazhaosi (v české transkripci *Ta-čao-s*; 大昭寺) namísto Džokhangu. Tyto sinizované čínské názvy lze najít ve většině čínských publikací v angličtině, jež jsou určeny široké veřejnosti, a symbolicky tak přibližují Tibet Číně.

Hlavním důvodem současného masového šíření původního propagandistického narativu z padesátých let a jeho přizpůsobení do podoby konzumního produktu pro turistický ruch, jak domácí čínský (tj. chanský), tak i zahraniční, je snaha zahladit dlouhodobě se opakující nepokoje v regionu, jež byly důsledkem neúspěšné národnostní politiky Pekingu a (částečně i jí zapří-

činěné) vyostřující se sociální nerovnosti. To už v minulosti několikrát vedlo k nenásilným, ale i násilným protestům, naposledy v roce 2008, které po zavedení přísných bezpečnostních opatření a sofistikovaného monitorování tibetského obyvatelstva vystrídala v minulé dekádě vlna sebeupalování.⁵³ Propagandistický narativ tak slouží nejen původnímu cíli legitimizace trvalé čínské přítomnosti v Tibetu, ale zároveň je také pokusem o přepsání historie s dvojím záměrem: zabránit do budoucna dalším protestům a uhájit čínské stanovisko vůči kritice ze strany Západu prosazením alternativního narativu, který oproti lidským právům a svobodě zdůrazňuje rozvoj a všeobecné „udržitelné blaho“ (siao-kchang, *xiaokang* 小康).

Poznámky ke kapitole:

- 1) Některé čínské termíny nemají přesný tibetský ekvivalent (např. čínský Si-cang není zcela totožný s tibetským Bö). Proto výrazy, které jsou relevantní pro oficiální čínskou terminologii, uvádíme pouze čínsky a ty, které jsou relevantní v tibetském diskursu, zase uvádíme pouze tibetsky.
- 2) Viz např. Melvyn Goldstein, *The Snow Lion and the Dragon: China, Tibet, and the Dalai Lama*, Berkeley: University of California Press 1997, s. xi.
- 3) Platný akademický argument, který problematizuje koncept tzv. „velkého Tibetu“ (Bö čhenpo, *bod chen po* བོད་ཆེན་པོ་) je, že takové pojetí „odporuje reálným hraničním politické suverenity Gandän Phodangu [*dga' ldan pho brang* དགའ་ལྷན་པོ་བོད་ལྗོངས་, tj. dalajlamova vláda] a popírá komplexnost a odvěkou heterogenitu tohoto regionu“. (Viz Martin A. Mills, „Who Belongs to Tibet? Governmental Narratives of State in the Ganden Podrang“, in: Gerard Toffin – Joanna Pfaff-Czarnecka (eds.), *Facing Globalization in the Himalayas: Belonging and the Politics of the Self*, London: Sage 2014, s. 397). Jinými slovy, je zde rozdíl mezi „aktivní politickou suverenitou a rituální suzerenitou“ dalajlamů neboli „mezi náboženskou autoritou dalajlamy a politickou autoritou jeho vlády“ (tamtéž, s. 406).
- 4) OHCHR, „Declaration on the Right to Development“ 4. 12. 1986. Dostupné z <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/righttodevelopment.aspx> (navštíveno 26. 8. 2020).
- 5) Martin A. Mills, „Who Belongs to Tibet? Governmental Narratives of State in the Ganden Podrang“, in Gerard Toffin – Joanna Pfaff-Czarnecka (eds.), *Facing Globalization in the Himalayas: Belonging and the Politics of the Self*, London: Sage 2014, s. 414.
- 6) Julia Bergin – Louisa Lim, „Inside China's Audacious Global Propaganda Campaign“, *The Guardian*, December 7 (2018). Dostupné z <https://www.theguardian.com/news/2018/dec/07/china-plan-for-global-media-dominance-propaganda-xi-jinping> (navštíveno 17. 8. 2020).
- 7) Za zmínku stojí fakt, že samotný ideologický zabarvený termín „lid“ (čín. žen-min, *renmin* 人民, tib. mimang, *mi dmangs* མི་དམངས་) se do tibetštiny dostal až v padesátých letech právě v souvislosti s „mírovým osvobozením“ (viz např. Melvyn Goldstein, *A History of Modern Tibet, Volume 2: The Calm Before the Storm: 1951–1955*, Berkeley: University of California Press 2007, s. 317).
- 8) Elliot Sperling, „Red Army's First Encounters with Tibet: Experiences on the Long March“, *Tibetan Review* 11/10, 1976, s. 11–18.
- 9) Melvyn C. Goldstein, *A History of Modern Tibet, Volume 2: The Calm Before the Storm: 1951–1955*, Berkeley: University of California Press 2007, s. 544.
- 10) Tamtéž, s. 314.
- 11) Tamtéž, s. 544.
- 12) V posledním desetiletí bylo v ČLR vydáno několik tibetských literárních děl založených na vzpomínkách svědků čínského „osvobození“. Asi nejznámějším z nich je do angličtiny přeložený memoár *My Tibetan Childhood: When Ice Shattered Stone* od autora z oblasti Amda Naksang Nulo (Durham and London: Duke UP 2014; tibetský původní název *Nags tshang zhi lu'i skyid dug* [dosl. Radosti a strasti chlapce z Naksangu], Xining: Qinghai Xining yinshuachang 2007).
- 13) Podobným konstruktem jsou ostatně např. obyvatelé USA coby „Američané“.
- 14) „V tibetštině neexistovalo slovo, které by znamenalo «Čína» [ve smyslu multietnického státu].‘ Autor, který působil jako překladatel během čínsko-tibetských jednání [v letech 1950–1951], poznamenal, že v tomto smyslu bylo nutné použít transliteraci čínského výrazu [tj. *Zhongguo*, tib. *krung go* ལྷན་རྒྱལ་; pozn. KH].“ (Elliot Sperling, *The Tibet-China Conflict: History and Polemics*, Washington: East-West Center 2004, s. 34) Cit. z Huang Mingxin, „The Tibetan Version of the 17-Article Agreement“, *China's Tibet* 2, 3 (1991), s. 12–14.

- 15) Jeho základy položil na počátku 20. století zakladatel Čínské republiky Sunjatsen (Sun Zhongshan 孙中山). Sunjatsenův koncept zaručoval míru politické autonomie pěti etnikům či „rasám“ tvořícím „velký čínský národ“: Chan (*Han* 汉) neboli etničtí Číňané, Mandžuoové (*Man* 满), Mongolové (*Meng* 蒙), Tibeťané (*Cang, Zang* 藏) a Ujguři (*Wej, Wei* 维). Jednotlivá etnika byla na původní státní vlajce první Čínské republiky symbolizována pěti odlišnými barvami: červená, žlutá, modrá, bílá a černá. Na vlajce ČLR jsou zastoupeny jednou velkou a čtyřmi malými hvězdičkami. Viz např. Prasenjit Duara, *Rescuing History from the Nation*, Chicago: University of Chicago Press 1995, s. 142.
- 16) Publikaci pod názvem *Dokumenty týkající se otázky Tibetu* v květnu 1959 vydalo v české mutaci tiskové oddělení velvyslanectví ČLR, což mimo jiné svědčí o úsilí, jež čínská strana vynakládala na šíření vlastního narativu v zahraničí.
- 17) Elliot Sperling, *The Tibet-China Conflict: History and Polemics*, Washington: East-West Center 2004, s. 23.
- 18) K historii Tibetu za dynastie Jüan viz např. Luciano Petech, *Central Tibet and the Mongols: the Yüan-Sa-skyia period of Tibetan history*, Roma: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente 1990.
- 19) Elliot Sperling, *The Tibet-China Conflict: History and Polemics*, Washington: East-West Center 2004, s. 10.
- 20) Žagabpa Cipön Wangčug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 265.
- 21) Elliot Sperling, *The Tibet-China Conflict: History and Polemics*, Washington: East-West Center 2004, s. 21.
- 22) Martin Slobodník, „The Chinese Princess Wencheng in Tibet: A Cultural Intermediary between Facts and Myth“, Referát přednesený na konferenci *Trade, Journeys, Inner and Intercultural Communication East and West (up to 1250)*, Dolná Krupá, 2.–6. června 2004, s. 270.
- 23) Tamtéž, s. 271.
- 24) Tamtéž, s. 272.
- 25) Tamtéž, s. 273.
- 26) Elliot Sperling, *The Tibet-China Conflict: History and Polemics*, Washington: East-West Center 2004, s. 10.
- 27) O této stéle, již nazývá „sloupem strýce a synovce“, se ve svém textu zmiňuje i Jan Vinař. Úřady si jí i v současnosti natolik cení, že, jak upozornila tibetská básnířka a aktivistka Cchering Özer (<https://highpeakspureearth.com/shocking-during-the-epidemic-two-chinese-style-pavilions-appear-in-front-of-the-jokhang-temple-part-1-by-woeser/>), na jaře 2020, když byl Tibet zcela uzavřen kvůli covidu, byla zastřešena malým pavilonkem v čínském stylu. Ten během pár dnů vyrostl přímo před (dlouhodobě zavřeným) hlavním vchodem do chrámu, kde se denně modlí stovky věřících.
- 28) Jedná se o původně mandžuské slovo s obecnějším významem „vysoký úředník“. V případě Tibetu a některých dalších oblastí (Mongolsko, Sin-ťiang) se jednalo o „císařské pověřence“ (čín. *zhuzha dachen* 驻扎大臣). O jejich postavení viz Josef Kolmaš, „The Ambans and Assistant Ambans of Tibet“, *Archiv orientální. Supplementa* 7, Praha: Orientální ústav, 1994.
- 29) Viz Kamila Hladíková, „Purple Ruins: Tsering Woese's (re)Construction of Tibetan Identity“, *Archiv orientální* 89, 2021, s. 199–208.
- 30) Viz Max Oidtmann, *Forging the Golden Urn: The Qing Empire and the Politics of Reincarnation in Tibet*, New York: Columbia University Press 2018.
- 31) Nezávislost po pádu dynastie Čching formálně vyhlásil 13. dalajlama na počátku roku 1913, přičemž již o měsíc dříve o tomto kroku jednali jeho zmocněnci s představiteli Mongolska, které se v té době rovněž hodlalo osamostatnit, a obě území svou nezávislost vzájemně uznala. Možnost tibetské nezávislosti se komplikovaně projednávala na konferenci v Simle o rok později, avšak čínská vláda Velkou Británií navrhované řešení, tj. rozdělení na tzv. „vnější“ a „vnitřní“ Tibet, podobně jako u Mongolska, nepřijala. Tibetská vláda čínskou neochotu se dohodnout na kompromisním řešení brala jako potvrzení statu quo, tedy de facto nezávislosti Tibetu. Viz Žagabpa Cipön Wangčug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 212–222.
- 32) Český překlad viz „Tibetská stížnost ke Spojeným národům 11. listopadu 1950“, in Žagabpa Cipön Wangčug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 330–331.
- 33) Martin Slobodník, „Strengthen Party and Government Leadership and Consolidate Management of Religion: Religious Policy Towards Tibetan Buddhism in the 1990s“, in: Wiebke Koenig – Karl-Fritz Daiber (eds.), *Religion und Politik in der Volksrepublik China*, Würzburg: Ergon Verlag 2008, s. 339.
- 34) „Dohoda mezi Ústřední lidovou vládou Čínské lidové republiky a místní vládou Tibetu o opatřeních k mírovému osvobození Tibetu, 23. 5. 1951“, in Žagabpa Cipön Wangčug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 334.
- 35) Gandän Phodang byla tibetská vláda, kterou založil 5. dalajlama Ngawang Lozang Gjamccho (*ngag dbang blo bzang rgya mtsho* འགྲུབ་ལྷོ་བཟང་རྒྱལ་མཚོ་, 1617–1682) s pomocí vládce chošúdských Mongolů Gušrichána (1652–1655). Byla reprezentovaná radou zvanou kašag (*bka' sag* བཀའ་སྐབས་, 1617–1682) a fungovala až do roku 1959 a poté byla nahrazena Ústřední tibetskou vládou v indickém exilu. Viz Žagabpa Cipön Wangčug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 103.

- 36) Čchiangové byli v oficiální čínské klasifikaci na počátku padesátých let dvacátého století „identifikováni“ jako samostatná „menštinová národnost“ (šao-šu min-cu, *shaoshu minzu* 少数民族) zatímco Gjalrongové hovořící jedním z čchiangských jazyků jsou považováni za podskupinu v rámci tibetské národnosti (Cang-cu, *Zangzu* 藏族).
- 37) Viz např. Shakya Tsering, *Dragon in the Land of Snows. A History of Modern Tibet after 1947*, London: Pimlico Press 1999, s. 210.
- 38) Komplikovaná symbióza mezi místními vládci a ústřední vládou, která byla coby dědictví systému vytvořeného za dynastie Čching po roce 1911 přejata kuomintangskou vládou a později na ni navázali i komunisté, byla na příkladu etnický a kulturně rozmanité oblasti Amda (Kan-su a Čching-chaj) popsána v práci historika Benno Weinaera *The Chinese Revolution on the Tibetan Frontier*, New York: Columbia University Press 2020.
- 39) Zatímco situace v Khamu je poměrně dobře známá díky programu americké CIA na podporu tamních povstalců (viz např. svědectví zaznamenaná Melvynem Goldsteinem v *A History of Modern Tibet, Volume 4: In the Eye of the Storm: 1957–1959*, Berkeley: University of California Press 2019, s. 55–60), situace v Amdu byla detailně zdokumentována až nedávno, viz Benno Weiner, *The Chinese Revolution on the Tibetan Frontier*, New York: Columbia University 2020.
- 40) Viz Luboš Bělka, „Šest let v Tibetu“, *Živá historie* 11 (2020), s. 18–23.
- 41) Tamtéž, s. 21.
- 42) Mezi nejčennější svědectví patří knižně vydané memoáry Taši Ccheringa a Phüncchog Wanggjäla zpracované historikem Melvynem Goldsteinem: Melvyn Goldstein – William R. Siebenschuh – Tashi Tsering, *Struggle for Modern Tibet: The Autobiography of Tashi Tsering*, London: Routledge 1997; Goldstein, Melvyn, William R. Siebenschuh, Dawei Sherap, *A Tibetan Revolutionary: The Political Life and Times of Bapa Phüntso Wangye*. Berkeley: University of California Press 2004.
- 43) Tamtéž, s. xiii.
- 44) Martin Slobodník, „Strengthen Party and Government Leadership and Consolidate Management of Religion: Religious Policy Towards Tibetan Buddhism in the 1990s“, in: Wiebke Koenig – Karl-Fritz Daiber (eds.), *Religion und Politik in der Volksrepublik China*, Würzburg: Ergon Verlag 2008, s. 340. Cit. z Phuntsog Wangyal, „The Influence of Religion on Tibetan Politics“, *The Tibet Journal* 1/1, 1975, s. 78–81.
- 45) Melvyn Goldstein, „Tibetan Buddhism and Mass Monasticism“, in: Adeline Herrou – Gisele Krauskopff (eds.), *Des moines et des moniales dans le monde. La vie monastique dans le miroir de la parenté*, Presses Universitaires de Toulouse le Mirail, 2010, s. 3.
- 46) Martin Slobodník, „Lamaism, the Living Anachronism – Depiction of Tibetan Buddhism in Czechoslovak Travelogues from the 1950s“, in: Martin Lavička – Martina Rysová (eds.), *Proceedings from the 8th Annual Czech and Slovak Sinological Conference 2014*, Olomouc, 2015, s. 119.
- 47) Viz Mao Ce-tung, „O nové demokracii“ (*Xin minzhuzhuyi lun* 新民主主义论, *Zhongguo wenhua*, 1.1940), anglický překlad Marxist.org, *Selected works of Mao Tse-tung*, „On New Democracy“, https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-2/mswv2_26.htm (navštíveno 25. 2. 2021).
- 48) Tamtéž, s. 122. Citováno z Karel Beba, *Tajemný Tibet*, Praha: Naše vojsko, 1958, s. 35. Za zmínku stojí, že čínská strana již tehdy přísně hlídala, jak je Tibet uvnitř „sprátelených“ komunistických režimů zobrazován. Jak poznamenal tehdejší ministr informací a osvěty Václav Kopecký, Čína nebyla spokojena s tím, jak byl Tibet prezentován v dokumentu Emanuela Kaněry *Čína v boji* (viz Martin Slobodník, „Socialist Anti-Orientalism: Perceptions of China in Czechoslovak Travelogues from 1950s“, in: Dorota Pucherová – Róbert Gáfrík (eds.), *Postcolonial Europe? Essays on Post-Communist Literatures and Cultures*, Leiden: Brill 2015, s. 125; cit. z Václav Kopecký et al., *Ve veliké čínské zemi*, Praha: Orbis, 1953, s. 40).
- 49) Raný vliv turismu na tibetské buddhistické kláštery na počátku ohromného boomeru, který kulminoval těsně před příchodem pandemie Covid-19, popsali už na přelomu milénia Martin Slobodník a Luboš Bělka, viz jejich „Vplyv turizmu na tibetské kláštery – príklad Labrangu“, *Hieron* VI-VII/2001–2002, s. 24–33.
- 50) „*Shaoshu minzuyu diming Hanyu pinyin zimu yinyi zhuanxiefa*“ 少数民族语地名汉语拼音字母音译转写法 (Phonetic transcription of geographical names in minority languages into Chinese pinyin). Dostupné z <http://www.moe.gov.cn/ewebeditor/uploadfile/2015/01/12/20150112161436994.pdf> (navštíveno 25. 8. 2020).
- 51) UNGEGN Working Group on Romanization Systems. „Report on the current status of UN Romanization systems for geographical names. Tibetan“ Verze 4.0, září 2013. Dostupné z http://www.eki.ee/wgrs/rom1_bo.pdf (navštíveno 25. 8. 2020).
- 52) Písmeno Q bylo zvoleno namísto anglické varianty s J, protože Q v čínském pchin-jinu se vyslovuje zhruba jako „čch“.
- 53) Viz např. Robert Barnett, „Political Self-Immolation in Tibet: Causes and Influences“, *Revue d'Etudes Tibétaines* 25 (December 2012): 41–64.

Jan Vinař: život a dílo

Luboš Belka

4.1 Jan Vinař – dříve Heinz Wiener¹

Narodil se 15. července 1914, tedy dva týdny před vyhlášením první světové války, v bohaté pražské židovské rodině, která bydlela na reprezentativní adrese Praha II, Vrchlického sady číslo 3.

Jeho otec se jmenoval Jiří Wiener, narodil se 6. května 1878, matka Valerie, za svobodna Schreyerová, se narodila 3. března 1884. Jiří Wiener byl centrálním ředitelem firmy Schöller, která vlastnila historický cukrovar v Čakovicích, a podle sdělení jeho vnuka, tedy Jana Vinaře ml., „měl dosti velký majetek“.² Ostatně ani sám Jan Vinař nebyl zcela bezmajetný, neboť v kádrovém dotazníku z 6. června 1953 uvádí, že „vlastní polovinu činžovního domu“.³ Zajímavé je, že tuto skutečnost v žádném jiném dotazníku, kde je dotaz na majetek, neuvádí. Zdali tomu tak bylo proto, že teprve v roce 1953 se jeho majetkové poměry nově uspořádaly, nebo proto, že tuto skutečnost nechtěl v dotaznících uvádět, není zřejmé. Oba rodiče tragicky zemřeli ve stejný den v roce 1941,⁴ kdy „spáchali sebevraždu před nástupem do transportu vezoucím židovské spoluobčany do koncentračního tábora v Polsku“.⁵

Jan Vinař měl starší sestru Matyldu, narozenou 20. srpna 1909,⁶ která od jara 1948 legálně pobývala s manželem a dcerou v USA, kde v roce 2003 ve věku devadesáti čtyř let zemřela. Po svatbě se jmenovala Beckmannová, příjmení Vinařová nikdy nepoužívala (na světoznámé umělecké škole Bauhaus používala jméno Mathy Wiener). Vedle filozofie a němčiny, kterou řádně vystudovala, získala aprobaci z angličtiny a francouzšti-

ny. Absolvovala základní kurs na zmíněném Bauhausu v německé Desavě, kam přišla v roce 1930 a kde se také setkala se svým budoucím manželem Hannesem Beckmannem (1909–1977), německým, později československým a nakonec americkým státním příslušníkem.⁷ Oba manželé po sňatku v létě 1932 přišli v roce 1934 do Československa, kde je finančně významně podporoval otec Jiří Wiener. Matylda byla předválečnou členkou Komunistické strany Československa.⁸

Co se týče širší rodiny, tak zde je informací málo a všechny pocházejí z různých dokumentů, které Jan Vinař zpracovával pro své zaměstnavatele, tedy z jeho „kádrových materiálů“. Na otázku č. 50 („Žije někdo z příbuzných nebo přátel v cizině?“) v osobním dotazníku Vinař uvádí kromě sestry Matyldy i tři sestřenice: E. Petschkovou („USA, nikdy nežila v ČSR“); G. Kornfeldovou („USA, nikdy nežila v ČSR“) a M. Berlovou („Izrael – vystěhovala se v roce 1946 nebo 1947“).⁹ Další podrobnosti o nich lze nalézt v dokumentu z 3. prosince 1963, kde se uvádí, že „se odstěhovaly do USA po nástupu nacismu (jedna žila v Německu, druhá v Rakousku). Jedna sestřenice emigrovala v roce 1946 do Izraele. Není známo, zda ještě žijí.“;¹⁰ zde ovšem nejsou uvedena jména oněch sestřenic.

Jan Vinař měl tedy určitou část rodiny na Západě, což v padesátých letech nebylo nic, co by tehdejší režim hodnotil kladně. Na druhou stranu platí, že pracovně pobýval před i po únoru 1948 ve Velké Británii a USA dlouhodobě, byl státem vyslán jako diplomat na pracovní cestu a jeho rodinné poměry musely být vysílajícím institucím přesně známy. Každý, kdo zejména

po únoru 1948 pracovně pobýval na Západě, byl velmi podrobně prověřován a sledován příslušnými orgány ministerstva vnitra.

4.2 Předválečná léta – žák a student

První školu začal Jan Vinař navštěvovat v roce 1920, jednalo se o školu obecnou na pražských Královských Vinohradech a první (nikoliv ovšem poslední) policejní záznam týkající se jeho osoby nese datum 31. ledna 1925, kdy obvodní policejní inspektor Rudolf Jahoda svým úhledným, leč nepříliš čitelným rukopisem pořídil úřední záznam o „poškození cizího majetku“.

Žák páté třídy Jan Wiener byl spolu se svým spolužákem Otfriedem Menzlem zadržen na „požádání vrchního dozorce městských sadů pana Šprysla“ nadstrážníkem Leopoldem Domkářem, následně předveden na policejní komisařství a byl sepsán protokol, kde se o jednání obou mladistvých uvádí: „Jmenovaní hoši poškozovali v Riegrových sadech lavice tím způsobem, že po nich [sic] skákali umazanýma botama, čímž nový nátěr na těchto poškodili. Po zajištění byli propuštěni.“ Tím pochopitelně celá kauza nekončila, po provinění musí následovat trest. Na druhé straně úředního záznamu hned nahoře se s datem 25. února 1925 uvádí: „Zpět s poukazem na výpověď Josefa Raka a stvrzenkou na 20,- Kč.“ Podpis nečitelný, ale vypadá to jako „Dr. Kopecký“. Kdo jsou dva poslední jmenovaní pánové, zatím nevíme, ale určitě to není podstatné.

Nicméně zápis pokračuje dalšími kroky, které byly ze strany úřadů v této záležitosti podniknuty: „Dostavila se Marta Menclová, matka Otfrieda Mencla, o činu jejího syna podána jí byla informace. Byla vyzvána, aby na syna řádně dohlížela a pro jeho uličnické chování ho potrestala, respektive napomenula.“ Pod tímto zápisem je podpis „Martha Menzel [sic]“ a datum 17. února 1925.

Tím ovšem celá záležitost stále ještě uzavřena není. Následuje další úřední záznam ze stejného dne: „Postupuji Komisařství III. vzhledem k bydlišti Wienerovu k dalšímu řízení.“ Poslední dvě slova jsou podtržena modrou tužkou a je k tomu přidán otazník. Zdali je to poznámka přičiněná úředníkem, jehož nečitelný pod-

pis je červeným gumovým razítkem připojen, zjistit nelze, ale ani to určitě není podstatné. Razítko je však na rubové straně úředního spisu celkem třikrát. Následuje první a poslední zápis do dokumentu provedený psacím strojem: „Patří Kom. IV. Kom. III. 20. únor 1925.“ A k tomuto zápisu, který neznámá nic jiného než konstatování, že se tím Komisařství III. zabývat nebude a celou záležitost postupuje Komisařství IV., je připojen druhý podpis gumového razítka, tentokrát černého a snad se jménem „Rüfs“.

Úřední dobrodružství pokračuje na konci stránky, která je ovšem zubem času natolik poškozená, že nelze spolehlivě přečíst celý závěr: „Dostavil se Josef Rak, zaměstnanec cukrovaru Schöller, a prohlašuje, že v zastoupení Jiřího Wienera, otce zjištěného hochy, jenž toho času je ve Štokholmu, a matky, jenž je nemocna, bere na vědomí informace o činu Jana Wienera a zavazuje se dohlížeti na něho, aby se podobný čin neopakoval. Skládám dobrovolně 20 Kč na dobročinné účely.“ Podpis není zřetelný, ale vypadá to na jmenovaného Josefa Raka, který podobně jako zmíněná matka Janova spoluhříšníka svým podpisem stvrdil, že věc neponechá bez patřičných následků.

Policejní archiv ukrývá i další archiválii vztahující se k celé kauze, totiž doklad s číslem 91, který po téměř století vyjevuje, že Jiří Wiener daroval ve prospěch Svazu civilní stráže bezpečnosti v Republice československé, sídlem v Praze, dvacet korun. Stvrzenku podepsal dr. Kopecký, jehož signatura se nachází i na horní části rubové strany úředního protokolu.

Summa summarum: Jedenáctiletí hoši Jan a Otfried, spolužáci z páté třídy, neukrotili chuť si v poslední lednový den šlápnout na čerstvě natřené lavičky a hlídač je u toho s pomocí policejního orgánu nachytl. Na dvou stranách úředního dokumentu je vedle jejich jmen uvedeno či zmíněno celkem deset dalších jmen a nachází se na něm pět úředních razítek. Nakonec to celé vyřešil otec Jiří a nechal ze Švédska zaplatit dvacet korun československých, což odpovídalo zhruba ceně tří kilogramů cukru, které by si za pokutu Svaz civilní stráže mohl pořídit. Pro ilustraci – úředník v té době vydělával okolo 1500 Kč měsíčně, dělník bral zhruba 500 Kč. Kolik peněz (přesněji *člověkohodin*) reprezentuje tento

úřední dvoustránkový doklad, je asi lepší nezjišťovat. Deset dospělých lidí tak či onak řešilo od 31. ledna do 25. února 1925 skutečnost, že dva školáci „skákali umazanýma botama po lavicích, čímž nový nátěr na těchto poškodili“. Není od věci připomenout, že Franz Kafka¹¹ byl v té době necelý rok po smrti, zemřel jako čtyřicetiletý a jeho pandán Jaroslav Hašek umřel rok před ním jako devětatřicetiletý. Ani jeden z nich by určitě nebyl z celé té kauzy „poškození cizího majetku“ překvapený, naopak, rozuměl by jí do nejmenších podrobností, a kdyby mohl, rád by ji zpracoval podobně podrobně, ale jistě mistrněji, než jak je tomu v tomto textu.

V takových poměrech se formoval jinoch Jan Vinař, možná spíše Heinz Wiener, který po obecné škole studoval na německém státním reálném gymnáziu v Praze II. a jako devatenáctiletý zde maturoval v roce 1933. V té době byl již aktivní v sekci mládeže Komunistické strany Československa, a jak udává v dotazníku z roku 1954, byl v roce 1933 ve vyšetřovací vazbě, neuvádí ovšem jak dlouho a hlavně proč. Členem Československého svazu komunistické mládeže, Komsomolu, byl do roku 1935. A nebyl jen řadovým členem, časem byl i „vedoucím Kostufry na německých vysokých školách, člen krajského vedení“.¹² V dotazníku z léta 1953 píše, že byl aktivní jako publicista „před válkou – zpravodajství pracující mládeže; po válce několik poznámek a jeden delší článek v Tvorbě, několik překladů z angličtiny – Pritt, *Stín pruhů a hvězd*; Marion, *US komunisté před soudem*; společně se ženou *Genocidium*, nyní překládám Kahn *Hra smrti*“.¹³ Jak sám také uvádí na jiném místě, letech 1931 až 1933 spolupracoval s časopisem *Mladá garda*.¹⁴

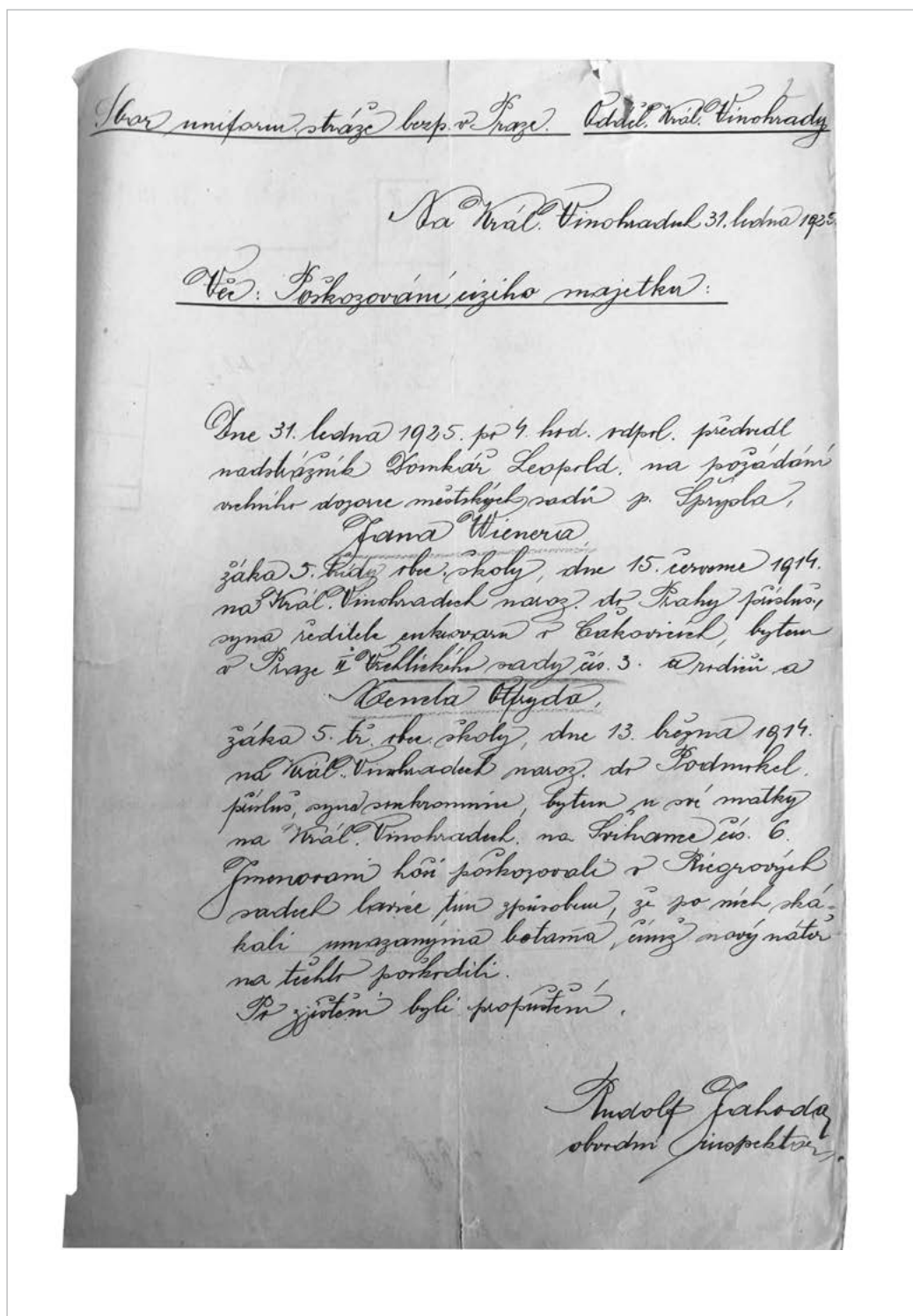
Z policejního archivu v Praze lze zjistit druhou kauzu, která má oproti té první skutečnou závažnost. V dokumentech stojí, že Jan Vinař byl zadržen „pro podezření pro přečin zákona na ochranu republiky v červenci 1933, číslo jednacích T.V. 225/33“¹⁵ a byl u něj četnictvem v Kroměříži nalezen dopis, který měl dokazovat spáchání tohoto přečinu. Jakého konkrétního přečinu se měl dopustit? Ve formuláři „Tiskopis na žádost o cestovní pas“, který Jan Vinař podal v roce 1934, je strojopisná poznámka s datem 9. března 1934, která přečin upřesňuje:

„Žadatel byl podle zdejších záznamů zatčen v červenci roku 1933 četnictvem v Kroměříži a dodán do soudní vazby. Do Kroměříže přijel 21. července 1933 a okamžitě navazoval styky s vedoucími tamní komunistické strany a právě v té době také objevily se ilegální komunistické letáky závadného obsahu *Alarm*, které byly v Kroměříži rozhozeny. U Wienera nalezen byl dopis, z něhož bylo zřejmo, že udržuje spojení s komunistickými činiteli. Vzhledem k uvedeným okolnostem není zdejší úřad přesvědčen o tom, že by žadatel mu vystaveného pasu nezneužil takovým způsobem, že by zdejší státní zájmy mohly býti vážně ohroženy.“

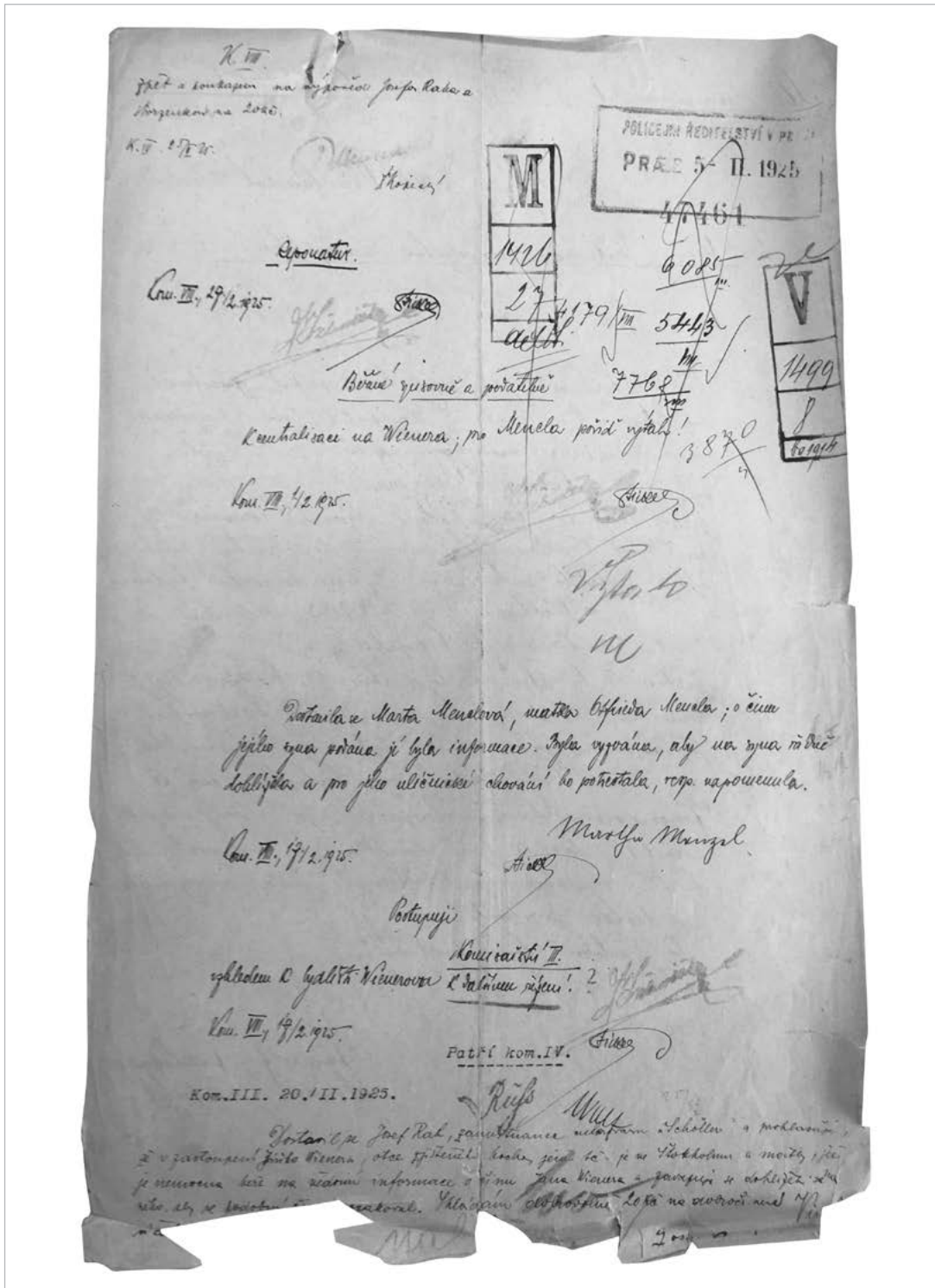
Nečitelný podpis.

Celá záležitost skončila tak, že v rámci přípravného vyšetřování u Krajského soudu v Uherském Hradišti byla věc 10. července 1934 zastavena a v příslušném *Vysvědčením úředním* se doslova uvádí: „Tímto se Vám potvrzuje, že přípravné vyšetřování k návrhu státního zastupitelstva¹⁶ proti Vám zavedené, bylo zastaveno, poněvadž není důvodu, abyste byl dále soudně stíhán.“ Věc měla ještě dohru, neboť pasové oddělení v Praze mu odmítlo vydat cestovní pas se zdůvodněním, že:

„Vývody, uvedené v připojeném odvolání, nejsou rozhodnými pro posouzení, zda odepření cestovního pasu bylo odůvodněno čili nic. Přes to, že podle tvrzení odvolatele bylo proti němu trestní řízení soudní zastaveno, setrvává zdejší úřad na stanovisku, že i v tom případě stal se odvolatel podezřelý ze styků, směřujících proti vnitřní bezpečnosti zdejšího státu. O dopise, u něho nalezeném a jej usvědčujícím ze spojení s komunistickými činiteli, odvolatel se ve svém podání vůbec nezmiňuje. Okolnost, že jest synem vysokého a patrně majetného úředníka, nemůže ani v nejmenším zaručiti jeho politickou spolehlivost, poněvadž zdejší úřad má zjištěno na celé řadě konkrétních případů, že právě intelektuálové, pocházející ze zámožných a politicky naprosto nezavádných rodin bývají velmi agilními a velmi nebezpečnými komunistickými pracovníky, bez ohledu na společenské postavení svých rodičů. Z těchto důvodů



Obř. 133 / Policejní záznam ve věci „poškození cizího majetku“ z roku 1925, strana první.



Obr. 134 / Policejní záznam ve věci „poškození cizího majetku“ z roku 1925, strana druhá.

nelze doporučit odvolání příznivému vyřízení. Zamítací výměr byl jmenovanému doručen dne 16. března 1934 a odvolání bylo podáno dne 23. března 1934.¹⁷

Podepsán „policejní president“, podpis nečitelný.

Celá záležitost skončila nakonec tak, že Janu Vinařovi byl pas vydán „pro všechny země světa s výjimkou SSSR“. Tak v takových poměrech se formoval mladý muž Jan Vinař, stále ještě spíše Heinz Wiener, který po zkoušce dospělosti nastoupil na vysokou školu.

Univerzitu studoval, podobně jako gymnázium, německou, konkrétně uvádí devět semestrů matematiky a fyziky na pražské přírodovědecké fakultě v letech 1933–1936.¹⁸ Studium přerušil a nastoupil na dvouletou vojenskou základní službu v československé armádě od 1. října 1936 do 30. září 1938. Na jeho prezenční službu, kterou opustil v hodnosti vojína v záloze, bezprostředně navázala záříjová mobilizace, a tak se z armády vrátil až 15. prosince 1938, kdy byl po téměř dvaceti sedmi měsících nepřetržité služby demobilizován.¹⁹

Ještě v roce 1938 se vrací na Karlovu univerzitu, kde setrvává až do uzavření všech českých vysokých škol 17. listopadu 1939, svá univerzitní studia kvůli tomu nakonec nedokončil.

Po návratu z vojny uvádí od prosince 1938 adresu Dobrovského č. 19, Praha 7, kde bydlel do července 1939. Poté se přestěhoval do ulice Veverkovy č. 23, kde měl trvalý pobyt až do svého odchodu do ilegality a neúspěšného pokusu o zahraniční odboj.

4.3 Druhá světová válka – vězeň

Jan Vinař prožil neobyčejný život plný tragických zvratů, život na pozadí evropských, ale i světových dějin, který ho zavál jak na Západ, tak i na Východ. Přestože – ale možná i protože – se narodil do zámožné pražské židovské rodiny na počátku první světové války, nežil život typický pro ty, kdož se narodili „se stříbrnou lžičkou v ústech“. Nestal se z něj rentiér či prokurista cukrovarní firmy Schöller, jak by se v rámci rodinné tradice pro jediného syna centrálního ředitele slušelo

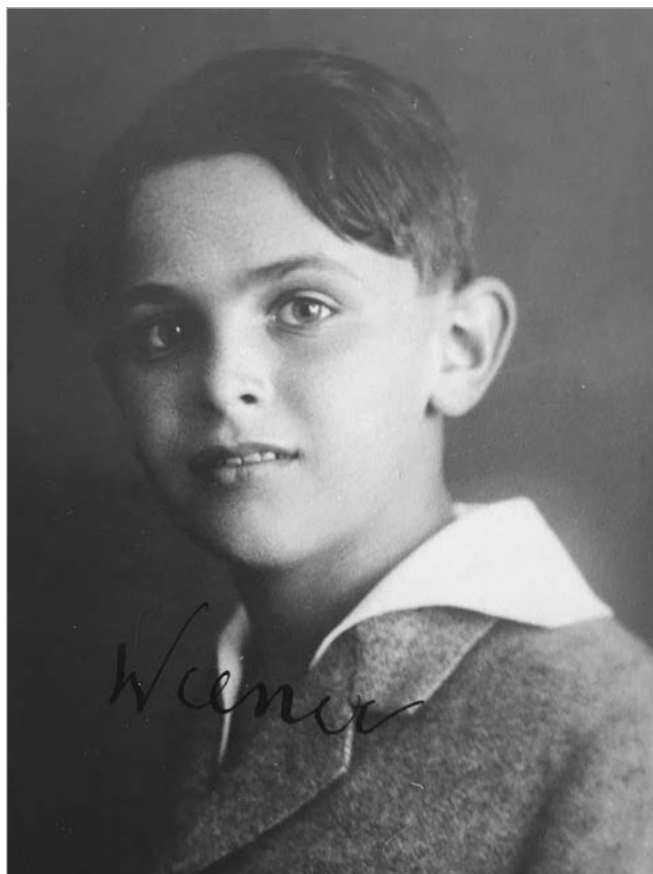
a patřilo. Stejně jako jeho starší sestra Matylda se od středoškolských let zaměřil směrem opačným a přidal se k těm, kdož chtěli v meziválečném Československu tento svět kapitálu bořit, nikoliv v něm pokračovat a rozvíjet ho.

Jak žertem říkával Karel Poláček, „Žid patří do kavárny“, a to by v tomto případě mohlo znamenat, že Jan i Matylda byli „kavárenští komunisté“ či „salonní socialisté“. Jenže takoví neodcházeli bojovat se zbraní v ruce proti nacismu; Jan Vinař nebyl žádný salonní typ, a tak se brzo jaře 1940 chtěl připojit k těm, kdož se zbraní v ruce bojovali.

Nechtěl či nemohl odejít na Západ, do Francie a později do Velké Británie, kde již množství jeho spoluobčanů bojovalo; vydal se směrem na Východ. Zda věděl, či nevěděl, že mnozí, vlastně většina těch, kdož sovětskou hranici v té době překračovali s podobnými motivy, skončili v gulagu, nevíme dnes ani my.

V dubnu 1940 se Jan Vinař pokusil o ilegální přechod hranic do Sovětského svazu, kde se chtěl zapojit do protinacistického boje v rámci ozbrojených složek. Přechod se nezdařil, byl zadržen a od 24. dubna 1940 do 21. dubna 1945 byl téměř na den pět let vězněn v nacistických koncentračních táborech Dachau,²⁰ Buchenwald a Sachsenhausen. Na rozdíl od citovaného Karla Poláčka přežil. O těchto, jistě nejtěžších letech jeho života, se v archivech mnoho podrobností dohledat nepodařilo.

Ještě před válkou se oženil s o rok starší Boženou Procházkovou, narozenou v roce 1913, a měl s ní syna Jana Vinaře, narozeného 15. března 1939, tedy v den, kdy nacistické Německo porušilo tzv. Mnichovskou dohodu z 30. září 1938 a anektovalo poslední zbytek, který zůstal z Československa.²¹ První Vinařovo manželství skončilo tragédií, neboť v době, kdy byl Jan Vinař stále ještě v koncentračním táboře, konkrétně 14. února 1945, se jeho rodina nacházela uprostřed amerického bombardování Prahy. Píše o tom Vinařova druhá manželka Emílie:²² „V roce 1945 byla jeho matka [hovoří o matce Jana Vinaře mladšího, tj. Boženě Vinařové, manželce Jana Vinaře] zabita při náletu, jeho zachránila babička tím, že jej dala do skládací postele a vyhodila z hořícího domu ze třetího patra. Sama rovněž přišla o život.“



Obr. 135 /

Jan Vinař ve věku čtrnácti let, fotografie je z žádosti o cestovní pas z roku 1928. Zdroj: Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“.



Obr. 136 /

Jan Vinař ve věku dvaceti let, fotografie je z žádosti o cestovní pas. Zdroj: Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“.

Hocha se pak ujali cizí lidé.“ Tou babičkou musela být její matka, Vinařova tchýně. Příběh záchrany dítěte potvrzuje i novinář Jan Petránek, který ve svých pamětech uvádí: „V únoru 1945 mu americká bomba, která strefila dům v Praze na Vinohradské ulici naproti kinu Maceška, zabila ženu. Zapálila dům a zborčila schodiště. Paní Vinařová stačila zabalit do peřiny malého synka a vyhodit ho na ulici z pátého patra. Synek Jan to bez úhony přežil. Dnes je lékařem v Košicích. Jeho matka se však z domu nedostala.“²³

Jan i Matylda navzdory věznění přežili hrůzy druhé světové války, ale jejich návrat do vlasti nebyl jednoduchý, válka rodinu poznamenala četnými ztrátami, Matylda přišla o jediného syna Thomase Beckmanna,²⁴ Jan o manželku a její matku. „Dovzdělává to mimo jiné otrěsná zkušenost Matyldy, která musela opustit svého malého syna a 31. ledna 1945 nastoupila osmý transport označený AE1 s dalším tisícem osob do terezínského židovského ghetta. Zůstala zde až do konce války.“²⁵ Odtržená od syna vůbec nevěděla, stejně jako Jan, co se stalo před koncem války v Praze.

4.4 Poválečná léta – diplomat

Vrátil se do Prahy, začal si hledat jak zaměstnání, tak i bydlení. Nedostudovaný fyzik, který ovládal několik světových jazyků, si poprvé v životě, jako jednátřicetiletý *heftlink*²⁶ hledá zaměstnání. Třetí republika byla jiná než ta první, nicméně to stále ještě nebyla země ovládaná komunistickou stranou, k tomu došlo až o pár let později v únoru 1948. Pozice komunistů však byla radikálně jiná než v letech předcházejících a pro určité pracovní pozice bylo členství ve straně spíše pozitivní než negativní kvalifikace.

Takže první místo našel v létě na nově vzniklém Ministerstvu informací. Poválečné budovatelské úsilí bylo hlavním étosem a ideologií nového státu a Jan Vinař se zcela jednoznačně a v souladu se svými životními hodnotami a zkušenostmi postavil na stranu prosovětskou. Od roku 1947 také, jak sám uvádí, spolupracoval s časopisem „*Tvorba* 1947 až do zastavení“.²⁷ V osobním životě to jistě neměl jednoduché, starat se o šestiletého syna

příliš nemohl, stále si hledal bydlení, často měnil adresy.

Návrat do osvobozené Prahy byl tedy nejednoduchý, především kvůli smrti manželky a tchýně. Ale ani jiné záležitosti se nevyvíjely nejlépe. Když má Jan Vinař v dotazníku uvést své bydliště, píše: „Od června 1945 do června 1946 jsem přespával, kde se dalo, nejméně na deseti různých místech, která si již sám ani nepamatuji, protože jsem nemohl najít byt.“

Nachází si novou známost a 19. června 1946 se žení. S manželkou Emílií (za svobodna Váchovou, narozenou 24. února 1921²⁸) má dceru Zdenku, která se narodila 6. května 1947. Ji mohl na rozdíl od syna Jana vychovávat od jejího narození. I v jeho zaměstnání se dějí významné změny, a tak z informací přechází na Ministerstvo zahraničních věcí (*zaminí*), kde se jeho jazykové a intelektuální vybavení může jistě lépe uplatnit, nehledě na finanční ohodnocení. Hovořil plynule německy, francouzsky, anglicky a rusky. A jak uvádí v dotazníku datovaném 22. listopadu 1954, když žádá o přijetí do Svazu československých novinářů, také „částečně polsky, italsky a čínsky“.²⁹

Od 1. srpna 1945 do 6. března 1949 pracoval jako referent na Ministerstvu informací a osvěty, které ho v prosinci 1946 vyslalo na týden do Velké Británie a na tři měsíce od září do listopadu 1948 do USA. Událostí okolo 25. února 1948 se zúčastnil jako jednatel akčního výboru Ministerstva informací a osvěty.³⁰

Od 7. března 1949 pracoval nejprve jako referent na Ministerstvu zahraničních věcí, kde končí k datu 28. února 1953 ve vysoké diplomatické funkci. Jistě novou zkušeností nejen pro něj samotného, ale i pro celou čtyřčlennou rodinu byl tříletý pobyt ve Washingtonu.

Nikde v dnes již dostupných archivech bezpečnostních služeb není zmínka o tom, že by Jan Vinař s československou rozvědkou či kontrarozvědkou spolupracoval. Byl těmito institucemi opakovaně prověřován, jako každý, kdo služebně vyjížděl do zahraničí, zejména pak do „kapitalistické ciziny“, jistě byl i nositelem státního tajemství, nicméně „špionem“ na rozdíl od svých předchůdců a následovníků na vysokém postu prvního velvyslanckého rady velmi pravděpodobně nebyl.



Obr. 137 /

Jan Vinař ve věku dvaceti let, fotografie je z „vůdčího listu“.

Zdroj: *Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“.*



Obr. 138 /

Jan Vinař ve věku třiceti čtyř let, fotografie je z „Žádosti za všeobecnou občanskou legitimaci“ z roku 1948.

Zdroj: *Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“.*

Karel Pacner ve své čtyřdílné knize o dějinách československé rozvědky (1914–1989) o situaci v USA na konci čtyřicátých let uvádí: „O rozšiřování činnosti také svědčí rozsáhlý seznam diplomatů a konzulů v Evropě, Americe, Asii a v Africe [...] Seznam pracovníků ministerstva vnitra už dřív přidělených na ministerstvo zahraničí pocházel z 12. října 1949 [...] dr. Ervin Munk.“³¹ Munk, který nastoupil diplomatickou misi v USA v únoru 1948, působil od ledna 1949 ve funkci generálního konzula v New Yorku, kdežto Jan Vinař byl ve Washingtonu od 1. června 1949 ve funkci prvního zástupce tituláře.³² V té době již byla československá rezidentura (hlavní orgán rozvědky v zahraničí, zpravidla pod diplomatickým krytím) ustanovená a zdá se, že Jan Vinař s ní neměl nic společného. Vzhledem k tomu, že v USA byla jen jedna rezidentura v New Yorku, a ve Washingtonu nikoliv, je téměř jasné, že Jan Vinař nebyl spolupracovníkem tajných služeb a patřil mezi těch pár diplomatů, kteří byli jen a pouze diplomati. Ostatně K. Pacner v citované knize uvádí přímo jména našich kádrových příslušníků rozvědky čili špiónů v USA v té době a Jan Vinař mezi nimi není: „Pro vysazení ve Spojených státech se připravovali Josef Rybář, Robert Žalud a Jan Porges. Munk a Lom zůstanou.“³³ Nakonec to ovšem dopadlo jinak – v listopadu 1949 byl E. Munk³⁴ spolu s rodinnými příslušníky, totiž manželkou a dítětem, z USA vyhoštěn jako *persona non grata* poté, co byl americkými tajnými službami odhalen jako špión.

Poněkud nejasné jsou ovšem dobové zprávy ze samotných Spojených států, kde při senátním slyšení ohledně špiónážní kauzy E. Munka vypovídala ve dnech 5. až 7. února 1952 Pavlína Svobodová (zde vystupuje pod jménem Pavline Svoboda, narozená 5. září 1920 v Neratovicích, v USA pracovně pobývala od února 1947), sekretářka na československém velvyslanectví, která již dříve spolupracovala s FBI a z této pozice spolupracovnice i vypovídala. Usvědčovala E. Munka ze špiónáže a na dotaz, zdali zná Jana Vinaře a o co něm ví, vypověděla na zmíněném senátním slyšení: „Poprvé jsem viděla pana Vinaře v červenci 1949 ve Washingtonu, ale pamatuji si, jak pan Munk řekl, že pan Vinař je velmi talentovaný muž, že je skutečný komunista a zmínil se, že ho neposílají jen z ministerstva zahraničních věcí,

ale že má ve Spojených státech nějaký jiný úkol, než být oficiálním představitelem ministerstva zahraničních věcí.“ Vyslychající pan Arens se ještě zeptal: „Pochopil jsem správně, že dr. Munk řekl ve stejné místnosti, kde jste seděli, panu Palmovi, že pan Vinař byl poslán do Spojených států formálně jako chargé d'affair, ale ve skutečnosti měl jiný úkol?“ a slečna Svobodová na to odvětila: „Ano, to tím myslel.“³⁵

Představa, že zkušený špión, kterým E. Munk bezpochyby byl, takto před sekretářkou a československým konzulem Palmou „provalí“ svého kolegu, je nepravděpodobná, ostatně je to jediná zmínka o J. Vinařovi v celém slyšení. Americká administrativa publikovala rozsáhlé a podrobné materiály, kde jsou všichni odhalení špióni z tzv. Východního bloku v padesátých letech nejenom uvedeni jmény, ale hlavně je jejich činnost doložená výslechy před senátními i jinými výbory. V žádném z těchto materiálů Jan Vinař nefiguruje, zmiňuje ho jen ve své výpovědi Pavlína Svobodová, nikdo jiný. Kdyby bylo její tvrzení pravdivé (P. Svobodová v té době usilovala o trvalý pobyt a občanství v USA, do republiky se již vrátit nemohla a nechtěla, její rodina byla po únoru 1948 pronásledovaná), jistě by byl i Jan Vinař odhalen, podobně jako E. Munk a několik dalších špiónů z Východního bloku; nepochybně byl od samého počátku až do posledního dne na americké půdě pod velmi důkladným dohledem amerických protišpiónážních tajných služeb. Jan Vinař ovšem za *personu non grata* v USA, na rozdíl od množství jiných našich „diplomatů“, prohlášen nikdy nebyl.

Není zřejmé, od kdy Pavlína Svobodová s FBI spolupracovala, ale vzhledem k tomu, že E. Munk byl z USA deportován již na konci roku 1949, lze předpokládat, že tomu tak bylo ještě před touto deportací a FBI mohla J. Vinaře jako podezřelého ze špiónáže sledovat od samého počátku jeho diplomatické mise. Americká domácí kontrarozvědka tak měla dostatek času, aby ho jako špióna odhalila, což se nestalo. Buď J. Vinař pracovníkem československé rozvědky nebyl, anebo jím byl, ale natolik dobře zakonspirovaným, že se dodnes – a české archivy jsou v tomto ohledu zcela otevřené – nenašel jediný důkaz pro jeho příslušnost ke zpravodajské službě. Nezbyvá než uzavřít v duchu

in dubio pro reo a konstatovat, že Jan Vinař byl pouze a jen diplomatem.

Ještě dříve, než se Jan Vinař podíval do USA, se tam dostala jeho sestra Matylda: „V květnu 1947 Beckmanovi požádali o povolení k vystěhování do Spojených států amerických. [...] Na jaře obdrželi povolení vycestovat z Československa, a již 20. května 1948 přijeli Hannes, Matylda a malá Kateřina do New Yorku.“³⁶ Není vůbec jasné, zdali se sourozenci v Americe setkali či setkávali. Každopádně doba byla nejednoduchá na obou stranách železné opony, stalinismus u nás a mccarthismus na straně druhé... Matyldino manželství emigraci nepřežilo: „Pravděpodobně zejména tíživou evropskou minulost Hannes a Matylda nedokázali společně překonat, rozvedli se v květnu 1955.“³⁷

Proč musel Jan Vinař 5. listopadu 1951 náhle opustit pozici prvního tajemníka československé ambasády ve Washingtonu se zatím v archivech vypátrat nepodařilo. Zdali to bylo v důsledku dobové výměny „kádrů“, kdy byli běžně nahrazováni předváleční členové KSČ, zejména „intelektuálové“ a židé a také lidé skutečně či zdánlivě spojovaní s ministrem zahraničních věcí Vladem Klementisem, či zdali tomu bylo v důsledku nějakého Vinařova selhání v zaměstnání, nevíme.

4.5 Studená válka – novinář

Nová životní etapa nastala po návratu do Prahy, kdy tehdy čtyřicetiletý diplomat stává úředníkem na *zamini* a po roce zedníkem či stavebním dělníkem. Po blíže nespécifikovaném úrazu mění profesi na vrátného ve stejném podniku. Byl to strmý pád, ale ve srovnání s jinými, kteří prošli zmanipulovanými politickými soudními procesy, kde padaly i rozsudky smrti a doživotí či desítekletí žaláře, dopadl vlastně dobře. Ale ani o tom v archivech není dostatek informací. Vrátil se i s rodinou a místo toho, aby se na *zamini* připravoval na další diplomatickou zahraniční misi nebo na vyšší post v ústředí, přichází náhlý zvrat. Z ministerstva je propuštěn, slibně započatá kariéra je v troskách.

Zajímavá také byla jeho situace s bydlením, protože je od listopadu 1951 do května 1952, tedy asi půl roku,

ubytován v Hotelu Flora, Praha 12. Zdali tam bydlel s celou rodinou, jasné není; nové bydliště je na adrese Veverkova 25 a tentokrát se jedná o jeho vlastní byt.

Z „Osobního dotazníku“ sepsaného a podepsaného s datem 29. října 1954 po nástupu do Československého rozhlasu se lze dozvědět množství zajímavých informací o jeho životě po návratu z USA. Dotazník byl později ještě aktualizován různými dodatečně psanými záznamy ohledně jeho pracovního i soukromého života, ty mu ale již k podpisu nepředkládal nikdo, dokument byl založen na kádrovém oddělení zaměstnavatele a zaměstnanci již následně zpřístupňován nebyl a ani se nepožadovala jeho autorizace při každém novém zápisu.

Po odchodu z Ministerstva zahraničních věcí nastupuje dne 22. března 1953 do národního podniku Konstruktiva 01 na Gorkého náměstí 27 v Praze, kde pracuje jako „zedník-hlídač“. V osobním dotazníku na otázku „U posledního zaměstnání uveďte příčinu odchodu“ uvádí: „Když mi poranění ruky znemožnilo práci ve výrobě, nechtěl jsem již zůstat v podniku jako hlídač.“ Plat v Konstruktivě byl 1 100 Kčs, oproti předchozím příjmům to byl výrazný sestup. Škoda, že se dotazník neptá i na důvody odchodu z předchozího zaměstnání... Deset měsíců od 22. března do 21. listopadu působil v dělnických profesích a pak následovalo jeho nejdelší profesní životní období v jednom zaměstnání, kdy působí jako „rozhlasák“, jeho pracovní poměr v Československém rozhlasu (ČSRo) trval celkem téměř patnáct let (přesně od 22. listopadu 1953 až do 21. prosince 1968).

Při nástupu do ČSRo uvedl, že jeho „odbornou kvalifikaci a to, jak se osvědčil ve své dosavadní práci, příp. funkci“,³⁸ mu může potvrdit s. Gertruda Sekaninová-Čakrtová,³⁹ s. Ján Pudlák⁴⁰ a s. E. Novák, ředitel Večerní univerzity marxismu-leninismu.

První pozice, na kterou v ČSRo 22. listopadu 1953 nastoupil, byl nejnižší možný post „redaktora s kvalifikací R1“ a velmi nízkým platem 760 Kč. Po půldruhém roce je od 1. června 1955 již na podstatně lepší pozici a stává se „regionálním redaktorem s kvalifikací R4“ s dvojnásobným platem 1 810 Kč. Před nástupem na zahraniční misi v Čínské lidové republice pobýval od

22. března do 18. dubna 1957 v Československých státních lázních v Jáchymově, konkrétně ve Státním ústavu pro léčbu radiem, diagnóza v podkladech uvedená není.

Uprostřed padesátých let zahájil studium filozofie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, bližší podrobnosti nejsou známy, respektive je sám nezmiňuje s jedinou výjimkou, kdy v přihlášce do Československého svazu novinářů, datované 2. února 1955, píše, že „nyní studuje dálkově filozofii“.⁴¹

Nástupem do Československého rozhlasu, ve kterém strávil na rozmanitých postech celkem patnáct let, ukončil svoji krátkou dělnickou životní etapu či spíše intermezzo. Od jeho prvního zahraničního angažmá uplynula dekáda a Jan Vinař vyrazí opět do světa, tentokrát opačným směrem na východ, kde od roku 1957 pobýval společně s manželkou a dcerou v Pekingu; devatenáctiletý syn Jan zůstává v Praze, kde se po jistých peripetích dostal na vysokou školu. V československých diplomatických službách pobýval v USA celkem tři roky, ve službách rozhlasu strávil v ČLR taktéž tři roky – jak odlišná to musela být zkušenost!

V Pekingu se jako rozhlasový reportér akreditoval brzo po svém příletu, působil zde od 19. července 1957 až do 31. května 1960. Jeho nové pracovní zařazení vyžadovalo novou pracovní smlouvu, dochoval se návrh jeho individuálního dodatku k pracovní smlouvě stálého zpravodaje Čs. rozhlasu, který je datován 12. července 1957, a samotný dodatek byl pak podepsán 15. července 1957.

A jak už to tak v jeho životě bývalo, po relativně krátkém období klidu opět přichází katastrofa, kterou nezavinil, nicméně se ho bytostně dotkla. I tentokrát je spojena s letadlem, nyní již ne americkým a vojenským, ale sovětským civilním tryskovým dopravním: havárie nad Baškirstánem mu vzala druhou manželku a dceru. Jen shodou okolností, přesněji řečeno kvůli náhlým pracovním povinnostem musel zůstat v Pekingu a odložit nástup na rodinnou dovolenou, s nimi neletěl. Jan Vinař dne 16. října 1958 svému nadřízenému píše: „Žádám, aby mi bylo umožněno vybrat si dovolenou [...] v době, kdy jsem letos podle svého plánu chtěl nastoupit dovolenou, přijíždí do Čínské lidové republiky soudruh Nečásek a dostal jsem pokyn, abych v té době byl

v Pekingu [...]“. Zmíněný „soudruh Nečásek“ figuruje v dosud nepublikovaném deníku československého archeologa Lumíra Jisla a zde je také vysvětlení okolností spojených s nenadálými pracovními povinnostmi Jana Vinaře v Pekingu. Jisl zaznamenává návštěvu na vykopávkách v údolí řeky Orchon, kde působila první československo-mongolská archeologická expedice:

„26. červenec 1958, sobota

Před jedenáctou hodinou v noci přijíždí skupina mongolských pracovníků rozhlasu a s nimi ředitel pražského rozhlasu Nečásek⁴² a Brabe[ne]c. Teprve od nich se dozvídáme poslední události ve světě. Spějí [sic] v právě postavené jurtě.

27. červenec 1958, neděle

Dopoledne se natáčí reportáž na magnetofon o naší výpravě a její práci. Potom i moje první reportáž z Ulánbátaru. Přivezli s sebou též dopisy pro členy výpravy.

Po desáté hodině odjíždějí na Karakorum a Chudžirtu. Potom do Číny a do Koreje. Pěkný čundr.“⁴³

A skutečně, Jan Vinař musel zůstat kvůli řediteli Nečáskovi v červenci či na začátku srpna 1958 v Pekingu, aby ho mohl doprovázet během celé jeho návštěvy, a dovolenou si proto nevybral. A tak 16. října 1958 žádá o to, aby si ji mohl vybrat v náhradním termínu. To již ale zbytek jeho rodiny měl zakoupené letenky a bylo jasné, že nepoletí společně.

A do tohoto smutného období⁴⁴ přichází jeho jistě „nejexotičtější“ cesta (tento termín se ovšem v jeho reportáži nikde nevyskytuje). Návštěva Tibetu v padesátých letech představovala něco zcela výjimečného, ostatně celkový počet jak „Západanů“, tak i představitelů sprátených „lidových demokracií“, kterým se to poštěstilo, nepřesáhne stovku a okolo patnácti až dvaceti procent z nich byli československými občany. Svým způsobem to bylo vyvrcholení jeho „rozhlasáckého“ působení v zahraničí, důkazem toho je i stopadesátistránková reportáž dokončená v roce 1960. Žádný jeho jiný tak rozsáhlý text není znám, publikoval vždy spíše jen kratší reportáže.

Životopis:

Narodil jsem se 15.7.1914 v Praze, otec byl bankovní úředník, později ředitel cukrovarnické firmy Schoeller a spol. Mám sestru, která se vystěhovala do ciziny, rodiče jsou oba mrtví. Oženil jsem se v r. 1938. První žena byla zabita při náletu na Prahu 1945 - z tohoto manželství mám syna, podruhé jsem se oženil v r. 1946, z druhého manželství mám dceru, má žena je úřednicí ZR Pražského obchodu potřebami pro domácnost. Před válkou jsem studoval matematiku a fyziku, nyní studuji dálkově dialektický a historický materialismus na fil.-hist. fakultě KU. Po dobu okupace jsem byl 5 let vězněn v různých konc. táborech. Po válce jsem byl zaměstnán nejprve v min. informací, od r. 1945 v min. zahr. věcí, od r. 1953 u n.p. Konstruktiva a nyní pracuji jako redaktor v Zahraničním vysílání Čs. rozhlasu. Pokud se týká politické a publicistické činnosti, pracoval jsem od r. 1931 do r. 1935 v sekci mládeže KSČ, v té době jsem také pracoval /bezplatně jako redaktor t.zv. "zpravodajství pracující mládeže", které soustřeďovalo pro komunistický tisk zprávy o práci a boji dělnické mládeže. V r. 1945 jsem vstoupil do KSČ. Psal jsem jednotlivé články a poznámky do Tvorby a přeložil několik knih (Pritt: Stín pruhů a hvězd, Marion: Američtí komunisté před soudem Wall Streetu, ~~Maklár~~: společně se ženou "Genocidium" a Kahn: "Hra smrti" /vyjde letos v nakladatelství "Mladá fronta"./

V době svého zaměstnání u ministerstva zahraničních věcí jsem strávil přes dva roky na čs. velvyslanectví ve Washingtonu, které jsem také po nějakou dobu vedl jako chargé d'affaires. V r. 1953 jsem byl z ministerstva zahraničních věcí propuštěn na základě obvinění, jejichž nepravdivost byla mezitím prokázána šetřením ÚV KSČ. Po dobu tohoto šetření jsem pracoval jako zedník a později, když jsem pro poranění ruky zednickou práci nemohl vykonávat, u n.p. Konstruktiva. Nyní pracuji třetí měsíc jako redaktor v zahraničním vysílání Čs. rozhlasu, kde mám možnost využít svých zkušeností ze zahraničí.

Obr. 139 /

Vlastní životopis Jana Vinaře, přiložený k žádosti o členství v Československém svazu novinářů. Datováno 2. února 1955. Zdroj: Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“.

Jak již bylo řečeno, z Pekingů definitivně odlétá 31. května 1960, kdy byl rozhodnutím ředitele ČSRO Karla Hoffmanna odvolán (důvod neuveden). Ve dnech 9. až 15. června 1960 ještě pobýval na dovolené v Moskvě a na 20. červen 1960 připadl jeho nástup do ČSRO v Praze. Zde působil na různých pozicích, 1. ledna 1961 byl převeden do časopisu *Rozhlasová práce*, kde publikuje několik příspěvků, které ovšem nemají žádnou souvislost s Tibetem či čínskými otázkami.⁴⁵ Po tomto půlročním intermezzu se vrací opět do pozice mu bližší, kde může vedle svých jazykových znalostí také uplatnit svoje zkušenosti z působení v cizině, neboť je 1. července 1961 přeložen do zahraničního vysílání a je zařazen do redakce mezinárodního života. Po šesti letech povýšil a dne 6. dubna 1967 byl jmenován vedoucím redaktorem francouzské redakce zahraničního vysílání. Výstupní list z ČSRO je datován 31. prosince 1968 a je uzavřen v jeho nepřítomnosti.

A jaké bylo vyvrcholení jeho reportérského života po návratu do vlasti? Určitě jím nebyla tibetská reportáž, vztahy mezi naší zemí a Čínskou lidovou republikou se na počátku šedesátých let natolik rozostřily a vyostřily, že text již vydat možné nebylo – nebyl v souladu s novou linií narůstajícího nepřátelství mezi Moskvou a Pekingem, kde Praha stála na straně sovětské. Tím domácím repotrérským vyvrcholením byly události 21. srpna 1968, kdy živě komentoval v rámci pražského vysílání do zahraniční první den sovětské okupace, které se později v normalizačním newspeaku muselo říkat „bratrská pomoc spřátelených armád“. Tato živá reportáž z bojů o rozhlas, kde hořely tanky, nákladní i osobní automobily, kde umírali lidé stejně jako v roce 1945,

představovala jasný zlom v jeho životě a přesvědčení, jak o tom svědčí dopis, který jako čerstvý exulant zaslal řediteli rozhlasu Karlu Hrabalovi o Vánocích 1968.

4.6 Rok 1968 – exulant

Potřetí se Jan Vinař oženil 28. října 1960 a jeho manželka Věra Chmelová byla redaktorka Československého rozhlasu v Praze, znali se tedy z práce. S manželkou opět odchází do zahraničí, tentokrát již definitivně, a nikoliv služebně, ale na základě vlastní zkušenosti, že kdo neodejde včas, nemusí odejít vůbec. Ve věku padesáti čtyři let začínat novou existenci v cizině jistě nebylo jednoduché, ale Jan Vinař dobře věděl, že pro něj i jeho novou rodinu je to jediný způsob, jak dále existovat, jak si zachovat důstojnost a svobodu. Jen tak mohl uniknout před pronásledováním ze strany režimu, který se pozvolna stával *normalizačním*. Na konci roku 1968, kdy se pražské jaro pomalu, ale jistě proměňovalo v normalizační šed' a bezčasí, nemnohým začínalo docházet, že reformní ideály, ke kterým se hlásil i Jan Vinař, mizí v mrazivém sovětském sevření nastupujících normalizátorů. Přesně ve svém dopisu antcipoval následující vývoj, vše, co v něm předvídal, se i naplnilo, což mu jistě v Curychu žádnou radost nedělalo. Raději by se byl mýlil, ale realita pádu socialismu s lidskou tváří byla neúprosná, rozdrtily ho sovětské tanky společně s domácími kolaboranty. Nebylo místo pro žádný kompromis. Nejlépe o tom vypovídá již zmíněný dopis Karlu Hrabalovi o Vánocích 1968, který následuje v plném znění:

Opis

Ženeva, 26. prosince 1968

s. Karel Hrabal,
ředitel Zahraničního vysílání
Čs. rozhlasu, Praha 12. Vinohradská 12

Vážený soudruhu,

až tento dopis dostaneš, bude Ti asi již známo, anebo přinejmenším bude předmětem úvah, že jsem odjel do zahraničí, a že se nehodlám v této době vrátit.

O důvodech tohoto rozhodnutí se snad nemusím příliš šířit. Netajil jsem se již delší dobu s tím, že se dívám velmi pesimisticky jak na vývoj situace, tak na perspektivy naší práce. Přesto rozhodnutí nebylo snadné, ale nakonec jsem dospěl k závěru, že jinak nemohu.

Je to strašný paradox, že v době, kdy v čele naší republiky stojí nejlepší vedoucí skupina, kterou tento stát kdy měl, ztrácí veškerou možnost samostatného jednání a stává se pouhou kolonií.

Nepochybují ani na chvíli o upřímnosti ujištění, která vedoucí představitelé strany a vlády čas od času vydávají – přitom si ovšem uvědomují, že tato ujištění se zakládají na slibech těchž sovětských představitelů, kteří až dosud všechny sliby porušili.

Byl jsem hrdý na to, že jsem se před srpnem a v srpnu mohl účastnit práce, která konec konců vedla mimo jiné k tomu, že první politický plán okupantů ztroskotal, a že se vytvořila tak pevná jednota kolem našeho vedoucího jádra. Dnes však již začíná působit plán číslo dva, podle něhož se má pomalým, neustálým tlakem dosáhnout postupně toho, čeho se v srpnu nedosáhlo naráz. A krysy, které po své porážce v srpnu zalezly do děr, vylezly a derou se nahoru. Nemůže snad být jasnější příklad, než vývoj od listopadového k prosincovému plénu. Před listopadovým plénem s. Dubček letěl tajně za Brežněvem do Varšavy, před prosincovým plénem si již veřejně celá delegace jela do Kyjeva dát schválit rezoluce. Vznikla situace, kterou si nedovedl vymyslet ani Kafka. Nejen jednotlivý pan K., ale celý náš lid žije ve světě, který by byl krásný, kdyby za ním nebyl skryt svět druhý, kde neplatí žádná pravidla etiky a logiky, a kde panuje jen brutální zvůle, špatně maskovaná omšelými frázemi, jež jsou karikaturou marxismu-leninismu.

V této situaci se naše zahraniční vysílání dostalo situace, kdy již není možné dodržovat slib daný v srpnu: že již nebudeme moci říkat celou pravdu, ale že nebudeme lhát. Naše vysílání líčí jen ten jeden svět a mlčí o tom druhém, skrytém. Jen zřídkakdy se podaří říci aspoň náznakem něco i o něm. A tím se z našich relací stává polopravda, (která) může být horší než lež. Je snad zbytečné dokazovat, že v tomto prolínání dvou světů, v němž ten druhý, skrytý má v rukou všechno skutečné rozhodování, mají mizivou cenu i všechny sliby, že nedojde k represáliím proti těm, kteří se účastnili srpnového vysílání. To ovšem může být ještě otázkou delší doby – ale dojde-li k tomu, bylo by již pozdě se rozhodnout k odchodu.

Dal jsem přednost odejít tímto způsobem a nečekat na plánovanou cestu do Francie – důvody jsou snad jasné. Nesvěřil jsem se se svými plány také nikomu v Rozhlase – nechtěl jsem nikoho do těchto věcí zaplést.

Chtěl jsem ještě dodat, že důvody mého rozhodnutí vyplývají ze všeobecné situace a z postavení zahraničního vysílání v této situaci. Samotného kolektivu zahraničního vysílání a jeho vedení si i nadále hluboce vážím a je mi strašně těžko odejít nejen z vlasti, ale i z toho Rozhlasu, kde jsem se já, stejně jako moje žena – již pomalu považoval za součást inventáře. Ale dospěl jsem k názoru, že mi nic jiného nezbývá. Nikdy mě ani v nejhorším období Novotného vlády nenapadlo odejít. Ale dnes je situace jiná. Tenkrát šlo o naše věci, které bylo potřeba vybojovat u nás. Dnes rozhodnutí již neleží na nás. K tomu, aby se situace změnila, je třeba mnohem širších změn, které podle mého přesvědčení mohou nastat až po řadě let. A já jsem již jednou prožil situaci, kdy jsem se stal bezmocným vězněm okupantů.

Odešel jsem se svou rodinou do situace, která není snadná. Začátek byl těžký, nyní se již začínají rýsovat možnosti, jak vybudovat novou existenci. Zde v Ženevě patrně nezůstanu a až budu mít pevnou adresu, sdělím ji do Prahy. Do té doby je možno dostihnout mě na adrese Jan Vinař chez Mma. L. Veselý, 7, rue du Vidollet, Geneva. Je to majitelka bytu, který nám půjčila s neobyčejnou laskavostí na dobu svého pobytu v horách, a kterou požádám, aby poštu posílala za námi.

Končím, a doufám, že mé rozhodnutí pochopíš.

Přeji všechno nejlepší všem těm, kteří zůstali.

*J. Vinař, v.r.*⁴⁶

Na Jana Vinaře vzpomíná ve svých pamětech jeho rozhlasový kolega Jan Petránek takto:

„Když k nám vpadla Varšavská smlouva, proklel všechny své osudové katastrofy a řekl, že raději zmizí z republiky. A odjel do Švýcar. S ním emigrovala jeho třetí žena, rozhlasová kolegyně milující jeho šarm a nezdolnou vůli žít a pracovat. Byla to Věra Chmelová. Jan i Věra byli, než se poznali, životní smolaři. Ale řekli si, že společně snad veškerý pech prolomí. Ve Švýcarsku se jim to na řadu let podařilo. V kontaktu se starými přáteli byli stále. Pro mne si vymysleli dárek, pro který jsem se na ně nemohl zlobit, i když je stál předplatné, které by pro mne bylo příliš velké. Neutrácejte, psal jsem jim. Oni na to, že je to pakatel. Posílali mi několik let měsíčník *National Geographic*.“⁴⁷

A když mu bylo téměř sedmdesát, rozhodl se ke kroku, za který mu dnes můžeme jenom poděkovat, byť okolnosti jeho počínů jsou zahaleny mlhou. Nevíme, proč se k tomu rozhodl, zda v tom hrály nějakou roli jeho rozhovory s přáteli a známými, touha uchovat vzpomínky v původní podobě či něco jiného. Jeho samizdatová publikace neobsahuje žádnou předmluvu ani ediční poznámky, nic, co by pomohlo tu mlhu rozptýlit. Ať tomu bylo tak či onak, je moc dobře, že svoji reportáž přepsal na elektrickém psacím stroji a v počtu patnácti číslovaných výtisků publikoval jako snad jediný český samizdat vydaný v době normalizace na Západě. Se souhlasem rodiny, které tímto velmi děkujeme, můžeme nyní předložit čtenářské obci kritické vydání Vinařovy tibetské reportáže.

Životopisný přehled Jana Vinaře v datech

- 1914 *15. červenec*, narození
- 1920 studium na německé obecné škole, později pak na německém státním reálném gymnáziu v Praze 2
- 1933 maturita
vyšetřovací vazba
zahájení studia matematiky a fyziky na Přírodovědecké fakultě (německé) Karlovy univerzity
- 1935 člen Československého svazu komunistické mládeže, Komsomol
- 1936 přerušení studia po devíti semestrech
1. říjen, nástup na dvouletou vojenskou základní službu, 30. pěší pluk
- 1938 *30. září*, ukončení prezenční služby v hodnosti vojína v záloze; bezprostředně navazuje na zářijovou mobilizaci
3. listopad, svatba s Boženou Procházkovou, nar. 1913
14. prosinec, demobilizace, nové bydliště: Dobrovského 19, Praha 7
návrat na studia na Karlovu univerzitu (Spektroskopický ústav prof. Dolejška)
- 1939 *15. březen*, narození syna Jana
srpen, nové bydliště: Veverkova 23, Praha 2
17. listopad, uzavření všech českých vysokých škol
- 1940 *duben*, pokus o ilegální přechod hranic do Sovětského svazu
24. duben, vězněn v koncentračních táborech Dachau, Buchenwald a Sachsenhausen
- 1945 *14. února*, smrt manželky Boženy, její matky a synovce Thomase Beckmanna, zemřeli jako oběti chybného amerického bombardování Prahy
21. duben, propuštěn z koncentračního tábora
7. červen, návrat do vlasti
1. srpen, nástup na Ministerstvo informací a osvěty na pozici smluvního úředníka
- 1946 *19. červen*, druhá svatba, manželka Emílie, za svobodna Váchová, narozená 24. února 1921; nové bydliště: Sokolská 20, Praha
14.–21. prosinec, služební cesta do Velké Británie
- 1947 *únor*, nové bydliště: ul. A. Letenské 12, Praha
6. květen, narození dcery Zdenky
22. září; změna jména
- 1948 *1. duben*, povýšení na pozici „vrchního ministerského komisaře“
září – listopad, služební cesta do USA
11. říjen, vydáno osvědčení o účasti na národním boji za osvobození
- 1949 *7. březen*, nástup na Ministerstvo zahraničních věcí na pozici „vrchního ministerského komisaře“
1. červen, nástup na Zastupitelský úřad ve Washingtonu na pozici „prvního velvyslaneckého tajemníka“; nové bydliště: 1635 Harvard Street Washington D. C., USA

- 1951 5. listopad, přeložení do ústředí do Prahy na Ministerstvo zahraničních věcí; nové bydliště: Hotel Flora, Praha 12
- 1952 květen, nové bydliště: Veverkova 25, Praha (pravděpodobně ve vlastním, neboť uvádí, že „vlastní polovinu činžovního domu“)
- 1953 28. únor, propuštění z Ministerstva zahraničních věcí
22. březen, nástup do národního podniku Konstruktiva 01, Gorkého nám. 27, Praha, na pozici zedníka, později (po úrazu) hlídače
22. listopad, nástup do Československého rozhlasu na pozici redaktora
- 1957 22. březen, nástup na pobyt v Československých státních lázních v Jáchymově, Státním ústavu pro léčbu radiem
18. duben, ukončení pobytu v lázních
19. červenec, nástup na pozici v Pekingu
- 1958 17. říjen, smrt manželky a dcery při havárii letadla na území Baškirstánu v Sovětském svazu
- 1959 1. červen – 1. červenec, dovolená v Československu
23. červenec návrat do Pekingu
cesta do Tibetu
- 1960 31. květen, odvolán z Pekingu (rozhodnutím Karla Hoffmanna)
9. až 15. červen, dovolená v Moskvě
20. červen, nástup do ČSRo v Praze
28. říjen, třetí svatba, manželka Věra Chmelová, redaktorka Československého rozhlasu v Praze
- 1961 1. leden, přeložení do časopisu *Rozhlasová práce* (kde publikuje několik příspěvků)
1. červenec, přeložení do zahraničního vysílání ČSRo, redakce mezinárodního života
- 1967 6. duben, jmenován vedoucím redaktorem francouzské redakce zahraničního vysílání
- 1968 21. srpen, živě reportuje pro zahraniční vysílání boj o Československý rozhlas v Praze
21. prosinec, odchod z Československého rozhlasu

Poznámky ke kapitole:

- 1) Po konci války v roce 1945 si nejenom čeští Židé, ale i ostatní často měnili německá jména na česká. „Podle usnesení Zemského národního výboru v Praze z 22. září 1947, číslo jednací I-3a-13814-1947 (došlo k ministerstvu informací pod číslem jednacím 20.032/47 pres.), povoleno na žádost užívatí místo dosavadního jména a příjmení Heinz Wiener jméno a příjmení Jan Vinař.“ Viz kolonka „16. Poznámky“ v jeho osobním služebním spisu, vedeném na Ministerstvu zahraničních věcí.
- 2) Citováno z Dotazníku pro uchazeče o přijetí na vysoké školy, který Jan Vinař ml. podával 16. března 1958, tedy den po svých devatenáctých narozeninách.
- 3) Kádrový dotazník Jana Vinaře ze 7. června 1953 (otázka č. 16 „Majetkové poměry vlastní“).
- 4) Viz Dotazník k přihlášce do Československého svazu novinářů, datovaný 2. února 1955, s. 2; den ani měsíc uveden není.
- 5) Viz Bronislava Kuzica Rokytová, *Hannes Beckmann (1909–1977) Desava – Praha – New York*, Praha: Univerzita Karlova 2017, s. 121; autorka ovšem neuvádí datum úmrtí obou rodičů.
- 6) Viz Osobní dotazník ze 7. června 1953; datum jejího narození lze též najít v: Bronislava Kuzica Rokytová, *Hannes Beckmann (1909–1977) Desava – Praha – New York*, Praha: Univerzita Karlova 2017, s. 144 (faksimile dokumentu Ministerstva vnitra).
- 7) Tamtéž, s. 65–66.
- 8) Kádrový dotazník Jana Vinaře ze 7. června 1953 (otázka č. 12 „Sourozenci vlastní“). Zde též při dotazu na současnou politickou angažovanost, jakož i povolání uvádí otazníky – nezná odpověď.
- 9) Tamtéž.
- 10) Dopis Josefa Štastného, vedoucího kádrové evidence Československého rozhlasu, zasláný na kádrový odbor Matematicko-fyzikální fakulty (vyžádaný kádrový posudek na otce Jana Vinaře ml., součást přijímacího řízení na Matematicko-fyzikální fakultu Karlovy univerzity).
- 11) Svému příteli Oskaru Pollakovi v roce 1902 v dopise napsal: „Praha nepustí. Ani Tebe, ani mě. Tahle matička má drápy. To se člověk musí přizpůsobit, nebo – . Ze dvou stran bychom ji museli podpálit, na Vyšehradě a na Hradčanech, pak by se nám snad podařilo uniknout.“ (Prag lässt nicht los. Uns beide nicht. Dieses Mütterchen hat Krallen. Da muss man sich fügen oder – . An zwei Seiten müssten wir es anzünden, am Vyšehrad und am Hradschin, dann wäre es möglich, dass wir loskommen.)
- 12) Viz Dotazník k přihlášce do Československého svazu novinářů, datovaný 2. února 1955, s. 3. Kostufra byl akronymem z Komunistická studentská frakce, založená v roce 1922 a rozpuštěná byla v roce 1938.
- 13) Osobní dotazník Jana Vinaře ze 7. června 1953, otázka č. 27. „Překladatelská a publicistická činnost (dělnický dopisovatel).“ Viz Denis Nowell Pritt, *Stín pruhů a hvězd*, Praha: Svoboda 1948; George Marion, *Američtí komunisté před soudem Wall Streetu*, Praha: Orbis 1950; Albert Eugene Kahn, *Hra smrti: účinek studené války na americké děti*, Praha: Mladá fronta 1955.
- 14) Viz Dotazník k přihlášce do Československého svazu novinářů, datovaný 2. února 1955, s. 1.
- 15) Dopis Policejního ředitelství v Praze Krajskému soudu v Uherském Hradišti ze dne 13. července 1934.
- 16) Pikantní je, že na tiskopisu bylo perem přeškrtnuto předtištěné c. k., což svědčí o tom, že v Uherském Hradišti se ještě šestnáct let po zániku Rakouska-Uherska využívaly zásoby císařsko-královských soudních tiskopisů.
- 17) Jedná se o dopis Policejního ředitelství v Praze Zemskému úřadu ze dne 29. března 1934 pod číslem jednacím 106.803.
- 18) Zvláštní je, že v digitálním archivu Univerzity Karlovy „Studenti pražských univerzit 1882–1945“ není dohledatelný, viz: <http://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/?lang=cs>. V žádném případě to však neznamená, že by na této univerzitě Jan Vinař nestudoval.
- 19) Přesná data převzata z *Osobního služebního výkazu Jana Vinaře (Heinze Wienera)*, který vznikl na Ministerstvu zahraničních věcí.
- 20) V koncentračním táboře Dachau, což byl první nacistický lágr pro politické vězně, byl Jan Vinař veden pod jménem Heinz Israel Wiener, jeho vězeňské číslo bylo 16690, zařazen do kategorie „Jude; Schutzhaftling“. Do tohoto koncentračního tábora přibyl 30. srpna 1940 a pobýval zde až do 5. července 1941, kdy byl transportem přesunut do koncentračního tábora Buchenwald. Viz: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/da-wiener-heinz-isr>, nahlédnuto 1. února 2021. Prostřední jméno „Israel“ vkládali němečtí úředníci automaticky ke všem židovským jménům, aby bylo zřejmé, že patří k „nižší rase“.
- 21) Následujícího dne vydal v Praze Adolf Hitler *Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava*; o dva dny dříve, tedy 14. března 1939, vznikla první Slovenská republika.
- 22) Dopis Emilie Vinařové určený přijímací komisi Matematicko-fyzikální fakulty Karlovy univerzity, datovaný 11. července 1958 a zasláný z Pekingů. Nevlastní matka Jana Vinaře ml. zde vysvětluje komisi některé okolnosti ze života uchazeče a věří, že její dvoustrán-

- kový dopis najde pozitivní odezvu. Nenašel. Jan Vinař ml. se na tuto školu v roce 1958 nedostal a místo studia nastoupil k výkonu základní vojenské služby, a teprve po jejím vykonání v roce 1960 studia zahájil.
- 23) Jan Petránek, *Na co jsem si ještě vzpomněl. Privátní encefalogram našeho tak málo lidského XX. století*, Praha: Radioservis 2014, s. 244. Jestli to bylo třetí nebo páté patro je skutečně jedno; syn Jan se ovšem nestal lékařem, ale přírodovědcem s titulem RNDr. (doktor přírodních věd) před jménem a CSc. (kandidát věd) za jménem.
 - 24) „Syn manželů Beckmannových, Thomas, zahynul během náletu na Prahu, 14. února 1945.“ Viz Bronislava Kuzica Rokytová, *Hannes Beckmann (1909–1977) Desava – Praha – New York*, disertační práce, Praha: Univerzita Karlova 2017, s. 121.
 - 25) Tamtéž, s. 120–121.
 - 26) Dobový výraz označující vězně, zejména z nacistických koncentračních táborů; z německého slova Häftling.
 - 27) Viz Dotazník k přihlášce do Československého svazu novinářů, datovaný 2. února 1955, s. 1. Tento „Časopis pracující mládeže v Československu“ vycházel v Praze v letech 1930–1936. Po válce pokračoval v činnosti ve letech 1945–1952, poté byl ještě dvakrát obnoven, definitivně zanikl v roce 1991.
 - 28) Její rodiče, otec Václav Vácha, narozen 28. září 1891, byl ošetřovatelem v Kosmonosech (pravděpodobně ve známém místním psychiatrickém ústavu), matka Anežka, rozená Holasová (datum narození neuvedeno), byla v domácnosti. Oba rodiče byli před i po únoru 1948 členy KSČ. Viz Osobní dotazník Jana Vinaře ze 7. června 1953, otázka č. 13. Rodina však kádrově nebyla zcela bez poskvrnky, neboť jak uvádí ve stejném dotazníku (k otázce č. 44 „Proti kterým tvým příbuzným bylo učiněno opatření Akčního výboru Národní fronty?“): „Švakrová byla propuštěna jako telefonistka v rozhlasu. Podle mého názoru šlo o paušální opatření, které postihlo všechny členy reakčních stran, protože nikdy nebyla proti lidově-demokratickému režimu a je i nyní aktivně zapojená do práce Národní fronty.“
 - 29) Viz Evidenční karta Svazu československých novinářů, vyplněná 22. listopadu 1954, s. 1. Dole na kartě je hned pod položkou „Cesty do zahraničí: Anglie, USA, ČLR, Francie“ velkým červeným psacím písmem: „29. června 1970 vyloučen“.
 - 30) Osobní dotazník Jana Vinaře ze 7. června 1953, otázka č. 43. „Účast při únorových událostech v roce 1948“.
 - 31) Karel Pacner, *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989, díl III.*, Praha: Themis 2002, s. 71. Jan Vinař na zmíněném seznamu není.
 - 32) Velvyslancem byl Vladimír Outrata (1909–1997), předválečný diplomat, válku strávil v Londýně a Moskvě, ve Washingtonu se akreditoval v roce 1949. Po návratu do vlasti profesor mezinárodního práva Vysoké školy politické a sociální, později profesor Právnické fakulty Univerzity Karlovy.
 - 33) Karel Pacner, *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989, díl III.*, Praha: Themis 2002, s. 71. Jan Vinař na zmíněném seznamu také není.
 - 34) JUDr. Ervin Munk (11. září 1906 – 13. září 1986) komunistickému režimu sloužil věrně i po návratu do vlasti, například na jaře 1951 působil jako prokurátor v zinscenovaném procesu, kdy byl společně se dvěma „spolupachateli“ odsouzen k smrti ing. Alfréd Plocek; z titulu svého úřadu se zúčastnil i jejich popravě 10. listopadu téhož roku.
 - 35) United States. Congress. Senate. Committee on the Judiciary. Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws. (1952). Espionage activities of personnel attached to embassies and consulates under Soviet domination in the United States: hearings before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and other Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary, U. S. Senate, Eighty-second Congress, first and second sessions ... July 9, 1951; February 5 and 7, 1952. Washington: U.S. Govt. Printing Office 1952, s. 19.
 - 36) Bronislava Kuzica Rokytová, *Hannes Beckmann (1909–1977) Desava – Praha – New York*, disertační práce, Praha: Univerzita Karlova 2017, s. 132.
 - 37) Tamtéž, s. 140.
 - 38) Osobní dotazník Jana Vinaře ze 7. června 1953, otázka č. 35.
 - 39) Gertruda Sekaninová-Čákrťová se narodila jako Truda Stiassna v bohaté židovské rodině Richarda a Alžběty Stiassných 21. května 1908 v Budapešti. Byla předválečnou členkou KSČ, titul JUDr. obhájila na Karlově univerzitě v roce 1932. Od roku 1942 až do konce války byla vězněná v koncentračních táborech, přežila Osvětim. Od poloviny července 1945 působila na Ministerstvu zahraničních věcí, od roku 1949 až do roku 1957 jako první náměstkyně ministra. V roce 1964 získala poslanecký mandát a proslula tím, že patřila mezi čtveřici poslanců, kteří 18. října 1968 v parlamentu hlasovali proti smlouvě o dočasném pobytu sovětských vojsk v ČSSR. Za normalizace byla zbavena všech funkcí, vyloučena z KSČ, patřila mezi první signatáře Charty 77. Zemřela 29. prosince 1986.

- 40) Ján Pudlák se narodil 14. srpna 1924 v Papíně u Humenného, zemřel 14. září 2011 v Třebotově, okr. Praha-západ. Aktivně se zúčastnil Slovenského národního povstání v srpnu 1944. Po válce hned v červnu 1945 nastoupil, stejně jako J. Vinař na Ministerstvo informací, kde působil v odboru kulturních styků se zahraničím. V březnu 1949 přešel na Ministerstvo zahraničních věcí společně s J. Vinařem; zde prošel různými funkcemi, včetně vedoucího oddělení majícího v kompetenci vztahy s anglicky mluvícími zeměmi včetně USA. Později byl velvyslancem v Itálii, Francii, byl taktéž náměstkem ministra zahraničních věcí. Do důchodu odešel v prosinci 1988.
- 41) Viz Příhláška do Československého svazu novinářů, datovaná 2. února 1955, s. 1.
- 42) František Nečásek byl ústředním ředitelem Československého rozhlasu a Československé televize.
- 43) Dosud nepublikovaný cestovní deník Lumíra Jisla z jeho pobytu v Mongolské lidové republice v létě 1958.
- 44) Od 1. června do 1. července 1959 čerpal v Československu dovolenou a do Pekingu se vracel 23. července 1959, aby se zde stihl připravit na náročnou cestu do Tibetu.
- 45) Jan Vinař, „Co s nimi? K diskusi o Rozhlasových novinách“, *Rozhlasová práce* 1, 1962, s. 57–60; Jan Vinař, „Problémy komentátora v zahraničním vysílání“, *Rozhlasová práce* 2, 1963, s. 4–6; Jan Vinař, „Co s načatou diskusí?“, *Rozhlasová práce* 5, 1966, s. 4–6; Jan Vinař, „Trochu konkrétněji?“, *Rozhlasová práce* 5, 1966, s. 83–84.
- 46) Strojopisový opis tohoto dopisu je součástí osobního spisu, který se nachází v Archivu Českého rozhlasu v Praze, složka „Jan Vinař“.
- 47) Jan Petránek, *Na co jsem si ještě vzpomněl. Privátní encefalogram našeho tak málo lidského XX. století*, Praha: Radioservis 2014, s. 244–245.

Československo v Tibetu v padesátých letech minulého století

Luboš Bělka

Tibet byl pro cizince vždy obtížně dosažitelným cílem, neustále uplatňoval přísná vstupní pravidla držící počet návštěvníků, zejména západních, na minimum. Po obsazení Tibetu Čínskou lidovou republikou, započatém v září 1950 a ukončeném v říjnu 1951, se možnost návštěvy tohoto „sněžného království“¹ ještě více zhoršila. Poté, co Lhasu na konci roku 1950 opustili poslední západní návštěvníci Heinrich Harrer a Peter Aufschnaiter, dva rakouští horolezci, kteří jako uprchlíci z britského zajetí v Indii dostali ve Lhasu zvláštní povolení k pobytu, nastalo několikaleté období bez jediného návštěvníka z Evropy či USA. Spolu s nimi opustil Tibet i poslední Brit Reginald Fox, radiotelegrafista, který po mnoho let pracoval pro vládu ve Lhasu. V Tibetu si vzal za manželku místní ženu a měl s ní čtyři děti. Pro vládu ve Lhasu, přesněji řečeno ve službách tibetské armády, působil od roku 1948 i druhý britský radiotelegrafista Robert Ford, kterého čínská invaze zastihla v Čhamdu, hlavním městě Khamu, kde byl Číňany na podzim 1950 zajat, obviněn z vraždy propekingského lamy Getäga a po dobu pěti let vězněn.²

H. Harrer opustil Lhasu ještě před vstupem Čínské lidové osvobozené armády (ČLOA), jak se oficiálně čínská Rudá armáda dodnes jmenuje. Bylo tomu na konci roku 1950, pár dnů před 14. dalajlamou, který také odešel ze Lhasy a odebral se do blízkosti tibetsko-indické hranice v údolí Čhumbi, do sídla jménem Domo (čín. Ja-tung), vzdáleného od hlavního města zhruba tři sta dvacet kilometrů. Dalajlamova cesta trvala dva týdny a byla vzhledem k ročnímu období fyzicky velmi náročná. Lhasu opouštěl v tajnosti, a ještě

předtím se jeho dvůr postaral o finanční a materiální zabezpečení:

„Dalajlama s pozoruhodnou předvídatostí s sebou vzal osobní pokladnici, zlatý prach, zlaté cihly a stříbro. Toto bohatství dopravili jačí karavanou na jih do Sikkimu, kde vše v tajnosti uschovali. Poklad zde čekal osm let, až do útěku dalajlamy do Indie v roce 1959. Byl prodán v Kalkatě a takto získané prostředky měly zásadní význam pro přežití jak samotných tibetských exulantů, tak i jejich exilovou vládu.“³

Nedaleko od Doma se nacházel klášter Dungkar, kde si dalajlama zřídil dočasnou rezidenci a zde nakonec pobýval více než půl roku. Poblíž sikkimské hranice se cítil bezpečněji než ve Lhasu a setrval zde od ledna do srpna 1951. Okolnosti cesty popisuje ve svých memoárech Rinčhen Saducchang, dalajlamův tlumočnick a úředník čtvrtého stupně, který ho taktéž doprovázel, následovně:

„Jeho Svatost v naprostém utajení a v doprovodu rodinných příslušníků, vysokých lamů a množství úředníků opustila 19. prosince 1950 Lhasu. Ozbrojenou ochranu až do údolí Čhumbi zajišťovalo okolo dvou set padesáti vojáků pod vedením dvou velitelů, úředníků čtvrtého stupně z pluku z Dabči.“⁴

V Dungkaru navštívil dalajlamu 16. července 1951 nově jmenovaný čínský komisař a administrátor civilních a vojenských záležitostí Tibetu, generál Čang Ťing-wu

a vyzval ho k návratu do Lhasy. Bylo to jeho první osobní setkání s představitelem čínských ozbrojených sil, nikoliv však poslední. Podobných setkání následovalo velké množství jak ve Lhasě, tak i v Pekingu a jinde a naposledy se s čínskými generály setkal před odchodem do exilu v březnu 1959. Při tom prvním setkání si dalajlama vymínil, že do Lhasy přijede sám se svojí suitou, nikoliv v doprovodu čínských vojáků. Do hlavního města Tibetu přibyl 17. srpna 1951. Okolnosti návratu do svého sídla 14. dalajlama popisuje následovně:

„Generál Čang [Ťing-wu] se mě poté zeptal, kdy se hodlám vrátit do Lhasy. ‚Brzy,‘ odpověděl jsem ne příliš nadšeně a dál jsem se mu co možná vyhýbal. Z jeho otázky mi bylo jasné, že si přál cestovat do Lhasy spolu se mnou, takže bychom vkročili do města společně, jaksi symbolicky. Mým úředníkům se tomu nakonec podařilo předejít a generál vyrazil teprve jeden či dva dny po mně.“⁵

Když o tři léta později v létě roku 1954 odcházel 14. dalajlama na téměř roční cestu do Pekingu a dalších míst v ČLR, doprovázel ho po celou cestu ze Lhasy do hlavního města generál Čang Ťing-wu a žádná diskuse se v této záležitosti již nevedla. Poměry se změnily očividně.

Co se týče vztahů československo-tibetských, tak ty byly ustanoveny poměrně brzy poté, co čínská vojska obsadila Lhasu. Čechoslováci Vladimír Sís a Josef Vaniš byli první zahraniční návštěvníci, kdož hlavní město Tibetu navštívili, vstoupili do něj 29. listopadu 1954.

Československo v padesátých letech uskutečnilo celkem čtyři výjezdy do Tibetu, dva samostatné, tedy pouze československé, a dva v rámci mezinárodní spolupráce novinářů v Pekingu. Každá z těchto expedic měla odlišný charakter, každá měla svá specifika a byla neopakovatelná. Měly však také několik společných bodů, v něčem byly stejné. Asi hlavním jejich společným jmenovatelem byla skutečnost, že se vždy jednalo o oficiální spřátelené podniky, kde hlavní roli hrála čínská strana, která zajišťovala všechny záležitosti spojené s cestou, od logistiky, proviantu, náplně cesty až po komunikaci s Tibeťany. Československá strana například nemohla

napřímo domlouvat audience u dalajlamy a pančhenlamy, stejně tak nemohla jednat s tibetskou vládou, kašagem, o povolení ke vstupu do význačných chrámových komplexů, jako například Džokhang, Potala či Norbulingka, nebo klášterů v okolí Lhasy, konkrétně do Dápungu či vzdáleného pančhenlamovského kláštera Tašilhünpo. Vše se uskutečňovalo zprostředkovaně, čínská administrativa měla dokonalý přehled o doslova každém kroku všech zahraničních návštěvníků, včetně československých občanů na tibetském území.

Během těchto čtyř pobytů Čechoslováků se uskutečnilo množství setkání našinců s místními, od prostých vesničanů až po vysoké představitele náboženské, jakož i politické, a žádné z těchto setkání neproběhlo bez čínské přítomnosti. Našinci byli hosty v čínském Tibetu a je pravda, že nikdo z nich nikde nepublikoval text, který by tuto skutečnost nějak tematizoval či problematizoval. Čínský narativ o čínském Tibetu přebírali bez sebemenšího zaváhání. Symptomatické také je, že ani jeden z osmnácti našich návštěvníků neovládal tibetštinu a nikdo z nich – s výjimkou Augustina Paláta – neměl vzdělání v oblasti asijských studií.

A tak se v Tibetu objevily desítky, určitě ne stovky návštěvníků, se kterými tibetská vláda a dalajlama neměli předchozí zkušenost, a tudíž ani nevěděli, jak mají na novou situaci s cizinci reagovat. Tato opakovaná přítomnost cizinců ze střední a východní Evropy nebyla v turbulentních dobách, kdy mladý dalajlama teprve zjišťoval, kdo jsou Číňané v Tibetu, a spolu s rozpolceným kašagem⁶ přemýšlel, jak se s tím vyrovnat, ničím podstatným. Ve Lhasě stále ještě existoval vládní úřad mající v gesci zahraniční vztahy, ale tento pro cizince z Evropy ve Lhasě určen nebyl. Situaci v roce 1956 popsal v důvěrné zprávě A. Palát:

„18. září bylo vedení expedice přijato náměstkem vedoucího zahraničního úřadu, jenž je dnes součástí čínského ministerstva zahraničních věcí a až do mírového osvobození Tibetu byl vlastně samostatným tibetským ministerstvem zahraničních věcí. Vedoucím tohoto úřadu je dnes Číňan, zástupcem vedoucího, tlumočícím fakticky názory a stanovisko všech místních tibetských orgánů, je Tibeťan, lama Liušar.“⁷

Přestože byl v době sepisování citované zprávy její autor již dva roky na pozici kulturního ataše na československém velvyslanectví v Pekingu, byl tedy relativně zkušeným diplomatem a navíc vystudovaným sinologem, jméno onoho čínského vedoucího úřadu nikde neuvádí – na rozdíl od jména jeho tibetského zástupce lamy Liušara. Ještě pozoruhodnější je konstatování, že Lhasa až do obsazení 9. září 1951 vlastně měla samostatné ministerstvo zahraničních věcí. Jméno čínského vedoucího zahraničního úřadu ve Lhasě lze například nalézt v memoárech Rinčena Saducchanga, který popisuje podrobnosti vzniku nového spojení úřadů pro zahraniční styky, kde sám působil jako úředník a tlumočník:

„Jedním z prvních a nejvýznamnějších požadavků, které Číňané kladli, bylo sloučit naše ministerstvo zahraničí s čínským ministerstvem zahraničí, a stalo se tak asi rok po jejich příjezdu do Lhasy. V důsledku toho se celá naše kancelář i se zaměstnanci v září 1952 přesunula do Sungphü, kde vzniklo nové zahraniční oddělení vedené Číňany. Naši ministři zahraničních věcí se tak stali kolegy čínského úředníka jménem Jang Kung-su, který vedl toto oddělení. Bylo tam sedm čínských zaměstnanců, včetně jednoho Tibeťana z Ba ve východním Tibetu, který působil jako překladatel, a šest nás Tibeťanů. Mezi námi byl Phüncchog Taši Taglha, švagr Jeho Svatosti, na kterého jsme se spoléhali, že bude překládat pro nás, a to navzdory tomu, že Číňané se vždy snažili využívat jen vlastních tlumočnicků. Jang Kung-su se mi nejevil jako zkušený diplomat. Znal trochu angličtinu, zdaleka ne plyně, zatímco jeho manželka, která byla také v zahraničním oddělení, se v tomto jazyce vyjadřovala docela dobře.“⁸

Takto podmínky vzniku nového zahraničního oddělení v roce 1952 popsal přímý účastník, který sloužil v původním tibetském ministerstvu zahraničí ve Lhasě již po několik let. Jak situace vypadala v roce 1956 optikou československého diplomata? Na základě návštěvy A. Paláta a vedení československé automobilové výpra-

vy v již čtyři roky existujícím zahraničním oddělení ve Lhasě vznikly následující pasáže:

„Obdobný postup při obsazování míst jednotlivých správních orgánů, tj. obsazování funkce vedoucího a jeho náměstka střídavě Číňany a Tibeťany, je běžný i v ostatních případech. Z čínské strany se tohoto přijetí zúčastnil pouze vedoucí protokolu a čínsko-tibetský tlumočník. Poprvé ve styku s tibetským představitelem správních orgánů si vyměnili vedoucí expedice bílé pruhy khatagy, symboly vzájemné úcty a přátelství. Tato formalita má v Tibetu dodnes nesmírný význam a teprve po jejím splnění se cítí tibetská strana vázána zachovat do důsledků přátelské vztahy k tomu, s nímž si khatag vyměnila. Organizováním tohoto přijetí dávali představitelé Pracovního výboru Komunistické strany Číny najevo, že oficiální setkání s tibetským hodnostářem je nezbytnou podmínkou pro jakékoliv další styky s tibetskými místy. Lama Liušar je velmi vzdělaný, bystrý a pohotový a skutečně dokonale informovaný o současné situaci a jejím vývoji všude ve světě. Podle sdělení čínských pracovníků je jim též velmi dobrým pomocníkem při jakémkoliv jednání s místní aristokracií, protože si je dobře vědom významu nynějšího postavení Tibetu v Čínské lidové republice a důležitosti čínské pomoci pro další vývoj v Tibetu. V dohodě s ním byl též připraven plán prohlídek nejvýznačnějších památek ve Lhasě a oficiální návštěva u dalajlamy.“

Z citované zprávy je zřejmé, že se nová čínská administrativa ve Lhasě snažila dodržovat některé tibetské tradiční zdvořilostní rituály, ostatně až do povstání v březnu 1959 například fungovala – byť uzpůsobená novým podmínkám – tibetská vláda, kašag. Původní tibetská, jakož i nová čínská administrativa hledaly způsob, jak nastavit vzájemné soužití v nových podmínkách. Před povstáním byla zjevná snaha z čínské strany dodržovat staré rituály typu předávání khatagů, což mohlo být pro některé revoluční kádry zvyklé na radikální postupy těžko stravitelné sousto, které chápali jako ústupek přežitým zvyklostem.

5.1 První návštěva – 1954:

Vladimír Sís a Josef Vaniš

Kdo byli úplně první návštěvníci Tibetu pod čínskou nadvládou? Pro mnohé to může být překvapení, ale byli to dva Čechoslováci, filmový režisér Vladimír Sís a kameraman a fotograf Josef Vaniš. Oba jako pracovníci Československého armádního filmu zdokumentovali završení výstavby čínsko-tibetské magistrály z Ja-anu do Lhasy. Byli to jediní zahraniční návštěvníci Tibetu v letech 1953–1954 a o své cestě podali veřejné svědectví nejenom filmové, ale i textové.

Cizinců se tehdy v Tibetu se souhlasem Pekingu pohybovalo jistě více – jednalo se o sovětské, především vojenské poradce, ale také například o geology. V. Sís a J. Vaniš uvádějí ve svých denících i jméno jednoho z nich – Končarov (respektive Gončarov); setkali se s ním 21. a 22. června 1954 v khamském městě Čhamdu. O sovětských specialistech psal i Karel Beba, bez uvedení jmen ovšem: „Sovětsí experti, znalci Pamíru a jiných velehor, pomohli vypracovat technický postup stavby, vybrat nejvhodnější trasu a osobně radili v nejtěžších úsecích. Nu – a silnice jsou od prosince 1954 v provozu.“⁹ Také Augustin Palát ve své důvěrné zprávě zmiňuje recepci ve Lhasě, kde se setkali se sovětskými geology: „17. září 1956 byla na počest expedice uspořádána Pracovním výborem slavnostní recepce, jíž se též zúčastnili čtyři sovětsí geologové, končící v této době právě svůj několikatýdenní pobyt v Tibetu.“¹⁰ Samozřejmě ani zde nejsou uvedena jména oněch sovětských geologů a žádné další podrobnosti.

Po našich prvních návštěvnících Lhasy doputovalo ještě dalších šestnáct Čechoslováků do hlavního města Tibetu; v letech 1954 až 1959 proběhly celkem čtyři návštěvy našinců. Pak následovala dlouhá doba naší nepřítomnosti, až do první poloviny let osmdesátých, kdy se Tibet částečně otevřel světu, včetně návštěvníků s československými pasy.¹¹ V. Sís a J. Vaniš působili na území s tibetským obyvatelstvem okolo devíti měsíců v letech 1954–1955, jejich hlavním cílem bylo dokumentovat stavbu první jižní vojenské strategické silnice z Číny do Lhasy. Publikovali o tom řadu reportáží, doprovázených původními fotografiemi, po návratu vyda-

li několik fotografických knižních publikací, nejenom česky, ale také v cizích jazycích v nakladatelství Artia, které byly určeny pro export na Západ. Na přelomu padesátých a šedesátých let došlo k rozkolu mezi Pekingem a Moskvou, Československo se v této roztržce přiklonilo k Sovětskému svazu a o Číně, potažmo Tibetu, se najednou buď přestalo psát úplně, nebo to byly jen negativně vyznívající texty. Není tudíž překvapením, že poslední knížka o Tibetu od autorské dvojice Sís a Vaniš z tohoto období má v roce 1960.

Mlčení trvalo celých třicet let a teprve po listopadu 1989 se mohli k tématu vrátit, tentokrát již ve svobodných poměrech, a proto i jejich texty měly jiné než budovatelsko-nadšenecké vyznění. První příležitost se naskytla hned v únoru 1990, kdy na pozvání prezidenta stále ještě Československé socialistické republiky (ta skončila 29. března téhož roku) Václava Havla přibyl na historickou státní návštěvu 14. dalajlama Tändzin Gjamccho a mimo jiné se podruhé s prvními československými návštěvníky Tibetu setkal. Poprvé to bylo 18. srpna 1954 ve východotibetském městě Čhamdo¹² a nyní měli příležitost se s ním po šestatřiceti letech opětovně shledat. Přestože u nás již nastaly svobodné poměry, jejich hodinový barevný filmový dokument dokončený v roce 1956 pod názvem *Cesta vede do Tibetu*, kde je osmnáctiletý dalajlama též zachycen, se do kina či televize ani v devadesátých letech nedostal, vadilo dobové budovatelské pojetí tohoto československo-čínského filmového počínu. Teprve na jaře 2019 se film v omezené distribuci objevil převážně v artových kinech.

Je škoda, že v již svobodných poměrech po roce 1990 ani V. Sís, ani J. Vaniš nepodali obsáhlejší a podrobnější svědectví o své velké cestě. Oba se věnovali spíše výstavám fotografií a v roce 1997 vydali ve spolupráci s tehdejším ředitelem Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze Josefem Kolmašem a norským badatelem Per Kvaernem velkou barevnou fotografickou publikaci *Vzpomínka na Tibet*, (také v anglické mutaci *Recalling Tibet*), kde vybrali nejlepší snímky. Ve skutečnosti se ale jednalo asi jen o pětinu až čtvrtinu z celého Vanišova fotoarchivu, většina snímků zůstává dodnes veřejnosti neznámá.

Tato kniha je jistě unikátní a přinesla i některé do té doby nepublikované fotografie. Ke škodě věci však neobsahuje podrobnější vyprávění V. Sise a J. Vaniše o jejich putování, které by v nových politicko-spoločenských podmínkách svobodné společnosti mohlo vyjít bez cenzury (či autocenzury). Byl to také poslední jejich společný publikační počín.

Mohli by totiž otevřeně vylíčit například velká omezení z čínské strany při jejich cestě a filmování, obtížné podmínky ohledně jídla a pití (celou dobu byli v doprovodu čínských vojáků a stravovali se společně s nimi, zažili tak drsnou realitu, o které ve své době z ideologických důvodů psát nemohli). Velké omezení bylo též ohledně komunikace s našimi úřady – veškerá pošta šla přes Čiňany, všechny telegramy byly předávány v čínštině atp. Došlo to například až tak daleko, že v jednu chvíli, uprostřed cesty Tibetem, jim čínský doprovod (za celý pobyt se jim podařilo pouze jedno setkání s Tibeťany bez čínského dohledu) sdělil, že se nakonec do Lhasy, cíle a vyvrcholení celé expedice, nedostanou a že vstup jim byl odepřen. Nakonec se však i toto neblahé rozhodnutí zvrátilo a v prosinci 1954 zahájili svůj zhruba měsíční pobyt v „místě bohů“, jak zní doslovný překlad tohoto toponyma z tibetštiny. Všechny tyto dosud neznámé a nezveřejněné informace se nacházejí v jejich velice podrobných cestovních denících, uchovávaných v rodinných archivech.

5.2 Druhá návštěva – 1955:

Karel Beba

Naším druhým návštěvníkem „sněžného království“ byl novinář Karel Beba, akreditovaný jako korespondent ČTK v Pekingu. Jako jediný z Československa se zúčastnil první výpravy zahraničních novinářů do Lhasy, kterou Peking uspořádal v září a říjnu 1955 pro desítku pokrokových a pročínsky orientovaných žurnalistů z osmi zemí, jak ze sovětského bloku, tak i velkých západních států. Tato propagační cesta se

uskutečnila terénními vozy po nedávno otevřené ja-ansko-lhaské magistrále, jediné silniční komunikaci zpřístupňující Centrální Tibet z východu. Byla to stejná magistrála, jejíž výstavbu zdokumentovali V. Sís a J. Vaniš ve zmíněném filmu, knihách a reportážích, jakož i v dosud nepublikovaných rozsáhlých cestovních denících. Kromě Lhasy, kde je přijal 14. dalajlama, navštívili i jihozápadní Tibet, kde je v klášteře Tašilhünpo přijal 10. pančhenlama, tedy druhý nejvyšší postavený lama v hierarchii tibetského mnišského řádu tzv. žlutých čepic neboli Gelug.

Tak jako téměř všichni účastníci výpravy, napsal K. Beba po návratu knížku, ta jeho vyšla v roce 1958 s poněkud ironickým titulem „*Tajemný*“ *Tibet* (těmi uvozkami dával najevo, že v zemi budující socialismus už nic tajemného či mystického není, vše je veřejné, zřejmé a jasné – Tibet pozbyl tajuplnosti). Tato knížka spadá do žánru cestopisu pro širší čtenářskou obec, je v ní hodně černobílých autorových fotografií a dlužno říci, že je napsaná velmi čtivě, místy i vtípně¹³ a přináší množství rozmanitých postřehů nejen ze Lhasy, ale i dalších míst, která navštívil, jako bylo například druhé největší tibetské město Žikace. Takový lehce uvolněný a místy sarkastický text mohl v Československu vyjít pouze před vypuknutím a potlačením povstání v březnu 1959 ve Lhasě a okolí. Poté již žádný prostor pro odlehčený či ironický odstup v našich médiích, jak tištěných, tak i v rozhlase či televizi, nebyl. Doba již byla vážná, a tak i forma referování o Tibetu tomu musela odpovídat.

Karel Beba byl také jediným našincem, který Tibet v padesátých letech navštívil dvakrát. Vedle již zmíněné knihy a několika cestopisných reportáží v našem i čínském tisku se k tibetské problematice dostal ještě v roce 1959, kdy byl (spolu s dalším novinářem Aloisem Svobodou, který se do Lhasy podíval v roce 1956) odborným poradcem ve dvanáctiminutovém propagandistickém filmu *Zrada v Tibetu*, který ukazoval březnové povstání ve Lhasě ze silně pročínské perspektivy.

5.3 Třetí návštěva – 1956:

československé nákladní automobily

I Bebova druhá cesta byla po zemi, tentokrát ovšem z druhého možného směru po silnici vedoucí z Číny do Lhasy – ze severu, z města jménem Gormo,¹⁴ po tzv. čchingchajské severní magistralé vedoucí se Si-ningu do Lhasy. V roce 1956 totiž československý podnik zahraničního obchodu Motokov ve spolupráci se zastupitelským úřadem v Pekingu zorganizoval expedici, které se zúčastnili také tři novináři, vedle Karla Beby to byl ještě Alois Svoboda a Jiří Ployhar. Celkem měla čtrnáct účastníků, vedle již zmíněných žurnalistů to byli řidiči a technici. Důležitou roli v ní sehrál i diplomat Augustin Palát, který zároveň fungoval i jako tlumočnick z čínštiny a angličtiny.

Hlavním cílem tohoto odvážného podniku byla ztěžkávací zkouška nákladních automobilů, tří značky Tatra 111 vyráběných v Kopřivnici, dvou Praga V3S (vojenský třítunový speciál) vyráběných v letech 1953–1990 v Praze a Bratislavě a jednoho motocyklu Jawa 350. Expedice se uskutečnila pod vedením Stanislava Černého, stálého zástupce Motokovu v Pekingu, a zaznamenala velké úspěchy, vytvořila několik rekordů. Tak například ve třetím a nejtěžším úseku z Gorma do Lhasy, měřícím 1 218 kilometrů s výškovým rozdílem 2 480 metrů a nejvyšším bodem přes 5 200 metrů nad mořem, jely československé nákladní automobily jen čtyři dny, přičemž normální jízdní doba byla dvojnásobná. Jak píše vedoucí expedice Stanislav Černý:

„Rovněž projetí etapy za čtyři dny je především úspěchem řidičů, kteří za účelem splnění daného úkolu s nadlidským vypětím proseděli za volantem denně mnohem více hodin, než dovolují naše zákony, což by žádný z čínských řidičů nevydržel.“¹⁵

Byla to skutečně velká zkouška lidí i techniky a obojí obstálo na výbornou. Vedle již zmíněné Bebovy knihy bylo publikováno okolo dvaceti reportáží, často s původními fotografiemi od zmíněných tří novinářů v nejrozmanitějších československých, ale i zahraničních novinách a časopisech. Také vedoucí výpravy, který sám

novinář nebyl, publikoval několik článků o této výpravě. Vznikly i dva krátké barevné filmy, které jako autorový filmový dokument zpracoval Jiří Ployhar. Nazval je *Velká zkouška a Zápisník z Tibetu*. V roce 1956 byly tedy v Československu vytvořeny celkem tři původní barevné dokumentární filmy s tibetskou tematikou. Jedná se o světový unikát, protože žádná jiná země – s výjimkou ČLR – v Tibetu v letech 1951 až 1959 nenatočila ani jeden dokumentární film. J. Ployhar, stejně jako Alois Svoboda, který byl dalším novinářským členem výpravy, publikoval několik cestopisných reportáží, které doprovodil vlastními fotografiemi.

5.4 Čtvrtá návštěva – 1959:

Zbyněk Málek a Jan Vinař

Hlavním cílem poslední mezinárodní novinářské expedice bylo ukázat světu, že „protilidové povstání feudálů a otrokářů“ z března 1959 je zcela potlačeno, viníci jsou trestáni a tibetská společnost opět směřuje správným směrem k budování maoistického socialismu. Celkem se expedice účastnilo osmnáct zahraničních novinářů z deseti zemí, trvala od září do října 1959 a dva českoslovenští novináři byli její součástí. Poslání této expedice svým způsobem anticipoval Zbyněk Málek, jeden z účastníků, když ve svém článku pro *Rudé právo* ocitoval slova vysokého tibetského politika Ngaphöa z rozhovoru v Pekingu:

„Fakta o rebelii jsou stále jasnější a jasnější. Zahájili ji reakcionáři za pomoci zvenčí. A jak se často reakcionářům stává, tak i v tomto případě odhadli špatně situaci. Místo takzvané nezávislosti a posílení svého vykořisťovatelského režimu dosáhli svou vzpourou pravého opaku. Rebelie odhalila lživost nacionalisticko-náboženských hesel vzbouřenců. Ukázala také, jak nepatrnou oporu měli v samotném Tibetu, jak velmi slabý ohlas měly nacionalistické výzvy reakcionářů. Někomu v cizině připadalo možná zvláštní, že Čínská lidová armáda přes svoji početní slabost mohla potlačit vzpouru ve Lhasě za pouhé dva dny. Pro nás to nebylo nijak udivující. Potvrdilo to jen skutečnosti,

kteřé jsem právě uvedl. Tibet byl a je součástí Číny a pro nás Tibeťany je možná jen jedna cesta vpřed, nikdy ne vzad.“¹⁶

Tento citovaný text vznikl ještě před návštěvou Tibetu na základě Ngaphoovy besedy u příležitosti novinářské projekce filmu *Potlačení povstání v Tibetu*, která se uskutečnila v květnu 1959. O filmu Z. Málek napsal:

„V pekingských kinech běží v těchto dnech dokumentární film o pozadí vzpoury tibetských feudálů a o jejím potlačení. Na plátně se objevují snímky ozbrojeného provokačního vystoupení jednotek bývalé tibetské armády. Jejich přípravy k útoku, první ničivé výpady proti čínským úřadovněm a vlasteneckým Tibeťanům. Teprve když už nebylo možné nečinně přihlížet, když na povel reakčních feudálů zaútočili vzbouřenci naplno a otevřeně, pozvedla Čínská lidová armáda své zbraně na obranu vlasti, na obranu zájmů tibetského lidu.“¹⁷

Jenže jedna věc je film a druhá osobní zkušenost, a tak se v pekingských novinách *Žen-min ž'pao* rozhodlo, že bude vhodné uspořádat novinářskou návštěvu přímo na místě, tedy ve Lhasě a okolí, a ukázat a dokázat zahraničním novinářům, jaká je tam situace, a potvrdit tak čínskou interpretaci povstání a událostí, které mu předcházely.

Z naší strany se jí účastnili dva novináři, Zbyněk Málek z *Rudého práva*, který v těchto novinách publikoval na podzim 1959 několik článků, a Jan Vinař, rozhlasový reportér akreditovaný v Pekingu. Vinař zaslal do Prahy několik rozhlasových reportáží a hlavním výsledkem jeho cesty je stostránkový text z roku 1960, nazvaný *Tibet – země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem*.

Zbyněk Málek se narodil 16. února 1922 v Plzni ve středostavovské rodině. Jeho otec Ludvík Málek byl berním úředníkem, matka byla původně učitelka. V roce 1928 začal navštěvovat základní školu obecní a v roce 1932 mu po druhé operaci žaludku umírá otec. Rodinné neštěstí pokračovalo o dva roky později, kdy mu zemřela i matka, která se od něj nakazila spálou.

A tak se ještě ani ne desetiletý chlapec stal úplným sirotkem. Měl v té době šestiletou sestru Annu a obou dětí se ujaly dvě starší tety jejich matky. Starší z obou prarátet zemřela v roce 1936, a tak se o oba sirotky až do dospělosti postarala mladší praráteta Albína Sequensová, ředitelka měšťanské školy v penzi. Maturoval v roce 1942 na reálném gymnáziu T. G. Masaryka v Plzni, které se ovšem za války jmenovalo České státní reálné gymnázium, neboť jméno prvního československého prezidenta bylo za německé okupace tabuizováno. Ostatně o moc lepší to nebylo ani po válce, neboť toto vzdělávací zařízení bylo v roce 1951 přejmenováno na Reálné gymnázium v Leninově třídě; k původnímu názvu z roku 1930 se škola mohla vrátit až v roce 1990.

Po válce působil jako nakladatelský redaktor a toužil po kariéře novináře, a tak si 1. dubna 1949 zažádal o vstup do Svazu československých novinářů. Z přihlášky se lze dozvědět, že byl v té době ženatý, bezdětný a bydlel v Praze 2, Řeznická 17, což byla adresa studentských kolejí, kde pravděpodobně bydlel společně s manželkou. Jeho žádost dne 4. května přijímací komise doporučila a 1. října 1949 obdržel členství. Sám zde uvádí:

„Po krátkém několikaměsíčním zaměstnání jako administrativní úředník, jež jsem po maturitě nastoupil, jsem byl nasazen na práci do Německa, do Vratislavi, kde jsem byl od prosince 1942 do ledna 1945, kdy jsem se dostal s ostatními v noci přes protektorátní hranice zpět. Byl jsem opět nasazen jako pomocný dělník u firmy Rudolf v Plzni, kde jsem zůstal do května 1945. V červnu jsem zahájil vysokoškolská studia na Filozofické fakultě v Praze, kterou jsem letos absolvoval a kde se připravuji k doktorátu. Politicky: od roku 1945 jsem byl členem sociálně-demokratické strany, ze které jsem po jejím brněnském sjezdu vystoupil a podal přihlášku do Komunistické strany Československa, jejímž jsem členem od prosince 1947.“¹⁸

Zajímavé je, že v žádném ze svých životopisů neudává konkrétní obor studia na univerzitě. Hned po promoci nastoupil v roce 1949 na vojenskou základní službu,

ale zmiňuje, že jeho zdravotní stav je slabý, a tak jeho vojenská hodnost uvedená v dotaznících zní poněkud enigmaticky „voj.n.z.“. Od 1. listopadu 1948 byl Zbyněk Málek na pozici řádného redaktora vydavatelství časopisu *Svět sovětů* (což byl tiskový orgán Svazu československo-sovětského přátelství). V dotazníku Svazu československých novinářů datovaném 4. května 1951 je zapsána jedna pozoruhodnou skutečnost, kdy na otázku č. 47 „Kdo je z tvých příbuzných v zahraničí?“ uvádí jediné jméno: „Olga Stará, sestřenice, New York, žena československého ataše při Organizaci spojených národů“. Lze tedy předpokládat, že manželé Jiří a Olga Staří se s Janem Vinařem a jeho rodinou setkávali v rámci plnění pracovních povinností, jakož i při společenských akcích československých diplomatů na zahraniční misi v USA. Manželka Zbyňka Málka Věra byla za svobodna Krapková a pracovala jako rozhlasová hlasatelka, lze tedy předpokládat, že i ona se jistě s kolegou z rozhlasu J. Vinařem znala.

Zbyněk Málek nastoupil 15. září 1955 do zahraniční rubriky *Rudého práva* a v pozici zahraničního reportéra absolvoval, stejně jako Jan Vinař, cestu do Tibetu v srpnu a září 1959. Zdali působil v Číně dlouhodobě, podobně jako J. Vinař, není jasné, nicméně jeho pobyt trval minimálně půl roku a jeho hlavním účelem jistě nebyla návštěva Lhasy. Publikoval nejméně osm reportáží ve svém mateřském médiu – *Rudém právu*, což byl tiskový orgán Ústředního výboru KSČ, a tudíž i nejvýznamnější československý list, který vyjadřoval oficiální postoj a názory stranického vedení. Z hlediska badatelského je jistě zajímavé zjistit, o čem všem psal ohledně Tibetu. Jaká byla jeho témata a v čem se lišila od ostatních? Přinášejí jeho reportáže něco jiného, nového oproti reportáži Jana Vinaře? Samozřejmě důležitý rozdíl mezi oběma našimi novináři, respektive jejich obrazu Tibetu, který poskytují, je v žánru a nača-

sování. Vinařova reportáž je souvislý, do čtrnácti různě dlouhých kapitol rozčleněný text, který vznikl až v roce 1960, tedy s určitým časovým odstupem. Co se týče obsahu a celkové interpretace situace v Tibetu v roce 1959 se jejich texty shodují a zastávají jednoznačně čínské pojetí a vysvětlení historických událostí posledních let.

Málkovy tibetské reportáže ve srovnání s Vinařovým textem jsou naopak stručné a aktuální, první vyšla již 1. října 1959 v den desátého výročí státního svátku ČLR. Předcházely jí ještě dva jeho texty s tibetskou tematikou, které byly publikovány ještě před výpravou do Lhasy. První z nich vyšel 29. května 1959 v *Rudém právu* a bylo to interview s nejvýše postaveným Tibeťanem, „jedním z předních představitelů pokrokové části tibetských feudálů a kdysi velitelem tibetských oddílů v oblasti Čamdo, místopředsedou a generálním tajemníkem Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti“, jménem Ngaphö Ngawang Džigme. Rozhovor byl poskytnut těsně před jeho odletem do Lhasy a mimo jiné je v něm vyjádřen tehdejší oficiální postoj Pekingu vůči 14. dalajlamovi:

„Na otázku o dalajlamově osudu Ngaphö řekl: ‚Osud dalajlamy, podmínky, ve kterých dnes žije, a jeho budoucnost jsou důvodem k znepokojení. Ze svých rozhovorů s ním vím, že byl zastáncem pokroku. Skutečnost, že opustil Tibet, sama svědčí o tom, že byl odvezen. Někteří lidé říkají, že dalajlama je zcela svobodný. Domníváme se však, že svobodný není, jinak by jistě našel svou cestu zpět do vlasti. Kdyby se dokázal vymanit ze svého nynějšího okolí, jistě by se vrátil, jako dříve by stál spolu s tibetským lidem a účastnil se uskutečňování reform. Nesmíme však zapomínat, že je obklíčen. Vrátil-li se dalajlama, je budoucnost s ním, nevrátí-li se zpět do vlasti, pak podle mého názoru pro něho budoucnost být nemůže.“¹⁹

Poznámky ke kapitole:

- 1) O Tibetu jako „sněžném království“ hovoří sami Tibeťané, tib. „Khawačän“ (*kha ba can* ཁ་བ་ཅན་), případně „Gangdzong“ (*gangs ljongs* གང་འཕེལ་འཁོར་ལུང་).
- 2) Blíže viz Robert Ford, *Wind between the Worlds: A Westerner's Life in Tibet*, New York: David McKay Company, Inc. 1957; viz též Robert Ford, *Captured in Tibet*, Hong Kong: University of Oxford 1990.
- 3) John Heath, *Tibet and China in the Twenty-first Century: Non-violence versus State Power*, London: SAQI 2005, s. 97–98.
- 4) Sadutshang Rinchen, *A Life of Unforeseen: A Memoir of Service to Tibet*, Somerville: Wisdom 2016, s. 136.
- 5) Gjamcho Tändzin, *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Práh 1992, s. 67.
- 6) Od samého počátku obsazení Tibetu ČLOA byla část tibetské vlády pro přímou či utajenou spolupráci s pekingskou administrativou.
- 7) V originále „Liou Sia“; v angličtině je jméno přepisováno jako Liushar, jedná se o čínskou verzi tibetského jména Neušar (*sne'u shar* སྡེ་ལུ་ཤར་).
- 8) Sadutshang Rinchen, *A Life of Unforeseen: A Memoir of Service to Tibet*, Somerville: Wisdom 2016, s. 152–153.
- 9) Beba Karel, „*Tajemný*“ *Tibet*, Praha: Naše vojsko 1958, s. 103.
- 10) Viz „Důvěrná zpráva pro Ministerstvo zahraničních věcí v Praze o cestě československé automobilové expedice do Tibetu“, číslo jednací 5786/56 – dr. Pa/Pa., 21 stran strojopisu, datováno 23. listopadu 1956. Dokument je součástí osobního spisu Augustina Paláta, karton č. 16, nacházejícího se v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, v. v. i., a je publikovány se souhlasem této instituce.
- 11) Pravděpodobně první návštěvnici Lhasy v tomto období, která o tom podala svědectví, byla česká sinoložka Hana Trísková, své zprávy publikovala ještě pod dívčím jménem, viz Hana Kešnerová, „Na střeše světa“, *Svět v obrazech* 18/1986, s. 6–9; „Kumbum“, *Lidé a země* 1986, 6, s. 269–273; „Cesta do Lhasy“, *Nový orient* 41/8, 1986, s. 231–233 a konečně „Nebeský pohřeb“, *Magazín 100 + 1*, 1987, s. 40–41.
- 12) „Při příjezdu dalajlamy do Čamda 19. srpna 1954, ho vítaly nejenom davy místních Tibeťanů, ale také dva Češi (byli to Josef Kolmaš a Jan Vaniš. Informaci mi laskavě poskytl jeho synovec, také Jan Vaniš, který mi předal i přepis vzpomínek svého strýce), jeden byl novinář a druhý fotograf.“ Alexander Norman, *The Dalai Lama: An Extraordinary Life*, Boston – New York: Houghton Mifflin Harcourt 2020, s. 140–141. Zde je nutné upřesnit tuto jedinou zmínku v západní literatuře o tomto setkání – nejednalo se o Josefa Kolmaše (tento český nedávno zesnulý nestor tibetanistiky se shodou nepříznivých okolností do Tibetu v padesátých letech nikdy nedostal), ale Vladimíra Síse. Ale ani jméno druhého návštěvníka nesedí – není to Jan, ale Josef Vaniš. Správně je uvedený synovec, kameraman a fotograf, stejně jako jeho strýc; ani jeden z nich však nesdělil A. Normanovi mylnou informaci ohledně Josefa Kolmaše.
- 13) Tuto skutečnost může ilustrovat následující historka s rozuzlením po téměř sedmdesáti letech: „Následující večer tu bylo pozvání na taneční zábavu jako na koni a od té chvíle neminulo cestovní zastávky, aby nás současně s uvítáním místní činitelé ihned nepozvali na taneční večer. Byly doby, že jsme amerického kolegu [byl to Israel Epstein, který byl „vášnivý tanečník“ a tyto taneční večírky na cestě z Ja-anu do Lhasy v září 1955 vyprovokoval, pozn. LB] upřímně proklínali, zejména po hodinách zvlášť perného cestování, kdy každá žilka v těle volala po spacím vaku, a místo toho přišlo vyzvání k tanci. On a ceremoniář Döring byli taneční nezmaři, kteří tančili na každou hudbu: čínskou, tibetskou i – českou. Ano, i českou – dá-li se ovšem té, o kterou šlo, říkat hudba. K mé nepředstavitelné hrůze spustila na jednom takovém večírku snaživá dechovka – *Čtyři páry bílejších koní!* Hrála ji se zápletem a s orientálním koloritem. Neodvážil jsem se zeptat, jak se tato ohavnost do nevinného městečka v klínu tibetských pralesů dostala. Báť jsem se, znaje milou účinnost našich hostitelů, že zájem takto projevený, by měl za následek, že *Čtyři páry bílejších koní* nás už po celý Tibet neopustí. Na štěstí to však prošlo; ukázalo se, že Rusové z naší skupiny to pokládali za kousek polský, Poláci za německý. Němec za americký (prý podobný jako *Vyvalte sudy!*), Anglo-Američané za vídeňský a Číňané za tibetský.“ Viz Karel Beba, „*Tajemný*“ *Tibet*, Praha: Naše vojsko 1958, s. 99. Odpověď na otázku ohledně původu oné hudební ohavnosti však K. Beba musel znát, protože dobře věděl, že byl v pořadí teprve třetím československým návštěvníkem Tibetu. Takže ti, kdož zanechali onu hlubokou hudební jizvu ve východotibetském Čamdu, kde se tanec odehrával, byli Vladimír Sís a Josef Vaniš, kteří se v této oblasti pohybovali v roce 1954 a ve svých velmi detailních nepublikovaných cestovních denících tyto tak oblíbené taneční večírky s účastí místního obyvatelstva a čínských vojáků a vojaček často popisují. Že by však místní kutálku naučili *Čtyři páry bílejších koní*, nikde nezmiňují; tak podrobné ty deníky zase nejsou.

- 14) Tib. *sgor mo* སྐར་མོ་; čín. Ke-er-mu, *Ge'ermu* 格尔木; známější spíše pod mongolským názvem jako Golmud.
- 15) Stanislav Černý, *Československá automobilová výprava do Tibetu. Závěrečná důvěrná zpráva*, Motokov delegatura Peking, 9. listopad 1956, s. 10.
- 16) Zbyněk Málek, „Rozhovor s Ngapo Ngawang – Džigme ‘Pro nás Tibetany je možná jen cesta vpřed’“, *Rudé právo*, 29. květen 1959, s. 3.
- 17) Tamtéž.
- 18) Stručný životopis Zdeňka Málka, dodatečně přiložený 15. listopadu 1949 k přihlášce do Svazu československých novinářů podané 1. dubna 1949.
- 19) Zbyněk Málek, „Rozhovor s Ngapo Ngawang – Džigme ‘Pro nás Tibetany je možná jen cesta vpřed’“, *Rudé právo*, 29. květen 1959, s. 3.

První a druhá mezinárodní novinářská expedice: 1955 a 1959

Luboš Bělka

Rozdíly mezi první a druhou novinářskou expedicí do Tibetu v letech 1955 a 1959 byly dány jak historickými okolnostmi, tak i logistickými možnostmi tehdejší Číny. První výprava se odehrávala v šestém roce existence Čínské lidové republiky a byla prodchnuta atmosférou posilování spolupráce mezi čínskou a tibetskou stranou, kdy spory mezi nimi měly ještě víceméně latentní podobu a na obou stranách nebyl zájem na ně nijak zvlášť upozorňovat. Asi největší kontroverzí do Lhaského povstání v březnu 1959 byl dalajlamův ústupek pekingské vládě, kdy 27. dubna 1952 přijal vynucenou rezignaci obou ministerských spolupředsedů kašagu, laického Lukhangwy a mnišského Lozang Tašiho. Oba stáli za šestibodovou peticí, která vyjadřovala nesouhlas s politikou Číny v Tibetu a požadovala stažení Čínské lidové osvobozené armády. Reakce čínských úřadů byla zdrcující, oba jmenovaní byli označeni za agenty imperialismu a spiklence proti lidové vládě.¹

Jistě zajímavé líčení celé situace nabízí autobiografie 14. dalajlamy, který vzpomíná na jaro 1952 (nebylo mu tehdy ještě ani sedmáct let) takto:

„Nícméně bez ohledu na nové výnosy, zakazující opozici vůči Číně, začaly se na ulicích objevovat nápisy, odsuzující přítomnost čínských vojsk. Formovalo se jakési lidové hnutí odporu. To nakonec vyústilo v šestibodové memorandum, zaslané přímo generálu Čang Ťing-wuovi, ve kterém se vyjmenovávaly stížnosti lidu a požadovalo stažení čínské vojenské posádky. To ho do krajnosti rozběsnilo. Vykřikoval, že dokument je dílem *imperialistů* a oba první ministry obvinil, že sto-

jí v čele spiknutí. Napětí se stupňovalo. Číňané si mysleli, že by mohli Lozang Tašiho a Lukhangwu obejít, a začali navazovat styky přímo se mnou. Zprvu jsem je v nepřítomnosti obou ministrů odmítal přijmout, ale když Lozang Taši při jedné příležitosti pronesl cosi, co generála zvlášť popudilo, rozehnal se po něm Čang rukou, jako by chtěl mého prvního ministra uhodit. Ihned jsem se mezi oba muže vmísil a vyzval je, aby toho okamžitě nechali. Byl jsem doopravdy zděšen. Nikdy jsem neviděl dospělé lidi takto se chovat. Po tomto výstupu už jsem souhlasil s tím, že budu obě strany přijímat odděleně.“²

Dalajlama i pančhenlama (oba se poprvé v životě setkali až v Potale dne 28. dubna 1952, pančhenlama dva měsíce předtím dosáhl čtrnácti let) strávili krátce před první novinářskou návštěvou v letech 1954–1955 téměř rok okružní cestou po Číně. Oba vysoké náboženské, ale i politické představitele pozval osobně Mao Ce-tung. Hlavním cílem této dlouhé cesty bylo seznámit oba hierarchy s tím, jak se buduje socialismus, a získat je pro myšlenky nového moderního světa industrializace a také jim ukázat cestu k zářné komunistické budoucnosti. Peking si od návštěvy sliboval ještě větší připoutání obou mnichů ke své cestě ke společenskému pokroku a v uskutečňování socialistických přeměn také v Tibetu. V krátké době se plánovalo vybudování společnosti směřující k beztržnímu uspořádání, kde nebude pánů ani rabů a kde jednotlivé národy a národnosti budou spolu žít, jak napsal Z. Málek, v míru a harmonii:

„Tibet dává v těchto týdnech a měsících navždy sbohem minulosti, jeho lid se bez slz loučí s tím strašným neuvěřitelným útlakem, který na něm jako těžký příkrov ležel po celé dlouhé věky. Vůni čerstvě nabyté svobody a radost z dneška i všech zítřků jsme cítili všude po celý měsíc, který jsme prožili mezi tibetským lidem.“³

A tato skvělá budoucnost – poněkud paradoxně – zahrnovala vedle pracujícího lidu stále ještě i tibetskou nobilitu a vysoké náboženské hierarchie. Ten paradox spočíval v tom, že v ostatních státech, které se vydaly cestou stalinistického socialismu na čele se Sovětským svazem, náboženství a aristokracii nový systém likvidoval velmi rychle poté, co se etablovala moc komunistické strany.

V roce 1955 se sice již první a ojedinělé lokální revolty proti čínské přítomnosti v Khamu začaly objevovat, ale neměly ještě tu intenzitu, jakou měly o pár let později. Důkazem byla skutečnost, že kolona terénních automobilů s novináři a jejich doprovodem cestovala bez jakýchkoliv problémů po trase, kterou před nimi absolvovali pouze Vladimír Sís a Josef Vaniš v roce 1954. Příčinou lokálních výbuchů nespokojenosti přerůstajících v ozbrojené akce ze strany Khampů bylo zavádění tzv. demokratických reforem; pod tímto názvem se skrývalo uplatňování společenských změn na nejnižší, tedy vesnické či individuální úrovni směrem ke kolektivizaci, komunizaci a vyvlastňování. Šlo tedy o budování nové společnosti podle čínského vzoru, které by ovšem odporovalo článkům číslo deset a jedenáct *Sedmnáctibodové dohody*.⁴ Tato smlouva ovšem neplatila pro tibetské oblasti pod správou čínských provincií Kan-su, Čching-chaj, S'-čchuan a Jün-nan, tj. se o porušení smlouvy *sensu stricto* nejednalo.

O tom, jak reformy, které začaly být v samotném Tibetu zaváděny hned po potlačení povstání na jaře 1959, interpretovalo tibetské vedení spolupracující s Pekingem, se lze dočíst v následujících větách, které Z. Málek publikoval na konci května 1959, tedy ještě před svojí návštěvou Tibetu. Jedná se o citace z již zmíněného interview, které poskytnul Ngawang Džigme Ngaphö:

„Ngaphö se rozhovořil o prvních reformách, které Přípravný výbor Tibetské autonomní oblasti podnikne. Letos například poprvé v dějinách Tibetu zůstane úroda rolníkům, kteří ji vypěstovali. Bude to ta půda, která patřila bývalé místní vládě a kde místní vládcí se postavili na stranu vzbouřenců. Týká se to asi deseti procent bývalých nevolníků. Postup v ostatních částech Tibetu není ještě do všech podrobností projednán, ale již dnes je jisté, že politika, kterou se budou reformy řídit, bude v podstatě shodná s politikou vůči národní buržoazii i v ostatních částech Číny, to znamená, že to bude politika výkupu od těch feudálů, kteří nezradili, nepřidali se k rebelii, a tím i k imperialismu. Tibetskému pracujícímu lidu dostává se v těchto týdnech mnohostranné pomoci hlavně půjčkami a tím, že vojáci Čínské lidové osvobozené armády přiložili ruku k dílu na polích, aby včas byly dokončeny polní práce, které vzpoura zdržela o čtrnáct dní. V posledních dnech, jak nám řekl Ngaphö, přicházejí z Tibetu zprávy o tom, že tam začaly vznikat první skupiny vzájemné pomoci rolníků a družstva.“⁵

Druhá a poslední novinářská expedice, uskutečněná v jubilejním desátém roce existence nové čínské republiky v roce 1959, se do Lhasy již dopravovala letecky ze Si-ningu a automobily používala jen k cestám po Lhasě a jejím okolí, jakož i k vícedenním výletům do města Žikace a do oblasti Lhokha,⁶ na jih od hlavního města. Zdali důvodem pro volbu letecké dopravy byly obavy z možných útoků ze strany zbytků povstaleckých oddílů vůči cizincům, či naopak snaha pochlubit se vzrůstajícími možnostmi letecké dopravy do Tibetu, dnes již zjistit nelze. Novináři sami si takto otázku nekladli, anebo přinejmenším o ní takto nepsali. V Tibetu se pohybovali vždy v čínském vojenském doprovodu a pouze po cestách, kde bylo zajištěno, že se nesetkají s případnými posledními roztroušenými povstaleckými skupinami.

Velmi zajímavým a ne zcela prozkoumaným prvkem obou novinářských zájezdů byla setkání s nejvyššími představiteli náboženského a politického života v padesátých letech, totiž dalajlamou a pančhenlamou. V létě 1955 byli 14. dalajlama a 10. pančhenlama po návratu

z téměř ročního pobytu v Číně zpět ve svých rezidencích ve Lhase a v Tašilhünpu a v září a říjnu přijali zahraniční novináře na sice formálních, ale netradičních audiencích a ti pak o nich, jakož i o celé atmosféře v Tibetu ve svých člancích a knihách psali s optimismem a bez náznaku jakékoliv kritiky. Nebyl k ní žádný důvod, v pozdním létě a podzimu 1955 to vypadalo, že cesta k socialismu v Tibetu je pomalu a opatrně z čínské strany nastoupená, dokonce se některé reformy obsažené v *Sedmnáctibodové dohodě* odložily na pozdější dobu, aby se tibetské obyvatelstvo na ně mohlo lépe připravit. Situace ve skutečnosti byla ovšem daleko kritičtější, než jak ji novináři zachycovali.

V čem byly tyto audience oproti dobám minulým, tedy ještě před čínským zábohem Tibetu, jiné? Významnou roli zde hrály politické a historické poměry, za kterých se setkání dalajlamů s cizinci uskutečnila. 13. dalajlama Thubtän Gjamcho (*thub bstan rgya mtsho*, ཐུབ་བསྐྱེད་རྒྱལ་མཚོ།) zemřel v roce 1933 ve věku padesáti osmi let a za svého života se s cizinci setkával opakovaně a za různých okolností. Během svého prvního exilu v roce 1904–1906, kdy odešel ze země předtím, než Lhasu obsadila v létě 1904 britská expediční vojska vedená plukovníkem Francisem Younghusbandem, se v Mongolsku setkal například s proslulým ruským – a později i sovětským – cestovatelem a objevitelem Pjotrem Kozlovem.

V roce 1908, kdy dlel v klášteře Kumbum, se také poprvé setkal s americkým diplomatem v Číně Williamem Woodvillem Rockhillem.⁷ První setkání se uskutečnilo 19. června na významném čínském buddhistickém místě nazvaném Hora pěti teras (vrcholků), čínsky Wu-tchaj-šan, v provincii Šan-si. Druhá schůzka byla o pár dnů později. Tibet se tak poprvé ve svých dějinách a ze své vlastní vůle otevřel západnímu světu. Kontakty s Brity během a po zmíněné vojenské anexi, která byla jen krátkodobá, byly ovšem vynucené. W. W. Rockhill o jednáních nadšeně referoval svému prezidentu Theodoru Rooseveltovi, žádné politické konsekvence či mezinárodní diplomatické akce z toho však nevznikly.

Při svém druhém exilu, kdy pro změnu opustil Lhasu před Číňany v únoru 1910 a přes Domo odešel do britské Indie, do Kalimpongu, kde se dále setkával

s cizinci v ještě větší míře a nakonec i po návratu ve Lhasu přijímal významné britské diplomaty a úředníky až do své smrti. V Dárdžilingu se v prvním exilovém roce 1910 poprvé setkal se Sirem Charlesem Alfredem Bellem,⁸ britským politickým úředníkem, který hovořil – stejně jako W. W. Rockhill – plynule tibetsky. Oba jmenovaní zůstali se 13. dalajlamou přátelé až do smrti W. W. Rockhilla v roce 1914 a v případě Ch. Bella přátelství uzavřela dalajlamova smrt 17. listopadu 1933.

Všechny tyto osobní kontakty měly však jiný charakter než ty, které měl jeho nástupce 14. dalajlama, který byl intronizován o osm let později, shodou okolností přesně v den výročí odchodu svého předchůdce, tedy 17. listopadu 1950. Jak vypadala audience, během níž v Norbulingce dne 13. února 1940 dalajlama přijal britskou delegaci, která se dostavila u příležitosti jeho první intronizace, podrobně popisuje Sir Basil J. Gould, zástupce Velké Británie v Sikkimu (Political Officer in Sikkim, 1935–1945, nástupce Ch. Bella). Do nejmenších podrobností líčí interiér, zmiňuje všechny přítomné osoby, především zástupce vlády a kléru, pozornost věnuje i připravenému pohoštění, předávání darů – zvláště zmiňuje šlapací autíčko a tříkolku.⁹ Dalajlamovi nebylo ještě ani pět let, takže lze očekávat, že ho dětské pojízdné prostředky zaujaly více než zlaté hodiny se zpívajícím slavíkem, i když je o něm známo, že zálibu v různých strojcích a mechanických hračkách měl už od dětství. Vzhledem k tomu, že seděl na vyvýšeném trůnu, musel chvíli vydržet, než si pro něj tak cenné dary mohl osobně vyzkoušet. V každém případě se nejednalo o ten typ audience, který se poprvé uskutečnil o patnáct let později, kdy formální část daná protokolem po jisté chvíli přešla v část méně formální.

Klíčovým rozdílem oproti minulosti bylo v roce 1955 postavení hostů – jednalo se o levicové novináře, které do Lhasy pod vojenskou ochranou dopravila čínská administrativa. Formální pravidla, audienční protokol, se oproti minulosti radikálně proměnila: zůstalo obřadní přivítání s úklony a předáváním khatagů, výměna darů, formální uvítací projevy. Dalajlama již neseděl na vysokém trůnu nejvýše v místnosti, ale společně s hosty za stolem, všichni na stejné úrovni. Po uvítací části

následovala živá beseda s novináři, kteří se chovali tak, jak jim řemeslo velí – kladli otázky, zapisovali si do notýsků dalajlamovy odpovědi, fotografovali. Tlumočníci tam byli přítomni jak z tibetské, tak i z čínské strany.

„Obřadní šály khatag slouží k vyjadřování zdvořilosti nejen vůči lidem, ale i bohům. Jmenovali jsme vrchním ceremoniářem naší novinářské výpravy Martina Döringa, pekingského korespondenta ADN a *Neues Deutschlandu*, jednak jako našeho doyna, jednak pro jeho působivý šedovlasý zjev. Při návštěvě chrámů a posvátných míst bylo jeho úkolem odevzdávat khatagy sochám nejdůležitějších božstev. Nebylo to nijak jednoduché a vyžadovalo to jisté sportovní založení. Khatag se totiž musí sbalit do koule a mrštit tak, aby se v letu rozvinul a jako obláček se snesl dotyčným bohu na ruku nebo na bidýlko k tomu účelu určené. Obtíž byla v tom, že některé sochy dosahují výšky deseti, dvaceti i třiceti metrů a ke správnému vrhu khatagu bylo třeba velkého mistrovství a dobrého oka; spadne-li khatag vedle, je to ostuda i urážka.“¹⁰

U některých akcí ovšem tlumočili jenom Tibeťané, stalo se tak například během audience, kterou novinářům udělil 96. Gandän thipa Thubtän Künga.¹¹ Karel Beba si více než samotného mnicha všiml tlumočnicka, jeho oblečení a chování:

„Sadu Rinčhen, náš překladatel, jenž stále nosil ‚civilní‘ tibetský oblek, tj. chalát a klobouk, jak dříve popisováno, si na tuto návštěvu vzal svůj oblek úřední: rudou řízu a na hlavu směšnou plstěnou žlutou misku, upevněnou na dvou drdůlcích na temeni hlavy. To byl předepsaný úbor pro úředníka jeho hodnostní třídy, jak bylo v Tibetu zavedeno za mandžuské dynastie Čching. Tento mladý Tibeťan, vstoupiv do místnosti, sklonil se před Gandän thipou, sedícím na nízkém trůně, prudce čelo k zemi v pohybu nejhlubší úcty. Zpočátku překládal vše, co bylo řečeno, v nepohodlném předklonu, a odpovídaje Gandän thipovi *la-re* (ano), vsrkával vzduch zvláštním způsobem, jak je předepsáno, aby dech obyčejného člověka neovanul vyšší bytost. [...] Teprve po drahné chvíli se náš přítel

Rinčhen trošičku napřímil, hlavně vzhledem k vlídnému chování Gandän thipy. Avšak ačkoliv překlad odborných náboženských termínů byl jistě krajně namáhavý a Rinčhen je velmi silný kuřák, absolutně si netroufl na cigaretu být jen pomyslit. Venku pak zato vykouřil dvě jedním rázem.“¹²

Svérazné svědectví o tom, jak vypadaly audience u nejvyšších hierarchů tibetského buddhismu, přináší Karel Beba, který se s dalajlamou i pančhenlamou setkal ve Lhasě a v Tašilhünpu, a to jak v roce 1955, tak i v roce 1956, zažil tedy celkem čtyři taková slavnostní přijetí na nejvyšší úrovni. Takto popsal první dalajlamovu audienci z 28. září 1955,¹³ které se účastnila desítka zahraničních novinářů akreditovaných v Peking:

„Ve Lhasě se o naší audienci mluvilo tak trochu jako o senzaci. Bylo to po prvé v historii Tibetu vůbec, co dalajlama dával slyšení skupině zahraničních novinářů, či chcete-li, co velekněz lámaistické církve pořádal tiskovou konferenci. [...] Otázky nebyly snadné – kladli je totiž novináři píšící pro pokrokový tisk vycházející v tom i onom světovém táboře, každý z hlediska svého listu. Avšak dalajlama odpovídal klidně a pečlivě neobyčejně hlubokým hlasem; sonorní bas je charakteristický pro lámaistické kněžstvo a sborové modlitby mnichů v šerých chrámech jsou vskutku podmaňující. Mladý velekněz v rudé mnišské tóze, nakrátko ostříhaný a v moderních brýlích, spínal při rozhovoru štíhlé prsty a zase je rozevíral klidnými přemýšlivými pohyby. Na naše otázky odpovídal v měkkých, hrčivých kadencích, jež Sadu Rinčhen,¹⁴ odchovanec indických škol, hbitě překládal do angličtiny.“¹⁵

Zmíněný „Sadu Rinčhen“ byl Rinčhen Saducchang,¹⁶ který jako jeden z mála Tibeťanů díky vzdělání v indickém Kalimpongu (St. Joseph's Convent) a Dárdžilingu (St. Joseph's College at North Point, Darjeeling, obě přední vzdělávací instituce patřily katolické církvi) ovládal dokonale angličtinu a hindštinu a který před inkriminovanou dobou již navštívil ve službách tibetské vlády Indie, byl také jako tlumočnick u podpisu *Sedm-*

náctibodové dohody mezi ČLR a Tibetem dne 23. května 1951 v Pekingu. Ve svých memoárech sice bohužel nikde na toto setkání s desítkou zahraničních novinářů nevzpomíná, nicméně zde publikoval fotografii, která zachycuje jak 14. dalajlamu, tak i jeho samotného, jakož i sedm z deseti novinářů, účastníků oné slavné první audience. Ani další aktér, totiž samotný dalajlama, ve své autobiografii *Svoboda v exilu* této „historicky první tiskové konferenci“ také nevěnoval ani řádek. Stejně to ostatně platí i pro jeho první autobiografii (*My Land and My People: Memoirs of the Dalai Lama of Tibet*, New York: Potala Corporation 1962), kde se o této události nic nepíše. Fotografii zachycující Rinčhen Saducchang publikoval sovětský novinář Vsevolod Vladimirovič Ovčinnikov, který Tibet navštívil v roce 1955 a později se tam vrátil v roce 1990. Je na ní Rinčhen Saducchang v rozhovoru s mužem v tibetské důstojnické uniformě, v popisce se uvádí: „Náš průvodce Sadu Rinčhen hovoří s velitelem dalajlamovy osobní gardy“. Nezmiňuje lokalitu a jméno onoho velitele – jednalo se o Norbulingku a oním nejmenovaným je švagr dalajlamy, manžel jeho nejstarší sestry Cchering Dolmy jménem Phüncchog Taši Taklha (*phun tshogs bkra shis stag lha* ཕུན་ཚོགས་བཀྲ་ཤིས་རྒྱལ་མཚན་: 12. říjen 1922 – 9. červen 1999).

Na závěr audience 28. září 1955 se pořizovaly společné fotografie, publikované jsou pouze čtyři. První již v roce 1955 v italských komunistických novinách, druhou publikoval sovětský novinář V. Ovčinnikov o dva roky později, třetí zveřejnil tibetský tlumočnick Saducchang Rinčhen v roce 2016 a čtvrtou italská historička Chiara Cioneová o rok později.

První zmíněný snímek vyšel ještě v roce 1955 v italských komunistických novinách *l'Unità*.¹⁷ Jsou na něm zleva doprava sovětský občan V. V. Ovčinnikov, východoněmecký občan Martin Döring, Ital Franco Calamandrei, 14. dalajlama, Angličan Alan Winnington, sovětský občan Vadim Borisovič Kassis, Israel Epstein¹⁸ a Italka Maria Teresa Regardová. Teprve srovnáním s další publikovanou hromadnou fotografií lze zjistit, že první snímek je výřezem z větší fotografie, na které jsou ještě navíc vlevo dva novináři – Čechoslovák Karel Beba a Polák Marian Leon Bielicki. Proč byli ze snímku odstřiženi, jasné není, nicméně vzhledem k rozložení stránky novin

l'Unità, kde text i s obrázkem vyšel na titulní straně, lze se domýšlet, že důvod byl čistě technický, fotografie byla prostě velká a musela se na šířku zmenšit. Kompletní snímek publikoval V. S. Ovčinnikov¹⁹ a jediný, kdo na něm chybí, je Francouz Marius Magnien. Možná tam nebyl proto, že sám snímek pořídil a věnoval ho minimálně Calamandreiovi a Ovčinnikovovi.

Přesto však M. Magnien ve své knize o návštěvě Tibetu publikuje taktéž fotografii ze zmíněné audience, nikoliv však z exteriéru, ale z interiéru. Na ní je zachycen dalajlama, vedle něj sedí autor knihy a přítomni jsou ještě dva Tibeťané a jeden Evropan (pravděpodobně Marian Leon Bielicki), autor jejich jména neuvádí. Všech pět účastníků sedí u malého kulatého stolu s bílým ubrusem a množstvím pohoštění, jakož i květin. Popiska: „Autor během konverzace s dalajlamou (září 1955)“.²⁰

Třetí známou fotografii publikoval již zmíněný Rinčhen Saducchang.²¹ V popisce fotografie je uvedeno: „A group of journalists from Eastern Europe with the Dalai Lama at the Norbulingka Palace, 1952.“ Tento text se mýlí ve dvou skutečnostech – jednak to nebylo v roce 1952 a jednak se nejednalo (výhradně) o novináře z Východní Evropy. Na snímku jsou zleva doprava: M. T. Regardová, K. Beba, V. B. Kassis a V. V. Ovčinnikov, M. Döring, F. Calamandrei a M. L. Bielicki. Zbývající tři novináři, I. Epstein, A. Winnington a M. Magnien, z neznámého důvodu toto fotografování propásli.

Čtvrtá známá publikovaná fotografie se oproti předchozím liší v tom, že na ní není 14. dalajlama a snímek mohl vzniknout i jindy než ve dni audience. Je to ovšem jediný obrázek, kde je všech devět novinářů a jedna novinářka pohromadě, jinak vždy někdo chybí; jediná známá fotografie, kde jsou všichni, ale bez dalajlamy, byla publikovaná zmíněnou historičkou Chiarou Cioneovou v roce 2017.²²

V roce 1956 uspořádal 14. dalajlama opět audience pro zahraniční návštěvníky Tibetu, tentokrát dokonce třikrát, ve všech případech se jednalo o automobilové expedice – o maďarskou, východoněmeckou a konečně i československou. Přestože se všechny tři expedice uskutečnily ve stejném časovém intervalu – důvodem bylo přání čínských organizátorů, aby se

středo- a východoevropští návštěvníci z *tábora míru a socialismu* mohli zúčastnit největší novodobé slavnosti, totiž sedmého výročí založení ČLR, která se konala 1. října 1956. To bylo jediné, co měly formálně společné, byly připravovány každá nezávisle, a přestože se jednalo o spřátelené země, panovala mezi nimi rivalita, byli to skuteční konkurenti, neboť účelem těchto expedic bylo v terénu dokázat, že maďarské, východoněmecké a konečně i československé nákladní automobily dokážou zvládnout i zvláště tvrdé podmínky tibetské náhorní planiny během celého roku. Výsledkem měly být uzavřené kontrakty na velké dodávky těchto vozů pro účely civilní i armádní v následujících letech. Nic z toho ale nakonec nebylo, všechny tři evropské státy se v čínsko-sovětské roztržce postavily na stranu Moskvy.

Co se týče maďarské výpravy, dochovala se jedna publikovaná fotografie, kde je jedenáctičlenná skupina maďarských řidičů a ostatních členů expedice a uprostřed – jako ostatně na všech podobných snímcích – je 14. dalajlama.²³

Z východoněmecké expedice žádný takový obrázek zřejmě publikován nebyl, nicméně fotografa Eva Siao Sandbergová a její spoluautor Harald Hauser získali jako jediní zahraniční návštěvníci Tibetu před rokem 1959 do své knihy předmluvu od 14. dalajlamy, datovanou symbolicky již zmíněným 1. říjnem 1956.²⁴ E. Siao Sandbergová jako jedna z mála návštěvníků, podobně jako Karel Beba, Israel Epstein (ten ale účastníkem zájezdu v roce 1959 nebyl), Alan Winnington, navštívila Lhasu dvakrát, poprvé v roce 1956 a podruhé v roce 1959. Zdali se H. Hauser také účastnil novinářského zájezdu v roce 1959, jasné není.

Existuje množství kratších i delších publikovaných textů, především memoárů, napsaných samotnými Tibeťany a Tibeťankami, které časově i tematicky pokrývají dobu, kdy ve Lhasě pobývaly v padesátých letech zmíněné zahraniční expedice.²⁵ A v žádném o nich není ani zmínka (s výjimkou publikace jedné fotografie). Vedle toho existuje více než tucet knih (o člancích a reportážích nemluvě), které napsali účastníci zájezdů, a vždy je tam před rokem 1959 audience u dalajlamy a pančhenlamy uvedena. Je zde tedy evidentní diskrepance v obsahu obou narativů.

Proč nikdo z Tibeťanů tyto návštěvy, a bylo jich celkem šest, ani slovem nezmiňuje? A proč 14. dalajlama nikde v angličtině vydaných textech před rokem 1990²⁶ nezmiňuje své setkání s prvními cizinci z Evropy po čtyřleté cézuře, totiž s Vladimírem Sísem a Josefem Vanišem? Je tomu tak zřejmě proto, že Tibeťané v padesátých letech dobře věděli, jaký je rozdíl mezi západními návštěvníky Lhasy v minulosti, tedy v dobách, kdy Tibet ještě nebyl obsazen ČLOA, a návštěvníky z doby, kdy již obsazen byl. Nebyli to návštěvníci, které by Tibeťané pozvali sami nebo kterým by schválili vstup do země. Naopak, byli to přátelé Číňanů, kteří s nimi přišli společně a byli mimo bezprostřední tibetskou kontrolu. Pro mnohé z Tibeťanů byli bolestným připomenutím nových pořádků, spočívajících mimo jiné i v tom, že to není Potala či Norbulingka (dalajlama) či Džokhang (kašag), kdo cizincům uděluje povolení ke vstupu. Na prvních vstupních vízech do Lhasy s platností do 30. ledna 1955 s číslem jedna a dvě v československých pasech V. Síse a J. Vaniše není ani jedno tibetské písmeno, vše je v čínských znacích.²⁷ A navíc – ani jeden z těch, kdož z Čechoslováků v padesátých letech v Tibetu pobýval, neměl ani snahu se učit tibetštinu, natož aby ji ovládal. Jediný náš tehdejší tibetanista Pavel Poucha se dostal nejbližší Lhasě v roce 1957, kdy krátkodobě pobýval v klášteře Labrang²⁸ a přes opakované žádosti povolení čínské administrativy ke vstupu do Centrálního Tibetu nikdy neobdržel.

Byli to hosté těch, kdož do Tibetu v letech 1950 až 1951 přišli jako hosté nezvaní; novináři byli komunisté nebo přinejmenším jejich sympatizanti. A to, navzdory jistému pochopení a zájmu mladého 14. dalajlamy o socialismus a komunismus,²⁹ nebylo nic, co by tibetské buddhisty nějak zajímalo či přitahovalo. Situaci chápali tak, že si do jejich země noví páni pozvali své přátele a chtějí, aby je Tibeťané přijali a byli k nim přátelští. Vlídne přijetí cizího návštěvníka přicházejícího v míru je přirozenou součástí tibetských kulturních tradic a Tibeťané navíc neměli žádnou předchozí zkušenost s tímto novým typem návštěvníků. Do konce roku 1950 do Lhasy či Tibetu přicházeli rozmanití návštěvníci, ale jistě ne představitelé *tábora míru a socialismu*. Respektive zde jakési snahy byly, Sovětský svaz měl zájem se

Lhasou styky navázat ještě před rokem 1950, ale nakonec všechny bolševické pokusy o průnik do Lhasy a nastolení nových vztahů selhaly.³⁰ Tradice rusko-tibetských vztahů byla až do padesátých let symbolizovaná osobou burjatského vysokého lamy Agvana Doržijeva, učitele 13. dalajlamy, ruského poddaného.³¹ K těmto tradicím se ovšem sovětsí návštěvníci Tibetu nehlásili, jejich posláním bylo budovat spolupráci na nových ideologických základech, byli to zástupci tábora míru a socialismu.

Cílem první návštěvy v roce 1955 bylo ukázat, jak se buduje nová společnost na troskách staré, jak se unikátní společenský experiment (toto slovo ovšem nikdo z novinářů nikdy nepoužil) totiž skok z feudalismu do socialismu na střeše světa s čínskou pomocí – odehrává. Vše vycházelo z představy, že existuje specifická tibetská cesta, která do budování socialismu zapojí i představitele světské nobility na jedné straně a nejvyšší církevní hierarchie na straně druhé. Jak dalajlama, tak pančhenlama i Phagpalha³² se zapojují do budování socialismu v Tibetu pod vedením Komunistické strany Číny.

Účelem druhé návštěvy bylo potvrdit cíl té první a doplnit ho o skutečnost, že nedávné povstání šlechticů a zmanipulované tibetské armády bylo úspěšně potlačeno a zlikvidováno. Povstání bylo z čínské strany pojmáno jako protilidové, reakční a bez většinové podpory prostých Tibeťanů, dokonce i část, asi třetina, šlechty a církevní hierarchie pod vedením 10. pančhenlamy se proti němu postavila. Lid Tibetu potlačení povstání Čínskou lidovou osvobozenou armádou podle oficiální interpretace přivítal a úspěšně pokračuje v započaté cestě, kterou epizoda z jara 1959 nemůže nijak ohrozit; naopak umožnila rozpoznat, kdo to s Tibetem myslí dobře a kdo špatně. Role dalajlamy zůstávala v tomto období ještě otevřená, byl v exilu v Indii, ale čínské úřady stále doufaly v nějaký zvrat, a tak se stále ještě jeho únik interpretoval jako únos ze strany reakčních šlechticů a hlavně protilidových církevních hodnostářů.

Důležitou součástí čínského narativu byla i interpretace z pozic třídních, kdy je povstání chápáno jako výsledek třídního boje. Toto pojetí například akcentuje

Z. Málek v textu, který vydal ještě před svojí návštěvou Lhasy:

„Osud byl v rukou reakcionářů. Nikoliv ovšem osud Tibetu, ale jich samých. Oni přikázali svým dvaceti tisícům ozbrojenců prolévat krev svou i příslušníků vlastní národnosti v zájmu svých kořistnických cílů i svých zahraničních pomahačů a tím svůj osud zpečetili. [...] Marné jsou také pokusy vydávat rebelii za boj o tibetskou autonomii. Vždyť ta právě byla spolehlivě zakotvena ve smlouvě a byli to vzbouřenci, kteří ji porušili. Právě tak je tomu i s heslem *nezávislosti* Tibetu – této tisícileté a neoddělitelné části Číny: reakčním feudálům a šlechticům šlo o to, pokusit se vzpourou uhájit si své výsady, udržet lid v porobě, zachovat nejhorší formu vykořisťování. Heslo *nezávislosti* je falešným praporem, kterým mávají, aby na svou stranu přilákali zastánce z řad protikomunistických harcovníků v zámoří.“³³

Název Vinařovy reportáže *Tibet – země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem* je svým způsobem parafrází názvu v té době populární knihy *Země, kde zítra znamená včera* od komunistického novináře Julia Fučicka. Reportáž vznikla ještě před druhou světovou válkou na základě jeho opakovaných návštěv Sovětského svazu. Nebyl ovšem sám, kdo o „první zemi socialismu na světě“ podával zprávu „z první ruky“, neboť ve dvacátých a třicátých letech tam jezdilo více rozmanitě orientovaných cestovatelů, kteří pak podávali různé, často zcela opačné zprávy.

Na jedné straně nadšené psaní o radostném budování nové socialistické společnosti, na druhé straně zprávy o teroru a hladomoru, politických čistkách a odstraňování skutečných i potenciálních kritiků poté, co si moc v roce 1929 definitivně uzurpoval Josif Vissarionovič Stalin. Problémy, chyby a nedostatky spatřovali v Sovětském svazu zastánci obou táborů tvůrců mediálního obrazu. Obdivovatelé stalinské cesty je interpretovali jako dětské nemoci, vedlejší produkt jinak čistého a poctivého úsilí, vše podle hesla „Když se kácí les, lítají třísky“. Chyby jsou odstranitelné, patří k budovatelskému étosu a „kdo nedělá chyby“? Druhá strana to ovšem viděla

jinak, jako systémovou chybu, jako zločiny, které nelze ospravedlnit ničím, ani vznešenými ideály, přičemž se nejedná o napravitelný stav, nýbrž patologickou změnu společnosti. K podobné interpretaci se sice sovětská komunistická strana neodhodlala, ale znatelný posun ve změně hodnocení byl patrný.

Na jaře 1956 sovětský vůdce Nikita Sergejevič Chruščov Stalina odhalil jako masového vraha a zločince. Stalo se tak v tzv. tajném projevu na dvacátém stranickém sjezdu v Moskvě. Na rozdíl od ostatních kritiků sovětské cesty k socialismu se ovšem domníval, že stalinské období lze překonat, oběti rehabilitovat a vše tak napravit. Chruščovovu kritiku kultu osobnosti odmítal Mao Ce-tung, spatřoval v ní ohrožení jednoty pracujícího lidu se stranickým vedením a vůbec nebezpečné zahrávání si s ohněm – sám ostatně právě v té době svůj vlastní kult spoluvytvářel velmi intenzivně a promyšleně a jakákoliv kritika v tomto směru byla pro něj nepřijatelná. Chruščov ve svém optimismu šel tak daleko, že razil tezi o tom, že ještě jeho generace bude žít v komunismu. Historie dala ovšem za pravdu kritikům a Sovětský svaz se definitivně zhroutil na začátku poslední dekády minulého století. Takové tedy byly tendence ve vytváření mediálních obrazů zemí, které nastoupily na cestu budování socialismu. Zásadní rozdíl mezi počátečními obdobími v SSSR a ČLR spočíval v tom, kdo mohl a kdo nesměl v té době o těchto zemích reportovat.

Ve dvacátých a třicátých letech do Sovětského svazu celkem volně proudili západní novináři a spisovatelé, kteří patřili k otevřeným kritikům a jediné omezení, které se jich týkalo, bylo, že jejich knihy a články nesměly v první zemi socialismu vyjít. Na Západě však žádné takové omezení nebylo a oba mediální obrazy měl čtenář volně k dispozici, stačilo si vybrat. Nic z toho neplatilo pro SSSR, kde svoboda slova byla omezovaná hned zpočátku a patřila mezi stavební kameny „diktatury proletariátu“. Jiná situace byla v Číně v letech padesátých, kde snad poučeny ze sovětských zkušeností, stranické a státní orgány velmi přísně regulovaly zahraniční novináře a jiné návštěvníky země. Navíc Sovětský svaz nevedl ve dvacátých a třicátých letech žádnou válku. V padesátých letech se situace změnila

a v první velké konfrontaci po druhé světové válce se na Korejském poloostrově střetli „čínští dobrovolníci“ s vojsky vedenými USA pod egidou OSN. Vztahy mezi ČLR a USA byly napjaté od samotného vzniku ČLR, tedy od 1. října 1949, a trvalo celých třicet let, než 1. ledna 1979 Spojené státy oficiálně uznaly ČLR tím, že ukončily diplomatické styky s Čínskou republikou, tedy Tchaj-wanem.

Absence vzájemných diplomatických vztahů ovšem neznamenal absence novinářů a novinářek z kapitalistických zemí v Pekingu. Tak například britský novinář David Alan Chipp otevřel v roce 1956 v Pekingu kancelář zpravodajské agentury Reuters a setrval na této pozici až do roku 1958.³⁴ Vzhledem k časovému intervalu jeho pobytu se nemohl zúčastnit ani jedné z novinářských expedicí. Druhou světovou agenturou, která se v ČLR etablovala, byla francouzská Agence France-Presse, okolnosti jejího ustanovení v Pekingu byly ovšem poněkud dramatictější:

„Počáteční zastoupení společnosti Agence France-Presse (AFP) nebylo příliš stabilní. První korespondent AFP Jacques Locquin byl vyhoštěn v listopadu 1957 kvůli ‚pohrdání čínskými zákony a vměšování se do vnitřních záležitostí země‘, jmenovitě za to, že poskytnul útočiště jedné Čínance, švagrové svého francouzského přítele, který byl odsouzen během kampaně proti pravičákům.³⁵ Ředitel AFP Fernand Moulrier, považovaný za ‚méně nebezpečného‘, zastával po dobu několika měsíců jeho pozici. V říjnu 1958 dorazil Jacques Jacquet-Francillon, který byl řádnou náhradou za Jacquese Locquina.“³⁶

Vedle velkých zpravodajských kanceláří se o akreditaci pokoušely i některé západní nekomunistické noviny. Jako první uspěl v roce 1959 kanadský celostátní list *Globe and Mail* se sídlem v Torontu. Ani v tomto případě se ovšem nejednalo o snadnou záležitost:

„Po dvou letech vyjednávání pekingskou kancelář otevřel Frederick Nossal, třiatřicetiletý Australan, který před několika lety pracoval pro tyto noviny v ústředí Kanadě. V době svého jmenování působil

v australském *Melbourne Herald*. Nossalův pekingský pobyt trval jen osm měsíců, než byl také vyhoštěn, a až v roce 1964 *Globe and Mail* znovu otevřely svou pekingskou kancelář.³⁷

Většina akreditovaných západních novinářů byla výrazně levicově orientovaná. Samozřejmě, že každý novinář byl – stejně jako každý zahraniční návštěvník – nenápadně kontrolován (někdy ovšem zcela nápadně a otevřeně) příslušnými orgány tajných služeb. Takto situaci popisuje Beverley Hooperová:

„Přestože komunističtí korespondenti požívali status *zahraničního soudruha*, byli stále bráni jako cizinci, a podléhali tudíž stejným byrokratickým kontrolám jako ostatní západní korespondenti.“³⁸

Co se týče Tibetu, tam byla kontrola absolutní a Peking nepřipustil, aby „sněžné království“ navštívil kdokoliv, kdo by byl kritik maoismu, byť potenciální či skrytý. Jen ti nejvěrnější, nejzapálenější, a hlavně nejspolehlivější soudruzi (a doslova pár soudružek) tam mohli organizovaně a v nenápadném doprovodu příslušníků ozbrojených sil odcestovat. Přísným výběrem levicově orientovaných zahraničních novinářů, o čínských ani nemluvě, si zajistili způsob, jakým se o Tibetu v příslušných zahraničních médiích bude psát – tedy v nekritickém a obdivném duchu, kde názvy jako *Tibet – země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem* nikoho nepřekvapovaly. *Tibet, země zastaveného času*,³⁹ protikladný název, který Vladimír Sís a Josef Vaniš dali své knize jen o pár let dříve, je nicméně z hlediska pro-čínského mediálního obrazu taktéž přijatelný. Odkazuje totiž na *starý Tibet*, tedy na zemi, která se propadá minulosti. Čas v Tibetu se rozběhl nezadržitelně vpřed, velkým skokem jde v ústřety šťastné budoucnosti, která je nerozborně propojená s návratem do náruče matky Číny. A proč se ta proměna děje dějinným skokem? To bezprostředně souvisí s dobovou „módou“, s kampaněmi v lidové Číně, kterou tak moudře a neomylně vede velký kormidelník předseda Mao.⁴⁰

O tom, že mediální obraz Tibetu v padesátých letech,⁴¹ vytvářeny novináři a spisovateli, kteří tuto zemi

navštívili (což mělo tomuto líčení dodat punc autentičnosti), působil navenek úspěšně, svědčí příklad z Itálie. Italský etnograf, antropolog a fotograf Fosco Maraini, který se v letech 1937 a 1948 zúčastnil expedicí vedených slavným italským tibetanistou Giuseppem Tuccim, o svých krajanech, kteří se do Tibetu dostali o sedm let později než on, píše následující:

„Franco Calamandrei a Maria Teresa Regardová navštívili Tibet na sklonku roku 1955 a našli tam pokoj, klid a pružné propojování minulosti s přítomností. „Pokud na tibetský hlavolam nahlížíme v celkovém rámci čínského směřování k socialismu, stává se z něj názorná ukázka toho, jak mohou revoluční taktika a strategie využít v zájmu pokroku týchž věcí, jež tento pokrok odsuzuje k zániku.“ Mnohé fotografie, které byly během jejich cesty pořízeny, ukazují Tibet, jehož minulost doposud nepostihly změny; vyskytují se na nich vedle sebe lamové a aristokracie i pokusné zemědělské nebo zootechnické stanice, náboženské svátky i školy a laboratoře, což svědčí o uvážlivém postupu reforem.“⁴²

F. Maraini Tibet po roce 1951 osobně nezažil, jeho návštěvy se uskutečnily ještě před obsazením ČLOA a mohlo by to působit dojmem, že ochotně přijímá ten obraz „nového“ Tibetu, který mu nabídli dva komunističtí novináři, kteří mimochodem za druhé světové války působili v italském protifašistickém odboji. Bojovali proti režimu, jehož součástí byl i vedoucí expedice, jichž se F. Maraini účastnil – Giuseppe Tucci byl aktivním podporovatelem Mussoliniho asijské politiky.⁴³ Dlužno ještě dodat, že F. Maraini, který svoji knihu vydal poprvé v roce 1951, se upřímně snažil vylíčit zemi i její obyvatelstvo věcně a realisticky, neidealizovat či nehodnotit negativně společnost, kulturu a náboženství, se kterými se ve starém Tibetu setkal.

Při podrobnějším pročitání lze ovšem zjistit, že F. Maraini tak ochotně ten obraz Tibetu vylíčený manželky Calamandreiiovými nepřijímá. Svědčí o tom například ty pasáže, kde opakovaně píše, že skoro vše, co cestou s G. Tuccim zkoumali, bylo později zničeno. V předmluvě z roku 1998 otevřeně kritizuje kulturní revoluci:

„Ve skutečnosti však šlo o revoluci barbarskou, o divoký skok nazpět do nejkrutější a nejpustošivější minulosti lidstva: vandalství, nesmyslné znesvěcování, zběsilé násilí i ukrutnosti.“⁴⁴

O tom, že publikovaných textů, které by se odborně zabývaly dvěma novinářskými expedicemi do Tibetu, je málo,⁴⁵ svědčí i skutečnost, že ani v jednom z pramenů či v sekundární literatuře nelze nalézt kompletní seznamy účastníků. Dnešní stav poznání je takový, že ze zhruba třicítky účastníků v roce 1955 se podařilo dohledat jména deseti zahraničních novinářů, tedy všech, neboť zbytek byli novináři čínští. U druhé expedice v roce 1959 je z osmnácti zahraničních novinářů zjištěno šestnáct až sedmáct novinářů a novinářek. U obou výprav existuje relativní dostatek primárního materiálu, tedy jejich reportáží, knih atp., zatím ale nebyla publikovaná žádná odborná studie, která by se jednotlivými expedicemi nebo jejich komparací zabývala, nemluvě o analýzách mediálních obrazů vzniklých jako výsledek těchto pracovních cest. Tento text se pokouší tuto mezeru alespoň částečně zaplnit.

To, že žádný z novinářů, který se zájezdů zúčastnil, nikdy a nikde neuvádí úplný seznam jmen přítomných kolegů a kolegyň, je ovšem překvapivé jen zdánlivě. V době vzniku textů, tedy v padesátých letech, vrcholila špionomanie na obou stranách železné opony, a tak co se dalo utajit, se utajovalo. Publikovaný cestovní deník⁴⁶ Lumíra Jisla uvádí jeden příklad, který je *pars pro toto*. Na konci padesátých let cestoval po ČLR, kam byl vyslán Československou akademií věd, aby rekognoskoval potenciální lokality, především vykopávky, na kterých by se naši archeologové podíleli ve spolupráci s čínskými kolegy. Vedl si soukromý deník, který jistě nebyl určen k tomu, aby byl publikován – vzhledem k jeho obsahu to před rokem 1989 vlastně ani nebylo možné. Každý den si zaznamenával důležitá fakta a události, ale také pocity, často plné frustrace, někdy i radosti a uspokojení. Jeho kapesní zápisníky byly jakousi vnější pamětí, kde si mohl také ulevit od docela častých a pro něj překvapivých komunikačních problémů s Číňany. Cestoval sám, žádného krajana či krajanku s sebou neměl. To samozřejmě neznamená,

že by na cestách (a podnikl jich od 6. září 1957 do 10. února 1958 celkem šest, vždy vyrážel z Pekingu, kam se i vracel) byl skutečně sám. Naopak, kdykoliv opustil pokoj, ve kterém byl ubytován, připojil se k němu jeho doprovod, sestávající z tlumočnicka a nejméně jednoho „ochránce“, tedy pracovníka bezpečnosti v civilním oděvu – někdy jich bylo i více.

Na poslední cestě, na přelomu let 1957 a 1958, která zabrala zhruba dva týdny a vedla do Šanghaje a Kantonu, popisuje a hodnotí situaci ohledně fotografování jednoho mostu. Nehovoří o špionáži, ale o byrokracii, těžko dnes říci, zdali platilo první či druhé, možná to byla kombinace obojího. Každopádně to pro něj znamenalo, že svoji práci nemohl dělat tak, jak si přál a měl, neboť jeho úkolem bylo dokumentovat i vizuálně stávající stav nejenom archeologických nalezišť, ale také architektury a monumentálního umění, jak v plenéru, tak i chrámového. Takto si zaznamenal celou událost:

„26. prosinec 1957, čtvrtek, Hančou

Odpoledne pagoda šesti harmonií na mírném pahorku na břehu široké řeky.⁴⁷ Je šedesát metrů vysoká. Před ní je dlouhý železný most přes řeku. Chtěl jsem z pagody udělat záběr střechy s pohledem na řeku a část mostu. Ale zástupce kulturního odboru to nepovolil, poněvadž prý je to zakázané. Jak to – ptám se –, když je možno koupit fotografie s pagodou i mostem zrovna v krámě pod ní? Odpověď: poněvadž to jsou fotografie z doby před osvobozením, ale teď se to nesmí. Vrchol všeho: přijdu domů, otevřu anglického průvodce, a tam je táž fotka. Řekl jsem tlumočnickovi, že to je názorný příklad čínského byrokratismu. Ale ono to je víc. Je to příklad enormní blbosti. Jak to jinak nazvat, když na otázku, zdali se nový most přes Jang-ce⁴⁸ může fotografovat, tlumočnick přisvědčil a ještě mne upozornil, abych si na to rezervoval filmy, poněvadž jeden je prý málo!!“⁴⁹

Je například velmi překvapivé, že Jan Vinař nikde ve svém textu nezmiňuje ani slovem, ani náznakem skutečnost, že do Tibetu v roce 1959 ve skutečnosti cestovali dva českoslovenští novináři. To, že součástí výpravy byl i redaktor *Rudého práva* Zbyněk Málek, zmiňuje pouze

jeho polský kolega Jerzy Lobman.⁵⁰ Platí to ovšem *vice versa*: ani Z. Málek nikde ve svých reportážích jméno svého kolegy neuvádí. Nezmiňuje vlastně ani žádného dalšího kolegu či kolegyni představující tzv. sedmou velmoc čili tisk a vůbec masová média.

Málek i Vinař, stejně jako téměř všichni ostatní (s nečetnými výjimkami těch, kdož o svých spolucestovatelích psali, a dokonce je i uváděli jménem), ve svých textech navozují atmosféru exkluzivity, jako by v Tibetu byli jen sami. Ve skutečnosti je to tak, že srovnáním textů, které účastníci zájezdu vydávali hned po návratu, nebo dokonce i během vlastního pobytu ve Lhasě, lze zjistit, že texty se podobají jako vejce vejci. A je to celkem snadno vysvětlitelné – všichni zažívali stejnou situaci, a hlavně ji stejně reflektovali, byli k sobě světonázorově tak blízcí, že byli z tohoto hlediska zaměnitelní.

Důležitou okolností byla skutečnost, že veškeré informace o aktuálním dění a celkové situaci ve Lhasě a jejím okolí zahraniční novináři dostávali z jediného zdroje – od čínských průvodců. Nikdo z nich neměl možnost získat jiné informace a vytvořit tak jiný obraz, než byla čínská interpretace povstání, jeho příčin, průběhu i potlačení čínskou armádou. Někdy shody v publikovaných textech u různých novinářů působí až dojmem, že je jim čínská strana přímo nadiktovala do jejich zápisníků. A tak často jediné, co tyto texty navzájem odlišuje, jsou pocity pisatelky či pisatele, subjektivní hodnocení toho, co jim Lhasa a její okolí nabízela, hodnocení toho, co viděli a prožívali.

Toto hodnocení však ani v jednom případě není negativní či kritické. Všichni ve shodě konstatují, že v Tibetu nyní rozkvétá nová společnost, která úspěšně překonává přežitky minulosti, zbavuje se jha vykořisťovatelů a pracující lid tak poprvé v dějinách země dostává šanci, aby se mohl emancipovat. A to vše v přátelské spolupráci s velkou Čínou, která sestersky nezištně pomáhá mladšímu a zaostalejšímu sourozenci na cestě vpřed, na cestě k pokroku.

Podobně – co se týče atmosféry exkluzivity – tomu bylo i v případě Augustina Paláta, který ve svých publikovaných vzpomínkách na Tibet nikde ani nezmiňuje německou spisovatelku Evu Siao Sandbergovou a jejího spolucestujícího Haraldha Hausera, nezmiňuje ani kon-

kurenční automobilový zájezd z východního Německa, který oba žurnalisté doprovázeli. A taktéž ani slovo o maďarské expedici – a přitom se všechny tři automobilové výpravy ve Lhasě potkaly. Jak se lze přesvědčit v Palátově fotoarchivu, na snímku z oslav šestého výročí založení ČLR před Potalou dne 1. října 1956 je na tribuně, kde byli vedle Čechoslováků a východních Němců jako zahraniční hosté pravděpodobně pouze představitelé Indie a Nepálu, zřetelná jediná žena, Evropanka. Nemohli se s ní nepotkat, a přestože to byla levicová publicistka, tedy pokroková kolegyně ze spřátelené země, nikdo z našich ji nezmiňuje. Inu s konkurencí se lze vyrovnat i tak, že ji přehlízíme a děláme, jako by nebyla.

Něco jiného jsou ovšem zprávy, které se stupněm utajení „důvěrné“ (což byl druhý nejnižší stupeň po „pouze pro služební potřeby“) posílali účastníci expedice do vlasti. Prvním takovým dokumentem je *Zpráva o cestě československé automobilové expedice do Tibetu*,⁵¹ kterou pro Ministerstvo zahraničních věcí vypracoval a z Pekingů nechal doručit kurýrem do Prahy tehdejší československý velvyslanec dr. Antonín Gregor (ve skutečnosti zprávu napsal účastník expedice dr. Augustin Palát, a proto je její heuristická hodnota vysoká).

Druhým neméně zajímavým a velmi otevřeným a kritickým dokumentem tohoto typu je *Československá automobilová výprava do Tibetu. Závěrečná důvěrná zpráva*,⁵² jehož autorem je Stanislav Černý, vedoucí stejné expedice, které se účastnil i A. Palát. Je datován 9. listopadu 1956 a jedná se o strojopis o třiceti stranách s přílohami.

V obou těchto utajovaných a dosud nikdy nepublikovaných dokumentech zmínky o maďarské, a dokonce dvou německých expedicích jsou (první byla neúspěšná a druhá měla pokaženou reputaci napravit). V československém dobovém tisku však o nich nelze najít ani slovo – a to přece byli soudruzi ze spřátelených zemí sovětského bloku míru a socialismu. Možná na tom mělo svůj podíl i povstání proti komunistické straně a sovětské armádě v Budapešti, které vypuklo 23. října a bylo potlačeno 10. listopadu 1956, tedy přesně v době, kdy se o expedici u nás hojně psalo.

Poznámky ke kapitole:

- 1) Blíže viz Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 260–262.
- 2) Gjamccho Tändzin, *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Práh 1992, s. 73.
- 3) Zbyněk Málek, „Svítání svobody a štěstí nad Tibetem“, *Rudé právo*, 27. říjen 1959, s. 3.
- 4) „10. Tibetské zemědělství, živočišná výroba, průmysl a obchod budou postupně rozvíjeny v souladu s existujícími podmínkami Tibetu. 11. Při řešení otázek, týkajících se různých reforem v Tibetu, nepoužije ústřední vláda žádného nátlaku. Místní tibetská vláda musí provádět reformy dobrovolně; jestliže lid požádá o provedení reforem, bude se tato otázka řešit na poradách s předními představiteli Tibetu.“ Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 334.
- 5) Zbyněk Málek, „Rozhovor s Ngapo Ngawang – Džigme ‘Pro nás Tibeťany je možná jen cesta vpřed’“, *Rudé právo*, 29. květen 1959, s. 3.
- 6) Podrobnější reportáž o návštěvě této lokality viz Zbyněk Málek, „Znovuzrozená Loka“, *Rudé právo*, 8. prosinec 1959, s. 3.
- 7) Byl prvním Američanem, který hovořil plynule tibetky (tento jazyk se naučil na École spéciale militaire de Saint-Cyr, francouzské vojenské akademii), ovládal taktéž sanskrt a čínštinu; narozen 1. května 1854 a zemřel 8. prosince 1914.
- 8) Charles Bell napsal o 13. dalajlamovi první knihu, která ovšem vyšla posmrtně: *Portrait of a Dalai Lama: the Life and Times of the Great Thirteenth by Charles Alfred Bell*, London: Collins 1946; narodil se 31. října 1870 a zemřel 8. března 1945.
- 9) Viz Basil J. Gould, „Discovery, Recognition and Installation of the Fourteenth Dalai Lama“, in: Wangdu Khemey Sonam – Basil J. Gould – Hugh E. Richardson, *Recognition and Enthronement of the 14th Dalai Lama*, Dharamsala: Library of Tibetan Works & Archives Discovery 2000, s. 79–80.
- 10) Karel Beba, „*Tajemný Tibet*“, Praha: Naše vojsko 1958, s. 51.
- 11) Karel Beba píše „Gándan Ceba“ a jeho jméno nikde nezmiňuje; správně to má být 96. Gandän thipa Thubtän Künga (*dga' ldan khri pa thub bstan kun dga* དགའ་ལྷན་ཁྱིམ་ལུང་བསྐྱར་ཀུན་དགའ་), jednalo se o v pořadí 96. nejvyššího představeného kláštera Gandän a zároveň nejvyššího duchovního představitele školy Gelug, jehož titul je *držitel gandänského trůnu*. Thubtän Künga, který žil v letech 1886–1964, byl od roku 1956 předsedou tibetského oddělení Čínské buddhistické asociace a od roku 1962 místopředsedou celé asociace. Není bez zajímavosti, že Gandän thipa není opatem kláštera; jedná se funkci, která není linií tulkuů (jako je tomu například u dalajlamů či pančhenlamů), je to pozice, na kterou jsou mniši vybíráni vždy na sedm let. Prvním Gandän thipou byl zakladatel mnišského řádu Gelug Congkhapa (1357–1419).
- 12) Karel Beba, „*Tajemný Tibet*“, Praha: Naše vojsko 1958, s. 80–81.
- 13) K. Beba sice přesné datum neuvádí, lze ho však nalézt u Mariuse Magniena (viz Marius Magnien, *Le Tibet sans mystère*, Paris: Éditions Sociales Paris 1959, s. 168). K. Beba ve své knize publikoval i celostránkovou fotografii z audience, je na ní ovšem jen tvář 14. dalajlamy, žádné další podrobnosti patrně nejsou. Popiska je taktéž nejstručnější možná: „Dalajlama“. Podobná fotografie je publikovaná v knize dalších účastníků expedice, manželů Maria Teresy Regardové a Franca Calamandreie (viz Franco Calamandrei – Maria Teresa Regard, *Rompicapo tibetano*, Firenze: Parenti 1959, obr. č. 38); totéž platí i o fotografii v knize Vsevoloda Vladimiroviče Ovčinnikova, *Putěšestvíje v Tibet*, Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo dětskoj literatury 1957, obr. 82, snímek je pořízen z poněkud odlišného úhlu, jinak je s předchozím i kompozičně totožný – je na něm zachycen samotný dalajlama sedící v pohodlném křesle s opěrkami zakončenými volutami. Velmi podobná fotografie, totiž opět samotný dalajlama, zde se lžičkou v cukřenice a šálkem čaje před sebou, jak ostatně praví popiska „The Dalai Lama takes tea; the British style“, byla otištěna v knize Alana Winningtona, *Tibet – Record of a Journey*, London: Lawrence & Wishart Ltd. 1957, což platí i o ruském překladu *Tibet: Rasskaz o putěšestvii*, Moskva: Izdatel'stvo inostrannoj literatury 1958, kde je otištěna velmi podobná, nikoliv však identická fotografie.
- 14) Saducchang Rinčhen Döndub byl oficiálním tibetským překladatelem a tlumočnickem z angličtiny. V této funkci se účastnil mnoha zahraničních jednání tibetské administrativy před i po obsazení Tibetu Číňany, v roce 1959 odešel do exilu, kde později vykonával funkce jako osobní sekretář dalajlamy, v roce 1978 se stal kalönem, členem tibetské exilové vlády; zemřel 14. července 2015.
- 15) Karel Beba, „*Tajemný Tibet*“, Praha: Naše vojsko 1958, s. 157, 159.
- 16) Blíže o něm viz <https://treasuryoflives.org/biographies/view/Rinchen-Sadutshang/P1TD17> (navštíveno 2. 5. 2021); Rinčhen Saducchang (*rin chen sa 'du tshang* རིན་ཆེན་སའ་འདུ་ཚང་, 1928–2015)
- 17) Franco Calamandrei, „Incontro con il Dalai Lama tra i fiori del Parco dei gioielli“, *l'Unità* 16. prosinec 1955, s. 3.

- 18) Zjistit Epsteinovu státní příslušnost v inkriminované době není snadné: narodil se ve Varšavě do židovské rodiny, dětství ale strávil v Číně, kam jeho rodiče uprchli z Polska, aby se zachránili před pogromy a první světovou válkou. Během druhé světové války pobýval pět let v USA se svou druhou manželkou Elsie Fairfax-Cholmeley. V roce 1951 se definitivně vrátil do ČLR, ale její státní občanství získal až v roce 1957. Celý život v ČLR pracoval jako šéfredaktor v angličtině vydávaného měsíčníku *China Reconstructs* (od roku 1952), tento časopis se v roce 1990 přejmenoval na *China Today*. Karel Beba, který byl, stejně jako on účastníkem první novinářské expedice o něm ovšem hovoří jako o „americkém kolegovi“, viz Karel Beba, „Tajemný“ Tibet, Praha: Naše vojsko 1958, s. 99.
- 19) Vsevolod Vladimirovič Ovčinnikov, *Putěšestvije v Tibet*, Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo dětskoj literatury 1957, obr. 87.
- 20) Viz Marius Magnien, *Le Tibet sans mystère*, Paris: Éditions Sociales Paris 1959, fotografie je za stranou 32.
- 21) Rinchen Sadutshang, *A Life of Unforeseen: A Memoir of Service to Tibet*, Somerville: Wisdom 2016, s. 154.
- 22) Viz Chiara Cione, „Un viaggio nel viaggio: il Tibet dei Calamandrei“, *MemoriaWeb - Trimestrale dell'Archivio storico del Senato della Repubblica* – n. 20 (Nuova Serie), dicembre 2017, s. 6. V popisce se částečně mylně uvádí „Delegace z roku 1955 se členy kašagu“ – rok platí, ale na fotografii, kde je vedle devíti novinářů a jedné novinářky ještě dalších patnáct Číňanů, žádný Tibeťan v tradičním úboru či mnišském oděvu (takto chodili členové kašagu v té době oblečení) není.
- 23) Imre Patkó – Miklós Rév, *Tibet*, Budapest: Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata 1957, fotografie číslo 65; v knize je ještě jedna dalajlamova fotografie, jedná se o jeho portrét v interiéru a je na ní zachycen sám.
- 24) Viz Eva Siao – Harald Hauser, *Tibet*, Leipzig: VEB F. A. Brockhaus 1957; v jejich druhé společné knize (Eva Siao – Harald Hauser, *Sterne über Tibet*, Leipzig: VEB F. A. Brockhaus 1961) již předmluva od dalajlamy z pochopitelných důvodů není, ostatně se o něm v celé knize nepíše vůbec, v té době byl již v exilu a východoněmecký postoj k jeho osobě byl víceméně stále ještě totožný s oficiálním pekingským.
- 25) Viz například Taring Rinchen Dolma, *Daughter of Tibet*. New Delhi: Allied Publishers 1978; Dzemay Rinpoche – Michael Richards – Dalai Lama, „A Short Biography of Trijang Rinpoche“, *The Tibet Journal* 7/1–2, 1982, s. 3–46; Tsonawa Losang Norbu, „The Autobiography Kyabje Ling Rinpoche“, *The Tibet Journal* 8/3, 1983, s. 45–61; Thondup Khedroop, *Tibet in Turmoil: a Pictorial Account: 1950–1959*, Tokyo: The Nihon Kogyo Shimibun 1983; Gjamcho Tändzin, *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Práh 1992; Tsarong Dundul Namgyal, *In the Service of his Country. The Biography of Dasang Damdul Tsarong. Commander General of Tibet*, Ithaca, New York: Snow Lion Publications 2000; Khetsun Tubten, *Memories of Life in Lhasa under Chinese Rule*, New York: Columbia University Press 2009; Shakabpa Tsepon Wangchuk Deden, *One Hundred Thousand Moons. An Advanced Political History of Tibet*, Leiden – Boston: Brill 2010; Cchering Dekji, *Můj syn dalajlama: Příběh matky* (přel. Miroslav Pošta), Praha: Lungta 2010; Rinchen Sadutshang, *A Life of Unforeseen: A Memoir of Service to Tibet*, Somerville: Wisdom 2016; Tändzin Gedže Täthong, *Jeho Svatost čtrnáctý dalajlama, ilustrovaný životopis* (přel. Barbara Hejná), Praha: Slovart 2020.
- 26) Například v jeho první autobiografii, vydané již v roce 1962, o setkáních se zahraničními návštěvníky ze zemí tzv. východního bloku není ani zmínka (viz Dalai Lama, *My Land and My People: Memoirs of the Dalai Lama of Tibet*, New York: Potala Corporation 1962).
- 27) V knize Vladimír Sís – Josef Vaniš, *Země zastaveného času*, Praha: Mladá fronta 1959 je v nečíslovaných fotografiích za s. 132 i reprodukce tohoto víza z československého zahraničního pasu V. Síse.
- 28) Pavel Poucha, *Do nitra Asie*, Praha: Orbis 1962, s. 179–192.
- 29) „Čím více se dalajlama dozvídal o marxismu, tím větší zaujetí v něm budil, takže dokonce požádal o členství v komunistické straně. Toto přání mu sice splněno nebylo, získal ale křeslo ve Stálém výboru Všečínského shromáždění lidových zástupců.“ Viz Tändzin Gedže Täthong, *Jeho Svatost čtrnáctý dalajlama* (přel. Barbara Hejná), ilustrovaný životopis, Praha: Slovart 2020, s. 131.
- 30) Nejpodrobnější přehled sovětských expedic do Tibetu přináší monografie: Alexandre Ivanovich Andreyev, *Soviet Russia and Tibet: the debacle of Soviet diplomacy 1918–1930s*, Leiden: Brill 2003.
- 31) Viz například Samten Jampa – Nikolai Tsyrempilov, *From Tibet Confidentially: Secret correspondence of Agvan Dorzhief, 1911–1925*, Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives 2012.
- 32) Phagpalha Geleg Namgyal (*phags pa lha dge legs nam rgyal* འཕགས་པ་ལྷ་དགེ་ལེགས་རྒྱལ་རྒྱལ་; čín. Pcha-pa-la chuo-fo, *Pabala huofo* 帕巴拉活佛, narozený v únoru 1940 v Lithangu v Khamu) je jedenáctým znovuzrozenem linie čamdoských chutagů a ve vysokých politických funkcích v ČLR je navzdory vyššímu věku dodnes. Má opravdu zajímavou politickou biografii svědčící o strmé kariéře tohoto, jak Číňané říkají, „živého buddhy“: v roce 1950 už byl jako jedenáctiletý vybrán za místopředsedu Osvobozeneckého výboru v Čamdu, tedy organizace zřízené ČLOA, která 19. října 1950 ve velké bitvě v Čamdu porazila tibetskou armádu vedenou kalönem Ngaphö Ngawang Džigmem. V letech 1956–1965 byl členem Přípravného výboru TAO a po povstání v roce 1959 byl jeho místopředsedou. Zároveň byl i předsedou Výboru pro náboženské záležitosti a jedním z místopředsedů Čínského politického

- poradního shromáždění. Podobně jako 10. pančhenlama byl čínskou administrativou připravován na další výkon svých náboženských a politických funkcí v duchu pokynů z Pekingu, který opakovaně navštěvoval. Počítalo se s ním jako s třetím nejvyšším hierarchou tibetského buddhismu, přičemž z nich byl nejmladší. Může se tak hovořit o jakési Maově dětské politice ve vztahu k tibetskému buddhismu v prvních letech existence Čínské lidové republiky. Díky tomu po založení TAO v roce 1965 zastával celou řadu vrcholných funkcí – byl místopředsedou Lidového shromáždění TAO a později její vlády, místopředsedou jak tibetského, tak i celostátního Politického poradního shromáždění, a v devadesátých letech se dokonce stal místopředsedou stálého výboru Všečínského shromáždění lidových zástupců. V období kulturní revoluce (1966–1976) byl zbaven funkcí a přinucen k manuální práci. Po rehabilitaci se vrátil do vrcholné politiky a mimo jiné v letech 1993–2003 zastával post místopředsedy Čínské buddhistické asociace, jejímž je dosud čestným předsedou.
- 33) Zbyněk Málek, „Vzpouora, která nevyšla a nevyjde“, *Rudé právo*, 18. duben 1959, s. 3.
- 34) Viz David Chipp, *Mao's Toe: Memoirs of the Life of David Chipp, a Serious Correspondent*, Cambridge, UK: Privately Printed 2009.
- 35) Jednalo se původně o kampaň vzrozně nazvanou *Ať rozkvetá sto květů, ať spolu soupeří sto škol*, jejímž smyslem bylo otevřít názorovou pluralitu. Straníci i nestraníci byli vyzýváni k vyjádření vlastních názorů a byla jim slíbena beztrčnost. Poté, co tisíc květů rozkvetlo, komunistická strana na svůj příslib rychle zapomněla a vše se vrátilo ke starému s tím, že někteří zvláště odvážní a aktivní, byli náležitě potrestáni, blíže viz například Ivana Bakešová – Ondřej Kučera – Martin Lavička, *Dějiny Čínské lidové republiky (1949–2018)*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2019, s. 87–88.
- 36) Beverley Hooper, *Foreigners under Mao. Western Lives in China 1949–1976*, Hong Kong: Hong Kong University Press 2017, s. 126.
- 37) Tamtéž.
- 38) Tamtéž, s. 136.
- 39) Vladimír Sís – Josef Vaniš, *Země zastaveného času*, Praha: Mladá fronta 1959; viz též překlad do slovenštiny Vladimír Sís – Josef Vaniš, *Tajomný Tibet*, Bratislava: Mladá letá 1960 (s novou předmluvou zohledňují odchod 14. dalajlamy do exilu).
- 40) V ČLR probíhala v letech 1958–1962 kampaň zvaná *Velký skok vpřed* (ta jüe fín; *da yue jin* 大跃进), Maův osobní projekt, který měl Číně pomoci zvýšit produkci v zemědělství i průmyslu, aby země dokázala „dohnat a předejnat“ kapitalistický Západ. Velký skok skončil hospodářskou katastrofou a jedním z největších, člověkem způsobených hladomorů vůbec. Viz například Ivana Bakešová – Ondřej Kučera – Martin Lavička, *Dějiny Čínské lidové republiky (1949–2018)*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2019, s. 84–114. Tibet pak měl pod čínským vedením oním „velkým skokem“ dohnat samotnou Čínu, přeskochit fázi kapitalismu a z feudalismu „skočit“ rovnou do komunismu.
- 41) Obrazem ČLR v inkriminovaném období se intenzivně zabýval M. Slobodník – nikdo z jím studovaných návštěvníků ovšem v Tibetu nebyl. Viz Martin Slobodník, „Socialist Anti-Orientalism: Perceptions of China in Czechoslovak Travelogues from 1950s“, in: Dorothea Pucherová – Róbert Gáfrík (eds.), *Postcolonial Europe? Essays on Post-Communist Literatures and Cultures*, Leiden: Brill 2015, s. 229–314; Martin Slobodník, „Východný vietor prevláda? Čínsky veľký skok vpred v Československu“, in: Martina Bucková – Gabriel Pirický (eds.), *Podoby globalizácie v Oriente*, Bratislava: Ústav orientistiky 2015, s. 9–30; Martin Slobodník, „Od Aše až do Šanghaje dnes už rudá vlajka vlaje – obraz Číny v československých cestopisoch z 50. rokov“, in: Lukáš Pecha (ed.), *Staré civilizace Asie a Afriky*, Plzeň: Západočeská univerzita 2016, s. 244–268.
- 42) Fosco Maraini, *Skrytý Tibet* (přel. Karolina Křížová), Praha – Litomyšl: Paseka 2005, s. 352.
- 43) Blíže viz např. Enrica Garzilli, *Mussolini's Explorer: The Adventures of Giuseppe Tucci and Italian Policy in the Orient from Mussolini to Andreotti. With the Correspondence of Giulio Andreotti*, volume 1–10, Milan: Asiatica Association 2015; viz též sborník David Templeman – Angelo Andrea Di Castro (eds.), *Asian Horizons: Giuseppe Tucci's Buddhist, Indian, Himalayan and Central Asian Studies*, Melbourne: Monash University Publishing 2015.
- 44) Fosco Maraini, *Skrytý Tibet* (přel. Karolina Křížová), Praha – Litomyšl: Paseka 2005, s. 352.
- 45) Viz např. Luboš Bělka, „Šest let v Tibetu“, *Živá historie* 11, 2020, s. 18–23.
- 46) Deník českých a slovenských návštěvníků ČLR v padesátých a šedesátých letech se zachovalo více, Jislův je však nejpodrobnější a je doprovázen bohatstvím barevných i černobílých fotografií. Slovenský spisovatel a novinář Milan Ferko zanechal velmi pozoruhodný deník z doby, kdy návštěva ČLR byla již výjimečně uskutečnitelná, viz Martin Slobodník – Viera Lelkesová, „Ako rybky v akváriu – nepublikovaný strojopis Milana Ferka o ceste do Číny v decembri 1964“, *Studia Orientalia Slovaca* 13/2, 2014, s. 209–272; viz též Martin Slobodník, „Pro Domo Versus Pro Foro Externo: People's Republic of China in the 1950s as Perceived by Czechoslovak Visitors“, *Studia Orientalia Slovaca* 16/1, 2017, s. 69–110. Dochoval se i neméně pozoruhodný deník z předchozí dekády, jeho autor je však neznámý, viz Martin Franc, „Český inženýr na Dálném Východě (Čína)“, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 7/2014, s. 257–286.

- 47) Pagoda šesti harmonií (liou che tcha; *liu he ta* 六和塔) z roku 970 leží na břehu řeky Čchien-tchang (*Qiantang jiang* 钱塘江). Do dnešní podoby byla přebudována v roce 1165.
- 48) Odkazuje asi na v té době největší a nejvýchodnější most přes řeku Jang-c', otevřený 15. října 1957, který o deset dní později Jisl navštívil a zvětšil ho na dvou téměř identických fotografiích. Blíže viz Martin Slobodník, „Hřadač minulosti Ríše stredu v epoche apologétovej ‚novej Číny‘“, in: Luboš Bělka – Pavel Šindelář (eds.), *Lumír Jisl, Čínský deník*, Brno: Masarykova univerzita 2017, s. 242–253.
- 49) Tamtéž.
- 50) Jerzy Lobman, *Tybet*, Warszawa: Książka i Wiedza 1960.
- 51) Viz „Důvěrná zpráva pro Ministerstvo zahraničních věcí v Praze o cestě československé automobilové expedice do Tibetu“, číslo jednací 5786/56 – dr. Pa/Pa., 21 stran strojopisu, datováno 23. listopadu 1956. Dokument je součástí osobního spisu Augustína Paláta, karton č. 16, nacházejícího se v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, v. v. i., a je publikován se souhlasem této instituce.
- 52) I tento dokument je součástí osobního spisu Augustína Paláta, karton č. 16, nacházejícího se v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, v. v. i., a je publikován se souhlasem této instituce.

Bojová schůze neboli *thamdzing*

Luboš Bělka

Výraznou součástí čínského vypořádávání se s březnovým povstáním ve Lhasě a okolí byly bojové schůze, kterým se říkalo *thamdzing*.¹ Na těchto organizovaných veřejných shromážděních byli slovně a fyzicky napadáni ti, kdož se z jakéhokoliv důvodu znelíbili čínským, ale i tibetským představitelům moci. *Thamdzingy* měly působit spontánním dojmem, ve skutečnosti byly pečlivě připravované a odehrávaly se podle předem stanoveného scénáře, kterému dominovala nesoudní (formálně se nejednalo o standardní soudní řízení) obžaloba, či spíše osočení. Pronášel ji představitel moci nebo i jedinci z davu, který se na *thamdzingu* srotil. Tato shromáždění měla předem stanovený program a účast byla povinná pravděpodobně již v padesátých letech. Později, během kulturní revoluce, kdy počet nových *thamdzingů* výrazně narostl, bylo nepředstavitelné se jich nezúčastnit, přijít museli všichni.

Přední americký tibetanista Warren Smith ve své knize o tibetském národu a státu o přenosu praktik *thamdzingu* z Číny do Tibetu píše:

„Rozdělení do společenských tříd a přerozdělování pozemků a majetku doprovázel ‚boj‘ proti ‚vykořisťovatelům‘ z vyšších tříd a proti tradičním vůdcům, kteří odmítli spolupracovat. Tato forma boje (tibetsky *thamdzing*) byla primárním nástrojem Komunistické strany Číny pro uskutečnění společenských změn. Strana věřila, že tato násilná metoda bude založena na ‚demokratické‘ účasti lidu a posílí jak třídní uvědomění, tak vyvolá i atmosféru strachu a zajistí tak, že další sociální transformace budou pokračovat bez

odporu. Číňané očekávali, že jakmile Tibeťané zjistí pravdu o svém vykořisťování ze strany vyšších vrstev a lamů, zapojí se dobrovolně do procesu veřejného a násilného vypovězení členů této třídy, jak se tomu stalo v Číně.“²

Vedle verbálního násilí bylo běžné i násilí brachiální. Státní moc interpretovala instituci *thamdzingu* jako spontánní vyjádření vůle lidu, který si přeje odsouzení a potrestání viníků, tj. představitelů starých feudálních struktur, mnišského stavu, nobility, povstalců atp. Skutečnost byla jiná, například na filmových záběrech ze Lhasy ze září či října 1959, které zachycují bojovou schůzi, na které byl obviňován Lhalu (viz dále) a které se zúčastnili i zahraniční novináři, jsou patrní i čínští vojáci. Jsou ozbrojeni puškami či samopaly a „nenápadně“ dozírají na průběh celé akce.³

Je příznačné, že zahraniční novináři byli několika takových bojových schůzí svědky, nikdo se nesnažil je před nimi skrýt, naopak jim organizátoři expedice nabídlí několik možností zhlédnout tato zvláštní představení jako „autentický důkaz“ lidového hněvu. Asi vůbec nejlépe zdokumentovaný je *thamdzing*, kde byl souzen Lhalu. Existuje přinejmenším sedm textových svědectví o Lhaluově *thamdzingu* a nejméně čtyři vizuální zpodobnění, a to jak na filmu, tak i publikovaných fotografiích.

Pro české a slovenské prostředí je vedle Vinařovy reportáže zásadní zpráva od Z. Málka, nazvaná *Hořkost se vylila*, publikovaná v *Rudém právu*, kde se hned na počátku vyznává z toho, že to pro něj byl „největší zážitek

v Tibetu“. Její název je příznačný a mimoděk potvrzuje skutečnost, že tento *thamdzing*, stejně jako ostatní, měl předem stanovený postup, jehož součástí je i *su kchu* (*su ku* 诉苦), tedy „vypovězení hořkosti“ (lidových mas). A právě tuto část programu Málek použil, čínsky neuměl, takto mu to přeložili tlumočníci. Ve zprávě líčí podrobně dva *thamdzingy*, toto slovo ovšem nepoužívá.⁴

První *thamdzing* se uskutečnil ve Lhase v sídle Lhalua čili Lhalulingce a druhý v nedalekém klášteře Däpung. U článku jsou i tři jeho fotografie: první je z Däpungu a má popisku: „Na shromáždění lamů proti lžibuddhovi a bývalým klášterním policajtům.“ Zobrazuje pódium, na kterém stáli tři sehnutí mniši a nad nimi s hrozivými gesty jejich „žalobci“. Fotografie je pořízena z „hledišť“, kde se nacházeli ostatní mniši, kteří v nepravidelných intervalech zvedali hrozící pěsti a hlasitě dávali najevo podporu odsuzujících proslovů. Zbývající dvě fotografie zachycují výjevy z Lhalulingky: „Stovky starých dlužních úpisů se mění v černý dým“ a „Kamenná dlažba dvora je zcela obsazena a nad hlavou sedících mužů a žen vyletěly ruce sevřené v pěst“. Součástí tohoto *thamdzingu* bylo i pálení starých dokumentů, píše o tom doslova:

„Zastihli jsme shromáždění, na kterém se tvář v tvář sešli bývalí nevolníci se svým feudálním pánem Lhalu Cchewang Dordže, aby navždy uzavřeli staré účty, aby vytili všechnu hořkost nahromaděnou v jejich srdcích za dlouhé generace. [...] Černá minulost se mění v černý dým. A ještě se najde něco na příložením: z domu vynesli hromadu mučících nástrojů, hole, biče, drtiče prstů, kožené plácačky na bití do tváře.“⁵

Reportáž vykresluje „scénu“, nejprve popisuje „jeviště“:

„U čelné stěny usedlo na měkkých polštářích, vynesených z panských komnat, předsednictvo shromáždění, vážení starci a členové čtvrtého uličního výboru obyvatel města Lhasy. Před nimi trochu stranou stojí s kloboukem v ruce, v hluboké pokloně sám Lhalu. Hluboce se sklání před nevolníky, kteří mu ještě nedávno byli vydáni na milost a nemilost.“⁶

Vedle zmíněných novinářských svědectví, které bojové schůze obdivují a schvalují, existují i svědectví opačná, takříkajíc z druhé strany. Jedná se o narativy z tibetského exilového prostředí. Tak například výpověď divačky, účastnice, jejíž identitu Michael Dunham, který s ní vedl rozhovor v Dharamsale, sídle tibetské exilové vlády, záměrně zatajil. Právě proto, že se jedná o pohled poněkud jiný než ty, které byly doposud otištěny, není od věci ho ocitovat celý tak, jak ho M. Dunham zaznamenal:

„Viděli jsme hodně lidí a přátel a příbuzných, jak je bili na veřejných prostranstvích. Ale když jsem viděla, jak vedou ulicemi Lhalua, bylo to opravdu hrozné. Lhalu byl jiný než většina aristokratů a vládních úředníků. Lidé Lhalua uznávali, a proto jej komunisti potrestali exemplárně. Na krk mu na drát pověsili velký kámen, aby držel hlavu skloněnou jakoby hanbou. Surově jej tloukli. Obě oči měl opuchlé. A postavili jej na pódium a soudruzi mu nadávali a plivali na něj a strkali do něj, až upadl, a pak do něj kopali, aby se zase zvedl na kolena. Řekli mu, že je vinen z mnoha vražd, čemuž nikdo nevěřil. Pak jej odtáhli pryč jako zvíře, jen aby jej zase přivlekli následující den. To bylo nejhorší: sledovat, kolikrát jej přivádějí zpět, a ptát se, jak dlouho to dokáže přežít. Samozřejmě jsme s tím nemohli nic dělat.“⁷

Svědčyně uvádí, že se jednalo o opakované shromáždění, což potvrzuje i Vinařův text v této knize, který zmiňuje i další podrobnosti:

„Dva týdny před naším příjezdem do Lhasy se konala na Lidovém náměstí ve Lhase schůze, jíž se zúčastnilo deset tisíc lidí. I tam stál Lhalu skloněn před masami lidu, i tam musil vyslechnout jednu žalobu za druhou. Tam však se spíše mluvilo o jeho zločinech proti celému tibetskému lidu. Po smrti třináctého dalajlamy, jako jeden z mladších aktivních příslušníků hnutí ‚Mladý Tibet‘, zavraždil společně s Ccharongem tehdejšího regenta, ‚živého buddhu‘ Radenga. Má na svědomí i zavraždění ‚živého buddhy‘ Gátaga – otárávil ho společně s anglickým agentem Fordem, pro-

tože překázel jejich tehdejší plánům zahnat Tibet do války proti lidové Číně a odtrhnout ho od Čínské lidové republiky. Odstranil i otce nynějšího dalajlamy, protože se stavěl proti činnosti reakční skupiny, k jejíž předním vůdcům patřil Lhalu.“

Takže před soudem lidu, který předchází – a někdy možná i nahrazuje – řádný soud, stojí trojnásobný vrah. A Jan Vinař předpokládá, že bude za své zločiny pozdějším soudem odměněn trestem nejvyšším:

„Vystupují další a další řečníci, ale my již odcházíme. Teprve nyní si před branou všímám auta s uzavřenou karoserií – lhaský zelený anton. Odveze Lhalua, až schůze skončí. Pojede do vězení, kde bude čekat na soudní přelíčení. Bude odsouzen k smrti? Pravděpodobně ano – vždyť, nehledě k jeho politické činnosti, jde o masového, sadistického vraha. V tom případě by západní tisk měl zas příležitost, aby proléval kroko-dýlí slzy nad ‚krvavým terorem‘ v Tibetu.“

Ve skutečnosti byl Lhaluův osud úplně jiný. Kdo byl Lhalu Cchewang Dordže (*lha klu tshé dbang rdo rje*), muž, který zastával v tibetském kašagu funkci kalöna (*bka' blon*), tedy člena vlády, byl ministrem s administrativně vysokým titulem cipön (*rcis dpon*), což byl nejvyšší správce financí? Životní osud (Tibeťané by ovšem hovořili spíše o *karmě*) tohoto muže patří k velmi dramatickým kapitolám tibetského 20. století a je vhodnou ilustrací proměn tibetské společnosti a jejích elit v převratné době.

Narodil se v roce 1915 a určující skutečností, která zásadně ovlivnila jeho život, bylo to, že jeho otcem byl cipön Lungšar Dordže Cchogjal (*lung shar rdo rje mtsho rgyal*; 1880–1938), kterého jiný cipön, tedy Žagabpa, ve svých *Dějínách Tibetu* označil za „vůdce politických banditů“,⁸ tedy předáka organizace Svaz štěstí (Kjichog künthün; *skyid phyogs kun mthun* སྤོང་ཚོགས་ ལྷ་མཚན་ལྷ་མཚན་). Tato organizace měla uskutečnit v Tibetu něco jako radikální reformy státní administrativy, tak i svržení vlády. Toto spiknutí bylo podle Žagabpy včas odhaleno a viníci byli potrestáni. Na jiném místě o Lungšarovi souvislosti jeho pobytem v Anglii v letech 1913–1914 uvádí:

„Chlapce doprovázel do Anglie cipön Lungšar, brilantní, leč vrtkavý ambiciózní muž, který se v Anglii hodně věcí naučil. Po návratu do Tibetu se stal sekretářem na Ministerstvu financí a vedoucím Úřadu vojenství. Po smrti 13. dalajlamy v roce 1933 chtěl v Tibetu uskutečnit revoluci, avšak jeho pokus ztroskotat.“⁹

Cipön Lungšar Dordže Cchogjal měl neuvěřitelně spletitý život, který byl úzce propojen s tibetskou politikou na nejvyšší úrovni, ostatně totéž platilo později i o jeho synovi. V listopadu 1912 pověřil 13. dalajlama Thubtän Gjamccho svého cipöna Lungšara úkolem, který neměl v Tibetu precedens. Byl zodpovědný za doprovod skupiny čtyř vybraných Tibeťanů, kteří zahájili studium ve Velké Británii s cílem získané znalosti a dovednosti uplatnit po návratu v Tibetu. Ve spolupráci s čelným britským tibetanistou Charlesem Bellem skupina dorazila na místo určení 24. dubna 1913 a Lungšar se věnoval dalším cestám po Evropě.

Doprovázela ho i manželka Tändzin Dolkhar, se kterou počal dítě. To se však nemělo narodit tam, kde bylo zplazeno, neboť otec – jinak docela osvícený muž – přistoupil na obavy manželky, která se domnívala, že by syn či v horším případě dcera měl modré oči a světlé vlasy, zkrátka, že by se jim v Evropě narodil Evropan.¹⁰ Takže se s manželkou rychle vrátili do Tibetu, kde v roce 1915 přišel na svět syn Cchewang Dordže, který ovšem jméno Lhalu získal později až poté, co byl jeho otec tibetskou administrativou zcela zavržen a bohatá šlechtická rodina Lhalu ho přijala za svého proto, že neměla pokračování v mužské linii. Takováto adopce dospělých synů, kteří přebírali oěže rodinných majetků, byla ve starém Tibetu docela běžná.

Téměř vše v Lungšarově životě bylo mimořádné, občas až absurdní. Již zmíněný tibetský dějepisec cipön Žagabpa Wangčhug Dedän o tom píše: „Komise důkladně prošetřila důkazy a vynesla rozsudek: zbavit Lungšara zraku a vsadit ho do vězení na doživotí. Takový ojedinělý trest byl vyhrazen na skutky velezrady.“¹¹ Po provedení krutého trestu byl v zoufalém zdravotním a psychickém stavu propuštěn domů. Umřel v roce 1938 a trest dopadl, jak také bylo ve starém Tibetu zvykem, i na jeho syna Cchewang Dordžeho, měl zákaz výko-

nu jakékoliv státní funkce, a to již od otcova uvěznění. Vzhledem k tomu, že státní službu nastoupil již v roce 1927 jako dvanáctiletý, bylo to pro něj obtížné. Nicméně situace se vyřešila později, kdy si jej adoptovala nová rodina Lhalu. Neobešlo se to bez zavrnutí vlastního otce, úplatků a jiných nechutných záležitostí, výsledek však znamenal návrat Cchewang Dordžeho (nyní již Lhalua) na výsluní a již rok po svatbě byl v roce 1941 ustanoven, stejně jako jeho otec, cipönem; kalönem byl v letech 1946–1952. Návrat do nejvyšší politiky se ale podařil a byl paradoxně víceméně nastálo – odhlédneme-li od doby, kdy byl po dobu šesti let vězněn. Lhalu se dokázal uplatnit za každého režimu, každý politický zvrát se ho nějak dotknul, nicméně se mu vždy podařilo „nepřízeň osudu“ zvrátit a pobývat mezi tibetskou elitou, zprvu aristokratickou, následně pak komunistickou a spolupracující s novým režimem.

Lhalu Cchewang Dordže sehrál významnou roli v kauze uvěznění předchozího regenta Radenga, neboť Lhalu byl do funkce dosazen druhým regentem Tagdagem a v jeho službách zůstal až do dalajlamovy intronizace. V roce 1949 byl vyslán do města Čamdo, kde působil jako guvernér Khamu. Měl později za úkol bránit východní Tibet před nastávajícím příchodem Čínské lidové osvobozené armády. V době obsazení Khamu již byl vystřídán novým guvernérem Ngaphö Ngawang Džigmem. V červnu 1951 se vrátil do Lhasy a následujícího roku byl ze státní služby uvolněn, tibetská vláda vyjádřila nespokojenost s jeho guvernéřstvím v Khamu, nicméně si mohl ponechat tituly, což znamenalo, že v kariéře mohl pokračovat, byť s větší opatrností.

A tak již v roce 1955 vedl tibetskou delegaci do Pekingu na setkání s Mao Ce-tungem a Čou En-lajem. Následovala funkce správce obilních zásob, což byla v té době velmi senzitivní záležitost, neboť vzhledem k velké účasti čínské armády a civilní správy ve Lhasě a okolí bylo nutné zajišťovat nejrozmanitějšími cestami zásobování základními potravinami. Nedostatek jídla byla ostatně jedna z příčin povstání v Khamu a později i Amdu v druhé polovině padesátých let, které kulminovalo v březnu 1959 ve Lhasě.

Zde se Lhalu zcela jednoznačně postavil do čela bojovníků proti Číňanům se zbraní v ruce jako jeden

z nejvyšších velitelů. Byl zajat a je vlastně velkým podivem, že vůbec všechny ty *thamdzingy* přežil. Záběr na něj v čínském propagandisticko-dokumentárním filmu *Potlačení povstání v Tibetu* z roku 1959 ho ukazuje jako poraženého a zajatého povstalice, je tam výslovně uveden a představa, že by se mu podařilo dostat se na druhou stranu, totiž k vítězům, byla v té době absurdní. A přesto se mu to podařilo. Přežil ve věznicích a rok před Velkou proletářskou kulturní revolucí byl speciální amnestií osvobozen a uchýlil se do ústraní, kde se věnoval zemědělské činnosti. Takto přežil i nejhorší represálie v Tibetu a v roce 1977 v souvislosti se změnami, které v Číně zavedl Teng Siao-pching (Deng Xiaoping 邓小平) byl politicky rehabilitován. V roce 1983 se stal místopředsedou Tibetského výboru Čínského lidového politického poradního shromáždění. Měl pět dětí, přičemž tři z jeho čtyř synů jsou tulkuové.

Lhalu se tedy ani ve stáří neuchýlil do ústraní, naopak zůstal aktivní až do posledních chvil. Současná tibetská badatelka Cchering Jangdzom, působící v Institutu sociální ekonomie Čínského tibetologického výzkumného centra v Pekingu,¹² se dlouhodobě zabývala dějinami tibetské aristokracie v letech 1900–1951. Ve své knize na toto téma Lhaluovi děkuje na prvním místě za podnětné rozhovory. V knize je kapitola *Případová studie: Pokračování Lhaluovské linie*,¹³ kde je podrobně vysvětlen princip adopce dospělých šlechticů v rodinách bez přímého dědice, který zajišťuje zachování majetku rodu, dále se věnuje Lhaluově životaběhu (vychází také z jeho autobiografie vydané v tibetštině ve Lhasě), nicméně o jeho účasti na povstání, o *thamdzingu* a o věznění zde není ani řádek – kniha je časově omezená rokem 1951. Každopádně i tato kniha upozorňuje na historický význam jak Lhalua samotného, tak i jeho rodiny, která stále patří mezi tibetskou elitu. Lhalu Cchewang Dordže zemřel v pozeňnaném věku devadesáti šesti let dne 15. září 2011 ve Lhasě.

Britský spisovatel Patrick French se s Lhaluem osobně setkal ve Lhasě na podzim roku 1999 (nepodařilo se mu ovšem uskutečnit s ním interview, jak si původně plánoval, Lhalu to z autocenzurní obavy odmítl) a o jeho vztahu s komunisty napsal:

„Na konci sedmdesátých let se Lhalu s komunisty dohodl. Na čem přesně není známo, ale v zásadě uzavřel stejnou dohodu s peklem jako hrstka dalších příslušníků *vlastenecké horní vrstvy*. Podpořil čínskou vládu, dočkal se rehabilitace a dostal výnosné korýtka v Tibetském oblastním výboru Čínského lidového politického poradního shromáždění [TOV ČLPPS]. Z postavení funkcionáře plynuly nezanedbatelné materiální výhody: pravidelný plat, pěkné bydlení, možnost cestovat, přístup k moci a v neposlední řadě i možnost znovu se setkat s celou rodinou. Lhalu sice převlékl kabát, ale s přepsáním tibetské historie souhlas nedal. V autobiografii, která byla publikovaná pod patronátem TOV ČLPPS v roce 1993, se otevřeně staví proti *autorizovanému* výkladu některých událostí tibetských dějin. Například popírá, že by se uvedení 14. dalajlamy do úřadu v roce 1940 konalo se souhlasem čínské vlády.“¹⁴

A není bez zajímavosti, že Lhaluovi i jeho otci Lungšarovi věnuje velké množství stránek soudobý čínský autor Ning Kchen ve svém kontroverzním románu *Nebe nad Lhasou*.¹⁵

Každý, kdo si přečte víc publikovaných textů účastníků novinářského zájezdu, nabude dojmu, že text čas-to vypadá jako plagiát. O ten se však nejedná, oni se navzájem „nevykrádali“, jen sdíleli stejné zdroje informací a viděli stejné scény, takže výsledkem jsou texty, které se navzájem podobají jako vejce vejci. Vzhledem k tomu, že každý psal pro jiné médium, je jasné, že obyčejný čtenář si této skutečnosti všimnout nemohl. Veškerá komunikace s Tibeťany se odehrávala přes čínské tlumočnický a byla zpravidla před všemi zúčastněnými novináři nebo před vybranou skupinkou. Individuální rozhovory s Tibeťany byly téměř vyloučeny; když už byl čínskou stranou někdo vybrán k rozhovoru – a výběr to byl zevrubný –, tak skutečně nebyl důvod k tomu, aby u toho nebylo více novinářů, kteří pak o tom referovali způsobem, že čtenáři měli dojem *exkluzivity*.

Jak již bylo řečeno, hlavním důvodem podobnosti všech textů souvisejících s novinářskou expedicí byla skutečnost, že čínská strana, která organizovala celou cestu, vybírala situace a scény, které chtěla, aby novi-

náři zpracovali, aby o nich napsali. Vlastně jim rovnou diktovala, co mají psát, a správně předpokládala, že *jak* budou psát, už záleží na každém z účastníků zájezdu. A to, že psali obdobně, bylo vzhledem k jejich politickým preferencím dopředu jasné. Angažovaná novinářka na počátku studené války se probíla i do Tibetu.

Nejstarší účastnice zájezdu Američanka Anna Louise Strongová ve své knize *Když v Tibetu povstali otroci* (*When Serfs Stood up in Tibet*) věnovala *thamdzingu* samostatnou kapitolu nazvanou „Obvinění Lhaluova otroka“. Líčí zde barvitě totéž, o čem píše jak Z. Málek, tak i ostatní novináři. Všichni shodně uvádějí, že Lhalu „v roce 1945 zaplatil úplatek ve výši 250 000 stříbrných taelů, aby získal post kalóna a stal se jak sekretářem, tak i vicepremiérem v kašagu“.¹⁶ Ve stejném duchu pojal svoji kapitolu věnovanou tomuto *thamdzingu* nazvanou „Vzpomínáš si, Laru?“¹⁷ i sovětský novinář a spisovatel Michal Georgijevič Domogackich. Stříbrnou měnu nazývá *liang*¹⁸ (v ruském přepisu jako „ljan“) a v poznámce pod čarou vysvětluje, že jeden *liang* je ekvivalent třiceti dvou gramů stříbra. V přepočtu to vychází na osm tun stříbra, přičemž cena za toto množství vzácného kovu je astronomicky vysoká. Pouze J. Vinař, který jinak celou událost podrobně popisuje, úplatek nezmiňuje.

Další autor, účastník Lhaluova *thamdzingu*, polský novinář Bronislaw Tronski publikuje jak fotografii pokorně sehnutého Lhalua s kloboukem v ruce a sedícím Tibeťanem v pozadí s popiskou „Lharu zbiera dziś gro-na gniewu tybetańskiego ludu“, tedy „Lhalu dnes sklízí nashromážděný hněv tibetského lidu“.¹⁹ Jeho kapitola (od strany 31 do strany 42, přičemž popis samotného *thamdzingu* zabírá šest stran) je nazvaná *Nashromážděný hněv*. Ani on nepožívá výraz *thamdzing*, ale „veřejná obžaloba“ (v originále publiczne oskarzenie).

Tronského text nepřináší oproti tomu, co napsal J. Vinař nebo Strongová, nic nového, čímž se jen potvrzuje skutečnost, že všichni vycházeli z čínských podkladů a uvádějí je v tu větší, tu menší míře doslovně. Kromě vlastních pocitů – a dlužno říci, že všichni novináři ve svých textech *nashromážděný hněv tibetského lidu* chápali, ztotožňovali se s ním a nikterak ho nezpochybňovali. Ani jeden z nich například neupozorňuje

na skutečnost, že se *de facto* jednalo o lynčování, tedy praktiku známou z jiných míst na světě, a pokud by byla namířená například proti americkým otrokům či odpůrcům otrokářství, tak by ani na vteřinu se svým odsudkem neváhali. Revoluční doba ovšem vyžadovala revoluční spravedlnost. V tomto případě se jednalo o jiný druh spravedlnosti, totiž o spravedlnost třídní – a na tu platí jiný metr, to je spravedlnost utlačovaných, která se obrátila proti utlačovatelům, vykořisťování povstali proti vykořisťovatelům. Zřejmě podobně by většína z nich hodnotila spontánní, či dokonce i organizované lynče proti německým vojákům, ale i nevojákům na konci druhé světové války. Významná část z nich se zúčastnila protifašistického odboje nebo osobně zažili perzekuce během války, B. Tronski byl například účastníkem Varšavského povstání.

Jeho krajan Jerzy Lobman svoji kapitolu nazval *Účet za krivdy* (od strany 73 do strany 87) a také se nikterak podstatně neliší od pojetí, které zvolil B. Tronski, dokonce i fotografie jsou si podobné, jen je zde jiný úhel pohledu na skloněného Lhalua. Navíc je zde i fotografie rozhněvaného publika z Lhalulingky.²⁰

Soudobý ruský badatel Sergej Kuzmin o způsobu provedení *thamdzingů* píše:

„Toto bylo zvláště důležité [ukázat na setkáních staré rány, které otroci obdrželi od svých pánů] během novinářské expedice z takových levicových plátek jako *Pravda*, *L'Humanité*, *Daily Worker* atp. Příslušné úřady pečlivě plánovaly s předstihem tato politická představení a zajistily, aby cizince doprovázely čínské kádry a aby Tibeťané poskytli požadované rozhovory pod jejich dohledem. Při těchto návštěvách samozřejmě nikdo nebyl mučen a zabit. Výsledek byl snadno předpověditelný. Bohužel se takových podobných ‚důkazů‘ používá dodnes.“²¹

Mezi nejtragičtější postavy moderního Tibetu bezesporu patří muž jménem Gjamcholing Rinpoče Thubtän Kalzang (*rgya mtsho gling rin po che thub bstan bskal bzang* རྒྱལ་མཚན་གླིང་ལུང་འགྲུབ་རྒྱལ་བཟང་), představený kláštera Gjamcholing v oblasti jménem Palbar, poblíž Čamda v oblasti Kham. Číňané o něm vždy píšou jako o „živém

buddhovi“, toto přebírá například i Jan Vinař, který jako jediný náš návštěvník Tibetu o něm píše s uvedením jména. Setkal se s ním v září či říjnu 1959, když pobýval společně s dalšími sedmnácti či osmnácti zahraničními novináři ve Lhase. Této události se zúčastnil ještě druhý československý korespondent, Zbyněk Mállek z *Rudého práva*, ten však o něm nepíše.

Gjamcholing Rinpoče byl jedním z osobních učitelů 14. dalajlamy, přesněji řečeno byl jeho hlavním učitelem disputace (tib. cchänžab; *mtshan zhabs* མཚན་མཁན་མཁས་པ་), což je zvláštní, do velké míry ritualizovaný způsob mnišské diskuse, tedy kladení otázek filozoficko-náboženské povahy a odpovídání na ně. O tom, jak významná to byla pozice v případě 14. dalajlamy, se lze dozvědět od předního amerického tibetanisty Melvyna C. Goldsteina:

„Hlavní zdroj informací a rad dalajlamy vycházel z toho, co si můžeme představit jako *dalajlamův dvůr*. Pro tuto instituci není jeden termín, ale jeden bývalý ministr, člen kašagu, to označoval jako *simjung thagor* neboli *ti, kdož se nacházejí v blízkosti dalajlamova sídla*. V padesátých letech se tento *dvůr* skládal z malého počtu mnichů, lamů a mnišských hodnostářů. K nim náleželi i jeho tři hlavní mnichové – komorníci: hlavní dohlížeč na jídlo (tib. söpön khänpo), hlavní dohlížeč oblečení (tib. simpön khänpo) a hlavní dohlížeč rituálů (tib. čhöpön khänpo). Dalajlamovi starší a mladší učitelé, kteří byli rozpoznávanými znovuzrození (tib. jongdzin), jeho učitelé disputace (tib. cchänžab) a vládní mnišští úředníci, kteří sloužili dalajlamovi v jeho kanceláři sekretariátu (tib. ce ga), ho obklopovali v jeho letním nebo zimním paláci, kde střídavě sídlil.“²²

Dalajlama se však o něm ve své autobiografii, nazvané *Svoboda v exilu*, nikde nezmiňuje ani slovem. Je zřejmě proč, neboť Gjamcholingova role byla – mírně řečeno – velmi problematická, a to, jak se zapsal do nedávných dějin Tibetu, není z hlediska dalajlamy nic pozitivního. Zjistit informace o něm není tak snadné, jednak existuje několik prepisů jeho jména do angličtiny, čínštiny a vpsledku i do češtiny. Dále platí, že

se nejedná o postavu, o které je snadné psát, neboť její historická role je různými stranami různě interpretována. Zmínky o něm lze najít vedle již citovaného Melvyna Goldsteina také u Israela Epsteina (viz níže), Li Jianglina²³ a pochopitelně i ve Vinařově reportáži. Jeho nejstarší známou fotografii publikoval dalajlamův životopisec Tāthong Tāndzin Gedže;²⁴ jedná se o skupinovou fotografii pořízenou na Nový rok 1955, tedy v době, kdy dalajlama dlel na ročním pobytu v Pekingu a dalších místech ČLR. Na tomto snímku je uprostřed jak on sám (jako jediný sedící), tak i jednotliví členové kašagu, kteří ho doprovázeli, jsou tam jeho hlavní dva učitelé (kteří s ním odešli do exilu) Ling Rinpoče a Thidžang Rinpoče a jako pátý po jeho levici je Gjamccholing Rinpoče. Je to ovšem jediná zmínka v knize, kde je v popisce jmenovitě uveden, jinak se o něm vůbec nepíše. Na fotografii je i dalajlamova matka Gjaljum Čhenmo,²⁵ sestra Cchering Dolma a mladší bratr Ngari Rinpoče, jakož i množství vysokých úředníků a dalších významných členů dalajlamovy suity. Celkem je tam třicet čtyři osob, tedy něco okolo deseti procent z jeho tibetského doprovodu.

Další Gjamccholingovy fotografie jsou známy jen z filmu *Potlačení povstání v Tibetu* z roku 1959 a z knih čínsko-tibetské spisovatelky Cchering Özer, která také zachycuje jeho osud po roce 1959:

„Jedním z těch, kdož měli velké potíže, byl Gjamccholing Rinpoče Thubtān Kalzang, představený kláštera Gjamccholing v oblasti jménem Palbar, poblíž Čamda. Byl jedním z učitelů 14. dalajlamy, avšak v roce 1959 s ním do exilu neodešel a byl poměrně aktivním účastníkem kampaně proti ‚dalajlamově zrádné klice‘. Říkalo se o něm, že později patřil k nejhrolivějším účastníkům bojových schůzí (*thamdzing*) proti pančhenlamovi v roce 1964, kdy spolu se Sengčchen Rinpočem z kláštera Tašilhünpo a Lhamön Sönam Lhündubem, bývalým členem pančhenlamovy rady, svojí aktivitou jistě potěšili své nové pány. Když jsem jeho fotografii ukázala jednomu Tibeťanovi, který kdysi zastával vysoké postavení v Komunistické straně Číny, povzdechl si a prohlásil, že už v padesátých letech, kdy ještě sloužil dalajlamovi, byl

Gjamccholing Rinpoče tajným informátorem, vedeným na výplatní listině Zpravodajského oddělení armádního velitelství v Tibetu. Od roku 1965 zastával Gjamccholing Rinpoče funkci místopředsedy v Tibetském oblastním výboru Čínského lidového politického poradního shromáždění, byl zástupcem ředitele Tibetské buddhistické asociace, jakož i stálým členem výboru Čínské buddhistické asociace.“

A o rok později došlo k radikálnímu zvratu nejenom v Číně, ale i v Tibetu. Mao Ce-tung rozpoutal prostřednictvím tzv. Rudých gard celostátní teror, jehož cílem bylo vše staré, co překáží v budování socialismu, rychle a násilně odstranit. Oficiálně se to nazývalo Velká proletářská kulturní revoluce (*wu-čchan tie-ťi wen-chua ta ke-ming*, *wuchan jieji wenhua da geming* 无产阶级文化大革命; tib. zkráceně rignā sardže; *rig gnas gsar brje* རིག་གསལ་གསར་བཟུང་པའི་རྒྱུ་རྐྱེན་ལྟར་།).²⁶ Několikaleté běsnění zfanatizované mládeže, jež v Tibetu bedlivě kontrolovala armáda a část funkcionářů, se nakonec obrátilo proti ní samé a jednotlivé frakce začaly bojovat proti sobě. To již však země a její kultura prošla neuvěřitelným vandalismem, či lépe řečeno cíleným ničením „čtyř starých“, přičemž kulturní, náboženské, ale i společenské instituce byly zasaženy nejvíce. Již dříve započatá likvidace náboženství včetně sakrálních staveb kulminovala právě za kulturní revoluce. Tibetské, ale nejenom tibetské, kláštery a chrámy byly poničeny, zachránily se jen ty nejvýznamnější, ale i ty byly často poškozeny. Nejvíce se ovšem projevy systematického násilí týkaly lidí, jednotlivců i sociálních skupin. Gjamccholing Rinpoče Thubtān Kalzanga to postihlo hned v prvním roce, tedy v roce 1966:

„Koho by napadlo, co se s ním stane během jednoho roku? Jeho pokusy o záchranu selhaly, strana mu vyjádřila nedůvěru a označila ho za zrádce a kontrarevoluční element,²⁷ byl podroben neustálé kritice. Dozvěděla jsem se, že byl později během bojových schůzí obviněn ze zrady a nepřátelství ke kulturní revoluci. Byl obviněn z poskytnutí materiální podpory rebelům při incidentu v regionu Palbar při povstání v roce 1959. Po skončení kulturní revoluce se mnoho ‚vlastenců z vyšších vrstev‘ navrátilo do svých

dřívějších pohodlných pozic. Gjamccholing Rinpočhe zemřel v roce 1974 a rehabilitován byl až posmrtně. Nemohl si tedy užívat výhod, které z tohoto rozhodnutí plynuly.²⁸

Israel Epstein, který byl účastníkem první novinářské expedice v roce 1955, se do Tibetu se vrátil opět o deset let později, kdy zaznamenal tato jeho slova:

„Živý buddha Gjamccholing, bývalý učitel písma 14. dalajlamy, který se nepřidal k povstalcům, připomněl, že klášter Sera byl vypálen a kláštery Džokhang a Dápung byly během roku opakovaně poškozeny požárem a rabováním v důsledku minulých vnitřních sporů mezi klikami vládnoucí třídy.“²⁹

Jinými slovy, je zde výpověď očitého svědka, požívajícího díky svému vysokému postavení velké důvěryhodnosti, o tom, že to byli povstalci, nikoliv příslušníci ČLOA, kdo způsobil značné materiální škody na

sakrálních budovách. A vypadá to tak, že se případně jedná o výpověď čerstvou z roku 1959. Skutečnost je taková, že americký komunistický novinář a publicista ve službách Pekingů navštívil po roce 1955 Tibet ještě dvakrát – v letech 1965 a 1976, tedy těsně před kulturní revolucí a v roce jejího ukončení. Pokud se s Gjamccholingem osobně setkal, muselo to být v roce 1965, kdy byl ještě na vrcholu a působil v tibetské administrativě jak náboženské, tak i politické.

Stejně jako byly pohnuté a odlišné životní příběhy zmíněných dalajlamových učitelů, byly pohnuté a odlišné životy většiny ostatních Tibeťanů a Tibeťanek bez ohledu na to, zdali v Tibetu zůstali, nebo odešli do exilu. Druhá polovina minulého století se do dějin „sněžného království“ zapsala jako jeho doposud nejdramatičtější období. Každého se radikální změny, které v tomto období započaly, dotkly ve větší či menší míře. Do jaké míry bude toto turbulentní století pokračovat, nelze odhadnout, budoucnost se někdy velmi těžko předvídá a v tomto případě to platí zcela určitě.

Poznámky ke kapitole:

- 1) Čínsky pchi-tou-chuej (pidou hui 批斗会).
- 2) Viz Warren J. Smith, Jr., *Tibetan Nation: History of Tibetan Nationalism and Sino-Tibetan Relations*, Boulder: Westview Press, Inc., A Division of HarperCollins Publishers, Inc. 1996, s. 402.
- 3) Dlužno uznat, že Anna Louise Strongová, která byla schůzi účastna též, na straně 174 své knihy *When Serfs Stood up in Tibet*, San Francisco: Red Sun Publishers 1976, hovoří o přítomnosti „půltuctu vojáků“.
- 4) Tento výraz nepoužívá nikdo z novinářské výpravy v roce 1959; Jan Vinař záležitost pojmenovává jako „schůze“; Anna Louise Strongová „accusation meeting“, obviňující shromáždění; Michail Domogackich, *Utro Tibeta*, Moskva: Molodaja gvardija 1962 (v ruštině na s. 57 „miting“) píše o „setkání“. Jan Vinař ve své reportáži většinou používá pojmenování „obžalovací schůze“, nevyhýbá se ani výrazu „bojová schůze“, přičemž myslí jedno a to samé. Termín *thamdzing* v té době ještě nikdo nepoužil.
- 5) Zbyněk Málek, „Hořkost se vylila“, *Rudé právo*, 29. listopad 1959, s. 3.
- 6) Tamtéž.
- 7) Mikel Dunham, *Buddhovi bojovníci: Příběh tibetských bojovníků za svobodu, účasti CIA, čínské invaze a pádu Tibetu* (přel. Petr Bílek), Praha – Litomyšl: Paseka 2011, s. 286.
- 8) Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 235.
- 9) Tamtéž, s. 215.
- 10) Na tuto bizarní myšlenku upozornil Patrick French ve své knize *Tibet, Tibet: Historie ztracené země* (přel. Petra Andělová), Praha: BB art 2004, s. 174.
- 11) Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 235.
- 12) Institute of Social Economy, China Tibetology Research Center (Zhongguo Zangxue yanjiu zhongxin 中国藏学研究中心; *krung go'i bod rig pa zhib 'jug lte gnas* ལྷོ་ཤོ་བོད་རིག་པ་ཞིབ་འཇུག་རྒྱུ་ལྷན་ཁག་)
- 13) Tsering Yangdzom, *The aristocratic families in Tibetan history, 1900–1951*, Beijing: China Intercontinental Press 2006, s. 18–24 („A Case Study: Continuation of the Lhalu Lineage“).
- 14) Patrick French, *Tibet, Tibet: Historie ztracené země*, přeložila Petra Andělová, Praha: BB art 2004, s. 182.
- 15) Viz Ning Kchen, *Nebe nad Lhasou* (přel. Zuzana Li), Praha: Verzone 2018. Kontroverzním momentem knihy je přenos reálné události z nepálského Káthmandú, totiž setkání otce filosofa Jean-Françoise Revela a jeho syna Matthieu Ricarda, buddhistického mnicha, podporovatele 14. dalajlamy, do kláštera Däpung poblíž Lhasy. (Na tuto kardinální skutečnost jako první upozornila Kamila Hladíková ve své recenzi románu, viz *Nový orient* 73/4, s. 67–68.) Vzniká tak naprosto mylný a zavádějící dojem že poměry v tibetských klášterech v roce 1996, kdy se román odehrává, byly totožné s poměry v klášterech exilových. V té době, a platí to dodnes, bylo absolutně vyloučené, že by osobní dalajlamův tlumočnick dlouhodobě přebýval v původním Däpungu (nikoliv tedy v exilovém Däpungu, postaveném jako *twin monastery* v Indii), pozval si tam svého otce a vedl s ním disputace, ze kterých vzešel bestseller, kde se otevřeně hovoří o čínské genocidě Tibetanů (sic!), přeložený do jednadvaceti jazyků (viz Jean-François Revel – Matthieu Ricard, *The monk and the philosopher: a father and son discuss the meaning of life*, New York: Random House 1998). Představa, že Francouz, který získal mnišskou ordinaci mimo Tibet, přistupuje na všechny podmínky života mnichů v tehdejší Däpungu, řídí se tedy pravidly kampaně Komunistické strany Číny *milovat vlast a milovat náboženství* (viz Martin Slobodník, *Mao a Buddha: náboženská politika voči tibetskému buddhizmu v Číně*, Bratislava: Chronos 2007) je naprosto absurdní, a přesto na ní autor, který za knihu obdržel významnou literární cenu v ČLR, postavil celý děj své knihy. V první řadě však vytváří mylný dojem, že v tibetských klášterech je všechno v pořádku, tradice nepřerušene pokračuje a mniši se vedle kampaně *milovat vlast a milovat náboženství* v klidu oddávají studiu buddhistické dharmy, stejně mystické, jako v dobách „starého Tibetu“.
- 16) Anna Louise Strong, *When serfs stood up in Tibet*, San Francisco: Red Sun Publishers 1976, s. 168.
- 17) Michail Georgijevič Domogackich, *Utro Tibeta*, Moskva: Molodaja gvardija 1962, s. 54–64. To, že místo jména „Lhalu“ píše „Laru“ je vysvětlitelné přejímáním jmen přes čínské znakové písmo – čínština nerozlišuje mezi fonémy „r“ a „l“ a slabika „lu 魯“ ve jménu Lhalu (číns. *Lalu* 拉魯) teoreticky může být i „ru“; M. Domogackich vycházel – stejně jako všichni ostatní – z čínských překladů a tlumočení. Nicméně není jediný, kdo v publikovaných textech jméno Lhalu přepisuje jako Laru – polští novináři zvolili stejný přepis.
- 18) Tael je koloniální ekvivalent čínského výrazu liang.

- 19) Bronislaw Tronski, *Na dachu świata*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1960, nečíslovaná černobílá fotografie je za s. 49.
- 20) Jerzy Lobman, *Tybet*, Warszawa: Książka i Wiedza 1960, obě nečíslované černobílé fotografie jsou za s. 80.
- 21) Sergius L. Kuzmin, *Hidden Tibet: History of Independence and Occupation*, Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives 2011, s. 265–266.
- 22) Melvyn C. Goldstein, *A History of Modern Tibet, Volume 4: In the Eye of the Storm, 1957–1959*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press 2019, s. 13.
- 23) Viz Li Jianglin, *Tibet in Agony: Lhasa 1959*, Cambridge – London: Harvard University Press 2016, s. 129–131, 135.
- 24) Täthong Tändzin Gedže, *Jeho Svatost čtrnáctý dalajlama, ilustrovaný životopis* (přel. Barbara Hajná), Praha: Slovart 2020, s. 130–131.
- 25) Dosl. „Velká matka“, která syna doprovázela nejenom v Číně, ale později i v Indii, viz její memoáry Cchering Dekji, *Můj syn dalajlama: Příběh matky* (přel. Miroslav Pošta), Praha: Lungta 2010, viz též druhé vydání z roku 2021.
- 26) Viz např. kapitola *Velká proletářská kulturní revoluce*, Ivana Bakešová – Ondřej Kučera – Martin Lavička, *Dějiny Čínské lidové republiky (1949–2018)*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2019, s. 120–150.
- 27) Výraz „element“ je *terminus technicus* a používali ho například i Vladimír Sís a Josef Vaniš ve svých cestovních denících. Termín „element“, případně „vyšší element“, vznikl z překladu z ruštiny a označuje příslušníky bohatších vrstev tehdejší tibetské společnosti ať mezi mnichy, tak i laiky. Poněkud pejorativní nádech u českého slova „element“ vyjadřuje ambivalentní postoj Číňanů vůči této společenské vrstvě – na jedné straně s ní spolupracují, na druhé straně ji chtějí odstranit.
- 28) Tsering Woesser – Robert Barnett (eds.), Susan T. Chen (přel.), *Frobbidden Memory: Tibet during the Cultural Revolution*, Dulles: Potomac Books 2020, s. 108.
- 29) Israel Epstein, *Tibet Transformed*, Beijing: New World Press 1983, s. 421.

Závěr

Kamila Hladíková / Luboš Bělka

V čem je stopadesátistránkový Vinařův text výjimečný natolik, že si zasloužil novou publikaci, tentokráte už i oficiální nesamizdatovou? Odpověď se nabízí až po srovnání jeho reportáže s jinými dobovými texty na stejné téma. Téměř všichni jeho tehdejší kolegové a kolegyně o své cestě do Tibetu a o stavu země půl roku po potlačení březnového povstání roku 1959 ve Lhase napsali a tiskem vydali články, reportáže, črty, poznámky, komentáře a tak podobně. Někteří publikovali celé knihy.

Srovnáním všech těchto písemností lze zjistit, že se texty navzájem dosti podobají, což vzhledem k okolnostem jejich vzniku a povaze autorek a autorů, bylo jich celkem osmnáct, zase tak překvapující není. Navíc si čínská strana dobře hlídala, jaký obraz o Tibetu západní novináři vytvářejí, a ten byl zpravidla takový, jaký si v Pekingu přáli, respektive odpovídal čínské propagandě. Po celou dobu novinářského zájezdu byli všichni pohromadě, dostávali tytéž informace tlumočené přes čínštinu do ruštiny, angličtiny a francouzštiny a jakýkoliv individualismus byl vyloučen. Jejich světonázorová a politická orientace byla taktéž téměř homogenní: byť pocházeli z různých zemí a médií, tedy tisku, rozhlasu a informačních agentur, spojovalo je levicové a pokrokové přesvědčení, všichni podporovali přesně před dekádu vzniklou Čínskou lidovou republiku a sdíleli oficiální pekingskou interpretaci povstání ve Lhase. Význačná část z nich měla osobní zkušenost z protifašistického odboje a druhé světové války, téměř všichni byli členy komunistických stran svých zemí.

A přesto je Vinařův text v některých ohledech odlišný od ostatních známých publikací. Shoduje se s nimi v celkovém politickém vyznění, povstání zachycuje v dobové rétorice jako protilidovou vzpouru feudálů a otrokářů, kdy role dalajlamy je poněkud nejasná, neboť do indického exilu údajně neodešel z vlastní vůle, ale byl tam víceméně unesen tibetskými vzbouřenci. Odlišný je v tom, že přináší velmi podrobné statistiky, počty vojáků na obou stranách, počty padlých, raněných, zajatých atp. To ostatní nečiní, přinejmenším alespoň ne v takové míře. Samozřejmě že všechny údaje jsou čínské provenience, jistě se jednalo o propagandu, přesto však určitou výpovědní hodnotu mají. Všichni včetně Jana Vinaře se soustředili na příběhy, na osudy různých aktérů na obou stranách povstání tak, jak je čínští hostitelé nabízeli. Jenže například Vinařův text, jako jediný ze všech publikací, přináší detailní popis unikátního satirického divadelního představení v klášteře Däpung, které si – alespoň podle podání Jana Vinaře – uspořádali sami mniši pro sebe. Ve skutečnosti to bylo jistě složitější a představa, že by si mniši uspořádali představení tohoto typu spontánně a bez čínského vedení, neodpovídá realitě. O bojové schůzi, která byla celkem zjevně čínskou stranou organizována, thamdzingu, která se v tomto klášteře uskutečnila také, psali mnozí, publikovali o tom články či kapitoly v knihách, včetně fotodokumentace, o mnišském divadle ale psal pouze Vinař.

Pokud si tedy chceme udělat konkrétní obrázek o tom, jak měsíční novinářský zájezd do Tibetu v září a říjnu 1959 vypadal, je vhodné sáhnout i po Vinařovu

samizdatovém textu, který zaplňuje některá prázdná místa. Je v něm zkratka dostatek nových informací o tehdejší situaci a vhodně doplňuje již publikované zdroje. Vinařova reportáž je tedy nejenom dokument doby, ale také důležitý kamínek v mozaice informací o jediné zahraniční návštěvě Tibetu v roce 1959, poslední před kulturní revolucí, která definitivně ukončila obraz Tibetu padesátých let.

Jan Vinař svou budovatelsky optimistickou knihu nazval *Tibet – země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem*. Dnes ovšem víme, že Tibet – ani s pomocí bratrských mas čínského lidu, Komunistické strany Číny a Čínské lidové osvobozené armády – tisíciletí jedním skokem nedohnal. „Skoků“ k tomu byla potřeba celá řada a ani po sedmdesáti letech se čínské vládě zcela nedařilo v Tibetu, který je stále jednou z nejchudších oblastí ČLR, definitivně odstranit „feudální pověry“ (feng-tien mi-sin, *fengjian mixin* 封建迷信) související s vírou v tibetskou formu buddhismu ani zásadně změnit původní prostý styl života. Život většiny venkovského obyvatelstva se až do osmdesátých let 20. století od toho, který spatřila „přátelská delegace“, jejíž součástí byl i Jan Vinař, příliš nelišil. To změnil až masivní program „rozvoje západu“ (si-pu ta kchaj-fa, *xibu da kaifa* 西部大开发), jehož cílem bylo od devadesátých let „zmírnění chudoby“ (fu-pchin, *fupin* 扶贫) prostřednictvím budování dopravní infrastruktury, přesídlování pastevců do pevných sídel a zajištění plné gramotnosti. Také už víme, že „velký skok“, který ČLR pod vedením Mao Ce-tunga v onom osudném roce 1959 učinila, skončil velkým fiaskem a tragickým hladomorem, při kterém zemřely desítky milionů obyvatel Číny. Pár let nato pak v létě 1966 propukla Velká proletářská kulturní revoluce, která v Tibetu napáchala nenávratné škody, jak na jeho hmotném i nehmotném kulturním dědictví, tak na duši jeho lidu.

Až do začátku kulturní revoluce se komunistická strana v Tibetu opírala nikoli o prostý lid, „proletariát“, který v případě Číny tvořilo z více než devadesáti procent chudé a střední rolnictvo, v Tibetu pak šlo převážně o nevolníky a kočovné pastevce, ale hlavní podporu hledala u „vlasteneckých elit“ (aj-kuo šang ccheng, *aiguo shangceng* 爱国上层). Ty tvořili příslušníci

aristokratických rodů a vysocí náboženští představitelé, včetně (do roku 1959) 14. dalajlamy a (do roku 1964 a pak opět po kulturní revoluci) 10. pančhenlamy, začlenění do čínského politického systému prostřednictvím tzv. jednotné fronty (tchung čan, *tong zhan* 统战). Vztah mezi elitami a komunistickou stranou poněkud narušilo povstání v roce 1959 a odchod 14. dalajlamy do indického exilu, nicméně s „vlasteneckými elitami“, které se rozhodly v zemi zůstat, strana i nadále zacházela v rukavičkách.

To ovšem skončilo za kulturní revoluce, kdy na Maovu výzvu došlo k mobilizaci skutečně nejnižších vrstev společnosti. Za své vzalo i odhodlání deklarované ústřední vládou v roce 1959 „respektova[t] zvyky a obyčejy místních obyvatel a jejich náboženské přesvědčení“ a „chráni[t] kláštery, kulturní instituce a historické památky“.¹ Zatímco v čínském vnitrozemí kulturní revoluci vedly masy zfanatizovaných studentů, v Tibetu k tomu byly využity především tzv. „uliční výbory“ (Tü-wej-chuej, *ju wei hui* 居委会) sdružující vždy několik desítek rodin, které se všechny dobře znaly. Bylo téměř nemožné neúčastnit se politického dění nebo se omluvit, když se šlo například v rámci kampaně „proti čtyřem starým“ (pcho s' tiou, *po si jiu* 破四旧) ničit kulturně jedinečné náboženské objekty, včetně hlavního lhaského chrámu Džokhang, anebo když výbor zavelel ke kritice „tří velkých vládců“ (san ta ling-ču, *san da lingzhu* 三大领主)² a „démonů s buvolí hlavou a hadích duchů“ (niou kuej še šen, *niu gui she shen* 牛鬼蛇神), jak byli poeticky nazýváni představitelé starých pořádků, především tzv. převtělení, rozpoznání znovuzrození (tulku) a lamové.

Kulturní revoluce zanechala Tibet v rozvratu a chaosu, který se projevoval nejen na stavu kulturního dědictví, ale i na psychice jeho obyvatel, kteří nesli několikanásobné trauma prodělaného utrpení a ponížení, ale zároveň i vlastní viny, když velká část Tibeťanů byla nucena zapojit se do perzekucí a destrukce.³ Ta se – paradoxně – ještě prohloubila poté, co po smrti Mao Ce-tunga v roce 1976 došlo k zavržení tzv. Bandy čtyř (s' žen pang, *si ren bang* 四人帮), na niž byla posléze svržena veškerá vina za „levicové úchytky“, jež vedly k tolika tragédiím za kulturní revoluce. Po nástupu

Teng Siao-pchinga v roce 1978 se začalo s rehabilitací těch, kteří byli dříve pronásledováni a vystaveni psychickému i fyzickému týrání, jež mnozí nepřežili. Když v roce 1980 pronesl tehdejší generální tajemník strany Chu Jao-pang (Hu Yaobang 胡耀邦) svůj slavný projev,⁴ v němž poukázal na „chyby“, kvůli nimž „trpěli dobří lidé“ a „došlo k ohromným ztrátám“, bylo to chápáno jako de facto omluva za dosavadní stranickou politiku, jež v Tibetu napáchala mnoho škod. Poté, co byla obnovena „jednotná fronta“ znovu zapojující dříve odsouzené „vlastenecké elity“, Tibeťané pochopili, že ono desetileté šílenství, k němuž se mnozí nechali strhnout, byl jeden strašný omyl.

V osmdesátých letech se začalo s obnovou zničených náboženských objektů i tradic. Znovu byly povoleny velké náboženské obřady, postupně restaurované kláštery začaly osidlovat nové tisíce mnichů.⁵ A delegace vyslané 14. dalajlamou z exilu a organizované jeho starším bratrem Gjalo Döndubem (*rgyal lo don 'grub* རྒྱལ་ལོ་དོན་འགྲུབ་) vítaly takové davy, že Číňané nakonec museli jejich cesty po Tibetu ukončit. S o co větší vervou se tibetské masy účastnily ničení svého „starého“ světa, s o to větší oddaností se vrátily zpět k buddhismu, snad aby odčinily své „hříchy“ a zlou karmu, jež se nahromadila během minulých dvou dekád.

Ze strany čínského vedení však bylo naivní předpokládat, že toto uvolnění a návrat k „normálu“ spolu

s rozvojem hospodářství a postupným bohatnutím zblázněného obyvatelstva povede k trvalé stabilitě. Třídní boj skončil a přestálé utrpení Tibeťany spolu s obnovením kontaktů s exilem znovu spojilo jako národ. Už v roce 1987 začaly ve Lhase první protičínské demonstrace organizované mnichy ze tří velkých klášterů – Däpungu, Sery a Gandänu. Po dvou letech nepokojů vypukla v březnu 1989, ve dnech třicátého výročí tibetského povstání z roku 1959 a odchodu dalajlamy do exilu, nová vzpoura, proti které opět musela zasáhnout ČLOA. Bylo vyhlášeno stanné právo a věci se jen pomalu vracely k novému normálu. Další etnicky motivované protesty přišly znovu v roce 2008, kdy se Peking před zraky celého světa chystal na pořádání letních Olympijských her.

Po těchto dosud posledních velkých nepokojích už vláda neponechává v Tibetu (podobně jako v Sin-ťiang) nic náhodě a k „udržení stability“ (*wej wen, wei wen* 维稳) využívá nejmodernější a velmi tvrdé bezpečnostní prostředky: všudypřítomná vojenská stanoviště, policejní hlídky, kontroly, kamery, přísný dohled a cenzura... A stále doufá, že ekonomický vzestup, dostupnost konzumního zboží i rostoucí koupěschopnost obyvatel vše vyřeší. Tisíc let již bylo dohnáno a Lhasa se nyní moc neliší od jakéhokoli čínského města. Pekingu tedy nezbývá než věřit, že místní obyvatelé bratrskou pomoc konečně ocení.

Poznámky ke kapitole:

- 1) *Dokumenty týkající se otázky Tibetu*, Praha: Tiskové oddělení velvyslanectví ČLR 1959, s. 9.
- 2) Tj. úřednictvo, světská šlechta a klérus.
- 3) To asi nejlépe popsala tibetská disidentka Cchering Özer ve své knize, jež vyšla na jaře 2020 v anglickém překladu, viz Tsering Wooser – Robert Barnett (eds.), Susan T. Chen (přel.), *Frobidden Memory: Tibet during the Cultural Revolution*, Dulles: Potomac Books 2020.
- 4) „Chu Jao-pangův projev na zasedání kádrů Tibetské autonomní oblasti dne 29. května 1980“ (*Hu Yaobang 1980 nian 5 yue 29 ri zai Xizang zizhiqu ganbu dahui shand de jianghua* 胡耀邦 1980年5月29日在西藏自治区干部大会上的讲话), viz *Zhonggong Xizang zizhiqu weiyuanhui zhengce yangjiushi* 中共西藏自治区委员会政策研究室 (Výzkumný kabinet pro politické plánování výboru TAO), *Xizang zizhiqu zhongyao wenjian xuanbian: 1980 nian 4 yue – 1982 nian* 西藏自治区重要文件选编: 1980年4月–1982年 (Důležité dokumenty TAO: duben 1980–1982). Hlavní body projevu shrnul ve svém textu *Reflections on Tibet* čínský liberální intelektuál Wang Li-siung (Wang Lixiong 王力雄), *New Left Review* 14 (March-April 2002), z čínského originálu přeložili Liu Xiaohong a Tom Grunfeld: 1. Tibet by měl být spravován autonomně a tibetští kádři by měli mít odvahu chránit vlastní národní zájmy; 2. Tibetští rolníci a pastevci by měli být zproštěni daňové povinnosti a neměli by se na ně vztahovat nákupní kvóty; 3. Ideologicky zaměřená hospodářská politika by měla být nahrazena praktickým přístupem odvíjejícím se od místních podmínek; 4. Ústřední vláda by měla zvýšit dotace do regionu; 5. Tibetská kultura by měla být podporována; 6. Čínští (tj. Chanští) kádři by měli být nahrazeni tibetskými.
- 5) Viz Martin Slobodník, *Mao a Buddha: náboženská politika voči tibetskému buddhizmu v Číne*, Bratislava: Chronos 2007.



Summary

The core of the book is a critical edition of an unpublished reportage of Jan Vinař from his 1959 trip to Tibet called *Tibet, a Country Where People Have Leapt a Thousand Years Forward*. Vinař's text, which forms the second and main part of this book, was never published officially (there are only fifteen copies of a samizdat edition printed in 1983 in Zurich) and today it can be considered an important documentary material of the given historical period. The reportage was written in 1960, however, due to the political split between Moscow and Beijing it was not possible to get the text published at that time. Indeed, the Czechoslovak journalist's documented experience in Tibet echoes the official Chinese narrative of Tibetan history and social development and his views reflect the Chinese interpretation of the March 1959 uprising. Nevertheless, his text provides information not published by other visitors of Tibet after what the Chinese side calls "pacification of the rebellion" (*pingban* 平叛). Moreover, the book includes never revealed photographic material from the 1959 journalist expedition to Tibet and other images documenting the Chinese post-uprising policies and their implementation in Lhasa, Zhikatsé and Lhokha.

The editors of this book have provided scholarly commentary to the original text in the form of foot-

notes, accompanied by a preface, editorial notes, as well as concluding remarks. Moreover, each of the two editors has written a study clarifying certain aspects of the topic and the historical and political context. In chapter 3, Kamila Hladíková describes the clash of Chinese and Tibetan narratives explaining recent Tibetan history, mainly regarding the occupation of Tibetan-inhabited territories by the Peoples' Liberation Army in 1950–1951 and the legitimization of the regime after 1959. Because Jan Vinař is a largely unknown figure even for the Czech public, chapter 4 of this book provides his detailed biography and introduction of his work by Luboš Bělka. Chapters 5 to 7, all written by the same author, explain the historical background of the decade between 1950 and 1959 in Tibet, analyze the texts published by other visitors to Tibet in that time and introduce the phenomenon known in Tibetan language as *thamzing*, or struggle sessions.

The presented publication should serve to the broader circles of educated readers, not exclusively to academics and scholars. Even though the book is an academic publication, the original text by Jan Vinař was meant as an actual piece of journalism from Tibet in 1959 written for everyone interested in China and/or Tibet from both political and historical point of view. Thanks to its content, the book is a unique publication providing new information, not just textual, but visual as well.



Bibliografické a filmové zdroje

Filmografie

- Cesta vede do Tibetu* (Československo; 1956, rež. Vladimír Sís)
Otrok (čín. *Nung-nu*, *Nongnu* 农奴, tib. *Žingdän*, *zhing bran* ཞིང་བློན; 1963, rež. Li Jun)
Potlačení povstání v Tibetu
Šoty z Tibetu 1959
Velká zkouška (Československo; 1956, rež. Jiří Ployhar)
Zápisník z Tibetu (Československo; 1956, rež. Jiří Ployhar)

Bibliografie

- Alexandre Ivanovich Andreyev, *Soviet Russia and Tibet: the debacle of Soviet diplomacy 1918–1930s*, Leiden: Brill 2003.
Andrugsang Gompo Tashi, *Four Rivers Six Ranges: Resistance Movement in Tibet*, Dharamsala: Information and Publicity Office of H. H. The Dalai Lama 1973.
Ivana Bakešová – Ondřej Kučera – Martin Lavička, *Dějiny Čínské lidové republiky (1949–2018)*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2019.
Robert Barnett, „Political Self-Immolation in Tibet: Causes and Influences“, *Revue d'Etudes Tibétaines* 25 (December 2012), s. 41–64.
Karel Beba, „*Tajemný Tibet*“, Praha: Naše vojsko 1958.
Robert Beer, *Symbols tibetského buddhismu* (přel. Petra Andělová), Praha: BB Art 2005.
Charles Bell, *Portrait of a Dalai Lama: the Life and Times of the Great Thirteenth by Charles Alfred Bell*, London: Collins 1946.
Julia Bergin – Louisa Lim, „Inside China's Audacious Global Propaganda Campaign“, *The Guardian*, December 7 (2018).

- Dostupné z <https://www.theguardian.com/news/2018/dec/07/china-plan-for-global-media-dominance-propaganda-xi-jinping> (navštíveno 17. 8. 2020).
Luboš Bělka, „Jídlo a jeho role v buddhismu“, in: Tomáš Bublík – Martin Fárek (eds.), *Náboženství a jídlo*, Pardubice: Univerzita Pardubice 2005, s. 5–12.
Luboš Bělka, „Šest let v Tibetu“, *Živá historie* 11/2020, s. 18–23.
Luboš Bělka – Martin Slobodník, „Vplyv turizmu na tibetské kláštery – příklad Labrangu“, *Hieron* VI-VII/2001–2002, s. 24–33.
Luboš Bělka – Pavel Šindelář (eds.), *Lumír Jisl, Čínský deník*, Brno: Masarykova univerzita 2017.
Marian Leon Bielicki, *Opowieści Szidikura: baśnie i legendy Tybetu*, Warszawa: Nasza księgarnia 1957.
Marian Leon Bielicki, *Lacho z rodu Ha* (přel. Helena Stachová), Praha: Státní nakladatelství dětské literatury 1964.
Franco Calamandrei, „Incontro con il Dalai Lama tra i fiori del Parco dei gioielli“, *l'Unità* 16. prosinec 1955, s. 3.
Franco Calamandrei – Maria Teresa Regard, *Rompicapo tibetano*, Firenze: Parenti 1959.
Edouard Calic, *La Chine grande Puissance*, Paris: André Bonne 1960.
Edouard Calic, *Die roten Söhne des Himmels*, Hannover, Fackelträger-Verlag Schmidt-Küster GmbH 1962.
Chiara Cione, „Un viaggio nel viaggio: il Tibet dei Calamandrei“, *MemoriaWeb - Trimestrale dell'Archivio storico del Senato della Repubblica* - n. 20 (Nuova Serie), dicembre 2017, s. 1–16.
Cchering Dekji, *Můj syn dalajlama: Příběh matky* (přel. Miroslav Pošta), Praha: Lungta 2010.
Stanislav Černý, „Z Lan-čou do Lhasy“, *Svět v obrazech* (29. září 1956).

- Stanislav Černý, *Československá automobilová výprava do Tibetu. Závěrečná důvěrná zpráva*, Motokov delegatura Peking, 9. listopad 1956.
- Stanislav Černý, „Z Lan-čou do Lhasy našimi automobily“, *Svět v obrazech* (19. leden 1957).
- Dalai Lama, *My Land and My People: Memoirs of the Dalai Lama of Tibet*, New York: Potala Corporation 1962.
- Michail Alexejevič Domogackich, „Segodnja v Tibete“, *Pravda* 48/265 (15024), 3. září 1959, s. 3.
- Michail Domogackich, *Utro Tibeta*, Moskva: Molodaja gvardija 1962.
- Prasenjit Duara, *Rescuing History from the Nation*, Chicago: University of Chicago Press 1995.
- Mikel Dunham, *Buddhovi bojovníci: Příběh tibetských bojovníků za svobodu, účasti CIA, čínské invaze a pádu Tibetu* (přel. Petr Bílek), Praha – Litomyšl: Paseka 2011.
- Dzemya Rinpoche – Michael Richards – Dalai Lama, „A Short Biography of Trijang Rinpoche“, *The Tibet Journal* 7/1–2, 1982, s. 3–46.
- Israel Epstein, *Tibet Transformed*, Beijing: New World Press 1983.
- Israel Epstein, *My China Eye: Memoirs of a Jew and a Journalist*, San Francisco: Long River Press 2005.
- Facts About The 17-Point "Agreement" Between Tibet and China*, Dharamsala: Department of Information and International Relations, Central Tibetan Administration 2011.
- Robert Ford, *Wind between the Worlds: A Westerner's life in Tibet*, New York: David McKay Company, Inc. 1957.
- Robert Ford, *Captured in Tibet*, Hong Kong: University of Oxford 1990.
- Martin Franc, „Český inženýr na Dálném Východě (Čína)“, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 7/2014, s. 257–286.
- Patrick French, *Tibet, Tibet: Historie ztracené země* (přel. Petra Andělová), Praha: BB art 2004.
- Paul French, *Through the Looking Glass: China's Foreign Journalists from Opium Wars to Mao*, Hong Kong: Hong Kong University Press 2009, s. 208–211.
- Enrica Garzilli, *Mussolini's Explorer: The Adventures of Giuseppe Tucci and Italian Policy in the Orient from Mussolini to Andreotti. With the Correspondence of Giulio Andreotti*. Volume 1–10, Milan: Asiatica Association 2015.
- Manfred Gerner, *Chazangpa Thangtong Gyalpo. Architect, Philosopher, and Iron Chain Bridge Builder* (přel. Gregor Verhufen), Thimphu: Center for Bhutan Studies 2007.
- Tändzin Gjamccho (14. dalajlama), „Dalajlámovy dopisy generálovi Tchan Kuan-sanovi“, in: *Dokumenty týkající se otáz-
ky Tibetu*, Praha: Tiskové oddělení Velvyslanectví Čínské lidové republiky 1959, s. 18–19.
- Tändzin Gjamccho (14. dalajlama), *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Práh 1992.
- Basil J. Gould, „Discovery, Recognition and Installation of the Fourteenth Dalai Lama“, in: Wangdu Khemey Sonam – Basil J. Gould – Hugh E. Richardson, *Recognition and Enthronement of the 14th Dalai Lama*, Dharamsala: Library of Tibetan Works & Archives Discovery 2000.
- Melvyn C. Goldstein, „A study of the *Ldab Ldob*“, *Central Asiatic Journal* 9/2, 1964, s. 123–141.
- Melvyn Goldstein, *A History of Modern Tibet, Volume 1: 1913–1951: The Demise of the Lamaist State*. Berkeley: University of California Press 1989.
- Melvyn Goldstein, *The Snow Lion and the Dragon: China, Tibet, and the Dalai Lama*, Berkeley: University of California Press 1997.
- Melvyn C. Goldstein, „Serfdom and Mobility: An Examination of the Institution of ‚Human Lease‘ in Traditional Tibetan Society“, *The Journal of Asian Studies* 30/3, 1971, s. 521–534. Dostupné z https://case.edu/affil/tibet/booksAndPapers/Human_Lease.pdf (navštíveno 13. 7. 2020).
- Melvyn Goldstein, „Tibetan Buddhism and Mass Monasticism“, in: Adeline Herrou – Gisele Krauskopff (eds.), *Des moines et des moniales dans le monde. La vie monastique dans le miroir de la parenté*, Presses Universitaires de Toulouse le Mirail, 2010, s. 3. Anglická verze francouzského článku dostupná z https://case.edu/affil/tibet/tibetanMonks/documents/Tibetan_Buddhism_and_Mass_Monasticism.pdf (navštíveno 9. září 2020).
- Melvyn C. Goldstein, *A History of Modern Tibet, Volume 2: The Calm Before the Storm: 1951–1955*, Berkeley: University of California Press 2007.
- Melvyn C. Goldstein, *A History of Modern Tibet, Volume 4: In the Eye of the Storm, 1957–1959*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press 2019.
- Melvyn Goldstein – William R. Siebenschuh – Sherap Dawei, *A Tibetan Revolutionary: The Political Life and Times of Bapa Phüntso Wangy*, Berkeley: University of California Press 2004.
- Melvyn Goldstein – William R. Siebenschuh – Tashi Tsering, *Struggle for Modern Tibet: The Autobiography of Tashi Tsering*, London: Routledge 1997.
- Tom A. Grunfeld, *The Making of Modern Tibet*, New York: M. E. Sharpe 1996.
- John Heath, *Tibet and China in the Twenty-first Century: Non-violence versus State Power*, London: SAQI 2005.

- Kamila Hladíková, „Purple Ruins: Tsering Woesser’s (re)construction of Tibetan identity“, *Archiv orientální* 89, 2021, s. 185–208. DOI: 10.47979/aror.j.89.1.185–208.
- Kamila Hladíková, „Ning Kchen, *Nebe nad Lhasou*“, *Nový orient* 73/4, s. 67–68.
- Beverley Hooper, *Foreigners under Mao. Western Lives in China 1949–1976*, Hong Kong: Hong Kong University Press 2017.
- Huang Mingxin, „The Tibetan Version of the 17-Article Agreement“, *China’s Tibet* 2/3, 1991, s. 12–14.
- David Chipp, *Mao’s Toe: Memoirs of the Life of David Chipp, a Serious Correspondent*, Cambridge, UK: Privately Printed 2009.
- Chu Jao-pang (Hu Yaobang 胡耀邦), „Hu Yaobang 1980 nian 5 yue 29 ri zai Xizang zizhiq ganbu dahui shang de jianghua 胡耀邦 1980年5月29日在西藏自治区干部大会上的讲话“ (Chu Jao-pangův projev na zasedání kádrů Tibetické autonomní oblasti dne 29. května 1980), *Zangren xingzheng zhongyang 藏人行政中央 (Ústřední správa Tibetu)*, 23. 1. 2015, <https://xizang-zhiye.org/%E8%83%A1%E8%80%80%E9%82%A61-9-8-0%E5%B9%B45%E6%9C%882-9%E6%97%A5%E5%9C%A8%E8%A5%BF%E8%97%8F%E8%87%AA%E6%B2%BB%E5%8D%80%E5%B9%B9%E9%83%A8%E5%A4%A7%E6%9C%83%E4%B8%8A%E7%9A%84%E8%A-C%9B%E8%A9%B1/> (navštíveno 25. 2. 2021).
- Lumír Jisl, nepublikovaný cestovní deník z jeho pobytu v Mongolské lidové republice v létě 1958.
- Albert Eugene Kahn, *Hra smrti: účinek studené války na americké děti* (přel. Jan Vinař), Praha: Mladá fronta 1955.
- Vadim Borisovič Kassis, *Vosemděsjat dněj v Tibete*, Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo geografičeskoj literatury 1956.
- Vadim Borisovič Kassis, *Prodelki djaduški Denba: tibetskoje narodnoje tvorčestvo*, Moskva: Gosizdat 1962.
- Hana Kešnerová, „Na střeše světa“, *Svět v obrazech* 18/1986: 6–9.
- Hana Kešnerová, „Kumbum“, *Lidé a země* 1986, 6: 269–273.
- Hana Kešnerová, „Cesta do Lhasy“, *Nový orient* 41/8, 1986, s. 231–233.
- Hana Kešnerová, „Nebeský pohřeb“, *Magazín 100 + 1*, 1987, s. 40–41.
- Khetsun Tubten, *Memories of Life in Lhasa under Chinese Rule*, New York: Columbia University Press 2009.
- Josef Kolmaš, „The Ambans and Assistant Ambans of Tibet“, *Archiv orientální*. Supplementa 7. Praha: Orientální ústav 1994.
- Václav Kopecký et al., *Ve veliké čínské zemi*, Praha: Orbis 1953.
- Leonid Alexejevič Korjavin, „Čistýj sněg Tibeta“, *Komsomol’skaja pravda* 35/224 (10549) 23. září 1959, s. 3.
- Sergius L. Kuzmin, *Hidden Tibet: History of Independence and Occupation*, Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives 2011.
- Li Jianglin, *Tibet in Agony: Lhasa 1959*, Cambridge – London: Harvard University Press 2016.
- Jerzy Lobman, *Tybet*, Warszawa: Książka i Wiedza 1960.
- Marius Magnien, *Le Tibet sans mystère*, Paris: Éditions Sociales Paris 1959.
- Marius Magnien, *Symphonies tibétaines*, Genève: Éditions-Librairie Rousseau 1963.
- Zbyněk Málek, „Vzpouza, která nevyšla a nevyjde“, *Rudé právo*, 18. duben 1959, s. 3.
- Zbyněk Málek, „Rozhovor s Ngapo Ngawang – Džigme ‘Pro nás Tibeťany je možná jen cesta vpřed’“, *Rudé právo*, 29. květen 1959, s. 3.
- Zbyněk Málek, „Úsvit nad Tibetem“, *Rudé právo*, 1. říjen 1959, s. 3.
- Zbyněk Málek, „Svítání svobody a štěstí nad Tibetem“, *Rudé právo*, 27. říjen 1959, s. 3.
- Zbyněk Málek, „Setkání ve Lhasě“, *Rudé právo*, 15. listopad 1959, s. 3.
- Zbyněk Málek, „Hořkost se vylila“, *Rudé právo*, 29. listopad 1959, s. 3.
- Zbyněk Málek, „Znovuzrozená Loka“, *Rudé právo*, 8. prosinec 1959, s. 3.
- Mao Ce-tung (Mao Zedong 毛泽东), „Xin minzhu zhuyi lun“ (新民主主义论; O nové demokracii). *Zhongguo wenhua*, 15. 2. 1940.
- Fosco Maraini, *Skrytý Tibet* (přel. Karolina Křížová), Praha – Litomyšl: Paseka 2005.
- George Marion, *Američtí komunisté před soudem Wall Streetu* (přel. Jan Vinař), Praha: Orbis 1950.
- Martin A. Mills, „Who Belongs to Tibet? Governmental Narratives of State in the Ganden Podrang“, in Gerard Toffin – Joanna Pfaff-Czarneczka (eds.), *Facing Globalization in the Himalayas: Belonging and the Politics of the Self*, London: Sage 2014, s. 397–419.
- Michael Minholz – Uwe Stirnberg, *Der Allgemeine Deutsche Nachrichtendienst (ADN): gute Nachrichten für die SED, Kommunikation und Politik*, Band 27, Berlin: De Gruyter Saur 1995.
- Naktsang Nulo, *My Tibetan Childhood: When Ice Shattered Stone*, Durham and London: Duke UP 2014.
- Ngaphö Ngawang Džigme, „Projev lidového zástupce Ngapa Ngawang Džigme na 1. zasedání všechčínského shromáždění lidových zástupců druhého funkčního období“, in: *Dokumenty týkající se otázky Tibetu*, Praha: Tiskové oddělení

- Velvyslanectví Čínské lidové republiky 1959, s. 33–40. (Uveřejněno v listu *Ženminžibao* dne 23. dubna 1959.)
- Ning Kchen, *Nebe nad Lhasou* (přel. Zuzana Li), Praha: Verzone 2018.
- Alexander Norman, *The Dalai Lama: An Extraordinary Life*, Boston – New York: Houghton Mifflin Harcourt 2020.
- OHCHR. 1986. „Declaration on the right to development.“ 4. 12. 1986. Dostupné z <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/righttodevelopment.aspx> (navštíveno 26. 8. 2020).
- Max Oidtmann, *Forging the Golden Urn: The Qing Empire and the Politics of Reincarnation in Tibet*, New York: Columbia University Press 2018.
- Vsevolod Vladimirovič Ovcinnikov, *Putěšestvije v Tibet*, Moskva: Gosudarstvennoje izdatěl'stvo dětskoj literatury 1957.
- Vsevolod Vladimirovič Ovcinnikov, *Vozněsenije v Šambalu. Sto dněj v Tibetě pjadiděsjatych i děvjanostych*, Moskva: AST 1997.
- Karel Pacner, *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989, díl III.*, Praha: Themis 2002.
- Augustin Palát, „Expedice do Tibetu 1956. Úryvky z připravovaného rozhovoru s doc. Augustinem Palátem“ (ptala se Ivana Bakešová), *Fénix: Časopis Česko-čínské společnosti* 11/2, 2010, s. 38–42.
- Augustin Palát, *Cesty Čínou před půlstoletím: Malý archivní výběr fotografií z let 1954–1960*, Praha: Česko-čínská společnost 2015.
- Imre Patkó – Miklós Rév, *Tibet*, Budapest: Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata 1957.
- Luciano Petech, *Central Tibet and the Mongols: the Yüan-Sa-skya period of Tibetan history*, Roma: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente 1990.
- Jan Petránek, *Na co jsem si ještě vzpomněl. Privátní encefalogram našeho tak málo lidského XX. století*, Praha: Radioservis 2014.
- Phuntsog Wangyal, „The Influence of Religion on Tibetan Politics“, *The Tibet Journal* 1/1, 1975, s. 78–86.
- Pavel Poucha, *Do nitra Asie*, Praha: Orbis 1962.
- Denis Nowell Pritt, *Stín pruhů a hvězd* (přel. Jan Vinař), Praha: Svoboda 1948.
- Jean-François Revel – Matthieu Ricard, *The monk and the philosopher: a father and son discuss the meaning of life*, New York: Random House 1998.
- Bronislava Kuzica Rokytová, *Hannes Beckmann (1909–1977) Desava – Praha – New York*, disertační práce, Praha: Univerzita Karlova 2017.
- Janusz Roszkowski, „Zbigniew Sołuba. Pożegnanie (1924–2000)“, *Gazeta Stołeczna* nr 209, 7. september 2000, s. 15.
- Sadutshang Rinchen, *A Life of Unforeseen: A Memoir of Service to Tibet*, Somerville: Wisdom 2016.
- Samten Jampa – Nikolai Tsyrempilov, *From Tibet Confidentially: Secret correspondence of Agvan Dorzhief, 1911–1925*, Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives 2012.
- Shakabpa Wangchuk Deden, *Tibet: A Political History*, New York: Potala Publications 1984.
- Shakabpa Tsepon Wangchuk Deden, *One Hundred Thousand Moons. An Advanced Political History of Tibet*, Leiden – Boston: Brill 2010.
- Tsering Shakya, *Dragon in the Land of Snows. A History of Modern Tibet after 1947*, London: Pimlico Press 1999.
- Tsering Shakya, „The Genesis of Sino-Tibetan Agreement of 1951“, in: Gray Tuttle – Kurtis R. Schaefer (eds.), *The Tibetan History Reader*, New York: Columbia University Press 2013, s. 609–631.
- Shaoshu minzuyu diming Hanyu pinyin zimu yinyi zhuanxiefaf 少数民族语地名汉语拼音字母音译转写法 (Fonetická transkripce zeměpisných názvů v menšinových jazycích do čínského systému pchin-jin). Dostupné z <http://www.moe.gov.cn/ewebeditor/uploadfile/2015/01/12/20150112161436994.pdf> (navštíveno 25. 8. 2020).
- Eva Siao – Harald Hauser, *Tibet*, Leipzig: VEB F. A. Brockhaus 1957.
- Eva Siao – Harald Hauser, *Sterne über Tibet*, Leipzig: VEB F. A. Brockhaus 1961.
- Vladimír Sís – Josef Vaniš, „V zemi zastaveného času“, *Nový orient* 11/9, 1956, s. 137–139.
- Vladimír Sís – Josef Vaniš, *Weg nach Lhasa. Bilder aus Tibet*, Praha: Artia 1956.
- Vladimír Sís – Josef Vaniš, *The Road through Tibet*, London: Spring Books 1956.
- Vladimír Sís – Josef Vaniš, *Země zastaveného času*, Praha: Mladá fronta 1959.
- Vladimír Sís – Josef Vaniš, *Tajomný Tibet*, Bratislava: Mladá letá 1960.
- Martin Slobodník, „The Chinese Princess Wencheng in Tibet: A Cultural Intermediary between Facts and Myth“, referát přednesený na konferenci *Trade, Journeys, Inner and Intercultural Communication East and West (up to 1250)*, Dolná Krupá, 2.-6. června 2004. Dostupné z https://www.academia.edu/2579578/_The_Chinese_Princess_Wencheng_in_Tibet_A_Cultural_Intermediary_between_Facts_and_Myth._In_G%C3%A1llik_M._%C5%A0tefanovi%C4%8Dov%C3%A1_T_eds._Trade_Journeys_Inner_and_Intercultural_Communication_in_East_and_West_up_to_1250_ (navštíveno 11. 7. 2020).

- Martin Slobodník, *Mao a Buddha: náboženská politika voči tibetskému buddhizmu v Číne*, Bratislava: Chronos 2007.
- Martin Slobodník, „Strengthen Party and Government Leadership and Consolidate Management of Religion’: Religious Policy Towards Tibetan Buddhism in the 1990s“, in: Wiebke Koenig – Karl-Fritz Daiber (eds.), *Religion und Politik in der Volksrepublik China*, Würzburg: Ergon Verlag 2008.
- Martin Slobodník, „Lamaism, the Living Anachronism’ – Depiction of Tibetan Buddhism in Czechoslovak Travelogues from the 1950s“, in: Martin Lavička – Martina Rysová (eds.), *Proceedings from the 8th Annual Czech and Slovak Sinological Conference 2014*, Olomouc 2015.
- Martin Slobodník, „Socialist Anti-Orientalism: Perceptions of China in Czechoslovak Travelogues from 1950s“, in: Dorothea Pucherová – Róbert Gáfrík (eds.), *Postcolonial Europe? Essays on Post-Communist Literatures and Cultures*, Leiden: Brill 2015, s. 229–314.
- Martin Slobodník, „Východný vietor prevláda? Čínsky veľký skok vpred v Československu“, in: Martina Bucková – Gabriel Pirický (eds.), *Podoby globalizácie v Oriente*, Bratislava: Ústav orientalistiky 2015, s. 9–30.
- Martin Slobodník, „Od Aše až do Šanghaje dnes už rudá vlajka vlaje – obraz Číny v československých cestopisoch z 50. rokov“, in: Lukáš Pecha (ed.), *Staré civilizácie Asie a Afriky*, Plzeň: Západočeská univerzita 2016, s. 244–268.
- Martin Slobodník, „Hľadač minulosti Ríše strediu v epoche apologétov ‚novej Číny‘“, in: Luboš Bělka – Pavel Šindelář (eds.), *Lumír Jiřl, Čínský deník*, Brno: Masarykova univerzita 2017.
- Martin Slobodník, „Pro Domo Versus Pro Foro Externo: People’s Republic of China in the 1950s as Perceived by Czechoslovak Visitors“, *Studia Orientalia Slovaca* 16/1, 2017, s. 69–110.
- Martin Slobodník – Viera Lelkesová, „Ako rybky v akváriu – nepublikovaný strojopis Milana Ferka o ceste do Číny v decembri 1964“, *Studia Orientalia Slovaca* 13/2, 2014, s. 209–272.
- Warren J. Smith, Jr., *Tibetan Nation: History of Tibetan Nationalism and Sino-Tibetan Relations*, Boulder: Westview Press, Inc., A Division of HarperCollins Publishers, Inc. 1996.
- Heather Spence, „Tsarong II, The Hero of Chaksam, and the Modernisation Struggle in Tibet 1912–1931“, *Tibet Journal* 16/1, 1991, s. 34–57.
- Elliot Sperling, „Red Army’s First Encounters with Tibet: Experiences on the Long March“, *Tibetan Review* 11/10, 1976, s. 11–18.
- Elliot Sperling, *The Tibet-China Conflict: History and Polemics*, Washington: East-West Center 2004.
- Anna Louise Strong, *Tibetan Interviews*, Peking: New World Press 1959.
- Anna Louise Strong, *When serfs stood up in Tibet*, Peking: New World Press 1960.
- Anna Louise Strong, *Entschleiertes Tibet*, Berlin: Rütten & Loening 1961.
- Anna Louise Strong, *When Serfs Stood up in Tibet*, San Francisco: Red Sun Publishers 1976.
- Taring Rinchen Dolma, *Daughter of Tibet*. New Delhi: Allied Publishers 1978.
- Täthong Tändzin Gedže, *Jeho Svatost čtrnáctý dalajlama, ilustrovaný životopis* (přel. Barbara Hajná), Praha: Slovart 2020.
- David Templeman – Angelo Andrea Di Castro (eds.), *Asian Horizons: Giuseppe Tucci’s Buddhist, Indian, Himalayan and Central Asian Studies*, Melbourne: Monash University Publishing 2015.
- Thondup Khedroop, *Tibet in Turmoil: a Pictorial Account: 1950–1959*, Tokyo: The Nihon Kogyo Shimbun 1983.
- Bronislaw Tronski, *Na dachu świata*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1960.
- Tsarong Dundul Namgyal, *In the Service of his Country. The Biography of Dasang Damdul Tsarong. Commander General of Tibet*, Ithaca, New York: Snow Lion Publications 2000.
- Tsarong Dasang Damdul, „The autobiography of Tsarong as told to Raptan Kazi, interpreter for the Schäfer Expedition“, in: Isrun Engelhardt (ed.), *Tibet in 1938–1939: Photographs from the Ernst Schäfer Expedition to Tibet*, Chicago: Serindia Publications 2007, s. 103–109.
- Tsering Yangdzom, *The aristocratic families in Tibetan history, 1900–1951*, Beijing: China Intercontinental Press 2006.
- Tsonawa Losang Norbu, „The Autobiography Kyabje Ling Rinpoche“, *The Tibet Journal* 8/3, 1983, s. 45–61.
- UNGEEN Working Group on Romanization Systems. „Report on the current status of UN Romanization systems for geographical names. Tibetan“ Verze 4.0, září 2013. Dostuné z http://www.eki.ee/wgrs/rom1_bo.pdf (navštíveno 25. 8. 2020).
- United States. Congress. Senate. Committee on the Judiciary. Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws. (1952). Espionage activities of personnel attached to embassies and consulates under Soviet domination in the United States: hearings before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and other Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary, U. S. Senate, Eighty-second Congress, first and

- second sessions ... July 9, 1951; February 5 and 7, 1952. Washington: U.S. Govt. Printing Office 1952.
- Jan Vinař, „Co s nimi? K diskusi o Rozhlasových novinách“, *Rozhlasová práce* 1, 1962, s. 57–60.
- Jan Vinař, „Problémy komentátora v zahraničním vysílání“, *Rozhlasová práce* 2, 1963, s. 4–6.
- Jan Vinař, „Co s načatou diskusí?“, *Rozhlasová práce* 3, 1963, s. 4–6.
- Jan Vinař, „Trochu konkrétněji?“, *Rozhlasová práce* 4, 1963, s. 83–84.
- Ernest Herbert Cooper Walsh, „The image of Buddha in the Jo-wo-khang temple at Lhasa“, *Journal of Royal Asiatic Society* 70/4, 1938, s. 535–540.
- Wang Furen – Suo Wenqing, *Highlights of Tibetan History*, Beijing: New World Press 1984.
- Wang Lixiong, „Reflections on Tibet“ (přel. Liu Xiaohong a Tom A. Grunfeld), *New Left Review* 14 (March/April 2002), <https://newleftreview.org/issues/ii14/articles/lixi-ong-wang-reflections-on-tibet> (navštíveno 25. 2. 2021)
- Benno Weiner, *The Chinese Revolution on the Tibetan Frontier*, New York: Columbia University Press 2020.
- Alan Winnington, *Tibet – Record of a Journey*, London: Lawrence & Wishart Ltd. 1957.
- Alan Winnington, *Tibet – Record of a Journey*, New York: International Publishers 1957.
- Alan Winnington, *Tibet: Rasskaz o putěšestvii*, Moskva: Izdatel'stvo innostrannoj literatury 1958.
- Alan Winnington, *Tibet. Ein Reisebericht*, Berlin: Verlag Volk und Welt 1960.
- Tsering Woesser – Robert Barnett (eds.), Susan T. Chen (přel.), *Frobbidden Memory: Tibet during the Cultural Revolution*, Dulles: Potomac Books 2020.
- Zhonggong Xizang zizhiqu weiyuanhui zhengce yangjiushi 中共西藏自治区委员会政策研究室 (Výzkumný kabinet pro politické plánování výboru TAO). Xizang zizhiqu zhongyao wenjian xuanbian: 1980 nian 4 yue – 1982 nian 西藏自治区重要文件选编: 1980年4月–1982年 (Důležité dokumenty Tibetské autonomní oblasti, duben 1980–1982).
- Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän, *Dějiny Tibetu* (přel. Josef Kolmaš), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000.



Seznam obrázků

- Obr. 1: V kabině letadla cestou do Tibetu – sedadla po levé straně. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 2: V kabině letadla cestou do Tibetu – sedadla po pravé straně. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 3: Pohled z kabiny dopravního letadla při cestě do Tibetu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 4: Stanoviště čínské dopravní policie na Barkoru před Džokhangem. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 5: Obchodní ruch před Džokhangem. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 6: Obchodní ulice v centru Lhasy na Barkoru. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 7: Vykuřovadlo na okružní lhaské ulici Barkor poblíž Džokhangu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 8: Roh okružní lhaské ulice Barkor poblíž Džokhangu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 9: Gigantická kádě v centru Lhasy. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 10: Gigantické kádě v centru Lhasy. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 11: Vchod do domu s navršenými pytlí. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 12: Tibeťanka na trhu s čínským časopisem v ruce. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 13: Rušná ulice v centru Lhasy. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 14: Plakáty na rohu ulice ve Lhase. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 15: Pouliční prodej ve Lhase. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 16: Pouliční prodej na Barkoru. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 17: Pohled na ulici ve Lhase. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 18: Dharmáčakra nad vchodem do Džokhangu s čínskou vlajkou. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 19: Nejposvátnější tibetská buddhistická socha Džowo Rinpoče v Džokhangu. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 20: Bojová schůze ve Lhase – Lhaluův thamdzing. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 21: Přípravy k pálení dlužních úpisů a podobných dokumentů. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 22: Hromada rozbalených úředních papírů narůstá. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 23: Oheň v Lhalulingce vzplanul, úřední dokumenty hoří. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 24: Rozbíjení mučících nástrojů během pálení úpisů. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 25: Publikum Lhaluova thamdzingu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 26: Čelní pohled na jeviště Lhaluova thamdzingu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 27: Jeden z řečníků Lhaluova thamdzingu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 28: Průvod tibetských vesničanů a vesničanek oslavujících Mao Ce-tunga. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 29: Vzdávání úcty Mao Ce-tungovi. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 30: Hudebníci před portrétem Mao Ce-tunga. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 31: Procesí s obrazy předsedy Mao Ce-tunga a maršála Ču Te. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

- Obr. 32: Detail z procesí na oslavu Mao Ce-tunga. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 33: Závěr slavnostního procesí. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 34: Levá část vchodu do Norbulingky. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 35: Pravá část vchodu do Norbulingky. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 36: Velká socha lva v pravé části vchodu do Norbulingky. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 37: Špalír obyvatel Lhasy vítající novináře v Norbulingce. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 38: Nové letní sídlo 14. dalajlamy v Norbulingce, pohled na východní křídlo. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 39: Nové letní sídlo 14. dalajlamy v Norbulingce, pohled z východu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 40: Dvě tibetské tanečnice a jejich partneři v Norbulingce. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 41: Skupina tanečnic a tanečníků v Norbulingce. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 42: Vsevolod V. Ovčinnikov v Norbulingce. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 43: Tibetští tanečníci a tanečnice v Norbulingce. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 44: Gjamcholing Thubtän Kalzang Rinpoče, dalajlamův učitel. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 45: Pochod ozbrojených tibetských vojáků Lhasou. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 46: Porada velitelství ČLOA ve Lhasě v době březnového povstání. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 47: Zajatý tibetský povstalecký důstojník. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 48: Ozbrojený příslušník ČLOA se dvěma tibetskými zajatci. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 49: Čínský voják dohlíží na organizovanou kapitulaci ozbrojených mnichů. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 50: Průvod zajatých tibetských povstalců s khatagy v rukou. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 51: Průvod zajatých tibetských povstalců s Ccharongem v čele. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 52: Detail zajatého Ccharonga. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 53: Zajatý tibetský povstalec. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 54: Zajatý Lhalu Cchewang Dordže. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 55: Mnich odnáší pušky z kláštera Däpung. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 56: Přílet 10. pančhenlamy na letiště u Lhasy. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 57: Titulní list a tiráž Vinařova samizdatu. Zdroj: Jan Vinař, *Tibet – země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem*.
- Obr. 58: 10. pančhenlama návštěvou v Džokhangu. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 59: 10. pančhenlama se svým doprovodem v interiéru Džokhangu. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 60: 10. pančhenlama u vstupu do svatyně se sochou Džowo Rinpoče. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 61: Příchod nejvyšších představitelů Přípravného výboru Tibetské autonomní oblasti (PV TAO). Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 62: Ngaphö Ngawang Džigme přichází na zasedání PV TAO. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 63: 10. pančhenlama předsedající prvnímu zasedání reorganizovaného PV TAO. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 64: Předsednický stůl při zasedání PV TAO 8. dubna 1959. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 65: Generál Čang Kuo-chua při projevu na zasedání PV TAO 8. dubna 1959. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 66: Ngaphö Ngawang Džigme čte připravený projev. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 67: 10. pančhenlama na schůzi PV TAO. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 68: Tibeťanka pronáší projev na shromáždění ve Lhasě. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 69: Čínská administrativa rozdává tibetskému obyvatelstvu obilí. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 70: Detail z rozdávání obilí. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 71: Tibetské děti a mládež se účastní veřejných shromáždění. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 72: Velké papírové plakáty nesené účastníky lidových shromáždění. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 73: Čínsko-tibetský transparent ve Lhasě. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.

- Obr. 74: Alegorické vozy ve Lhase. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 75: Tibeťané čtou úřední výnos na stěně kamenného domu v centru Lhasy. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 76: Tibeťský úředník na ulici ve Lhase. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 77: Obyvatelé Lhasy si čtou rozmanitá pouliční sdělení ve formě plakátů. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 78: Dva tibeťští vojáci na ulici s obyvateli Lhasy. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 79: Pročínští Tibeťané hledají ve Lhase útočiště v budově PV TAO. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 80: Budova PV TAO – frontální pohled. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 81: Budova PV TAO – pohled z dálky. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 82: Vojenské velitelství a věznice ve Lhase. Zdroj: *Potlačení povstání v Tibetu*.
- Obr. 83: Uvítání při audienci zahraničních novinářů, 10. pančhenlama a Vsevolod V. Ovčinnikov. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 84: Audience zahraničních novinářů, 10. pančhenlama a Alan Winnington. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 85: 10. pančhenlama se svým doprovodem při audienci zahraničních novinářů. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 86: Pokračování audience zahraničních novinářů ve stanu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 87: 10. pančhenlama během audience zahraničních novinářů ve stanu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 88: První skupinová fotografie 10. pančhenlamy a zahraničních novinářů. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 89: Druhá skupinová fotografie 10. pančhenlamy a zahraničních novinářů. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 90: Německá novinářka Eva Siao Sandberg během výletu do Žikace. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 91: Tibeťští mniši z pančhenlamova okolí. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 92: Tibeťští mniši z pančhenlamovy suity před stanem. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 93: Tibeťský jezdec poblíž kláštera Tašilhünpo. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 94: Pohled na ulici v Žikace. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 95: Žikace, pohled na město. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 96: Nejvyšší patro velkého kamenného domu v Tašilhünpu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 97: Jeden ze zahraničních novinářů na střeše velkého domu v Tašilhünpu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 98: Detaily zábradlí na nejvyšším ochozu velkého domu v Tašilhünpu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 99: Detaily ochozů velkého kamenného domu v Tašilhünpu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 99: Detaily ochozů velkého kamenného domu v Tašilhünpu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 100: Tibeťan na střeše domu v Tašilhünpu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 101: Pohled z ochozu do dvora. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 102: Přijezd ke klášteru Däpung. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 103: Dva mniši hrají na krátké trubky. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 104: Dva mniši za asistence dalších dvou hrají na dlouhé trouby. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 105: Klášterní hudba. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 106: Mnišci v klášteře Däpung zpívají čínskou píseň *Socialismus je dobrý*. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 107: Jeviště mnišské divadelní hry v Däpungu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 108: Scéna mnišské divadelní hry v Däpungu – přichází jediná žena v celém představení. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 109: Scéna mnišské divadelní hry v Däpungu – klášterní správce, tlustý lama, násilník. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 110: Scéna mnišské divadelní hry v Däpungu – dívka je vlečena za jeviště, kde je znásilněna. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 111: Obecenstvo mnišské divadelní hry v Däpungu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 112: Místo, kde se uskutečnilo představení mnišské divadelní hry v Däpungu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 113: Bojová schůze v Däpungu – tři obvinění sklonění před shromážděním mnichů. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 114: Bojová schůze v Däpungu – obžalovací řeč je zaznamenávána na magnetofon. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 115: Bojová schůze v Däpungu – pohled z boku na řečníště. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.

- Obr. 116: Bojová schůze v Däpungu – pohled z řečniště do hlediště. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 117: Bojová schůze v Däpungu – čelní pohled na řečniště. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 118: Tibeťanky a Tibeťané pracují na opravě cesty. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 119: Ulička v Žikace. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 120: Předseda výboru rolnického sdružení Pagjal a jeho náměstek Gawa. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 121: Vesnice Jangta žika. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 122: Vesnice Jangta žika – panorama hor. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 123: Vesnice Jangta žika – návštěva jednoho domu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 124: Vesnice Jangta žika – místní obyvatelstvo. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 125: Vesnice Jangta žika – vedlejší dům. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 126: Vesnice Jangta žika a její okolí. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 127: Okolí vesnice Jangta žika – panorama hor. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 128: Skupina místních obyvatel poblíž vesnice Jangta žika. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 129: Loučení před odletem z Tibetu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 130: Detail z loučení před odletem z Tibetu. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 131: Ženy a dívky shromážděné k loučení s novináři. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 132: Detail žen a dívek při loučení se s novináři. Zdroj: *Šoty z Tibetu*.
- Obr. 133: Policejní záznam ve věci „poškození cizího majetku“ z roku 1925, strana první. Zdroj: *Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“*.
- Obr. 134: Policejní záznam ve věci „poškození cizího majetku“ z roku 1925, strana druhá. Zdroj: *Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“*.
- Obr. 135: Jan Vinař ve věku čtrnácti let, fotografie je z žádosti o cestovní pas z roku 1928. Zdroj: *Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“*.
- Obr. 136: Jan Vinař ve věku dvaceti let, fotografie je z žádosti o cestovní pas z roku 1934. Zdroj: *Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“*.
- Obr. 137: Jan Vinař ve věku dvaceti let, fotografie je z „vůdčího listu“ z roku 1934. Zdroj: *Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“*.
- Obr. 138: Jan Vinař ve věku třiceti čtyř let, fotografie je z „Žádosti za všeobecnou občanskou legitimaci“ z roku 1948. Zdroj: *Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“*.
- Obr. 139: Vlastní životopis Jana Vinaře, přiložený k žádosti o členství v Československém svazu novinářů. Datováno 2. února 1955. Zdroj: *Rodinný archiv „Heinz Wiener – Jan Vinař“*.



Přílohy

Příloha č. 1

Seznam účastníků první zahraniční novinářské expedice do Lhasy 1955

První, téměř měsíc trvající návštěva se uskutečnila od září do začátku října 1955 a podle Toma Grunfelda¹ se této novinářské expedice účastnilo třicet osob. Deset bylo zahraničních novinářů, zbytek novináři čínští a doprovodný personál. Vedle množství článků a reportáží, které se touto historickou cestou zabývaly, vyšlo i několik knih. První vyšla hned v roce 1956 a napsal ji korespondent novin *Komsomolskaja pravda*, které vycházejí dodnes, Vadim Borisovič Kassis. Titul publikace, jež vyšla údajně ve třech jazycích, *Vosemděsjat dněj v Tibete* (ruský originál dosáhl nákladu 50 000 výtisků), evokuje známou knihu Julese Verna. Knížku vydalo moskevské *Gosudarstvennoje izdatelstvo geografičeskoj literatury*, a proto není překvapením, že obsahuje velmi podrobnou a kvalitní černobílou mapu celé cesty z Ja-anu do Lhasy. Horší jsou fotografie, kterých je celkem šestnáct a na žádné z nich není nic, co by se týkalo konkrétních Tibeťanů či zahraničních korespondentů, vše to jsou „žánrové obrázky“ z tehdejšího Tibetu – krajiny, slavnosti, řemeslníci, práce, stavby atp. Co je však důležité – Vadim Kassis hned na prvních stránkách zmiňuje téměř všechny účastníky zájezdu, celkem sedm z deseti, a o cestě píše v množném čísle. Tento detail je zdánlivě nedůležitý, ale má velký význam, neboť ukazuje, že autor se nesnaží vydávat svoji cestu do Tibetu za jednomužnou záležitost. Tím se dosti liší od některých dalších kolegů a kolegyně, se kterými strávil více než dva měsíce společného putování, kdy se od sebe ani na den nehnuli. Karel Beba ve své knize „*Tajemný*“ Tibet uvádí, že cesty se účastnili dopisovatelé následujících komunistických či levicově orientovaných novin a časopisů či agentur, přičemž nezmiňuje všechna jména účastníků zájezdu: *Pravda*, *Komsomolskaja pravda*, *Trybuna Ludu*, *Neues Deutschland*, *l'Unità*, *Il Nuovo Corriere*, *Daily Worker*, *National Guardian*, *l'Humanité*, ČTK.

Na základě výše uvedených pramenů a dalších zdrojů lze zrekonstruovat následující seznam:

Karel Beba (7. říjen 1922–?) (Praha, Československá tisková kancelář, ČTK)

Marian Leon Bielicki² (pseudonym Stefan Lemar; 5. červen 1920, Vilnius – 8. duben 1972, Varšava, *Trybuna Ludu*, Polsko)

Franco Calamandrei³ (21. září 1917 – 26. září 1982, Řím, *l'Unità*, Itálie)⁴

Martin Döring⁵ (22. srpen 1896 – 28. září 1957, Východní Berlín, *Neues Deutschland*, ADN, Der Allgemeine Deutsche Nachrichtendienst, Německá demokratická republika)⁶

Israel Epstein⁷ (20. duben 1915 – 26. květen 2005, *National Guardian*, USA)

Vadim Borisovič Kassis⁸ (1925–?, Moskva, *Komsomolskaja pravda*, Sovětský svaz)⁹

Marius Magnien¹⁰ (1903–1962, Paříž, *l'Humanité*, Francie)

Vsevolod Vladimirovič Ovčinnikov¹¹ (17. listopad 1926 – 30. srpen 2021, Moskva, *Pravda*, Sovětský svaz)
Maria Teresa Regardová¹² (vdaná Calamandreiová, 16. leden 1924 – 21. únor 2000, Itálie)
Alan Winnington¹³ (16. březen 1910 – 26. listopad 1983, Londýn, *Daily Worker*, Velká Británie)

Příloha č. 2

Seznam účastníků druhé zahraniční novinářské expedice do Lhasy 1959

Druhá a poslední novinářská návštěva Lhasy, organizovaná Pekingem, proběhla téměř přesně o čtyři roky později v roce 1959. Jan Vinař uvádí, že to bylo osmnáct¹⁴ korespondentů z deseti zemí a mohlo by to tedy být takto: Maďarsko, SSSR, Kanada, NDR, PLR, ČSR, Rumunsko, USA, Francie a Velká Británie.

Ani v případě druhé expedice není žádný text, který by uváděl všechny její členy, k dispozici.

Edouard Calic¹⁵ (Francie, Spolková republika Německo)
Ernö Csonka¹⁶ (Maďarsko)
Michail Georgijevič Domogackich¹⁷ (1923–2000, Sovětský svaz)¹⁸
Sydney Gordon¹⁹ (1915–1984, Kanada)²⁰
Harald Hauser (17. prosinec 1912 – 6. srpen 1994, *Freie Welt*, Německá demokratická republika)
Leonid Alexejevič Korjavin²¹ (Moskva, *Komsomolskaja pravda*, Sovětský svaz)²²
Ivan Gavrilovič Loboda²³ (1916–2002, Sovětský svaz)
Jerzy Lobman²⁴ (Varšava, *Trybuna Ludu*, Polsko)
Zbyněk Málek²⁵ (Praha, *Rudé právo*, 1922–?, Československo)
Munteanu²⁶ (Bukurešť, *Scînteia*, Rumunsko)
Vsevolod Vladimirovič Ovčinnikov (17. listopad 1926 – 30. srpen 2021, Sovětský svaz)
Eva Siao Sandbergová²⁷ (1911–2001)
Zbigniew Soluba²⁸ (1924–2000, Polsko)
Anna Louise Strongová²⁹ (1885–1970, USA)
Bronisław Tronski (23. září 1921 – 15. leden 2012, Polsko)
Jean-Émile Vidal³⁰ (6. únor 1925 – 21. prosinec 2002, Francie)
Jan Vinař (15. červenec 1914–?, Československý rozhlas, Československo)
Alan Winnington (16. březen 1910, Velká Británie – 26. listopad 1983, Německá demokratická republika)

Poznámky ke kapitole:

- 1) Osobní sdělení 20. července 2019, odvolával se na ústní sdělení jeho učitele Israela Epsteina, člena expedice.
- 2) Marian Leon Bielicki, *Opowieści Szidikura: baśnie i legendy Tybetu*, Warszawa: Nasza księgarnia 1957; Marian Leon Bielicki, *Lacho z rodu Ha* (přel. Helena Stachová), Praha: Státní nakladatelství dětské literatury 1964.
- 3) Franco Calamandrei – Maria Teresa Regard, *Rompicapo tibetano*, Firenze: Parenti 1959.
- 4) Viz Karel Beba, „Tajemný“ Tibet, Praha: Naše vojsko 1958, s. 11.
- 5) Martin Döring (22. srpen 1896 – 28. září 1957) byl německý novinář, předválečný člen komunistické strany, který byl od roku 1939 až do osvobození Rudou armádou vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen. Poté, co zůstal v Německé demokratické republice, se stal vedoucím redaktorem *Die Wirtschaft*. Od roku 1957 až do srpna 1957 byl akreditovaným korespondentem ADN (Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst, vznikla v sovětské okupační zóně v roce 1946 a zanikla v roce 1992 po sjednocení Německa) v Pekingu. Viz Michael Minholz – Uwe Stürnberg, *Der Allgemeine Deutsche Nachrichtendienst (ADN): gute Nachrichten für die SED, Kommunikation und Politik*, Band 27, Berlin: De Gruyter Saur 1995, s. 405.
- 6) Viz Karel Beba, „Tajemný“ Tibet, Praha: Naše vojsko 1958, s. 51.
- 7) Viz Karel Beba, „Tajemný“ Tibet, Praha: Naše vojsko 1958, s. 99, Israel Epstein, *Tibet Transformed*, Beijing: New World Press 1983, 563 s. ISBN 0–8351–1087–7. I. Epstein navštívil Tibet celkem čtyřikrát – 1955, 1965, 1976 a naposledy v roce 1985 (viz jeho *My China Eye: Memoirs of a Jew and a Journalist*, San Francisco: Long River Press 2005, s. 271)
- 8) Viz Karel Beba, „Tajemný“ Tibet, Praha: Naše vojsko 1958, s. 7.
- 9) Vadim Borisovič Kassis, *Vosemděsjat dněj v Tibete*, Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo geografičeskoj literatury 1956, 91 s. Publikoval velké množství knih a článků o špionáži. Viz též: Vadim Borisovič Kassis, *Prodelki djaduški Denba: tibetskoje narodnoje tvorčestvo*, Moskva: Gosizdat 1962.
- 10) Marius Magnien, *Le Tibet sans mystère*, Paris: Éditions Sociales Paris 1959, 11 ill., 196 s.; viz též Marius Magnien, *Symphonies tibétaines*, Genève: Éditions-Librairie Rousseau 1963, 176 p. (Outre une étude sur la littérature, le théâtre (opéra) et le folklore tibétains, l'ouvrage comporte surtout des textes).
- 11) V. V. Ovčinnikov navštívil Tibet dvakrát, poprvé v roce 1955 a podruhé v roce 1990, napsal o tom dvě knihy a několik článků, viz jeho, *Putěstvijsje v Tibet*, Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo dětskoj literatury 1957; viz též jeho, *Vozněsenije v Šambalu. Sto dněj v Tibetě pjadiděsjatych i děvjanostych*, Moskva: AST 1997.
- 12) Viz Karel Beba, „Tajemný“ Tibet, Praha: Naše vojsko 1958, s. 11.
- 13) Alan Winnington, *Tibet – Record of a Journey*, London: Lawrence & Wishart Ltd. 1957, 235 s., 27 obr., mapa; Alan Winnington, *Tibet – Record of a Journey*, New York: International Publishers 1957; Winnington Alan, *Tibet: Rasskaz o putěstevii*, Moskva: Izdatel'stvo innostrannoj literatury 1958; Alan Winnington, *Tibet. Ein Reisebericht*, Berlin: Verlag Volk und Welt 1960, 20 fotografií, mapa, 324 s.
- 14) Anna Louise Strongová zmiňuje počet devatenácti korespondentů.
- 15) Původním jménem Eduard Čalić (14. říjen 1910, Marčana, Rakousko-Uhersko – 29. srpen 2003, Salzburg, Rakousko) byl jugoslávský publicista chorvatské národnosti, novinář a historik. Vzhledem k tomu, že svoji knihu o cestě do Tibetu vydal pod názvem *La Chine grande Puissance*, Paris: André Bonne již v roce 1960 (německé vydání *Die roten Söhne des Himmels*, Hannover, Fackelträger-Verlag Schmidt-Küster GmbH 1962), lze předpokládat, že byl účastníkem zájezdu. Vzhledem k tomu, že on ve své knize podrobnosti cesty nezmiňuje a jeho jméno nezmiňuje nikdo z jistých účastníků zájezdu z roku 1959, není vyloučeno, že ve Lhase byl až v roce 1960. Do Číny byl vyslán pařížskými novinami *Combat*. V srpnu 1942 byl jakožto nepřátelská osoba uvězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen, kde v roce 1945 přežil tzv. pochod smrti. Po druhé světové válce působil jako žurnalista ve Francii i Spolkové republice Německo, vydal několik knih o nacistickém režimu a jeho vysokých představitelích, jako byli Heinrich Himmler a Reinhard Heydrich.
- 16) Bronislaw Tronski, *Na dachu świata*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1960, s. 115.
- 17) Michail Alexejevič Domogackich, „Segodnja v Tibete“, *Pravda* 48/265 (15024), 3. září 1959, s. 3.
- 18) Tamtéž.
- 19) <https://www.dundurn.com/authors/Sydney-Gordon>
- 20) Osobní sdělení, Tom Grunfeld (20. červenec 2019).
- 21) Bronislaw Tronski, *Na dachu świata*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1960, s. 115.

- 22) Viz Leonid Alexejevič Korjavin, „Čistýj sněg Tibeta“, *Komsomol'skaja pravda* 35/224 (10549) 23. září 1959, s. 3.
- 23) Bronislaw Tronski, *Na dachu świata*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1960, s. 108.
- 24) Osobní sdělení, Tom Grunfeld (20. červenec 2019).
- 25) Jerzy Lobman, *Tybet*, Warszawa: Książka i Wiedza 1960, s. 160; datum narození viz: (4. 12. 2019; <http://www.mza.cz/knihovna/trebic/l.dll?h~DD=1&A=M%C3%A1lek,%20Zbyn%C4%9Bk,%201922->
- 26) Jerzy Lobman, *Tybet*, Warszawa: Książka i Wiedza 1960, s. 116; křestní jméno neuvádí.
- 27) Eva Siao Sandbergová měla v době návštěvy sovětské občanství, které si udržela minimálně do roku 1962, kdy jí čínská administrativa vyhrožovala, že bude muset opustit ČLR, pokud se ho nevzdá.
- 28) Bronislaw Tronski, *Na dachu świata*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1960, s. 116; viz též Janusz Roszkowski, „Zbigniew Soluba. Pożegnanie (1924–2000)“, *Gazeta Stołeczna* nr 209, 7. september 2000, s. 15.
- 29) Anna Louise Strong, *Tibetan Interviews*, Peking: New World Press 1959; Anna Louise Strong, *When serfs stood up in Tibet*, Peking: New World Press 1960; Anna Louise Strong, *Entschleiertes Tibet*, Berlin: Rütten & Loening 1961; Anna Louise Strong, *When Serfs Stood up in Tibet*, San Francisco: Red Sun Publishers 1976. O jejím působení v předválečné Číně viz Paul French, *Through the Looking Glass: China's Foreign Journalists from Opium Wars to Mao*, Hong Kong: Hong Kong University Press 2009, s. 208–211.
- 30) Michail Domogackich, *Utro Tibeta*, Moskva: Molodaja gvardija 1962, s. 12.



Rejstřík

- A
- Agence France-Presse 278
- agenti imperialismu 67, 271
- agentura 278, 297, 313
- agentura Reuters 278
- Amdo 227, 228, 231, 235, 237, 290
- Amitábha 146, 177, 181
- Andugcchang Gönpa Taši 225
- anglický protektorát 65
- Angličani 65, 80, 177, 275
- aristokracie 45, 68, 124, 131, 175, 177, 218, 224, 232, 233, 263, 272, 279, 288, 290, 298
- Aufschnaiter Peter 261
- autocenzura 265, 290
- Avalókitéšvara 146, 177
- Ať rozkvétá sto květů, ať spolu soupeří sto škol 284
- B
- Banda čtyř 294
- Barkor 23–29, 33, 34, 36, 38, 211, 216, 234
- Baškirstán 250, 257
- Bauhaus 239
- Beba Karel 12, 129, 216, 217, 222, 232, 237, 264–266, 269, 274–276, 282, 283, 313, 315
- Beckmann Hannes 239, 249
- Beckmann Thomas 246, 256, 259
- Beckmannová Kateřina 249
- Beckmannová Matylda 239, 244, 246, 249
- Bell Charles Alfred 273, 282, 289
- Berlová M. 239
- Bhútán 122, 224
- Bielicki Marian Leon 313, 315
- bojová schůze 12, 46, 48, 51, 122, 130, 132, 148, 149, 171, 179, 185–189, 210, 218, 219, 220, 223, 287–296, 297
- Bö (Bod) 65, 229, 235
- Brahmaputra (*viz také* Cangpo) 22, 68, 177, 184, 190, 191, 193, 224
- Brežněv Leonid Iljič 253
- britští agenti 67, 125
- Brno 17
- Buddha, obraz 45, 130, 148, 168, 174, 190
- Buddha, socha 39, 47, 144, 145, 216, 217, 230
- Buddha Šákjamuni 40, 182, 216, 217, 230
- buddha, živý 80, 82, 125, 128, 129, 130, 145, 148, 149, 177, 186, 188, 220, 223, 283, 288, 292, 294
- buddhismus 25, 36, 39–42, 80, 82, 85, 95, 97, 122, 125, 144, 145, 146, 149, 153, 165, 181, 182, 188, 216, 217, 220, 222–225, 227, 229–234, 237, 273, 274, 276, 282, 284, 293, 295, 298, 299
- Buchenwald 244, 256
- C
- Calamandrei Franco 275, 279, 282
- Calic Edouard 314, 315
- campa 31, 59, 64, 173, 174, 209, 217, 219, 231
- Cang, Cang cu 65
- Cangpo 177, 178, 190, 224
- Cangpa 218
- cechovní daň *viz* daň, cechovní
- Ceng Chua-ling 128, 129
- Centrální Tibet *viz* Tibet, Centrální
- cenzura 227, 265, 299
- Cephodang 216
- Cesta vede do Tibetu 264
- Cethang 190, 191, 193, 209, 225

Ccharong 89, 90, 125, 218, 221, 288
 cchänžab 292
 Cchering Dolma 275, 296
 Cchering Özer 12, 236, 293, 300
 Cchering Jangdzom 219
 cchogčhen dükhang 170
 Cchogo Döndub Cchering 45, 218
 Cchokjil phodang 80, 220
 Cioneová Chiara 275
 cipön 221, 289, 290
 Congkhapa 144, 146, 177, 181, 222
 Csonka Ernő 314
 Cuglakhang 216
 Curych 9, 95, 211, 252

Č

Čagpori 121, 122, 178, 222
 Čagzam Čhuwori 224
 Čang Čen-wen 192, 193
 Čang Čhing-wu *viz* Čang Ťing-wu
 Čang Kuo-chua 94, 99, 102, 103
 Čang Ťing-wu 17, 21, 103, 216, 261, 262, 271
 Čänräzig 146, 177, 223
 Čänsal phodang 80, 220
 Čen Tao 196, 197
 Černý Stanislav 266, 281
 Československá akademie věd 280
 Československá socialistická republika 264
 Československá televize 260
 Československá tisková kancelář (ČTK) 265, 313
 Československo 11, 81, 216, 232, 239, 241, 244, 249, 257, 259, 260–262, 264–267, 314
 Československý rozhlas 249, 250, 252, 257, 258, 314
 Československý svaz komunistické mládeže 241, 256
 Československý svaz novinářů 250, 251, 258, 260
 čham 224
 Čhamdo 66, 125, 219–222, 231, 261, 264, 268, 269, 283, 290, 292, 293
 Čhampa 59, 64, 218, 219
 Čhampaling 129, 222
 Čhe Džigme *viz* Täthong Če Džigme
 čhöjön 229
 Čhöni Rinčhen 146, 147, 222
 čhöpön khänpo *viz* khänpo
 Čhumbi 261

Čhušul Čagzam 221
 Čhuzang 126, 221
 čhaj-pa 47, 171, 172, 174, 196, 197, 209, 218
 čchingchajská severní magistrála 266
 Čchiangové 231, 237
 Čchien-lung 217
 Čching, dynastie 217, 229, 230, 231, 236, 237, 274
 Čching-chaj 17, 22, 44, 66, 122, 128, 149, 177, 219, 222, 223, 231, 237, 272
 činko 59, 64, 149
 Čínská buddhistická asociace 282, 284, 293
 Čínská lidová osvobozenecá armáda (ČLOA) 42, 45, 61, 64–69, 71, 73, 80, 83, 84, 86, 103, 107, 108, 112, 121–123, 128, 131, 145, 146, 159, 176, 190–196, 218, 219, 221, 228, 232, 261, 269, 271, 272, 276, 277, 279, 283, 290, 294, 298, 299
 Čínská lidová republika (ČLR) 10, 11, 21, 24, 45, 65–67, 76, 112, 122, 125, 146, 164, 183, 191, 192, 216, 218–220, 222, 227–232, 234–236, 249, 250, 252, 259, 261–263, 266, 268, 271, 275, 276, 278, 280, 281, 283, 284, 289, 293, 295, 297, 298, 316
 čínská propaganda 218, 219, 221, 227, 228, 230, 232, 290, 297
 Čomoganga 22, 176, 216
 čou 68
 Čou En-laj 101, 218, 221, 224, 232, 290
 Ču Te 61

D

dabdob 59, 64, 219
 dacchang 180, 224
 Dachau 244, 256, 258
 Daily Worker 39, 292, 313, 314
 dalajlama 38, 39, 42, 47, 65, 67–71, 74, 75, 80–83, 94, 99, 114, 119, 121, 125, 128–131, 146, 176, 177, 180, 182, 184, 216, 218–222, 224, 227, 228, 230–232, 235, 236, 261–265, 268, 269, 271–277, 282–284, 288–295, 297–299
 dalajlama, 1., Gendündub 180, 224
 dalajlama, 5., Ngawang Lozang Gjamccho 176, 177, 236
 dalajlama, 7., Lozang Kalzang Gjamccho 80, 220
 dalajlama, 8., Džampal Gjamccho 220
 dalajlama, 13., Thubtän Gjamccho 65, 125, 220–222, 236, 273, 277, 282, 288, 289
 dalajlama, 14., Tändzin Gjamccho 42, 47, 65, 67–69, 74, 75, 80–82, 94, 99, 114, 121, 125, 128, 129, 131, 177, 180, 182, 184, 219–222, 224, 227, 228, 231, 232, 261–265, 268, 269, 271–277, 283, 284, 289–295, 298, 299

- daň, cechovní 58
 daň za modlení 58
 daň z hlavy 47, 58, 171–173, 191, 209
 daň z květin 58
 daň z pastvin 176
 daň ze psa 58
 dapa 223
 dapön 224
 Dárdžiling 273, 274
 Däpung 10, 12, 22, 42, 58, 93, 144–147, 149, 160–170,
 172, 173, 175, 178, 185–189, 216, 233, 262, 288, 294, 295,
 297, 299
 Den osvobození miliónů otroků 232
 Deng Xiaoping *viz* Teng Siao-pching
 Demo 129, 222
 Demo Chutuchtu Deleg Gjamccho 220
 demokratické reformy 9, 43, 66–68, 123, 124, 132, 134,
 149, 176, 179, 180, 182, 183, 194, 222, 231, 232, 272
 démon 234, 298
 Dharamsala 288
 dharmačakra 40
 divadlo 12, 23, 59, 68, 80, 121, 147, 165–170, 233, 234, 297
 Dívka s bílými vlasy 219
 Domo 219, 222, 261, 273
 Domogackich Michail Georgijevič 11, 39, 217, 291, 295, 314
 Doržijev Agwan 277
 Döring Martin 269, 274, 275, 313, 315
 Dubček Alexander 253
 Dudzin Phodang 220
 dungčhen 145, 162, 222
 Dungkar 261
 Dunham Mikel 288
 düčhung *viz* tuej-čchiung
 dvě proti a dvě snížení 179
 Dzasang 190, 191, 193
 dzong 133, 172
 dzongpön 59, 171, 219
 Dzučeng 126
 Džamjang Čhödže Taši Paldän *viz* Taši Paldän
 džigitovka 183
 Džokhang 12, 23–25, 27, 28, 32, 33, 38–44, 96–98, 121,
 122, 126, 148, 168, 216, 217, 230, 234, 262, 276, 294, 298
 Džomo Gangce *viz* Džomo Gangri
 Džomo Gangri 216
 Džowo Rinpoče 41, 97, 98, 217, 230
- Ď
 ďábelské tance 184
- E
 Epstein Israel 269, 275, 276, 283, 293, 294, 313, 315
 Evropa 11, 171, 184, 217, 234, 248, 261, 262, 275, 276, 289
 exil 75, 99, 119, 219–222, 224, 225, 227–229, 232, 236,
 261, 262, 273, 275, 277, 282–284, 288, 292–295, 297–299
- F
 Fan Ming 103
 Ferko Milan 284
 feudalismus 131, 195, 277, 284
 feudální armáda (vojsko) 67, 123, 124, 131
 feudální pověry 233, 298
 feudální soustava 66, 67, 132, 133, 181, 182
 Ford Robert 125, 261, 288
 Francie 11, 244, 254, 260, 313–315
 French Patrick 290, 295
 Fučík Julius 277
- G
 Gampa dzong 148, 187, 223
 Gandän 42, 144, 160, 217, 282, 299
 Gandän Phodang 231, 235, 236
 Gawa 173, 200, 223
 gazik 21, 23, 38, 144, 184, 211
 Gätag Rinpoče Lozang Tändzin Dagpa Thajä 125, 221,
 288
 Gelug 160, 222, 265, 282
 gjalčhen ži 98
 gjaling 145, 161, 222
 Gjaljum Čhenmo 293
 Gjalo Döndub 221, 299
 gjälpo 231
 Gjalrongové 231, 237
 Gjamcholing Thubtän Kalzang Rinpoče 80–82, 128,
 220, 292–294
 Gjurme Tobgjä 221
 Globe and Mail 278, 279
 Gordon Sydney 314
 Gormo 266
 Gould Basil J. 273
 Graflex 180

Gregor Antonín 281
 Guru Rinpoče 224
 Gušrichán 236

H

Harrer Heinrich 80, 220, 261, 281
 Hašek Jaroslav 241
 Hauser Harald 11, 276, 314
 Havel Václav 264
 Himaláj 191
 hnutí tří proti a dvou snížení 43, 46, 124, 132, 133, 149,
 173, 179
 Hoffmann Karel 252, 257
 Hooperová Beverley 279
 Hrabal Karel 252, 253
 Hu Yaobang *viz* Chu Jao-pang

Ch

Chan 65–67, 146, 174, 229, 230, 233, 236, 300
 Chipp David Alan 278
 Chou Cang 176
 Chruščov Nikita Sergejevič 278
 Chu Jao-pang 299, 300
 Chu Ping 179
 Chu-nan 179
 Chuej 36, 65, 222
 chuo-fo 10, 220, 221, 283

I

iljušin 11, 21, 211
 Il Nuovo Corriere 313
 Indie 23, 26, 38, 65–69, 80, 94, 121, 122, 125, 138, 156,
 173, 177, 184, 190–193, 200, 217, 219, 261, 273, 274, 277,
 281, 295, 296
 Indové 36
 industrializace 233, 271
 Izrael 239

J

ja-ansko-lhaská magistrála 264, 265
 Ja-lu-cang-pu tiang 224
 Jacquet-Francillon Jacques 278
 jačí krev 175
 jačí kůže 184
 jačí máslo 22, 27, 39, 145, 149, 209

jačí mléko 176
 jačí trus (hnůj) 178, 180
 jačí vlna 175, 180
 Jang Kung-su 263
 Jang-c' (Jang-ce 280
 Jangpa 22, 175, 184
 Jangpačän 22, 175, 216
 Jangta žika 171, 173, 200–208
 Jáchymov 250, 257
 jak 21, 175, 176, 178, 184, 211
 Jarlung Cangpo *viz* Cangpo
 Jawa 350
 jednotná fronta 220, 221, 232, 298, 299
 Jen-an 219, 228
 Juthog Taši Döndub 221
 jüan 35, 38, 66, 123, 132, 145
 Jüan, dynastie 229, 230, 236
 Jüan Š'-kchaj 38, 216

K

kacchab 221
 Kafka Franz 241, 253
 Kalkata 261
 Kalimpong 67, 273, 274
 kalön 67, 80–82, 125, 131, 218, 220, 221, 224, 282, 283,
 289–291
 Kalzang phodang 80, 220
 kampaň proti čtyřem starým 298
 Kandze 68, 128, 220, 221
 Kang-pa cung 223
 Kang-ti-s' 190, 191, 224
 Kan-su 129, 219, 223, 231, 237, 272
 Kanton 280
 Kao Ting-čuan 149, 171–173
 kapála *viz též* thöpa²¹⁷
 karma 220, 289, 299
 Kassis Vadim Borisovič 275, 313, 315
 kašag 80, 99, 192, 220, 221, 232, 236, 262, 263, 271, 276,
 283, 289, 291, 292, 293
 khäl 171–174, 180, 196, 223
 Kham 220, 227, 228, 231, 232, 237, 261, 272, 283, 290,
 292
 Khampové 68, 124, 128, 190, 192–194, 272
 khänpo 94, 146, 177–180, 182, 183, 222
 čhöpön khänpo 292

- rada khänpü 94, 133, 177–179, 182, 183, 222
 simpön khänpo 292
 söpön khänpo 292
 khatag 39, 57, 60, 61, 88, 97, 135, 144, 178, 180, 212, 215,
 217, 263, 273, 274
 Khesum žika 196, 225
 khjamra 96
 Kche-sung 225
 Kjičhog künthün 289
 Kjičhu 22, 149, 216
 Klementis Vlado 249
 klérus 179, 227, 273, 300
 Kolmaš Josef 10, 65, 264, 269
 Komsomol 241, 256
 Komsomolskaja pravda 313, 314
 komunismus 42, 59, 109, 144, 148, 183, 184, 196, 219,
 222, 225, 228, 232–234, 237, 241, 244, 246, 248, 256, 258,
 259, 271, 275–279, 281, 284, 288, 290, 291, 294, 297, 313,
 315
 Komunistická strana Československa (KSČ) 239, 241, 246,
 249, 259, 267, 268
 Komunistická strana Číny 17, 23, 45, 66, 122–124, 129,
 131, 133, 134, 179, 183, 192, 196, 216, 221, 228, 229–231,
 263, 272, 277, 283, 284, 287, 293, 295, 298
 korec 172
 Korejský poloostrov 278
 Korjavin Leonid Alexejevič 314
 Kornfeldová G. 239
 Kostufra 241, 258
 Košice 246
 Kozlov Pjotr 273
 könŋerpön 42, 43, 217
 Kuan-jü
 Kungjépen *viz* könŋerpön
 Kuomintang 42, 94, 179, 222, 228, 231, 237
 kuomintangská vláda *viz* vláda, kuomintangská
 Kvaerne Per 264
- L
- l'Humanité 292, 313
 l'Unità 275, 313
 Lan-čou 128, 216
 lang-šeng 172, 174, 190, 196, 197, 209
 Langdün Gjamccho 190, 225
 lamaismus 177, 180, 182, 233
 lama-patron 229
- Leica 145, 180
 Lhalu Cchewang Dordže 48, 92, 125, 131, 149, 221, 288–290
 Lhalulingka 51, 54, 124, 288, 292
 Lhamön Sönam Lhündub 293
 Lhasa 11, 12, 17, 21–24, 26–39, 41, 43, 44–48, 55, 57,
 58, 64–66, 68–70, 73, 76, 80–84, 92, 94, 102, 103, 106,
 111–134, 136, 142, 144, 146, 149, 152, 159, 160, 172–179,
 184, 190–193, 195, 209, 211, 216–222, 224, 225, 228, 230,
 232–234, 261–269, 271–274, 276, 277, 281, 287–292, 295,
 297–299, 301, 313, 314, 315
 Lhokha 57, 68, 122–124, 129, 146, 190–195, 220, 222–225,
 232, 272, 301
 Li Jianglin 293
 Li Jun 97, 218
 liang 58, 59, 148, 187, 291, 295
 Lidový deník *viz* Žen-min ž'-pao
 lidová nemocnice 67, 128, 129
 lidová vláda *viz* vláda, lidová
 Lidové náměstí 23, 125, 288
 Liušar (Liushar) 262, 263, 269
 Lobman Jerzy 281, 292, 314
 Loboda Ivan Gavrilovič 314
 Locquin Jacques 278
 Lore 191
 Loreba 191
 Lozang 47, 58, 218
 Lozang Samtän 220
 Lozang Taši 219, 271
 Lungšar Dordže Cchogjal 221, 289, 291
 Lukhangwa Cchewang Rabtän 219
 Lü I-šan 121–124, 221
- M
- Ma Bufang *viz* Ma Pu-fang
 Ma Pu-fang 222
 Magnien Marius 275, 282, 313
 Málek Zbyněk 10–12, 217, 218, 223, 266–268, 271, 272,
 277, 280, 281, 287, 288, 291, 292, 314
 Málková Věra, roz. Krapková 268
 Man 65, 236
 Mandžuové *viz* Man
 Mao Ce-tung 47, 56, 57, 60–62, 102, 112, 123, 233, 234,
 271, 278, 279, 284, 290, 293, 298
 mao-tchaj 183, 184
 Maraini Fosco 279
 Marx Karel 38

- marxismus, marxismus-leninismus 228, 233, 249, 253, 283
 Mäncikhang 129, 130, 222
 mccarthismus 249
 McMahonova linie 65
 Melbourne Herald 279
 Meng *viz* Mogolové
 Mi Wu 146
 Ministerstvo informací a osvěty 246, 256, 258, 260
 Ministerstvo vnitra 240, 248, 258
 Ministerstvo zahraničních věcí 11, 17, 21, 121, 246, 248, 249, 256–260, 262, 263, 269, 281, 285
 místní vláda *viz* vláda, místní
 Mladý Tibet 125, 288
 Mléčná rovina 22
 Mnichovská dohoda 244
 Mongolové 65, 236
 mongolská říše 229
 Motokov 266
 Moulier Fernand 278
 Mön 219
 Mönlam čenmo 223
 Munk Ervin 248, 259
 Munteanu 314
- N**
- nacismus 80, 239, 244, 258, 259, 315
 Namsäling Paldzor Džigme Nangdag 192, 225
 nangzän 171, 221
 Nan-ťing 94
 National Guardian 313
 Nächung 144, 216, 222, 223
 Nächungské orákulum 216, 222
 Nečásek František 250, 260
 nefritový sad 68, 69, 220
 Nekonečné světlo
 Nepál 121, 122, 281
 Nepálci 23, 36
 neštovice 24, 67, 133
 Neues Deutschland 274, 313
 Neušar Thubtän Tharpa 221
 nevolnictví, nevolník 17, 43, 46–48, 52, 55, 58, 59, 66, 68, 121, 124, 126, 127, 131–134, 144–148, 167, 171–177, 179–182, 184, 190–194, 196, 197, 209, 210, 218, 221, 272, 288
 New York 248, 249, 268
 New York Times 228
- Néhrú Džaváharlál 69
 Německá demokratická republika 11, 313, 314, 315
 Německo 239, 244, 267, 281, 315
 Ngaphö Ngawang Džigme 100, 104, 119, 131, 132, 134, 221, 222, 266–268, 272, 283, 290
 Ngawang Čhingpa 180, 183, 224
 Ngawang Mingjur 42–44, 217
 Ngawang Nangdag 148, 186, 223
 Ngawang Phüncchog 129, 130, 222
 Ning Kchen 291, 295
 Norbulingka 23, 68–82, 121, 122, 131, 180, 216, 220, 262, 273, 275, 276
 Nossal Frederick 278, 279
- Ň**
- Ňänčhen Thanglha 22, 211, 216
 Ňangču 178, 224
 Ňingmapovská svatyně 224
 Ňingthi 222
- O**
- Osman 128, 222
 Organizace spojených národů (OSN) 227, 231, 234, 268, 278
 Osud Čampy 59
 osvobození, mírové 112, 131, 177, 219, 227–237, 262
 Otrok 97, 218, 233
 Ovčinnikov Vsevolod Vladimirovič 11, 78, 135, 136, 138, 275, 282, 314
 Outrata Vladimír 259
- Ö**
- Öpagme 181, 224
 Özer *viz* Cchering Özer
- P**
- Pacner Karel 248
 Padmasambhava 224
 Pagjal 173–175, 200, 223
 pacht 43, 133, 145, 171, 173, 209
 Palbar 220, 292, 293
 Palzang 209, 225
 pančhenlama 12, 13, 39, 41, 47, 65, 66, 94, 96–99, 101, 102, 105, 119, 133, 135–144, 146, 150, 177, 178, 180–184, 219, 220, 222, 224, 230–232, 262, 265, 271, 272, 274, 276, 277, 282, 284, 293, 298

- pančhenlama, 9., jméno 65, 177, 219, 222
- pančhenlama, 10., Čhökji Gjalccchän 12, 13, 41, 47, 65, 94, 96–99, 101, 102, 105, 119, 135–144, 150, 177, 180–184, 219, 220, 224, 231, 265, 271, 272, 274, 276, 277, 284, 293, 298
- pančhelama, 11. 231
- Päma 46, 218
- pečha 25
- Peking 10–12, 17, 23, 44, 65, 18, 121, 128, 129, 131, 174, 219, 221, 232, 234, 250, 252, 257, 258, 260, 262–268, 271, 272, 274, 275, 278–281, 284, 290, 293, 294, 297, 299, 314, 315
- Penropa 46
- Petránek Jan 246, 255
- Petrohrad 65
- Petschková E. 239
- Phodung 294, 225
- Phurbu 47, 58, 59
- Pcho-čang *viz* Pcho-čang
- Phüncchog Taši Taglha 263, 275
- Ployhar Jiří 266
- Po Čeng-ja 192, 193
- Poláček Karel 244
- Porges Jan 248
- Potala 22, 23, 38, 44, 69, 70, 80, 82, 91, 119, 121, 122, 124, 125, 140, 160, 173, 178, 184, 211, 216, 220, 234, 262, 271, 276, 281
- Potlačení povstání v Tibetu 11, 12, 24, 25, 40, 41, 82–94, 96–120, 218, 267, 290, 293
- povstání 12, 23, 26, 31, 41–43, 45, 56, 71, 83, 84, 93, 94, 101, 106, 118, 191, 218, 220, 228, 229, 232, 260, 263, 265–267, 271, 272, 277, 281, 283, 287, 290, 292, 293, 297–299
- pozemková reforma 66, 124, 132, 134, 171, 173, 179, 191, 195, 209, 231
- Pracovní výbor Komunistické strany Číny 263, 264
- Praga V3S 216, 266
- Praha 9, 11, 12, 17, 239, 240, 241, 244, 246, 249, 250, 252–254, 256–259, 264, 266, 267, 281, 313, 314
- Pravda 39, 292, 313, 314
- proletariát 278, 298
- propaganda 9, 12, 22, 128, 218, 219, 221, 227, 228, 230, 232–235, 265, 290, 297
- Přední Tibet *viz* Tibet, Přední
- předsudky 67, 112, 129, 173
- Přípravný výbor Tibetské autonomní oblasti (PV TAO) 12, 45, 46, 68, 80, 81, 99–103, 105, 117–119, 121, 131–134, 149, 174, 177, 182, 183, 218, 268, 272, 283
- přívoz 177, 178, 190, 191
- Pudlák Ján 249, 260
- R
- rada khänpů *viz* khänpo
- Radeng Rinpočhe, regent Thubtän Džampal Ješe Gjalccchän 219
- Rakousko 239, 315
- Ramočhe 121, 122, 221
- Regardová Maria Teresa 275, 279, 282, 314
- regent 65, 125, 126, 177, 218–220, 288, 290
- reformy a otevírání se světu 234
- Renmin Ribao *viz* Lidový deník
- Revel Jean-François 295
- Ricard Matthieu 295
- Rigzin Phüncchog *viz* Ngawang Phüncchog
- rolnické sdružení 124, 133, 134, 171, 173, 174, 182, 197, 200, 210
- Roosevelt Theodore 273
- rozpoznaný znovuzrozenec (*viz také* tulku) 220, 222, 233, 292, 298
- rozvoj západu 298
- Rudé gardy 217, 293
- Rudé právo 11, 266–268, 280, 287, 292, 314
- Rusko 65
- Rybář Josef 248
- S
- S'-čchuan 66, 68, 219, 221, 223, 231, 272
- Sachsenhausen 244, 256, 315
- Sakja 229
- Samdub-phodang Cchewang Rigdzin 221
- samizdat 9, 11, 95, 255, 297, 298
- Sarnáth 40
- Sedmnáctibodová dohoda 231, 272, 273
- Sekaninová-Čakrtová Gertruda 246
- Sera 294, 299
- serbum 217, 231
- Siao Sandbergová Eva 11, 13, 142, 276, 281, 314, 316
- Si-ning 10, 11, 17, 211, 266, 272
- Sie Kuang-jü 17
- Sikkim 122, 223, 261, 273
- Sikkimci 23
- simjung thagor 292
- simpön khänpo *viz* khänpo
- Sin-ťiang 66, 236, 299
- Sís Vladimír 217, 262, 264, 265, 296, 272, 276, 279, 283, 296

- Slobodník Martin 9, 12, 230, 231, 233, 234, 237, 284
socialismus 66, 147, 164, 183, 195, 232, 234, 252, 256,
266, 271–273, 276–279, 281, 293
sola 222
Sołuba Zbigniew 314
Songcän Gampo
Sovětský svaz
Sönam Dolma 209, 225
söpön khänpo *viz* khänpo
Sperling Elliot
Spojené státy americké *viz* USA
Spolková republika Německo 314, 315
Stalin Josif Vissarionovič 277, 278
stalinismus 249, 272
Stalinův štít 23
Stará Olga 268
Státní rada Čínské lidové republiky 45, 218, 232
Strongeová Anna Louise 9–11, 21, 140, 160, 223, 291, 295,
314, 315
Sumdowa Gjalcän Jöntän 91
Sungphü 263
suzerenita 229, 235
Süe-ku-la 216
svastika 76, 77
Svaz československo-sovětského přátelství 268
Svaz štěstí 289
svátek Velkého vzývání 146
Svět sovětů 268
Svoboda Alois 265, 266
Svoboda Pavline (Svobodová Pavlína) 248
syfilis 128
- Š
- Šan-nan 190, 224
Šan-si 273
Šanghaj 280
Šäda 46, 218
Šákjamuni *viz* Buddha Šákjamuni
še-chuej-ču-i chao 147
šlechta 12, 17, 43–46, 66, 67, 122, 125, 131–134, 145, 146,
156, 171–173, 175–177, 179, 182, 190, 196, 209, 217, 218,
277, 289, 290, 300
Šogbula 21, 176, 216
Šoty z Tibetu 11–13, 18–20, 26–37, 48–57, 60–63, 70–79,
135–143, 150–170, 185–189, 198–208, 212–215
Švýcarsko 255
- T
- Ta-ču-kcha 224
tábor míru a socialismu 276, 277
Tag Dukha 178, 224
Tagdag Rinpoče, regent Ngawang Sungrab Thutob 219
Tagtän Mingjur Phodang 74
Tan Guansan *viz* Tchan Kuan-san
Tan Li 11, 21
Taši Paldän 146, 223
Tašilhünpo 140, 151, 154–158, 178, 180, 224, 262, 265,
273, 274, 293
Tatra 111 216, 266
Tatry 216
Tängjaling 222
Täthong Čhe Džigme 94, 183
Täthong Tändzin Gedže 293
Teng Siao-pching 221, 290, 299
teror 127, 277, 289, 293
Tézpur 69
thälwa *viz též* čchaj-pa 171, 218
thamdzing 12, 48, 49, 51–55, 218, 287–296
Thangtong Gjalpo 224
thengwa 25
Thinlä Dawa 126, 221
Thisong Decän 224
thöpa *viz též* kapála 217
Thubtän Künga, 96. Gandän thipa 274, 282
Thubtän Ňima 146–149, 189, 223
Tchang, dynastie 230
Tchaj-wan 81, 174, 224, 278
Tchan Kuan-san 69, 81, 84, 102, 103, 131, 220
tchie-pang la-ma 146, 223
Tibet, Centrální 224, 229–231, 265, 276
Tibet, geografický
Tibet, politický 231, 233, 294
Tibet, Přední 224
Tibet, Zadní 176, 177, 218, 224
tibetská armáda (t. vojsko) 51, 59, 65–68, 83, 85, 86, 121,
124, 126, 128, 131, 192–194, 230, 261, 267, 277, 283
Tibetská autonomní oblast (TAO) 12, 45, 46, 68, 81, 99,
100–103, 105, 117–119, 121, 131, 133, 134, 149, 174, 177,
182, 183, 218, 219, 227, 268, 272, 283, 284, 300
Tibetská buddhistická asociace 293
tibetská vláda *viz* vláda, tibetská
Tibetský deník 32, 34

- Tibetský výbor Čínskému politickému poradnímu shromáždění 221, 290, 291, 293
- Tibeťané (t. lid, t. národ, t. obyvatelstvo) 10, 21, 25, 28, 32, 36, 38, 41, 48, 50, 53, 54, 57, 59, 60, 65–68, 72, 73, 79, 80, 92, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 117, 119, 121–125, 128, 129, 131, 132, 137, 145, 149, 158, 159, 175, 176, 183, 195, 196, 198, 210, 218, 227–236, 262, 263, 265, 267–269, 272–277, 283, 287–289, 291–295, 298, 299, 313
- timedžime 176, 223
- torma 217
- Toronto 278
- Tronski Bronisław 291, 292, 314
- Trybuna Ludu 313, 314
- třídní boj 124, 277, 299
- Tucci Giuseppe 279
- tuej-čchiung 47, 171–174, 209, 218
- tulku 10, 220, 222, 231, 233, 282, 290, 298
- U
- udržení stability 299
- ula 171, 172, 183, 209, 223
- uliční výbor 45, 46, 59, 217, 288, 298
- úředníci (úřednictvo) 45–47, 58, 67, 69, 91, 96, 107, 114, 121, 128, 139, 172, 179, 191–193, 217, 232, 236, 240, 241, 249, 256, 258, 261–263, 267, 273, 274, 288, 292, 293, 300
- USA 11, 81, 224, 227, 235, 239, 246, 248–250, 256, 259–261, 268, 278, 283, 313, 314
- ústřední vláda *viz* vláda, ústřední
- Ústřední výbor Komunistické strany Číny 17, 23, 66, 133
- Ü
- Ü-cang 227, 232
- V
- vadžra 85
- Vaniš Josef 217, 262, 264, 265, 269, 272, 276, 279, 296
- Velká trojka 134, 144
- Velký skok vpřed 284
- Velká proletářská kulturní revoluce 217, 290, 293, 298
- Velká zkouška 266
- Vidal Jean-Émile 314
- Vinař Jan, st. 9–12, 17, 19, 26, 45, 48, 49, 51–53, 55, 82, 95, 152, 164–168, 183, 185–189, 200, 211, 216–225, 227, 232, 233, 236, 239–260, 266–268, 277, 280, 281, 287–289, 291–293, 295, 297, 298, 314
- Vinař Jan, ml. 239, 244, 246, 256, 258, 259
- Vinař Tomáš 9, 12
- Vinařová Božena, roz. Procházková 244, 256
- Vinařová Emílie, roz. Váchová 244, 246, 256, 258
- Vinařová Věra, roz. Chmelová 252, 255, 257
- Vinařová Zdenka 246, 256
- vláda
- vláda, kuomintangská 42, 237
- vláda, lidová 65, 126, 219, 236, 271
- vláda, místní 45, 46, 58, 65, 67, 121, 129, 132–134, 146, 171–174, 176, 183, 191–193, 211, 217, 218, 219, 231, 236, 237, 272, 282,
- vláda, tibetská 39, 66, 67, 121, 217–219, 221, 222, 227–229, 231, 232, 236, 237, 262, 263, 269, 274, 282, 288, 290
- vláda, ústřední 17, 67, 68, 81, 121, 133, 192, 219, 231, 233, 234, 236, 237, 282, 298, 300
- vlastenecké elity 298, 299
- vojenská kontrolní komise 45, 46, 133, 134, 149, 218
- Všečínské shromáždění lidových zástupců 17, 68, 222, 283, 284
- Výbor lidových zástupců 182, 183
- výbor pro likvidaci vzpoury (povstání) 42, 124
- vyčišťovací operace (akce) 122, 124, 149
- W
- Wang Kchang 121, 122
- Wang Kung *viz* Wang Kchang
- Washington 224, 246, 248, 249, 256, 259
- Wassermannova zkouška 128
- Wiener Jiří 239, 240
- Wiener Heinz Israel *viz* Vinař Jan
- Wienerová Valerie, roz. Schreyerová 239
- Wiener Mathy *viz* Beckmanová Matylda
- Wen-čcheng 39, 216, 217, 230, 234
- Winnington Alan 19, 39, 49, 136, 138, 275, 282, 314
- Wu-tchaj-šan 273
- Y
- Youngusband Francis 273
- Yuan Shikai *viz* Jüan Š'-kchaj
- Z
- Zadní Tibet *viz* Tibet, Zadní
- Zhang Guohua *viz* Čang Kuo-chua
- Zhang Jingwu *viz* Čang Ťing-wu

Zhou Enlai *viz* Čou En-laj
zlatá urna 39, 217, 231
zmírnění chudoby 298
znovuzrozenec, rozpoznáný *viz* rozpoznáný znovuzrozenec
Zrada v Tibetu 12
Zurkhang Wangčhen Cchetän 224
Zurkhang Wangčhen Geleg 190, 196, 197, 221, 224
Zurkhang Zurpa *viz* Zurkhang Wangčhen Cchetän

Ž

Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän 289
Žalud Robert 248

Žäpa Paldän 125, 221
Železný vrch 22, 121
Žen-min ž'-pao (Lidový deník) 11, 17, 21, 216, 218, 222,
267
žentour 178
žezlo 85
žika 134, 172, 173, 190, 196, 197, 200, 222
Žikace 22, 47, 66, 142, 152, 153, 159, 175, 176, 178–180,
184, 190, 199, 216, 218, 222– 224, 265, 272 (je tam me-
zera navíc)
živý Buddha *viz* Buddha, živý

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Vinař, Jan, 1914-

Tibet - země, kde lidé dohánějí celé tisíciletí jediným skokem / Jan Vinař ; Luboš Bělka a Kamila Hladíková (eds.).
- 1. vydání. - Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2022. - 326 stran. - (Zaniklé horizonty)

Anglické resumé

Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-244-6083-3 (brožováno)

* 070.42 * 94(515)“1959“ * 32(091) * 913:910.4 * 316.728 * 322:24 * 24-67 * 323 * 328/329 * 94(515) * (510) *
(048.8) * (047.22) * (0:82-4) * (084.12) * (0.027)

- Vinař, Jan, 1914-

- novináři - Česko - 20. století

- tibetské povstání (1959 : Tibet, Čína)

- politické dějiny - Tibet (Čína) - 1951-1960

- cesty a pobyt - Tibet (Čína) - 1951-1960

- každodenní život - Tibet (Čína) - 1951-1960

- buddhismus a politika - Tibet (Čína) - 1951-1960

- buddhismus a společnost - Tibet (Čína) - 1951-1960

- Tibet (Čína) - dějiny - 1951-1960

- Tibet (Čína) - společnost a politika - 1951-1960

- Čína - politika a vláda - 1951-1960

- monografie

- cestovní deníky

- reportáže

- fotografické publikace

- kritická vydání

94(510/519) - Dějiny Číny, Mongolska a Koreje [8]



zaniklé horizonty

Jan Vinař

Tibet – země, kde lidé dohánějí
celé tisíciletí jediným skokem

Luboš Bělka a Kamila Hladíková (eds.)

Odpovědná redaktorka Tereza Vintrová

Jazyková korektura Tereza Vintrová

Překlad resumé Kamila Hladíková

Fotografie na obálce fotografie z pozůstalosti Augustina Paláta, v majetku Česko-čínské společnosti

Návrh obálky a layout Pavel Křepela

Sazbu písmem New Baskerville a Glory provedl Pavel Křepela

Vytvoření obrazového doprovodu z archivních filmů *Šoty z Tibetu*

a *Potlačení povstání v Tibetu* Pavel Křepela

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
vydavatelstvi.upol.cz

1. vydání

Olomouc 2022

DOI: 10.5507/ff.22.24460833

ISBN 978-80-244-6083-3 (tisk)

ISBN 978-80-244-6084-0 (online: iPDF)

VUP 2021/0440 (tisk)

VUP 2021/0441 (online: iPDF)

Neprodejná publikace.



ISBN 978-80-244-6083-3



9 788024 460833